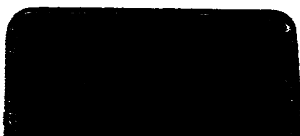

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 08246569 5

BT

HISTORISCHE STUDIËN.

HISTORISCHE STUDIËN

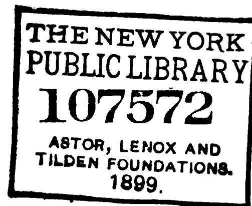
DOOR

Dr. THEOD. JORISSEN
IN LEVEN HOOGLEERAAR TE AMSTERDAM.

TWEEDE, GOEDKOOPE DRUK

VI
DE ONDERGANG VAN HET KONINKRIJK
HOLLAND.

HAARLEM
H. D. TJEENK WILLINK.
1894

I

DE ONDERGANG VAN HET KONINKRIJK HOLLAND.

Dan — als de najaarsstormen loeijen
En de Oceaan houdt hoog gerigt,
Zijn steile golven strandwaarts vloeijen,
Uw wal voor zijne woede zwicht;
Als hij den grond keert in moerassen,
Uwe akkers dekt met wijde plassen
En drenkelingen spoelt aan 't strand,
Dan zal de zeeman, op die baren,
Door uw gezonken steden varen,
En vragen: waar was Nederland?

SIMONS. *Aan mijne landgenooten, in 1810.*

VOORBERICHT VAN DEN SCHRIJVER.

Weinig dacht ik, toen ik in de zoogenaamde groote vacantie van 1869 de volgende bladen, op een paar der laatste na, schreef, dat er meer dan een jaar verloopen zou, voordat zij het licht zouden zien. Het ongeval, dat mij in November daaraanvolgende trof, en mij iedere andere inspanning, dan de dagelijksche behoefte eischte, verbood, is er de oorzaak van. De arbeid moest blijven liggen, tot herstel van krachten mij vergunde ook deze taak te voltooien. Dit uitstel had de geheele uitgaaf overbodig kunnen maken, indien inmiddels het laatste jaar van Lodewijks regeering het onderwerp van eenig wetenschappelijk onderzoek ware geweest. De belangrijke bescheiden toch, door den heer Elout van Soeterwoude te mijner beschikking gesteld, werden door hem in het najaar van 1869 aan het Rijksarchief ten geschenke gegeven.

Mijne lezers kunnen zelve het gewicht van de gift des heeren Elout beoordeelen, uit de Bijlagen B. C. D. en E 1. Zeker zullen de meesten vooral de tweede Bijlage met genot leeren kennen, als een verblijdend bewijs, dat eene waardige en krachtige houding van den zwakke tegenover ruw geweld niet altijd in ons land onverstandig en dwaas is geacht. Want zoo ooit, in 1810 werd de leer van den dag, dat macht boven recht gaat, in praktijk gebracht. Het is eene verkwikking, zulk een taal, als Elout in zijne missiven aan Oudinot voerde, te hooren.

De ondergang van het koninkrijk Holland werd oorspronkelijk door mij geschreven als inleiding op de toegezegde studiën over het Fransch bestuur. Ik dacht er aanvankelijk niet aan, ze afzonderlijk het licht te doen zien. Maar het telkens stooten op bezwaren bij het, natuurlijk hernieuwd, onderzoek der bronnen, dwong tot nieuwe nasporingen. En de resultaten van deze verspreidden, mijns inziens, in vele opzichten te veel licht, dan dat eene afzonderlijke uitgaaf, vooral bij den omvang, dien deze studie had verkregen, niet wenschelijk zou zijn. Dat er thans niets meer over deze dagen te ontdekken valt, zal ik juist niet beweren. Van niets integendeel ben ik sterker overtuigd geworden, dan dat er nog een stroom van bijzonderheden ons onbekend is, die op de beoordeeling van personen en toestanden invloed zullen uitoefenen. Het geslacht uit het begin dezer eeuw is niet gul geweest met zijn mededeelingen, en slechts langzamerhand wordt de sluier over veler houding en handelingen opgelicht.

Ten slotte betaamt het mij, mijn dank te betuigen aan de heeren J. P. Elout van Soeterwoude en L. J. Toulon van der Koog voor hunne ondersteuning, mij zoo welwillend verleend. Dat ik aan het Rijksarchief ook ditmaal veel te danken heb, heb ik reeds aangeduid, en behoefde ik trouwens wel niet te verzekeren. Geen arbeid op historisch gebied kan iets beteekenen, zoo daar niet is gezocht en gesnuffeld. Inzonderheid heeft de heer Hingman mij aan zich verplicht, door bij dit zoeken en snuffelen mij met groote welwillendheid bij te staan en voor te lichten.

AMSTERDAM.
Eerste Kerstdag 1870.

I

KONING LODEWIJK.

Het monarchaal bestuur, dat in 1806 in Noord-Nederland optrad, werd door overmacht van buiten aan de natie opgedrongen, niet uit vrije keuze door haar aangenomen. Geen staatsvorm was minder dan deze met haar verleden in overeenstemming. De roemrijkste bladzijden van haar historie dankte zij aan den tegenstand tegen de eenhoofdige macht, die de vrijheid van Europa, de religieuse zoowel als de staatkundige, aan banden had pogen te leggen. In haar binnenlandsche twisten was de al of niet noodzakelijkheid van een boven de provinciale souvereinen verheven gezag het shibboleth der politieke partijen geweest. Toen de revolutie van 1795 het Oranjehuis had ten val gebracht, was met de vlucht des Erfstadhouders de zon der ware republikeinsche vrijheid opgegaan.

Maar al te spoedig ging zij onder en werden de juichtonen der vrijheid door de klachten der afhankelijkheid vervangen. De Fransche broeders, die den Oranjedespoot hadden verdreven, hadden tevens de zelfstandigheid der natie geroofd. De zegepraal van het republikeinsch be-

ginsel, verkregen door buitenlandsche wapenen, leidde tot uitkomsten, verre verwijderd van wat de bewerkers der revolutie zich zelven en anderen hadden voorgespiegeld. Voor den, na 1787 overwegenden, invloed van het stadhouderlijk gezag, gelijktijdig met de republiek opgegroeid, werd de afhankelijkheid van eene vreemde macht, gesteund door ruw geweld en matelooze aanmatiging, verkregen. Naarmate de republikeinsche regeering in Frankrijk krachtiger naar binnen en zegevierender tegenover het buitenland werd, nam haar invloed ook hier te lande toe. Gedwongen het spoor van Frankrijk te volgen boette de Bataafsche republiek ieder jaar meer aan aanzien naar buiten, aan kracht naar binnen in. De koloniën gingen verloren, en niets bestendigs in wetgeving of bestuur kwam tot stand. Op den wenk van Parijs ontstonden en vielen besturen. Toen de krachtige hand van Napoleon de teugels van het bewind had opgenomen, werd de zwaarte van den druk vermeerderd en, zoo mogelijk, de verschooning nog verminderd. Het krachtelooze Staatsbewind, op zijn bevel in 't leven geroepen, zonk in het niet terug, omdat de meester zooveel zwakheid, met hoeveel volgzaamheid ook gepaard, zelfs niet als ondergeschikt in het raderwerk zijner politieke machine bruikbaar achtte. Het raadpensionarisschap van Schimmelpenninck was de eerste poging, om in de republiek een eenhoofdig gezag te vestigen, dat de krachten der Nederlandsche natie vollediger tot beschikking des Franschen keizers zou stellen.

Zulk een ervaring was doodelijk voor de volkssympathie en de kracht der herinneringen. De republikeinsche staatsvorm had voor deze onheilen niet beveiligd. Waartoe dan een verzet tegen de monarchie, dat toch niet baten kon? De natie was moede en afgemat, beide van illusiën en teleur-

stellingen. Iedere nieuwe verandering was met toenemende onverschilligheid ontvangen en ondergaan. Schimmelpenninck's optreden alleen had nog eenige blijdschap gewekt, omdat hij, Nederlander van hart en afkomst, "het simulacre van een nationale existentie" te redden scheen. Maar toen ook deze schijn niet langer mocht behouden blijven, doch hij de plaats moest ruimen voor een opvolger, vreemdeling als de Fransche meester, werd de diepte der volksvernedering wel gevoeld, maar onderwierp men zich met de gelatenheid der hopeloozen, voor wie de angel der smart zijn scherpte heeft verloren. Kemper's protest wekte bewondering, doch de verwondering was nog grooter; en de denkbeelden, door Maurits Cornelis van Hall in zijn adres tegen de vestiging der monarchie uitgesproken, werden zeker door talloos velen gedeeld, maar bitter klein was het getal van hen, die ze door onderteekening voor de hunne durfden erkennen. Tevreden, dat het dreigend gevaar van inlijving in het Fransche keizerrijk nog voor ditmaal was voorbijgegaan: zonder ingenomenheid en zonder grooten afkeer, moe en mat van hopen en vreezen, ontving de natie haren eersten vorst.

Voor den man, die bij deze stemming der gemoederen den troon van Holland besteeg, was in haar iets geruststellends gelegen. De natie verwachtte niet veel van hem: de teleurstelling zou dus niet groot zijn. De geringheid harer eischen maakte het hem te gemakkelijker om aan de eischen van zijn zender te voldoen. Bestendiging toch van zijn koningschap hing in dit geval niet van de genegenheid zijner onderdanen af, maar van het welbehagen des meesters, die hem aan hun hoofd had gesteld. De levensvoorwaarde voor zijn rijk en zijn rang was blinde gehoorzaamheid aan den wil des keizers.

Wie Lodewijk Napoleon in vroeger dagen had gekend, kon niet anders meenen, dan dat het voldoen aan deze voorwaarde van hem mocht worden verwacht. De jongste broeder des keizers had in vorige jaren wel getoond, den geest van murmureeren en tegenstreven, die 's keizers broeders kenmerkte, niet te missen, maar tevens, dat standvastigheid en volharding niet de hoofdeigenschappen van zijn karakter waren. De belangrijkste gebeurtenis van zijn leven was zijn huwelijk geweest. De vrouw, aan wie hij zijn naam schonk, droeg hij even weinig achting toe als zij hem liefhad. Tot de deelgenoote van zijn leven had hij ze niet begeerd, maar, hoe onwillig ook, haar aangenomen uit de handen van zijn broeder. Zoo was het steeds, zoo ook thans gegaan. Buiten hem om was alles in orde gebracht, en toen de nieuwe constitutie en het verdrag met Holland gereed waren, had Talleyrand de beleefdheid gehad ze hem eens te komen voorlezen. De minister dacht er over als de meester: een onderdaan mag geen gehoorzaamheid weigeren. [1] Lodewijk had zich een korte poos verzet, maar was als altijd geëindigd met gehoorzamen.

Voor de snelheid van zijn toegeven waren ditmaal verschillende redenen. Ambitie, in den gewonen zin des woords, de zucht om eer en roem te verwerven door groote daden, heeft Lodewijk Napoleon zich zelf met volle recht ontzegd. Des te sterker was zijn gesteldheid op uiterlijken glans. Bevrediging van deze beloofde hem de troon van Holland. Bovendien scheen de kroon hem eene mate van persoonlijke vrijheid te waarborgen, waarop hij in de onmiddellijke nabijheid des keizers niet hopen kon. De ledigheid zijns levens eindigde op eervolle wijze, hij waande nuttig te kunnen zijn voor anderen. Ook bracht zijn ver-

heffing in de samenstelling en inrichting van zijn hofgezin een geheele wijziging mede, die hem om velerlei redenen hoogst welkom was. Dit alles — en meer — deed hem spoedig over het weinig gratieuse der vormen, waarin hem een kroon werd aangeboden, henenzien, en berusten in de nieuwe verplichtingen, die hem werden opgelegd, al wist hij ook niet juist, welke zij waren, of hoe ze te volbrengen zouden zijn.

Doch al was hij met de bijzonderheden der keizerlijke eischen, toen hij de regeering aanvaardde, onbekend, het karakter zijner verhouding als koning van Holland tegenover Frankrijk behoefde hij niet meer te vernemen. Hij kende zijn broeder te goed om in dit opzicht te dwalen. En zoo al wellicht de schittering der kroon een oogwenk de helderheid van zijn inzicht had beneveld, de keizer liet hem niet zonder duidelijke voorlichting gaan. „Houd nooit op Franschman te zijn. De waardigheid van *Connétable* des rijks wordt door u en uwe afstammelingen behouden: zij zal u de plichten voor den geest roepen, die gij jegens mij te vervullen hebt, en u het gewicht doen inzien, dat ik hecht aan de bewaring der vestingen, die het noorden mijner staten dekken, en die ik aan u toevertrouw. Onderhoud in uwe onderdanen den geest van eenigheid en van liefde voor Frankrijk." [2] Zulke woorden, hem in tegenwoordigheid der Hollandsche commissie toegesproken, lieten geen verschillende opvatting toe. En wat duisters een vrijwillig blinde erin mocht vinden, de keizer droeg zorg, in zijn antwoord aan Verhuell helder en duidelijk te doen uitkomen, dat de nieuwe koning door geen enkele overweging tot eenig gevoel van dank, en dus van verschooning, jegens de natie was verplicht. De kroon, die Lodewijk in Holland droeg, was een kei-

zerlijke genadegifte voor alle partijen, voor den nieuwen vorst en zijne onderdanen beide. "Frankrijk" — herinnerde de keizer aan de Nederlandsche commissie, die prins Louis als koning van hem afsmeekte — "is edelmoedig genoeg geweest om afstand te doen van al de rechten, die de loop van den krijg het op u gegeven hebben. Maar ik kan de vestingen, die mijne noordelijke grenzen dekken niet aan een ontrouwe of twijfelachtige hand vertrouwen." Een trouwe en niet weifelende grensbewaker van het noorden te zijn, gesierd met den koningstitel, dit was de roeping van den nieuwen vorst. Lodewijk begreep het ook niet anders. "J'irai regner en Hollande, puisque V. M. l'ordonne," was zijn antwoord.

Indien hij aanstonds had ingezien, hoe onvereenigbaar deze zijne roeping met de bevordering van het volksgeluk was, men kan gissen, dat hij den troon niet zou hebben aanvaard, zonder eenige voorwaarden te bedingen. Maar hij misleidde zich zelf, en, door zich geen rekenschap van opkomende twijfelingen te geven, vormde hij zich de illusie, dat hij aan de verwachtingen zijns broeders zou kunnen voldoen, zonder het geluk en de welvaart zijner nieuwe onderdanen te vernietigen.

Doch deze illusie, als de meeste harer zusteren, heeft een kort leven gehad. Reeds de eerste pogingen om zijn volk te baten, zag hij afstuiten op Frankrijks onwil. Bijkans onmiddellijk na de troonsbestijging werd de betaling der door Frankrijk aan Holland verschuldigde gelden geweigerd, en de beproefde vermindering der marine-uitgaven nadrukkelijk belet. [3]

Trouwens, niets kon meer dan deze voorslagen en plannen in strijd met Frankrijks belangen worden geacht. Een zwakkelijk koninkrijk, zonder marine of krachtig

leger, miste voor vriend en vijand alle beteekenis en waarde. Lang genoeg was Holland zwak en daardoor niet productief genoeg voor het keizerrijk geweest. Het koninkrijk was opgericht om een einde aan die zwakheid te maken; zoo de monarchie thans strekte om ze te voltooien en te bestendigen, welken grond van bestaan had zij dan?

Zoo kwam reeds in de eerste levensdagen Napoleon's schepping met hem in strijd. De Fransche keizer wilde juist het tegendeel van hetgeen zijn broeder voor Holland noodig keurde. Waar de laatste van vermindering der uitgaven sprak, wilde de eerste slechts van verhooging hooren. Waar de koning eerbiediging van de staatsschuld natuurlijk achtte, vond de keizer niets natuurlijker dan een staatsbankroet. Waar Lodewijk zijn rijk de voordeelen der neutraliteit wilde verzekeren, vorderde Napoleon, dat de Hollanders, door de trouwe opvolging zijner verbodsbepalingen op hun kusten, in de eerste gelederen aan zijn worsteling tegen Engeland zouden deelnemen.

Wil men uit de verspreide trekken zich een heldere voorstelling vormen van de plaats, die aan Holland in de politieke plannen des keizers was toegedacht, de volgende hoofdlijnen is het geoorloofd vast te stellen.

Het koninkrijk Holland, indien aan Napoleon's eischen wierd voldaan, zou voor het noorden van het Fransche keizerrijk een sterke schutsmuur zijn tegen de vijandelijke stemming en mogelijke daden van Duitschland. Een krachtig leger, goed geoefend en behoorlijk onderhouden, zou Duitschland in toom houden en Napoleon de vrije beschikking laten over eigen krachten, terwijl het hem tevens de zekerheid gaf, om in dit leger, zoo noodig, aanvulling voor het zijne te vinden. Doch de eigenaardigheid des Nederlandschen volks, kustbewoner en zeevaarder, wekte

als vanzelf nog grootere verwachtingen op. De oude mededinger der Engelschen moest de loods zijn om aan het keizerrijk de heerschappij over de zee, als over het vaste land, te bezorgen. Zijne wakkere matrozen en geoefende zeelieden moesten den weg wijzen aan de Fransche, wanneer de keizer zijn lang gekoesterd plan zou volvoeren en een landing in Engeland wagen. Voor de verwezenlijking van zulke denkbeelden was de uitrusting en bemanning van een vrij aanzienlijke flotille noodig. Door de invoering der conscriptie moest het benoodigd getal personen voor leger en marine worden gevonden. Wat de financieele zijde der kwestie aanging, de rijke Hollandsche natie, die de geldschieter van geheel Europa was, kon de onkosten gemakkelijk dragen. In den voor 't oogenblik zoo ongunstigen financieelen toestand moest een geheel of gedeeltelijk staatsbankroet verbetering aanbrengen, en de natie, door vernietiging der oude schulden, tot het opbrengen der vereischte sommen in staat worden gesteld.

Bijkans elk deel van dit programma was in strijd met Lodewijk's denkbeelden, zoo al niet met zijn beloften, bij de troonsbestijging afgelegd. De eerbiediging van de staatsschuld had hij uitdrukkelijk toegezegd. [4] De conscriptie achtte hij noodlottig voor een landbouwend en zeevarend volk, dat van zijn krachtige jeugd niet beroofd kon worden, zonder in diep verval te geraken. De rol, die aan Holland werd toegedacht, strekte in zijne oogen alleen om het volk arm en ongelukkig te maken. Daartoe mede te werken, opzettelijk, met volle bewustheid — het streed hem tegen de borst. Te meer, omdat hij de politieke inzichten des keizers niet deelde. Toen kort na zijne troonsbestijging de reeks van decreten, die het continentaal stelsel vormen, aanving, achtte hij de poging des keizers eene onnatuur-

lijke en onmogelijke. Te beproeven, Engeland van alle gemeenschap met het vasteland uit te sluiten, stelde hij gelijk met zelfmoord: het uitwasemen der huid is niet te beletten. Niet Engeland, maar de staten van het vasteland zouden door deze kunstmatige inpersing doodelijk worden getroffen. Hoe kon men in billijkheid van een volk als het Hollandsche, dat in handel en zeevaart de bron van zijn bestaan vond, vorderen, dat het zijn vertrouwen op de geldmarkt van Europa vernielde door een bankroet; dat het om de invoering der conscriptie zich van de zoo onmisbare armen voor den landbouw en de zeevaart zou berooven; dat het alles, eigen welvaart en welzijn, zou opofferen in de onzinnige poging, om het machtige Engeland, dat de wereldzee van alle vijandige vlaggen had schoongeveegd, alle gemeenschap met het vasteland van Europa te beletten? Hoe kon men van de Hollandsche natie vergen, dat zij zelve alle bronnen van bestaan zou stoppen en tevens haar opgegaarde schatten prijsgeven voor een leger en marine, alleen bestemd om Frankrijks opperheerschappij te bestendigen en uit te breiden?

Koning Lodewijk wilde het werktuig van zulk een politiek niet zijn: te minder, omdat hij de overtuiging miste, dat het hem of de natie iets baten zou. Zeker, ook indien aan al deze eischen van Frankrijk wierd toegegeven, kon een afzonderlijk bestuur voor Lodewijk's onderdanen waarde hebben. Maar de broeder des keizers geloofde niet, dat blinde volgzaamheid hem voor den troon of den troon voor hem zou redden.

De eerste twijfel aan de oprechtheid van 's keizers bedoelingen werd nog in 1806, voordat zijn koningschap zes maanden oud was, in het hart van Lodewijk gewekt. De

vroegere Dupont Chaumont, met den koning van Cassel naar Holland reizende, schijnt geen aangenamer en kiescher onderwerp van gesprek dan dit te hebben geweten. Hij was het, die aan Lodewijk verzekerde, dat de vestiging van de monarchie in Holland volstrekt niet als eene definitieve maatregel door de keizerlijke regeering werd beschouwd.

Toen eenmaal het wantrouwen was ontwaakt, werden de bewijzen voor de juistheid gemakkelijk gevonden. De voortdurende aanwezigheid zelve van Dupont Chaumont kon daarvoor gelden. Hij, minister bij het vorige gouvernement, nam de ambassade slechts waar. De keizer scheen het niet de moeite waard te vinden een ambassadeur aan het hof zijns broeders te benoemen. Dupont Chaumont, die Lodewijk de oogen had geopend, moest reeds daarom hem hinderlijk zijn. Maar hatelijk werd hem deze oud-revolutionair, toen hij, in September 1807 te Parijs zijnde, het aan diens klachten moest wijten, dat de keizer de zelfstandigheid van zijn rijk openlijk schond, door douaniers op Hollands grondgebied te zenden om de smokkelaars gevangen te nemen. Geen wonder, dat de koning, in den Haag wedergekeerd, schimpende op den demagoog van 1793 [5], dien zijn broeder het niet beneden zich achtte te gebruiken, op de terugroeping van dezen „Generaal der Conventie" aandrong.

Niet voor Februari 1808 echter benoemde keizer Napoleon een ambassadeur aan het hof van Holland. De keuze van den persoon getuigde van geringe welwillendheid van de zijde des zenders. Alexander de la Rochefoucauld, een bloedverwant van koningin Hortense, was geen zeer innemend man. Hij achtte zich volstrekt niet tot het betoonen van eenige inschikkelijkheid verplicht, maar wel bevoegd

om den koning op koelen, minachtenden toon te behandelen. [6] Reeds na weinige maanden was de verhouding tusschen koning en gezant zoo gespannen, dat Lodewijk, schoon tevergeefs, ook zijn terugroeping verzocht. [7] La Rochefoucauld bleef, een houding aannemende, die algemeen het denkbeeld wekte, dat het zijn doel was, het voortbestaan van het koninkrijk door het vermeerderen der verwikkelingen onmogelijk te maken en de inlijving voor te bereiden.

Ware de toezending en handhaving van zulk een ambassadeur de eerste proeve van ongenegenheid van de zijde des keizers geweest, zij zou niet aanstonds die beteekenis gehad hebben, die Lodewijk na al het voorafgegane er aan leenen moest. Doch in de anderhalf jaar, die sinds Lodewijks komst waren verloopen, had het aan onaangenaamheden van allerlei aard niet ontbroken. De instelling van de orde der Unie was op kwetsenden toon gelaakt; de keizer had kortaf verklaard, dat hij zelf die orde niet verkoos te dragen, noch ze in zijn omgeving zou dulden. Nog strenger afkeuring had de benoeming van maarschalken getroffen. Onvoorzichtig en belachelijk had Napoleon ze genoemd. „Gij deelt belooningen uit, voordat men u gediend heeft: wat zult gij geven als men u diensten bewijst?" De juistheid dezer verwijten kon Lodewijk niet erkennen, die zelve te veel behoefte had aan vertooning en praal, om den invloed van onderscheiding en eer op anderen gering te schatten. Herhaalde malen was er sprake van geweest en Lodewijk had er ernstig op aangedrongen, dat zijne kroning als koning van Holland eindelijk zou plaats hebben. Maar de keizer had er niets van willen hooren. Was het wonder, dat Lodewijk in deze en dergelijke zaken het streven meende op te merken, om alles

wat zijn koningschap kon bevestigen en illustreeren te verhinderen?

In deze gemoedsgesteldheid, met wantrouwen jegens den keizer bezield, was het te begrijpen dat de Connétable van Frankrijk onder den titel van koning aan het hoofd der Noord-Nederlanders geplaatst om de hulpbronnen en bezittingen des lands voor Frankrijk te ontginnen, niet dan schoorvoetend en gedwongen de gedragslijn, hem voorgeschreven, volgde. Overtuigd van de verkeerdheid van het continentaal stelsel, de rampen voor oogen ziende, die de afsluiting der zee over de natie uitstortte, nam hij nooit gewillig en onmiddellijk de nieuwe keizerlijke decreten over, maar moest hij telkens door nieuwe bevelen en bedreigingen tot navolgen gedwongen worden. En nog was de gehoorzaamheid slechts eene halve, en werd de communicatie met Engeland oogluikend toegelaten. De landmacht, die, volgens Napoleon's eisch, tot 40 à 50,000 man moest worden opgevoerd, kon door de niet-invoering der conscriptie dat cijfer niet bereiken. Voor de marine golden dezelfde klachten; de hulp, die de keizer voor de Fransche marine uit Noord-Nederland had gehoopt te ontvangen, bleef verre beneden zijne verwachting. Van geene vermindering der rentebetaling wilde Lodewijk weten. Tegen den voortdurenden aandrang streed hij met passieven tegenstand, en met breede uiteenzetting van zijn gehechtheid aan Frankrijk, de deugdelijkheid van zijn beginselen, de liefde tot zijn arm volk, en met het dikwerf herhaald, slechts zelden ernstig gemeende, aanbod van nederlegging zijner waardigheid. Voor een karakter als dat des keizers, die alles wat naar ideologie zweemde, met onverzoenlijken haat haatte, was de gemoedelijkheid, die Lodewijk op zijne klachten ten toon spreidde, een ware ergernis. Ontzag,

niet liefde moet het gevoel zijn, dat een koning inboezemt. "Quand on dit d'un roi que c'est un bon homme, c'est un règne manqué", snauwde hij hem toe.

Doch geen verwijten of vermaningen, op zachten of strengen toon geuit, deden Lodewijk terugkeeren op den weg dien hij had ingeslagen. Overtuigd, dat van de zijde van Frankrijk slechts zijn ondergang en de inlijving van zijn land werd beoogd, sloot hij zich zoo veel hij kon aan de natie aan, die hij niet ongelukkig wilde maken. Hij zocht vóór alles Hollander te worden, en hij werd het door de standvastigheid, waarmede hij het kwaad, dat de keizer eischte, trachtte af te weren. Zijn afkeer van het continentaalstelsel, van conscriptie en staatsbankroet, was een algemeen bekende zaak en won hem de genegenheid van een volk, dat hem met koelheid had zien komen en nu met blijde verrassing in den vreemdeling een voorspraak zijner belangen ontdekte. Zijn innemendheid in het gewone leven, wanneer geen tegenspoed of tegenspraak zijn prikkelbaar gemoed ontstemde; zijn goedhartigheid, die hem altijd tot helpen bereid deed zijn, dikwijls buiten de grenzen door overleg en beleid gesteld; zijn deelneming in alle publieke rampen, die hem ondanks zijn slechte gezondheid naar de plaats des onheils deed snellen; zijn vertooning van zuinigheid en zijn praatlievendheid zelfs werkten mede, om hem langzamerhand de welwillende toegenegenheid van een groot deel der natie te verwerven.

Onder hen, die in dagelijksche aanraking met hem kwamen, zijne ministers en ambtenaren, waren er velen, die niet zonder eenig voorbehoud in de algemeene ingenomenheid deelden. De schaduwzijden van zijn karakter vielen hun scherper in 't oog, dan aan de groote menigte. Niet weinigen waren er, die Lodewijk's gedrag tegenover

Frankrijk niet goedkeurden: die oordeelden, dat door meer voorzichtigheid, meer toegeeflijkheid, meer in acht nemen der vormen veel, dat thans tot botsing aanleiding gaf, kon voorkomen worden; dat een gewilliger bukken voor het onvermijdelijke, hoe zwaar en hard ook, doeltreffender middel was om de gevreesde opheffing der monarchie te voorkomen, dan deze tartende onwil en dit onwillig volgen. Op de mannen, die, in welke betrekking ook, 's konings omgeving vormden, maakte niet alles, wat de groote menigte bewonderde en innam, een gunstigen indruk. Zij konden het zich niet ontveinzen, dat Lodewijk's aandrang tot bezuiniging niet door zijn eigen voorbeeld werd gesteund. Koning Lodewijk was verkwistend op reizen, in feesten en giften, maar al te dikwerf zonder eenig nut voor den lande, naar luim en toeval. De herhaalde verandering van woonplaats joeg ieder hunner, even als het land, op groote onkosten, die niet in goeden ernst konden goedgemaakt of gerechtvaardigd worden door te wijzen op het voordeel, dat voor het aanzien en de waardigheid des lands uit de verhuizing naar Utrecht, later naar Amsterdam werd verkregen. En hoe innemend Lodewijk, als hij wilde, kon zijn, het sterk gevoel van zijn vorstelijke waardigheid, dat hem den aandrang zijns broeders zoo ondragelijk maakte, was even dikwerf eene belemmering voor zijne raadslieden, om hem van verkeerde stappen te weerhouden Zwak van gezondheid, oefende zijn lichaamskwaal soms een hoogst ongunstigen invloed op zijn humeur uit. Haastig en willekeurig, was hij wispelturig en veranderlijk. Zijne raadslieden konden niet op hem rekenen. De eerste indruk werd soms opgevolgd, zonder de beste te zijn. Zijn achterdocht, die toenam met de jaren van zijn koningschap, maakte hem wantrouwend jegens allen, die aan zijne denk-

beelden en inzichten niet hun onverdeelde goedkeuring gaven. Vandaar dat zij, die zijn gebreken en zwakheden kenden, niet instemden met de volksopinie, die „den lammen koning", zooals de menigte met goedaardig, ietwat kleinachtend, mededoogen den vorst heette, volkomen van alle schuld vrijsprak om uitsluitend den keizer te bezwaren. Maar in de hooge waardeering zijner goede bedoelingen deden zij voor niemand onder. Want al oordeelden zij ook dat de gedragslijn, die Lodewijk volgde, het gevaar uitlokte in plaats van te bezweren, het was noch in de eerste noch in de hoogste plaats eigenbelang, dat hem deed handelen. Vreemdeling en 's keizers broeder, die een onbezorgd en weelderig leven als Jerôme van Westfalen had kunnen leiden, indien hij er zich niet om bekommerd had of zijn volk ongelukkig was of niet, had hij een leven vol bezwaren en onaangenaamheden verkozen, om de natie voor de vernietiging van haar welvaart en geluk te vrijwaren.

Zulk een uitkomst van de stichting der monarchie mocht voor de natie een verrassing zijn, voor keizer Napoleon was zij eene teleurstelling, te meer ergerlijk, omdat de instelling van het koningschap eene concessie was geweest, die reeds na weinige maanden geheel overbodig bleek. Het denkbeeld der inlijving van Holland was door Napoleon, gelijk hij in 1810 verklaarde, alleen verlaten om de stellige verklaring van Pruisen, liever den laatsten man der armee te zullen wagen, dan lijdelijk deze reünie toezien. In schijn had de keizer toegegeven en het zelfstandig bestaan der Nederlandsche natie geëerbiedigd, ja zelfs bestendigd. In het wezen der zaak was de nieuwe staatsvorm, dien hij aan Holland schonk, in zijn oogen slechts een schitterend kleed geweest om de afhankelijkheid te be-

dekken. „A la paix de Presbourg j'aurais voulu réunir la Hollande," verklaarde hij later, „je ne pouvais pas: la Prusse s'y opposait, elle était alors une grande puissance. Je la réunis cependant de fait, c'est-à-dire j'y envoyai mon frère". [8]

Vier maanden was het koninkrijk Holland oud, toen op het slagveld van Jena de grootmacht Pruisen tot eene mogendheid van den tweeden rang werd vernederd. Maar wat het ontzag voor den Pruisischen naam had in het leven geroepen, bleef voorloopig bestaan, zonder eenige bescherming aan de luimen en de wil van den overwinnaar prijs gegeven.

Het is een moeilijk vraagstuk, of keizer Napoleon ooit ernstig het voornemen heeft gehad, het koninkrijk Holland te laten voortbestaan. Zoo dit het geval is geweest, heeft dit plan zeker niet lang geleefd. Het blijkt echter niet, dat reeds in het eerste jaar de bevestiging van Lodewijk's gezag in stelligen strijd was met zijne inzichten. Wel ontbreken heftige uitvallen en lompe verwijten in dit eerste twaalftal maanden volstrekt niet, maar zij verraden meer ongeloof aan de kennis en het beleid van Lodewijk, dan twijfel aan zijne bedoelingen. Napoleon sprak over zijn broeder als over een onervaren jongmensch, die te ijdel en te voortvarend was, die allerlei dwaasheden beging, zonder over de gevolgen na te denken. „Vouz allez comme un étourdi, sans envisager les conséquences des choses," schreef hij hem zelven. Ook te midden van den krijg met Pruisen en Rusland, die hem de laatste maanden van 1806 en de eerste helft van 1807 bezighield, bleef hij met Lodewijk in briefwisseling. De toon was niet altijd zacht, de verwijten zijn dikwerf ruw en bitter, de beschuldigingen over zijne krachtelooze regeeringswijze

soms bij uitstek heftig, maar toch aan de mogelijkheid van het voortbestaan der jonge monarchie wordt door den keizerlijken schrijver, voor zoover zich uit de woorden laat opmaken, nog niet volstrekt getwijfeld. Al gelooft hij blijkbaar niet aan Lodewijk's kracht, om de opgedragen kroon waardig, d. i. naar Frankrijks bedoeling, te dragen, hij geloofde nog niet aan zijn stelligen onwil om zich naar Frankrijks voorgang te schikken. Napoleon zag nog slechts zwakheid, waar afkeer leidde.

De inlichtingen, die hij in Sept. 1807 van Dupont Chaumont ontving, brachten een groote verandering teweeg. Zij overtuigden hem, dat het Hollandsch gouvernement Engelschgezind was, en dat zijn broeder zoowel de kracht als de gezindheid miste, om een andere richting aan het bestuur te geven. Sinds keerde de keizer tot zijn vroeger denkbeeld van inlijving terug. Ook als zegeteeken van zijn toegenomen macht moest het hem toelachen deze koningsschepping, en daarmede de herinnering aan zijn vroegere zwakheid, uit te wisschen. De broederlijke betrekking, waarin de vorst tot hem stond, kon het uitstel verlengen, bij volharding in zijn onwil mocht Lodewijk niet verwachten anders dan als een ongehoorzame Connétable van Frankrijk te worden bejegend. Alleen wanneer hij de nutteloosheid van zijn tegenstand inzag en zijn gedrag wijzigde, was misschien redding mogelijk. Op vergoelijking en verschooning van de zijde des keizers mocht hij niet meer rekenen.

Nog minder natuurlijk kon er van hulp en ondersteuning sprake zijn, die Lodewijk de geëischte aansluiting aan Frankrijks politiek gemakkelijker deed vallen. Het koninkrijk Holland had, volgens Gogel's verklaring, om het overwicht der drukkende belastingen te dragen en ver-

lost te worden van het schrikbeeld van het staatsbankroet, behoefte aan een vrij aanzienlijke uitbreiding van grondgebied. „Ce n'est pas peu qu'il faut: deux ou trois départements comme l'Oost-Frise ne suffiront pas." [9] Dat de Fransche keizer aan zulke omvangrijke aanzoeken weerstand bood, was te begrijpen. Maar volkomen onbillijk was het, dat hij, Oost-Friesland bij het verdrag van Fontainebleau met Holland vereenigende, de inkomsten beperkte door de opbrengsten van zeer aanzienlijke domeingoederen voor zich te behouden, en daarenboven Vlissingen aan Holland ontnam. Het was de verdeeling van den leeuw. Een land, arm aan inkomsten, rijk aan kusten, bij uitstek geschikt voor den smokkelhandel, [10] en dus een onuitputtelijke bron van klachten, schonk hij aan zijn broeder, terwijl hij zich zelven verrijkte met eene vesting, die hem de heerschappij over de Westerschelde en Walcheren schonk. Door eene zoodanige handelwijze vermeerderde hij de bezwaren, die zijn broeder aanvoeren kon om zijne trage volgzaamheid te verklaren, en schonk hij tevens zich zelven een tal van aanleidingen en gelegenheden, om over Lodewijk's onwil en tegenstand te klagen. Onder schijn van begunstiging verzwaarde hij den last, dien Holland te dragen had.

Bij deze onverholen vijandige gezindheid des ouderen en machtigen broeders ware het voor den jongere en zwakkere raadzaam geweest in stilte de bittere bejegening te dulden en zooveel mogelijk rechtmatige grieven te voorkomen, om tijd te winnen. Doch Lodewijk's karakter vergunde hem niet, zwijgend te ondergaan, wat hij niet afwenden kon. Zijne persoonlijke gevoeligheid, die over alles wat hem kwetste zich in woorden en daden van onvoorzichtige wraakneming deed uiten, maakte de kloof tusschen hem

en den keizer steeds wijder. Prikkelbaar van gestel en door ergernis stortte Lodewijk zijn toorn over ieder in zijn omgeving uit, die om welke reden ook het voorwerp van zijn achterdocht werd. Aan de Franschen, die in 1806 hem naar Holland gevolgd hadden, onttrok hij steeds meer zijn vertrouwen, nadat een hunner zijne oogluiking jegens Zweedsche schepen naar Parijs had verraden en hij dientengevolge door keizerlijk bevel was genoodzaakt den oorlog aan Zweden te verklaren. Caulaincourt was een der eersten, die hem verliet en in Franschen dienst wederkeerde. Evenmin als zijne landgenooten, ontsnapten de Hollanders, die partij voor den keizer tegen hem schenen te trekken, aan zijn wantrouwen. Verhuell en Dirk van Hogendorp werden door hem als ministers ontslagen, en in eervolle ballingschap als ambassadeurs naar het buitenland gezonden. Lodewijk's verbittering tegen zijn broeder deed hem in ieder, die niet volkomen in zijne inzichten deelde, een verrader van zijn vaderland en een spion van Frankrijk zien.[11]

Vermeerderde de ongelukkige koning, door dit onberaden toegeven aan de bitterheid van zijn gemoed, zijn eigen lijden zonder noodzaak, erger was het, dat hij door deze handelwijze den keizer, die de door hem ontslagenen en verbannenen in bescherming en in dienst nam, eenigermate rechtvaardigde in de hevigheid van zijne beschuldigingen. Napoleon werd meer en meer versterkt in de overtuiging, dat de persoonlijkheid van zijn broeder niet minder dan zijn afwijkende gezindheid het behoud van het koninkrijk Holland onmogelijk maakte. Toen de afdanking van Karel IV van Spanje, in het voorjaar van 1808, hem opnieuw een troon, naar hij meende, ter beschikking stelde, bood hij dien als eervolle retraite aan Lodewijk

aan, onder de uitdrukkelijke verklaring dat Holland te diep vervallen was, om staande te kunnen blijven. [12] De aanneming van dit voorstel zou de kwestie van Hollands lot op vreedzame wijze, zonder de weerzijdsche verbittering in openlijke vijandschap te doen uitbarsten, opgelost hebben. Door Lodewijk's afwijzing werd het, bij de ongelijke verhouding der krachten, onvermijdelijk, dat de bestaande verwijdering zich in daden van openbare vijandelijkheid betoonde.

Ware de overmacht des keizers minder groot geweest, zoodat er in ernst aan een worsteling kon gedacht worden, de schroom, die strijders van gelijke krachten langen tijd van den aanval weerhoudt, zou ook hier nog gedurende maanden zich hebben doen gelden. Maar tusschen Napoleon en Lodewijk kon daarvan geen sprake zijn. In September 1808 verbood Napoleon den invoer in zijn rijk van koloniale waren uit Holland [13] en voegde kort daarop er de bedreiging bij, dat hij den Rijn en de Schelde voor Holland zou sluiten, zoo de blokkade niet beter gehandhaafd werd. [14] Tevergeefs nam koning Lodewijk een zeer streng decreet, waarbij hij de Hollandsche havens voor alle schepen (27 Nov. 1808) sloot. [15] Het verbod van den invoer der koloniale waren, dat met een geheele staking der handelsbetrekkingen gelijk stond, bleef van kracht.

Niet vóór den 4den Juni 1809 herstelde keizer Napoleon de commercieele betrekkingen van Frankrijk met Holland. Waarschijnlijk was het een belooning voor de gewilligheid, waarmede zijn broeder door financieele operatiën hem tegen Oostenrijk had gesteund. Natuurlijk dacht de keizer er niet aan, om Holland van de onvoorwaardelijke opvolging zijner decreten tegen Engeland te ontslaan. Hij achtte blijkbaar Lodewijk's decreet van 27 November 1808 nog

van gelding, en oordeelde alleen de harde les voor het oogenblik te kunnen eindigen. Doch het bleek hem spoedig, dat hij zich vergist had. Even volhardend als de keizer in zijn eischen, was Lodewijk in het ontduiken; en telkenmale, als de tijdsomstandigheden hem hoop gaven op straffeloosheid, zocht hij aan de harde hand te ontsnappen, die hem en zijn land gedrukt hield. Den 31sten Maart 1809 was de termijn voorbij, waarop het strenge decreet, in November te voren door Lodewijk gegeven, gold. Gebruik makende van de omstandigheid, dat Napoleon met de drukten en toebereidselen van den naderenden krijg tegen Oostenrijk geheel bezig was, trok Lodewijk het decreet niet alleen in, maar vergunde ook den uit- en invoer van een aantal handelsartikelen, wier lijst hij, bij een nader besluit van Mei, nog uitbreidde. In de eerste weken bleven deze besluiten onopgemerkt. Maar toen Napoleon, na den slag bij Wagram, rustig te Schönbrunn gezeten (17 Juli 1809) ze naging, ontbrandde zijn drift over deze handelwijze in hooge mate. Hij vorderde niet alleen de onmiddellijke intrekking, maar liet ook zijn gezant verklaren dat in geval van weigering de vrede tusschen Frankrijk en Holland ernstig gevaar liep.[16] Gelijktijdig werden de handelsbetrekkingen met Holland opnieuw afgebroken en de lijn van douane hersteld.

Het was in dit oogenblik, dat de onderneming van Engeland tegen Walcheren en Antwerpen plaats had. Gelijk de enkele droppel den vollen beker doet overloopen, besliste de Engelsche expeditie het lot van het koninkrijk Holland.

II

WALCHEREN.

De jarenlange kamp tusschen Frankrijk en Engeland had aan het eerste de heerschappij over het vasteland, aan het laatste die der zee toegewezen. De verdeeling, natuurlijk gevolg der eigenaardige krachten, waarover elk der worstelaars beschikte, was geen uitkomst, waarbij zij zich nederlegden. Beiden rekenden op het onvermogen van den tegenstander om den strijd vol te houden, die hem tot onderwerping moest brengen.

Toen de onderhandelingen tusschen Engeland en Frankrijk in November 1808 waren afgebroken, verwachtte het Engelsche ministerie, dat spoedig een nieuwe oorlog tegen Napoleon op het vasteland zou uitbreken. Zijn goud en invloed hadden Oostenrijk tot het opnemen der wapenen bewogen. Keizer Frans liet zich medesleepen door zijn omgeving, die hem den steun van den weifelenden Pruisischen koning als genoegzaam zeker voorstelde. Engeland had, naar men meent, ook een onderneming toegezegd op de kusten van Frankrijk of van Duitschland, om de krachten des keizerrijks van Oostenrijk af te leiden en te verdeelen. [17]

Den ongunstigen loop van dezen noodlottigen krijg behoeven wij niet te herinneren. Oostenrijk, teleurgesteld in al zijne verwachtingen, door niemand gesteund, viel, van allen verlaten. De overwinning bij Aspern bleef zonder vrucht; de neerlaag bij Wagram dwong tot onderteekening van den wapenstilstand van Znaim (12 Juli 1809).

Nauwelijks drie maanden waren verloopen sinds de strijd

aanving. In Noord-Duitschland had de Pruisische koning een houding aangenomen, sprekend genoeg om hem strafbaar te doen zijn in de oogen van Napoleon, krachteloos en onvruchtbaar voor Oostenrijk. Enkele geheel geïsoleerde pogingen tot opstand waren er aangewend, maar mislukt. Engeland was onbewegelijk gebleven. Terwijl in Noord-Duitschland, aan den Weser en de Elbe, zijne schepen en sloepen met smachtend verlangen werden te gemoet gezien, [18] had Castlereagh beraadslaagd over de mogelijkheid om eene landing op Walcheren, met het oog op de werven van Antwerpen, te beproeven; doch, schoon reeds in Maart de adviezen waren ingewonnen, de uitvoering deed lang op zich wachten. Niet voordat in het midden der Meimaand de Oostenrijksche gezant prins Stahremberg, na in bijkans onherkenbare vermomming de Nederlanden te zijn doorgereisd, te Londen was aangekomen, en met nadruk op de beloofde afleiding aandrong, werd een aanvang gemaakt, om de uitvoering voor te bereiden. [19] Tegen half Juli begon de inscheping der troepen. Oostenrijk, schoon reeds gedwongen tot de preliminairen van Znaim, bleef op een expeditie, welke ook, aandringen, hopende, dat het geluk der Engelsche wapenen of de hervatting van den strijd met kans van goeden uitslag mogelijk zou maken, of ten minste een verzachtenden invloed hebben op de strengheid der vredesconditiën, die de overwinnaar van Wagram aan Oostenrijk wilde opleggen.

Zoodanige overleggingen, indien zij iets gegolden hebben, waren het niet, die de Engelsche ministers bij de keus der landingsplaats leidden. De aanslag op Walcheren en Antwerpen had geen ander dan een zuiver Engelsch doel: handhaving van Engelands overwicht ter zee door vernietiging zelfs der kiemen van Frankrijks herlevende marine.

Eene ondersteuning van de gistende elementen in Duitschland had wellicht nog in de laatste dagen van Juli, toen de vloot op Walcheren landde, een nationalen strijd kunnen doen ontbranden en aan Oostenrijk, door uitbreiding van het krijgstooneel, de gelegenheid geschonken om zijn krachten te herstellen en den kamp te hervatten; maar voor Engeland beloofde eene landing in Noord-Duitschland niet dat voordeel, hetwelk Castlereagh van éene landing op Walcheren en een aanslag op Antwerpen zich voorstelde. Niet om de verlossing van het continent van het Fransche juk, maar om eigen redding tegen een mogelijk gevaar in de toekomst [20] was het te doen. Eene landing op de Engelsche kust, die sinds jaren dreigde en door Napoleon nog volstrekt niet opgegeven scheen, moest onmogelijk worden gemaakt door de vernietiging der Fransche marine, op het oogenblik dat de Fransche troepen in verwijderde streken werden bezig gehouden.

Het bedreigde Antwerpen was door Napoleon bestemd, om een marinestation van groote beteekenis te worden. Toen hij bij den vrede van Tilsit een strijd op het vaste land geëindigd achtte, had hij besloten alle krachten op de worsteling ter zee aan te wenden. De sleutels der wereldheerschappij, hij gevoelde het, dobberden op de golven van den Atlantischen Oceaan. Doch de ontwikkeling der Fransche marine, die ze hem in handen moest leveren, was belemmerd door politieke gebeurtenissen. Nieuwe verwikkelingen, de Spaansche opstand en de krijg tegen Oostenrijk, dien hij thans voerde, hadden hem noch den tijd noch de rust geschonken om zijne ontwerpen uit te voeren. In het groote plan, dat hij in Mei 1808 had ontworpen, nam Antwerpen een aanzienlijke plaats in. [21] Ware het

uitgevoerd, twintig oorlogsschepen op de Schelde, gesteund door een kamp van 25,000 man bij Antwerpen, zouden in September 1809 elken aanval hebben afgeslagen.

Doch tusschen den raad en de daad ligt een breede klove. Nog in Augustus 1809 bedroeg de Fransche zeemacht bij Antwerpen niet meer dan elf schepen, [22] en het kamp bestond niet. Antwerpen was een vesting, maar op vele punten vervallen. De bezetting bedroeg hoogstens 2000 man. Geen enkel kanon was op de wallen. Bij de overheid heerschte evenveel verwarring als kwade gezindheid bij de bevolking. [23] Wat den toegang tot Antwerpen betrof, op de Oosterschelde lagen eenige Hollandsche kanonneerbooten, op de Westerschelde eenige Fransche schepen. De forten Lillo en Liefkenshoek waren vervallen en moesten door onderwaterzettingen worden gedekt. Het zoogenaamd Zeeuwsche legioen, een deel van het Hollandsche leger, onder kommando van den luit. generaal Bruce op Walcheren en Zuid-Beveland gelegerd, telde, de zieken er afgerekend, een 5 à 600 man. In Vlissingen voerde de Fransche generaal Monnet het bevel over ruim 4000 man, later met 2000 man van Breskens vermeerderd. [24] In Brabant waren Bergen op Zoom, Willemstad, Breda enz. slecht bezet en versterkt. In het land van Kadzand, waarin het fort Breskens de Westerschelde bestreek, gelijk aan de overzijde Vlissingen, beschikte de generaal Rousseau over een paar duizend man, om landingen der Engelschen te beletten.

Bij een dergelijken jammerlijken toestand der verdedigingsmiddelen mocht men verwachten, dat een Engelsch leger van circa 40,000 man onder eene eenigszins krachtige leiding groote resultaten zou verkrijgen. Aanvankelijk scheen alles den meest gunstigen uitslag te beloven. Op

den 30sten Juli landde de vloot op Walcheren, en onmiddellijk trokken de Hollandsche en Fransche troepen terug. Reeds den volgenden dag kapituleerde Middelburg, den 1sten Augustus Veere. De generaal Bruce retireerde zich met zijne troepen naar Zuid-Beveland, met het plan, naar het scheen, om het fort Bath hardnekkig te verdedigen. Doch reeds den 2den Augustus ontruimde hij, zonder een schot gelost te hebben het fort en vlood naar Brabant. Zoo, binnen vier dagen, na op Walcheren te zijn geland, stond de vijand op den uitersten hoek van Zuid-Beveland, door een zeer smal vaarwater, in sommige oogenblikken gemakkelijk doorwaadbaar, van Zandvliet gescheiden. Indien een veldheer als Napoleon, in wien de snelheid van uitvoering gelijken tred hield met de stoutheid van conceptie, het Engelsche landingsleger had aangevoerd, geen twijfel, of het keizerlijk gouvernement zou de verwaarloozing van zijn noordelijke verdedigingslijn duur hebben betaald.

Op snelheid van uitvoering kwam alles aan. De verraste vijand moest den tijd niet hebben om het gevaar af te weren. Castlereagh [25] had het lord Chatham nadrukkelijk ingescherpt, dat zulk een groot getal troepen juist daarom tot zijn beschikking werd gesteld, opdat hij gelijktijdig Vlissingen en Antwerpen zou kunnen aanvallen. Maar lord Chatham scheen de aanbeveling geheel vergeten. Om den vijand te verrassen, moest hij, gelijk het spreekwoord zegt, vroeg opstaan; en juist dit was zijn zwak niet. [26] Verschrikt, naar 't schijnt, door den tegenstand, dien de Engelschen bij een poging tot landing op Kadzand vonden, waar zij, gelijk het verhaal luidt, 12 of 1300 man voor 3000 of 4000 aanzagen, meende hij eerst Vlissingen te moeten onderwerpen, voordat hij zich tegen Antwerpen

richtte. In Vlissingen voerde de generaal Monnet het bevel, die, ofschoon volstrekt niet toegerust om een ernstig beleg te weerstaan, de overgave der stad weigerde, en daardoor het Hollandsch en Fransch gouvernement den tijd schonk om Antwerpen te hulp te komen. Vijftien dagen hield Vlissingen de Engelschen op, na een bombardement van twee dagen werd het den 15den Augustus door Monnet overgegeven. Maar in dien tusschentijd waren Antwerpen en Brabant in tegenweer gebracht.

Toen het bericht van de nadering der Engelsche landingsvloot te Amsterdam aankwam, bevond koning Lodewijk zich te Aken, waarheen hij van het Loo, buiten weten zijner ministers, naar 't schijnt, was vertrokken. De minister van oorlog Kraijenhoff nam aanstonds de meest dringende maatregelen, en bewoog ook den generaal Tarayre, die 's konings garde kommandeerde, om, zonder Lodewijk's toestemming af te wachten, die troepen naar Brabant te voeren. Toen de koning in de eerste dagen van Augustus was wedergekeerd, keurde hij het reeds verordende goed en schreef een aantal nieuwe maatregelen voor. Een vierde deel der Hollandsche armee bevond zich in den vreemde, in Spanje en in Duitschland. Om de 3000, onder Chassé in Spanje strijdende, te ontbieden, mocht nutteloos heeten. De hulptroepen echter, in dienst van Jerôme, ten getale van ruim 5500 man, ontbood hij onmiddellijk terug,[27] doch zij kwamen niet vóór de laatste dagen der maand aan. De geringe macht, die in het vaderland en beschikbaar was, concentreerde hij om de bedreigde punten. De Brabantsche steden Willemstad, Steenbergen, Bergen op Zoom, Breda werden bezet en zoo goed mogelijk versterkt. Met de 6000 man, die op den 12den Aug. het

Hollandsch leger uitmaakten,[28] werden de grenzen van Brabant tot Antwerpen zoo goed mogelijk gedekt. Door het verlaten van het fort Bath, welks opperbevelhebber, de generaal Bruce, den toorn van koning Lodewijk op strenge wijze ondervond,[29] was de defensie der Oosterschelde dubbel moeielijk geworden, omdat ook de Fransche flotille zich achter de forten Lillo en Liefkenshoek had teruggetrokken. Vijftig Hollandsche kanonneerbooten bezetten het gat van Tholen en beschermden den mond van de Eendragt. Bij de Willemstad lag een andere afdeeling der kleine Hollandsche zeemacht, eerst onder den schout bij nacht Lemmers, later, een korten tijd, onder Verhuell.[30] Met grooten ijver en werkzaamheid, volgens het getuigenis van Kraijenhoff, zocht koning Lodewijk langs allerlei wegen in de behoeften der verdediging te voorzien en zijn kleine macht te vergrooten. Douaniers, grensjagers, dijkwerkers, weesjongens enz. werden tot dienstneming uitgenoodigd; uit alle oorden des lands volontairen gevraagd, veteranen aangenomen; de gewapende burgermacht zoo snel mogelijk onder de wapenen geroepen. Met hoe goeden uitslag deze buitengewone inspanning werd beloond, blijkt uit de omstandigheid, dat het leger in het begin van September met circa 10,000 man, deels nationale garden, veliten, deels veteranen, vrijwilligers enz. was vermeerderd.

Dat intusschen zulk een leger, uit allerlei elementen samengesteld, zeer uiteenloopende in militaire oefening, in staat zou geweest zijn aan een ernstigen aanval des vijands voortdurend met goeden uitslag weerstand te bieden, mag betwijfeld worden. Maar niettemin hadden Lodewijk's maatregelen doel getroffen. De Engelschen, toen zij Vlissingen den 15^{en} Augustus hadden bezet, rekenden er op, dat zij

aan de Hollandsche kusten een hardnekkigen strijd te gemoet gingen. De snelle bevestiging der Brabantsche vestingen deed hen dit verwachten. Waren zij goed aangevoerd geworden, de aanval zou daarom niet zijn achterwege gebleven. Doch lord Chatham zag buitendien te veel bezwaren, om door te tasten. Het klimaat van Zeeland had zich met de inboorlingen tegen den vijand verbonden. De Zeeuwsche koortsen, in de warme zomermaanden vooral op Walcheren zeer hevig, hadden de rijen der strijdbare Engelschen zeer gedund en het zelfvertrouwen van het leger gebroken. In het begin van September, dus na verloop van nauwelijks vier weken, bedroeg het getal zieken en gewonden bij de 12,000 man. [31] Lord Chatham en de luit.-generaals van zijn leger oordeelden reeds den 27 Augustus, dat het hoogst ongeraden was, niet alleen om het beleg van Antwerpen te ondernemen, maar zelfs om eenige andere onderneming van belang aan te vangen. [32] Dit advies, onmiddellijk naar Engeland gezonden, bewoog George III, op voorstel van Castlereagh, den 2den September de terugroeping der expeditie te teekenen. [33]

Deze staking der onderneming, op het oogenblik dat én te Antwerpen én in Brabant het gevaar pas naderende werd geacht, [34] leerden de Franschen en Hollanders het eerst uit de maatregelen der Engelschen kennen. Aanvankelijk meenden zij aan eene verplaatsing van het punt van aanval, niet aan een geheel opgeven der onderneming te moeten gelooven. In Holland vreesde men de vijandelijke vloot voor Texel of op een ander punt der kust te zien verschijnen, en nam daarnaar zijne maatregelen. Koning Lodewijk wees aanzienlijke sommen voor de versterking van Amsterdam aan. Doch Engeland had zulke plannen niet. Het hield voorloopig Walcheren, ondanks de onge-

zondheid, bezet, om aan Oostenrijk de gelegenheid te geven, door het wijzen op de Engelsche vlag, zoo nabij het Fransche grondgebied en in een Fransche vesting wapperende, betere voorwaarden te bedingen. Tevens bediende het zich van Walcheren, als gewoonlijk van Helgoland, als smokkelstation voor den Engelschen handel.[35] Eerst toen beide doeleinden bereikt schenen, en de vrede van Weenen (4 Oct. 1809) de Fransche legerbenden, tot dusver in Oostenrijk bezig gehouden, geheel ter beschikking des keizers stelde, zoodat de expeditie in Walcheren vreezen moest door overmacht te worden aangevallen, besloot het Engelsche ministerie het eiland te ontruimen. Zonder overhaasting trokken de troepen terug; het was den 24sten December, dat de laatste vijand Walcheren voorgoed, doch vrijwillig verliet.

Tot de uitkomst dezer onderneming had het keizerlijk gouvernement slechts in zeer geringe mate bijgedragen. Antwerpen was in het begin van Augustus gelijk wij zagen, genoegzaam onverdedigbaar; en de Fransche troepen op deze noordelijke grens van het keizerrijk, al ware het alleen door geringheid van getal, onvoldoende om de Engelschen af te weren. Frankrijks legers waren in Oostenrijk en in Spanje. In dezen nood ontwikkelde Fouché, belust om door bedrijvigheid zich in de wankelende gunst zijns meesters te bevestigen, een buitengewone werkzaamheid. Nationale garden werden er in grooten getale opgeroepen en een noorderleger gevormd. Naar gelang de bataillons gereed waren, werden zij naar Vlaanderen en Brabant gezonden, om de bedreigde punten te dekken. Het meerendeel echter dezer ongeoefende troepen kwam

niet vóór het laatst der Augustusmaand in Brabant aan.

Onder den eersten indruk van het gevaar en tevens van de activiteit door koning Lodewijk ontwikkeld, hadden Cambacérès en Clarke, minister van oorlog, aan Lodewijk het opperkommando over het vereenigde leger aangeboden. Zij achtten hem, wien in 1805 door den keizer zelven een kommando was opgedragen, thans, nu de strijd een deel zijns rijks gold, boven anderen daartoe bevoegd. Lodewijk, die eerst de vergunning des keizers had gewenscht, gaf eindelijk aan de herhaalde uitnoodiging gehoor en aanvaardde het opperbevel.[36]

Toen keizer Napoleon te Weenen het bericht van deze maatregelen ontving, keurde hij de eerste goed, de laatste af. „30,000 nationale garden uit aangewezen departementen moesten onder de wapenen komen, opdat Engeland uit de imposante houding des keizerrijks de verontwaardiging des volks over de vermetele aanranding van zijn grondgebied zou leeren kennen." Wat koning Lodewijk betrof, voor diens keuze had hij niets dan afkeuring. Hem het kommando op te dragen, was het meest absurde, wat men had kunnen doen. „Le roi de Hollande pensera à couvrir Amsterdam, et vous laissera prendre dans votre lit à Paris," schreef Napoleon aan den aartskanselier.[37] Zijn reeds vroeger gegeven bevel om het opperbevel aan Bernadotte te geven werd herhaald en ditmaal volbracht. De prins van Ponte Corvo vertrok met den minister van oorlog naar het leger, waar hij den 16den Augustus naar eisch, maar met groote koelheid, door de hoofdpersonen werd ontvangen. Vol verbittering over de schimpende bejegening, verliet koning Lodewijk het hoofdkwartier en keerde naar Amsterdam terug. Zijn leger stelde hij onder de bevelen van den

maarschalk Dumonceau, terwijl hij zijn lijfwacht onder Tarayre terug ontbood.

Beleedigender nog dan het ontslag was eene plechtigheid, die weinige dagen later te Parijs plaats had. Op uitdrukkelijk bevel van Napoleon moest Cambacérès, de aartskanselier van het keizerrijk, de ministers te zamen roepen en hun verklaren, dat de minister van oorlog uit volstrekte onkunde der staatsinstellingen had gemeend, dat de waardigheid van connétable het recht verleende om 's keizers legers aan te voeren. Dit, moest hij zeggen, was een dwaling van 600 jaar geleden; „prinsen en groot-dignitarissen toch zijn volstrekt niets (ne sont rien): de connétable is niet als vroeger een oud soldaat, hoofd des legers: zijn betrekking is een bloot civiele. De connétable heeft evenmin het recht om 's keizers legers aan te voeren, als de groot-admiraal de vloten. Zelfs de wacht aan de poort van zijn paleis staat niet onder zijne bevelen." [38]

Zulk een handeling, bij uitstek kwetsend voor het aanzien en den persoon van Lodewijk, werd niet vergoed door de enkele woorden, die de Senaat in zijn adres aan den keizer op Napoleonsdag over Holland had opgenomen: „la nation hollandaise, dont le territoire est attaqué, lève avec fierté les antiques bannières, qui rappellent tant de hauts faits des valeureux Bataves, et celui de vos augustes frères, qui règne sur eux, est à leur tête." [39] Hoogstens konden deze simpele woorden, geschreven en gesproken toen Bernadotte naar Antwerpen was vertrokken (15 Aug.), voor eene zwakke poging gelden om een bewijs van sympathie, doch niet al te sterk, aan den ontslagen opperbevelhebber der Fransche armee te geven

Een dergelijke bejegening van de zijde van keizer Napo-

leon zou voor Lodewijk geheel onverklaarbaar zijn geweest, zoo hij niet uit zijne briefwisseling van weinige weken vroeger diens toorn had gekend over zijne vrijlatingen jegens den Engelschen handel. De keizer, die den 17den Juli had verklaard zich in oorlog met hem te beschouwen, kon hem den 15den Augustus toch niet aan het hoofd zijns legers plaatsen. Maar buitendien waren er verschillende andere redenen, die den keizer zijn gedragslijn voorschreven.

Den aanval op Walcheren had hij sedert jaren aan Lodewijk voorspeld. Zoolang het koninkrijk Holland bestond, was hij telkens op de waarschijnlijkheid teruggekomen, dat Engeland te eeniger tijde zulk een aanslag zou wagen. Steeds, als politieke en militaire verwikkelingen de krachten van het keizerrijk van de grenzen van Holland verwijderden, had hij er Lodewijk opmerkzaam op gemaakt, dat Engeland van de gelegenheid zou kunnen gebruik maken. Toen de krijg met Oostenrijk op het punt van uitbreken stond, had hij opnieuw en herhaaldelijk de aandacht zijns broeders op het dreigend gevaar gevestigd. In Maart had hij hem aangeschreven om te zorgen, dat hij minstens 20,000 man onder de wapenen zou hebben, om elken inval te kunnen afweren. [40] Een week later herhaalde hij zijne vermaningen, ditmaal er met nadruk op wijzende, hoe de zwakheid van Holland het noodlottig gevolg van Lodewijk's verkeerde maatregelen was. [41] Gereed staande om naar het leger te vertrekken, had de keizer nogmaals aan Lodewijk een waarschuwing gezonden: „Levez des hommes, organisez vos gardes nationales et vos troupes pour vous défendre. Il y a longtemps que je ne cesse de vous dire cela. Il ne sera plus temps s'il vous arrive des malheurs." [42] Nu, na zoo voortdurenden aandrang tegen-

over het fait accompli staande, stelde Napoleon daarvoor zijn broeder verantwoordelijk. Hij had hem tot koning van Holland verheven, om de vestingen, die het noorden van het keizerrijk beschermden, te verdedigen. En wat waren de vruchten? Lodewijk had niets gedaan. Noch leger noch marine was in behoorlijken staat. Zoolang de gevolgen dezer verwaarloozing verborgen bleven, had de keizer, vertrouwende op eigen macht, hoe ontevreden ook, zijns broeders onwil kunnen minachten. Maar de aanslag op Walcheren en Antwerpen had aan het licht gebracht, dat Lodewijk's bestuur niet alleen zwak en kinderachtig, gelijk Napoleon het eens noemde, maar ook gevaarlijk was. Niet alleen, dat Frankrijk veel minder steun en voordeel uit het koninkrijk Holland trok, dan van de Bataafsche republiek, Lodewijk's hardnekkigheid stelde het keizerrijk zelf aan gevaar bloot. Indien Lodewijk's leger, zoo oordeelde de keizer, in orde ware geweest, de Engelschen zouden zich niet op Walcheren hebben genesteld. Indien, gelijk betamelijk, de Hollandsche generaal aanstonds onder de bevelen van den Franschen gesteld ware, de generaal Monnet zoude Vlissingen langer hebben kunnen verdedigen. Er kwam meer bij. Deze inval had plaats op een oogenblik, dat het Fransche leger, in een gevaarlijke positie in Oostenrijk geplaatst, onmogelijk een deel der troepen tegen Walcheren kon afzonderen. Vandaar de noodzakelijkheid, om in Fouché's voorslag, het te wapen roepen der nationale garden, te berusten: een maatregel, die wel onder schoonklinkende redenen hoogelijk geprezen, maar eigenlijk den keizer hoogst onwelkom was, en te meer werd, naarmate de roerigheid van Fouché het geheele rijk tot de stille valleien van Savoie toe, in beweging bracht, als ware de keizerlijke schepping op het punt van vergaan. En de

schuld van dit alles was koning Lodewijk. Had deze aan zijne verplichtingen voldaan, in 1806 hem opgelegd, de rust ware niet verstoord, het publieke vertrouwen niet geschokt, als thans. Nooit te voren was de zwakheid en onverdedigbaarheid van de noordelijke grenzen des rijks, welks keizer zijn wil te Schönbrunn als oppermachtig overwinnaar den overwonnene oplegde, [43] zoo in het licht getreden. Wat beteekende eene heerschappij, die wel zegepralen in de verte te behalen, maar de eigen grenzen niet te verdedigen wist? Zoo oordeelde en sprak men te Parijs, en zoo oordeelde keizer Napoleon zelf. „L'événement fait voir," schreef hij aan Clarke, „que nous n'avons pas les armes proportionnellement à l'étendue du territoire et à l'importance de nos arsenaux." [44]

Op het oogenblik, dat de keizer te Schönbrunn het bericht der expeditie ontving, mocht dit alles hem niet even helder voor oogen staan als later, toen de berichten van Parijs hem het gevaar deden inzien, de spanning, die er toen reeds tusschen hem en Lodewijk bestond, was te groot, dan dat hij niet onmiddellijk zou besloten hebben, van het gebeurde partij te trekken. In zijne brieven nam hij den schijn aan, alsof hij vast overtuigd ware, dat de expeditie op niets zou uitloopen. Zelfs Vlissingen zouden de Engelschen niet kunnen nemen. Om deze stoute bewering te staven, maakte hij gebruik van zijn gewoon hulpmiddel: de krachten der verdediging op het papier veel hooger aan te slaan, dan zij in werkelijkheid waren. De overdrijving had ten doel, om zijne klachten en tevens zijne vorderingen te rechtvaardigen. De aanval van Engeland was hem een welkome gelegenheid, om de kusten van Holland met Fransche troepen te bezetten. Hij was besloten een noorderleger te vormen, dat hem bij zijne

verdere ondernemingen van dienst kon zijn. [45] Naarmate de onzekerheid, of de oorlog met Oostenrijk hervat zou worden of dat de wapenstilstand tot een vrede zou leiden, begon te wijken, hield hij zich meer met de Engelsche expeditie, met Antwerpen en Walcheren bezig. Het gevaar, dat de hoofdstad van Brabant en zijn marine geloopen hadden, had hem de oogen geopend voor de beteekenis van Antwerpen. „Le secret de l'Escaut," gelijk hij zelf het noemde, [46] hadden de Engelschen hem geleerd. Daarheen zou hij zijn geheele flotille overbrengen, Antwerpen moest het hoofdarsenaal van zijn marine worden. Overtuigd dat, om het belang der plaats, Engeland zijn vernielingspoging zou herhalen, besloot hij alles aan te wenden, om het in goeden staat van verdediging te brengen. Den 25sten September zond hij aan den minister van oorlog een breedvoerige nota over de werken, die moesten aangelegd worden. In de plannen, hier ontwikkeld, werd zonder omslag beschikt over verschillende deelen van het Hollandsch grondgebied; over Walcheren, Zuid-Beveland en sommige Brabantsche steden gesproken, als behoorden zij reeds tot zijn rijk. [47] Van Walcheren werd uitdrukkelijk gezegd: het moet in onze macht komen. Of koning Lodewijk zich gewillig tot afstand van grondgebied zou leenen of niet, daarom bekreunde hij zich weinig. Op nadrukkelijke wijze liet hij zijn broeder gevoelen, dat zijn geduld geëindigd en de tijd van verschooning voorbij was. Na de afzetting als opperbevelhebber der vereenigde Fransch-Hollandsche armee volgde de eene openbare krenking de andere. Toen Lodewijk het leger verlaten had, had hij zijne troepen onder den Hollandschen maarschalk Dumonceau gesteld. Hij wilde ze geheel onafhankelijk van de Fransche houden, en had in dien geest zijne bevelen gegeven. Keizer Napoleon

intusschen wilde van die zelfstandigheid niets weten, en deelde de Hollandsche armee eenvoudig als een derde legerkorps bij het leger van Antwerpen, dat hij den 5den September organiseerde, in. De moeielijkheden, die zoo gemakkelijk uit deze lastige verhouding hadden kunnen ontstaan, werden door den tact van Dumonceau, die het met den prins van Ponte Corvo goed wist te vinden, grootendeels voorkomen.[48] En hierbij bleef het niet. Zonder zich om Lodewijk's bevelen te bekommeren, beschikte de keizer eigenmachtig over de krijgsmaterialen, die in de Brabantsche vestingen werden aangetroffen. Koning Lodewijk bijv. had opzettelijk en uitdrukkelijk verboden, dat men Bergen op Zoom of de andere plaatsen berooven zou.[49] Het baatte hem niets. Ook het onderhoud en de bezoldiging der Fransche troepen, die het Hollandsch grondgebied betraden, werd aan Holland opgelegd. Indien Lodewijk, betoogde de keizer, zijne troepen niet had afgedankt, maar 40,000 man, gelijk de vroegere tractaten bepaalden, onder de wapenen had, niets van het gebeurde ware geschied.[50]

Werd door deze en dergelijke handelingen de onafhankelijkheid van het koninkrijk Holland zelfs voor het uiterlijke niet meer geëerbiedigd, in het geheim, in de meer nauwere aanraking der kabinetten en der personen zelve werd nog minder verschooning gebezigd. Uit Napoleon's correspondentie, voor zoover zij bekend is, en uit de getuigenissen van Louis zelven kan men eenigszins den vijandigen toon van Napoleon's missiven leeren kennen. De klachten, die de maatregelen des keizers aan Lodewijk ontlokten, werden beantwoord met verwijten, waartoe altijd overvloedige stof gevonden werd. De hoofdgrief bleef 's konings onwil om de bevelen uit Parijs op te volgen;

hij plukte er thans de vruchten van. Toen de keizer het eerste bericht van de expeditie ontving, had hij geschreven: „Lodewijk heeft zeker 6 à 7000 man gereed." Dit minimum der eerste oogenblikken steeg in korten tijd wonderbaarlijk. Drie dagen later (9 Aug.) stelde Napoleon vast, dat de macht zijns broeders reeds tot 10 à 12,000 man was geklommen. Nog drie dagen, en bij de 12,000 geregelde troepen werden 15 à 20,000 nationale garden gevoegd. Intusschen, zelfs deze macht op het papier was onvoldoende. „L'économie d'un roi n'est pas celle d'un prieur de couvent", schreef Napoleon. „Si vous aviez aujourd'hui les 2,000 Français de votre garde que par économie vous avez licenciés, si vous aviez l'armée que par économie vous avez réduite, votre pays ne serait pas envahi. Par nos conventions la Hollande doit avoir 40,000 hommes sur pied." [51] Dit was het thema, dat voortdurend ontwikkeld werd. Aan stof tot toelichting ontbrak het niet. Het „verraad" van „Bruce" en de overgaaf van Vlissingen door Monnet waren zeer bruikbare voorbeelden. De zwakke defensie van Zeeland werd zelfs aan de rivaliteit tusschen den Franschen en den Hollandschen kommandant op Walcheren geweten.

Gedurende de Augustus- en Septembermaanden bepaalde zich de keizerlijke regeering tot verwijten. Bepaalde eischen werden nog niet gesteld, naar het schijnt. Maar toen de keizer in October door den vrede met Oostenrijk (14 Oct.) de vrije beschikking kreeg over zijne troepen, en den vollen tijd om zich met de Hollandsche zaken bezig te houden, werden alle snaren gelijktijdig aangespannen om de beslissing te bespoedigen.

De Fransche gezant, la Rochefoucauld, die èn om den

toon, dien hij voerde, èn om de warmte, waarmede hij voor koningin Hortense tegen Lodewijk partij trok, [52] hoogst onaangenaam was, begon in de Octobermaand een reeks van klachten in te dienen, die den prikkelbaren vorst diep griefden [53] en luide deden klagen over de voogdijschap, waaraan men hem wilde onderwerpen. Reeds vroeger was de gezant gelast geworden om satisfactie te vorderen voor een beleediging, der Fransche vlag in den persoon van een kaper aangedaan. De zaak was deze: op grond, dat de kaper matrozen zonder autorisatie van het Hollandsche gouvernement had aangeworven, waren de manschappen van boord weggehaald. [54] In het laatst van September ontving de ambassadeur het bevel, de grieven van zijn gouvernement luider te doen klinken, maar volstrekt niet de hand te leenen tot eenige schikking, die ze uit den weg kon ruimen. Hij mocht niets ten einde brengen, maar moest alles hangende houden. [55] Aan bedreigingen behoefde hij het niet te laten ontbreken. De keizer schreef aan Champagny, naar aanleiding van het toelaten van Amerikaansche schepen, die aan zijne decreten niet voldaan hadden: „Si l'on ne prend pas des mesures efficaces pour réprimer la contrebande, non seulement je ferai occuper les passes par mes troupes, mais j'enverrai des colonnes mobiles saisir les marchandises anglaises jusque dans Amsterdam. Ce n'est pas là une plaisanterie. La Hollande trahit la cause commune: il serait préférable de la voir l'alliée de l'Angletere, que favorisant sourdement son commerce et la guerre qu' elle fait contre nous. Le résultat des menées des ministres hollandais sera de perdre leur existence...." [56]

Weinige dagen later deed Rochefoucauld een belangrijken eisch aan het Hollandsche gouvernement. Den 11den

October werd hij gelast te vorderen, dat de Hollandsche divisie op Zuid-Beveland van drie op 16.000 man zou worden gebracht en dat, afgescheiden van deze machtsvermeerdering, Holland tweehonderd kanonneerbooten in de Zeeuwsche wateren zou stellen.[57] De onmogelijkheid om aan zulke uitputtende vorderingen te voldoen, kende Napoleon even goed als ieder ander. Maar wie het hoogste eischt, geeft zich zelven recht om over het mindere te klagen. De keizer wilde door deze klachten en eischen Lodewijk tot onderwerping gewilliger maken. „Nooit, zelfs niet in de dagen der republiek, was Holland zoo zwak en zoo onbeduidend geweest."[58] Zulke uitdrukkingen moesten het Hollandsche gouvernement toegevend maken.

Het mag aangenomen worden, dat keizer Napoleon de diplomatieke vorderingen in zijn bijzondere correspondentie met den koning krachtig heeft ondersteund. De brieven zelve zijn nog onbekend. De geschiedschrijver van het keizerrijk, die ze gelezen heeft, zegt, dat hij van Holland den afstand vorderde van het gebied tusschen Schelde en Rijn, van Antwerpen tot Breda, en er de bedreiging bijvoegde, geheel Holland te zullen nemen, indien de smokkelhandel voortduurde.[59] Wij weten, hoezeer deze eisch in verband stond met zijne plannen omtrent Antwerpen. Koning Lodewijk heeft in zijne *Documents historiques*[60] slechts van één schrijven, dat hem bijzonder schijnt getroffen te hebben, melding gemaakt. Dat intusschen meer brieven van dien aard door hem ontvangen zijn, is zeker. Uit een antwoord van Lodewijk, gedateerd 4 November, leeren wij den heftigen inhoud van een later schrijven des keizers kennen. Napoleon verklaarde daarin, dat hij zijn broeder niet meer als koning van Holland erkende en hem

slechts als den "remplaçant van Schimmelpenninck" beschouwde. [61] Zulk een uitdrukking, niet zonder opzet gekozen, was bij uitstek geschikt om hem het lot voor oogen te stellen, dat hem boven het hoofd hing, indien hij, de remplaçant, zich boven den conscrit verheven achtende, op meerder deernis en verschooning durfde rekenen en daarom minder buigzaamheid mocht betoonen. En meer buigzaamheid had hij noodig. Want nevens den eisch van afstand van grondgebied schijnen thans de oude vorderingen gezamenlijk herhaald te zijn. In de nota van 25 Nov., door den minister Röell geschreven, vinden wij de vier volgende punten als door Napoleon gevorderd, opgegeven: "la conscription, la banqueroute, la parité de douanes, le retour sur tout ce qui a été fait en contradiction avec les loix françaises." [62]

Maar geene bedreigingen of eischen, hoe ook aangedrongen, langs diplomatieken weg en door persoonlijken invloed, baatten. Koning Lodewijk bleef onbuigzaam en wilde van geen toegeven weten. "Je ne puis jamais consentir aux demandes qu'on me fait, d'autant plus qu'on n'a nul besoin de moi pour faire par la force, ce qui est non seulement nuisible, mais funeste pour cette nation et contraire à mon premier devoir."

Op dit antwoord, den 9den November gegeven, bleef den keizer niets over dan gebruik te maken van de macht, waartoe zijn broeder hem verwees. In het begin der Octobermaand had hij Bessières, hertog van Istrië, in de plaats van Bernadotte, aan het hoofd van de *Armée du Nord* geplaatst. Bessières was een zijner meest vertrouwde veldheeren en werd juist daarom, naar men in die dagen giste, [63] aan den minder volgzamen prins van Ponte-Corvo voorgetrokken. De geheime bevelen, die hij hem gaf, zijn

onbekend, maar uit de bekende, van 8 October gedateerd, blijkt niet anders, dan dat hem de versterking van Antwerpen en de herneming van Walcheren is opgedragen geweest. Daartoe werden alle troepen en krijgsmaterialen, ook de Hollandsche, tot zijne beschikking gesteld. „Les Hollandais sont sous vos ordres: allez donc visiter l'île de Sud-Beveland, et ordonnez qu'on tire de Berg-op-Zoom et des autres places l'artillerie nécessaire pour établir des redoutes et des batteries devant l'île de Walcheren. J'attendrai avec impatience le résultat de cette visite." [64] Dat Bessières even vlug zijn bezoek heeft afgelegd, als de laatste woorden doen verwachten, blijkt niet. Wel weten wij, dat zijne eischen ten aanzien van Bergen-op-Zoom een levendige onrust verwekten. Tot dusver had het Fransche leger zich beperkt binnen de eigen grenzen en tot de verdediging van den Vlaamschen oever der Schelde. Offensief had het niets gedaan. De achtereenvolgens verlaten punten op Zuid-Beveland waren door de Hollanders bezet; reeds den 4 Sept. had door den moed en het beleid van den Generaal Cort Heyligers de Hollandsche vlag van het fort Bath gewaaid. [65] Thans in het laatst van October en het begin van November, zag men het Fransche leger toebereidselen maken, om zich over een gedeelte van het Hollandsch grondgebied uit te breiden. Koning Lodewijk vreesde zelfs, dat Bessières, zonder zich om hem te bekommeren, sommige vestingen en wel in 't bijzonder Bergen-op-Zoom met Fransche troepen zou bezetten. Dit intusschen werd, naar 't schijnt door invloed van den maarschalk Dumonceau, nog voorkomen. [66] Doch het voordeel was gering, want wat hier niet geschiedde, had elders plaats. Den 13den November werd het fort Bath, door de Hollandsche regeering na het vertrek der Engelschen

met nieuwe werken aanzienlijk versterkt, ondanks de daarin gelegen Hollandsche troepen, door twee compagnieën Fransche artillerie in bezit genomen. En deze eersten werden later door anderen, die zich over Zuid-Beveland verspreidden, opgevolgd. [67]

Zoo werd in het midden van den vrede, vier dagen na de weigering van Lodewijk, een deel van het Hollandsch grondgebied bezet. Voor de natie, die het gebeurde zeker niet dan veel later vernam, daar de Koninklijke Courant en op haar voorbeeld [68] de andere journalen het onvermeld lieten, kon het verklaard worden als een dood eenvoudige maatregel, vereischt door de plannen tegen Walcheren. 's Konings omgeving moest er anders over oordeelen. Zij wist, dat de Engelschen reeds aanstalten maakten om Walcheren te ontruimen, en alle gevaar voor de hervatting der vijandelijkheden volkomen geweken was. [69] Koning Lodewijk en zijne staatslieden, de vrienden en de vijanden beiden van zijn bestuur, achtten het het begin van het einde. Toen de vrede met Oostenrijk was gesloten, had de keizer, naar Lodewijk had vernomen, zich de woorden laten ontvallen: „ici tout est fini, maintenant il faut marcher contre l'Espagne et surtout contre la Hollande." De zin dier woorden werd toegelicht door de jongste houding, klachten en eischen van het keizerlijk gouvernement. Het koningschap van Lodewijk Napoleon waggelde aan den rand van een afgrond: was er nog redding mogelijk?

Den eersten October was de koning van Holland naar het Loo gegaan. De geheele maand had hij er doorgebracht. Den 16^{en} November verliet hij de stille wijkplaats, waarheen des keizers brieven hem hadden vervolgd, en keerde naar zijn hoofdstad weer. In den avond kwam

hij te Amsterdam aan, waar het Wetgevend Lichaam, door hem te zamen geroepen, dien dag zijn eerste vergadering had gehouden.

De stemming, waarin hij zijne residentie wederzag, is niet twijfelachtig. Hij zelf heeft ze rondweg uitgesproken. Ook voor hem was de crisis aangebroken, of liever, hij had die reeds doorleefd. De banden des bloeds, die zoo weinig bij den keizer schenen te vermogen, hadden ook voor hem hun kracht verloren. Zoo de natie wilde, hij zou bereid zijn aan haar hoofd geweld met geweld te keeren. Bij de geringheid der krachten was het onvermijdelijk, hulp van buiten in te roepen, en van niemand dan van Engeland was zij te verwachten. Voor een broeder des keizers, die de kroon aan hem dankte, moest dit bezwaar bijkans onoverkomelijk zijn. Maar Lodewijk, die sinds lang de onvermijdelijkheid van aansluiting aan Engeland had gevoeld,[70] was met het denkbeeld verzoend. Alles liever dan blinde onderwerping aan de eischen van Frankrijk.[71]

Met deze denkbeelden te Amsterdam gekomen, hoopte hij bijval en steun bij de hoofden der natie zelve te vinden. Hij zag zich teleurgesteld. Hij zelf verhaalt, dat alleen Kraijenhoff en de admiraal Lemmers zijn inzicht deelden. De eerste oordeelde, daar de eischen des keizers voortdurend toenamen, dat het voor de eer des konings en der natie beter was de onafhankelijkheid door een rechtvaardige defensie te beschermen, dan zonder verdediging onder te gaan.[72] Met uitzondering van eenige officieren van het leger en de marine waren alle anderen, die Lodewijk raadpleegde, er tegen. De ambassadeur Verhuell drong schriftelijk, als vroeger mondeling, er op aan, dat hij den toorn des keizers door een bezoek te Parijs zou bezweren.[73]

Een bitse en scherpe weigering was het antwoord. Maar onder Lodewijk's vertrouwdste raadslieden waren er, die het denkbeeld van Verhuell deelden en ondersteunden. Röell, de minister van buitenlandsche zaken, beval de samenspreking van Lodewijk met zijn broeder als het eenige middel aan, om op de hoogte, waartoe de verwijdering gestegen was, tot een billijk en duurzaam vergelijk te geraken.[74] Maar de koning wilde er niets van hooren, en beantwoordde elken aandrang met de herinnering aan het gebeurde in 1807. Toen was hij, om bezwaren uit den weg te ruimen, van de Pyreneeën naar Parijs gegaan. En wat was de vrucht geweest? De eerste inbreuk op de onafhankelijkheid van zijn rijk, en de willekeurige gevangenneming van eenige zijner onderdanen.

In deze oogenblikken van pijnlijke onzekerheid wat er geschieden moest, terwijl telkens het bericht van het voortrukken der Fransche troepen werd verwacht, misschien wel, om, gelijk de driftige bedreiging had geluid, in de hoofdstad zelve de smokkelaars te vatten, kwam de maarschalk Verhuell uit zich zelf, zonder verlof te hebben gevraagd of verkregen, te Amsterdam aan (20 of 21 Nov.).[75]

Slechts belangstelling in het lot van zijn vaderland en koning scheen hem te drijven. Spoedig echter bleek het, dat hij de overbrenger was van een uitnoodiging des keizers aan Lodewijk, om te Parijs te verschijnen. Niets eenvoudiger en natuurlijker in schijn: al de afhankelijke vasallen, met kronen getooid, spoedden zich nevens de sidderende bondgenooten van den Franschen imperator naar de hoofdstad van Europa, om hem hun nederige hulde te brengen en zijn triomftocht met hun koningsmantels op te sieren. Mocht in dien schitterenden stoet Lodewijk ontbreken, voor wien hij als voor Jerôme en Murat de kroon had

gesmeed? Niets natuurlijker en eenvoudiger in schijn; niets dreigender, in waarheid, dan deze noodiging. De broeder, dien Napoleon had geweigerd langer als koning van Holland te erkennen, moest, als de remplaçant van Schimmelpenninck en als diens opvolger eerlang in den onwilligen afstand, bij de feesten ter verjaring van de kroning des keizers verschijnen.

Lodewijk begreep het en bleef, ondanks de lange gesprekken, waarin Verhuell hem zocht te overreden, onwillig. Doch hij begreep tevens, dat een keizerlijke uitnoodiging, zij het ook op officieuse wijze gedaan, zich niet als de raad van dezen of genen minister kortweg liet afwijzen. Eene weigering kon het lot van Holland beslissen. Niet alleen Lodewijk's toekomst, die der natie kon er van afhangen. Overtuigd van het gewicht der te nemen besluiten, riep koning Lodewijk zijne ministers Vrijdag den 24sten November te zamen.

Bij den aanvang der merkwaardige vergadering herinnerde de koning de leden aan de verwijdering tusschen hem en zijn broeder. Om de hoogte, waartoe zij gestegen was, te doen uitkomen, gaf hij opening van de gevoerde briefwisseling. Hij deelde de uitnoodiging des keizers, hem door Verhuell overgebracht, mede, en verlangde hunne consideratiën daarover te vernemen. Zijne raadslieden behoorden hun gevoelen met die openheid en cordaatheid uit te spreken, welke het belang der zaak vorderde.

Het oordeel van den ministerraad was, dat de koning aan de uitnoodiging gehoor moest geven. Het misnoegen des keizers was zoo hoog gestegen, gelijk uit de correspondentie en de herhaalde klachten en eischen bleek, dat een poging, om het voor goed uit den weg te ruimen, hoog noodig was. De onderwerpen waren van zoo teederen aard, dat niemand dan de koning zelf er afdoende over

spreken kon; hij was de beste advocaat in eigen zaak. Eene weigering bovendien zou een hoogst ongunstigen indruk maken op Napoleon, die zoo nadrukkelijk zijn wil had te kennen gegeven. Op deze gronden werd het vertrek des konings naar Parijs noodzakelijk geoordeeld.

Dit was het eenstemmig gevoelen van al de ministers, ook van Kraijenhoff, die niettemin er bijvoegde, dat men behoorde voort te gaan [76] om Amsterdam in een geduchten staat van tegenweer te brengen; iets, wat zijne ambtgenooten niet weerspraken en de koning goedkeurde. [77] Doch hoe eenstemmig ook hun oordeel was, Lodewijk was door hunne gronden niet overtuigd. Hij wierp de onrust, die zijn vertrek bij de natie zou veroorzaken, als een bezwaar tegen. Van meer gewicht was de bedenking, dat hij te Parijs zijnde, indien de keizer het land door Fransche troepen zou willen bezetten, hetgeen hij, Lodewijk, nimmer zou kunnen dulden, „de uitvoering van het een en ander niet zou kunnen beletten. Bleef hij daarentegen in de hoofdstad, alle aanzoeken zou hij met fermeteit kunnen afslaan en een tegenstand bieden, welke voor alle gevolgen kon waarborgen, tenzij men tegen den koning en zijne hoofdstad tot maatregelen mocht willen overgaan, die zoodanig met alle delicatesse zouden strijden, dat het ondernemen derzelve Z. M. hoogst onwaarschijnlijk voorkwam."

Dit laatste argument des konings doet zien, wat hij verwachtte, en tevens, welk voornemen in zijn ziel had post gevat. Het was moeielijk voor hen, die het plan van gewelddadig verzet afkeurden, dit bezwaar te ontzenuwen. Wat de onrust betrof, die het vertrek bij de natie zou opwekken, zij antwoordden, dat de natie zich over de reize niet verwonderen kon noch zou, omdat zij wist, dat reeds andere vorsten met een gelijk doel, om

den keizer te begroeten, naar Parijs waren vertrokken. Het tweede punt, de onmogelijkheid om weerstand te bieden, wanneer Lodewijk te Parijs was, en de mogelijkheid, dat zij minder fermeteit dan hij zouden bezitten, dit werd volmondig erkend. Maar de beteekenis van deze erkenning werd onmiddellijk verzwakt door de overname en uitwerking van zijn eigen woord, dat men zulke dingen van den keizer niet verwachten kon. Hij zou te Parijs toch niet slechts als Soeverein tegenover Soeverein, maar ook als Broeder tegenover Broeder staan. En, als het ware om het zelfvertrouwen van Lodewijk tot bondgenoot tegen zijn onwil te bezigen, werd er met nadruk op gewezen, hoe 's konings „overredende toon" nog de eenige kans op redding voor Holland was. Niemand bovendien kende zoo goed als hij alles, wat was voorgevallen. Aan onaangenaamheden, arrestatie wellicht, stelde hij zich bloot, maar welk een rijk loon zou hij niet vinden in de vermeerderde volksliefde voor een stap, zoo onwillig, alleen tot redding van het vaderland gedaan!

IJdelheid en zelfvertrouwen waren in koning Lodewijk in geen geringer mate, dan gewoonlijk in ieder ander menschenkind, gekroond of ongekroond, ontwikkeld. Doch in oogenblikken van waarachtig gevaar zijn zij niet bij machte, de stem van het gezond verstand te smoren. Loftuitingen, die op een ander tijdstip hem welkom zouden geweest zijn, lieten hem thans koel. Koning Lodewijk liet zich niet overtuigen, dat hij door zijn „overredenden toon" iets zou vermogen, maar bleef bij zijn gevoelen, dat het verkieselijker ware zich beleefdelijk aan de reis te onttrekken. Doch dit gevoelen bleef alleen het zijne, en daarom hem niets over, dan toegeven. Zonder den steun toch zijner ministers was aan geen verzet te denken. Hij

noodigde zijne raadslieden uit, hun mondeling uitgesproken advies op het papier te stellen,[78] en verklaarde zich bereid aan hun eenstemmig gevoelen zich te onderwerpen, schoon hij het de slechtste partij achtte, die hij kiezen kon. Doch hij stelde ééne voorwaarde: hij wilde niet gaan zonder eene nadere, directe uitnoodiging te hebben ontvangen. Hij zou daarom Verhuell onmiddellijk terugzenden, om die van den keizer te vragen.

Indien ook al deze conditie als een laatste, wanhopige poging te beschouwen is, om aan zijn noodlot wellicht nog te ontsnappen, de maatregelen, die hij in dezen avond nam, bewijzen, dat hij voor zich de overtuiging koesterde, dat de teerling geworpen was. Hij droeg aan Röell en Appelius op, om eene regeling van het bestuur des rijks gedurende zijne afwezigheid en eene instructie voor den raad van ministers te ontwerpen.

Den volgenden dag — Zaterdag 25 November — vertrok de koning naar het paviljoen te Haarlem. Het plan was, er tot 's Maandags te blijven en de verlangde uitnoodiging des keizers daar af te wachten.

Doch na eenmaal het hoofdpunt te hebben toegegeven, scheen het verkieselijker de reis om geen formaliteit te vertragen. Het gelukte, Lodewijk van de nutteloosheid van langer vertoef te overtuigen, dat wellicht een verkeerden indruk kon maken. Zoo hij spoedig vertrok, zou hij het kroningsfeest zijns broeders nog kunnen bijwonen. Te midden der feestvreugde ware misschien iets te winnen. Bovendien, de reis was door dit voorgewend doel nog beter dan anders verklaard. Des avonds keerde Lodewijk naar Amsterdam terug, waar toch reeds tegen den volgenden morgen de plechtige audientie, aan het Wetgevend Lichaam te verleenen, was bepaald.[79]

Een vorstelijke audiëntie is gewoonlijk een dier officieele plechtigheden, waarbij de sprekers zich geroepen achten de juistheid van Talleyrand's bitter woord te bewijzen, dat de taal den menschen is gegeven om de gezindheid te verbergen. Zoo er echter bij dit gehoor van 26 November iets op te merken viel, het was de toon van hartelijkheid en genegenheid, die in de weerzijdsche toespraken doorstraalde. Koning Lodewijk, persoonlijk bemind, boezemde medelijden in om de warmte van zijn deelneming in het lot der natie. Slechts enkelen waren gunstig voor de uiterste maatregelen gestemd, waartoe hij gezind was. Maar dat hij tot zulke plannen overhelde en ze voorstond, was een aanspraak op de dankbare genegenheid ook van hen, die niet gezind waren zoo verre als hij te gaan. De ernst van het oogenblik verhoogde de warmte der gevoelens. Volkomen gemeend waren de woorden, door Mr. J. van de Poll, president van het Wetgevend Lichaam, den koning toegesproken: "De Voorzienigheid, die het land zoo dikwerf weldeed, zegene de pogingen, die door Uwe Majesteit worden aangewend. Zij doe U eenmaal getuige zijn van dien voorspoed, dien Uw edel hart zoo innig wenscht daarin te vestigen. Zij geleide (en hier, Sire, vereenigen zich de hartelijkste wenschen van ons en van geheel uw volk) Zij geleide spoedig in ons midden terug een monarch, dien wij als onzen Koning eerbiedigen en als onzen Vader beminnen."

De audientie had voornamelijk ten doel het aanstaand vertrek van Lodewijk officieel bekend te maken. Beiden, de president en de koning, lieten het duidelijk uitkomen, dat de reis alleen ondernomen werd, om aan de uitdrukkelijke begeerte des keizers, die zijn broeder had uitgenoodigd, te voldoen.

Na afloop der plechtigheid was het overige van den dag gewijd aan het beramen en vaststellen van de noodige maatregelen van bestuur gedurende 's konings afwezigheid. Het dagelijksch bewind werd opgedragen aan den Raad van Ministers, onder presidium van Van der Heim. De beslissing van eenige hoofdpunten hield de koning aan zich: de benoemingen, de ontzettingen, het zenden van troepen naar het buitenland, het toelaten van vreemde troepen buiten de thans reeds door hem bezette streken. Bij eene geheime instructie, die onder den minister-president moest blijven berusten, werd het laatste punt nader bepaald. Daarin werd uitdrukkelijk verboden, vreemde troepen te admitteeren buiten Zeeland en die streken, welke tot het hernemen van Walcheren door de Franschen reeds waren in bezit genomen. Tegen verdere uitbreiding moest de Raad met nadruk protesteeren. De vestingen moesten gesloten blijven, doch alle hostiele maatregelen vermeden worden. Zoo de hoofdstad wierd bedreigd, moest de raad zich op de sterkste wijze daartegen verzetten, doch vooraf aandringen om orders te mogen vragen. Voor alle bevelen of decreten des konings, dit punt rakende, werd vastgesteld, dat geen enkel van kracht mocht geacht worden, ook al droeg het de koninklijke handteekening, zoo hij zelf niet eigenhandig er de woorden had bijgevoegd: *doe wel en zie niet om.*

Met deze strenge bevelen, die de vrees bewijzen, waarmede de stappen van het Fransche leger werden gadegeslagen en de plannen, die men den keizer toeschreef, gingen eenige maatregelen gepaard, die de uitvoering moesten gemakkelijk maken. De generaal Kraijenhoff werd aan het hoofd der militaire macht van Amsterdam geplaatst, de zeemacht onder de bevelen van Verdoren, onder

zijne orders gesteld. Geen andere dan Hollandsche bevelhebbers, aan wier trouw niet te twijfelen was, mochten in Amsterdam blijven. De generaal Tarayre, kommandant van de koninklijke garde, werd uit de hoofdstad naar Zeeland verplaatst en onder den Hollandschen maarschalk Dumonceau gesteld. Ook andere Fransche hoofdofficieren werden door bijzondere commissiën verwijderd. De minister van oorlog, Kraijenhoff, was het voornamelijk, op wien de koning rekende. Hem droeg hij èn schriftelijk èn bij een laatste samenkomst de volle verantwoordelijkheid op van de maatregelen, die voor de verdediging des lands, inzonderheid der hoofdstad, vereischt zouden worden. De geheele armee stond onder zijn kommando, om daarover naar gelang der omstandigheden te beschikken, zonder aan iemand, wie het ook zijn mocht, deswegens verantwoording schuldig te zijn, dan aan den koning bij zijne terugkomst. [80]

Voor 't overige werd deze dag, de voormiddag en de avond, doorgebracht met gesprekken over de vermoedelijke gevolgen van de reis. Ook la Rochefoucauld, de weinig aangename gezant, verscheen en had een langdurig onderhoud met Lodewijk. [81] De reis keurde hij goed, maar niet dat Röell, de minister van buitenlandsche zaken, den koning vergezellen zou. Hij meende, dat deze als te Engelschgezind bekend stond, om welkom aan den keizer te zijn. Met verschillende personen onderhield zich Lodewijk op dezen laatsten dag van zijn verblijf. Zijne vreeze voor den ongunstigen afloop, die hij op aandoenlijke wijze uitte, zich zelven als het onredbaar offer voor het welzijn der natie voorstellende, wierp een diep weemoedige tint over deze afscheidsuren. Zou hij waarlijk voor de laatste maal zijns levens met hen hier te zamen zijn, en het hem

niet vergund worden weder te keeren? Des nachts om twaalf uur verlieten de ministers het paleis, diep bewogen met den ongelukkigen vorst, van wien zij scheidden. Het grillig lot had dien man slechts zoo hoog verheven, om hem te smadelijker neer te ploffen.

III

PARIJS.

In den vroegen morgen van Maandag 27 November verliet koning Lodewijk Amsterdam, van een klein gevolg vergezeld. De sombere tocht, waarop hij, geslingerd door hoop en vrees, tevergeefs bemoediging en troost zocht bij zijne reisgenooten, duurde vier dagen. Den 1[sten] December bereikte hij Parijs. In strijd met het verlangen zijns broeders, nam hij zijn intrek in het hotel zijner moeder, en niet bij koningin Hortense.

Het eerste bezoek aan Napoleon gebracht scheen niet ongunstig: de keizer ontving hem met eenige hartelijkheid en sprak kalm over de geschillen. Maar deze zachte stemming duurde kort. Reeds de volgende maal werd Lodewijk met verwijten overladen en Holland „une colonie Anglaise et plus ennemie de la France que l'Angleterre même" genoemd. Hoe weinig goeds hij te wachten had, bleek uit de bijgevoegde bedreiging: „je veux manger la Hollande." Bij de opening van het Wetgevend Lichaam (3 Dec.), kondigde de keizer aan, dat de veiligheid der

Fransche grenzen en het welbegrepen belang der beide landen veranderingen in Holland dringend noodzakelijk maakten. Genoeg voor koning Lodewijk, om na enkele dagen van zijn verblijf de juistheid in te zien van het oordeel der Spaansche koningin, die hem zeide: „als gij de inlijving vreest, hebt gij zeer verkeerd gedaan om hier te komen."

Napoleon scheen aan geen andere oplossing te denken. In den beginne werd de inlijving wel niet rechtstreeks en bepaaldelijk door hem gevorderd, maar de wijze waarop hij de Hollandsche zaken besprak, liet geen anderen afloop toe. Nu eens was het, dat hij Holland alleen beheerschen wilde. Dan, dat koning Lodewijk bij gelegenheid een ander rijk in Duitschland kon bekomen; of hij mocht, zoo hij dit liever deed, rustig als Fransch prins zijne dagen eindigen. Bij vreedzame overgave van Holland zouden er nog eenige goede conditiën te bedingen zijn: zoo echter eene oorlogsverklaring noodig ware, achtte de keizer zich van alle verschooning ontslagen.

Tegenover deze ontmoedigende verklaringen kon het als een gunstig teeken gelden, dat de hertog van Cadore, minister van buitenlandsche zaken, den koning een bezoek bracht en aanmoedigde, om door billijke voorslagen den toorn zijns broeders te verzoenen. In de hoop, het ijzer te smeden terwijl het heet was, werden daarop van 's konings zijde eenige aanbiedingen gedaan. Zij werden aanstonds als geheel onvoldoende verworpen, maar Napoleon verklaarde toch in zijn antwoord niet ongenegen te zijn om in schikking te komen.

Zoo scheen ten minste één stap, en wel de meest belangrijke, gewonnen. Indien er onderhandeling werd toegestaan, trad het denkbeeld der inlijving op den achter-

grond. Doch de toegeeflijkheid was van korten duur. Toen Lodewijk eenige voorslagen, door den Franschen minister opgesteld, op zijne beurt verwierp, scheen de keizer onmiddellijk tot zijn vroeger denkbeeld terug te keeren en verklaarde hij, dat de vereeniging der beide landen verreweg verkieselijker was; zij moest toch eenmaal geschieden.

Deze bedreiging, vroeger en later steeds herhaald, als het noodig scheen schrik aan te jagen, begon door de herhaling haar kracht te verliezen. Lodewijk antwoordde, dat er dan ook van geene onderhandeling of conditiën sprake kon zijn, daar eene vereeniging natuurlijk eene gelijkstelling met zich bracht. Hetzelfde liet hij door Röell aan den hertog van Cadore verklaren, met bijvoeging, dat hij zelfs den schijn van instemming of goedkeuring der reünie wilde vermijden. Ook, indien er slechts van afstand van grondgebied sprake zou zijn, zonder dat aan Holland schadeloosstelling wierd verleend, wilde hij om dezelfde reden in geen onderhandeling treden.

Het was in deze discussiën een groot bezwaar voor den koning van Holland, dat hij de ware bedoelingen des keizers niet kende. Iedere samenkomst der broeders leverde een treurig tooneel op. Napoleon deed allerlei verwijten en bedreigingen, maar onthield zich van het stellen van bepaalde eischen. Ook de Fransche minister van buitenlandsche zaken verzekerde voortdurend 's keizers plannen niet te kennen. Hij meende echter, dat de inlijving van Holland niet bepaald gewenscht werd. Napoleon daarentegen noemde steeds de reünie de natuurlijkste oplossing. In het verslag van den staat des keizerrijks, dat aan het Wetgevend Lichaam werd ingediend, liet hij nopens Holland schrijven: „Holland is eigenlijk niets dan een deel van Frankrijk. Men noemt het bij zijn juisten naam,

wanneer men het een aanslibbing noemt van den Rijn, de Maas en de Schelde, die groote slagaderen van het Fransche rijk. De nietigheid van zijne tolkantoren, de ongunstige stemming van zijne beambten en de denkwijze van zijne bewoners, die voortdurend naar sluikhandel met Engeland streven, leggen aan Frankrijk den plicht op om aan hetzelve den handel op den Rijn en de Wezer te verbieden. Voortdurend heen en weer geslingerd tusschen Frankrijk en Engeland, mist Holland de voordeelen, die in strijd zijn met Frankrijks stelsel, en tevens die, welke het anders kon genieten. Het is tijd, dat dit alles tot zijn natuurlijke orde wederkeere." Welke echter die natuurlijke orde was, liet hij hier onbeslist. In zijn gesprekken met Lodewijk kwam hij altijd op de inlijving terug: „Ik kan u nooit met rust laten. Vroeg of laat moet de vereeniging geschieden. Ik heb behoefte, in den oorlog met Engeland, aan uitgestrekte kusten. Het is daarom beter, dat het nu maar geschiede."

Het is onnoodig den stroom van gewaarwordingen te teekenen, die de zoo strijdige houding van keizer en minister bij Lodewijk opwekte. Bijna drie weken verliepen, zonder licht te geven. Wat eigenlijk het keizerlijk gouvernement wilde, was niet op te maken. Koning Lodewijk noch Röell of Verhuell wist, waaraan zich te houden. Voor ons, die later levende het geheel overzien en het verband der feiten nagaan, is het duidelijk, dat de keizer Lodewijk heeft willen schrik aanjagen, om hem tot vrijwillig aftreden te brengen. Op die wijze bespaarde hij zich zelven de moeielijkheden, die hij bij het bezigen van geweld te overwinnen had. Een der grootste bezwaren ontstond uit de ietwat vreemde verhouding, waarop hij in de laatste maanden dezes jaars tot de groote mogendheden

van Europa stond. De Parvenu onder de vorsten zocht een verbintenis met een der oudere dynastieën aan te gaan. Hij verbrak zijn eerste huwelijk, verstiet de vrouw, die den langen weg van de revolutie tot den keizerstroon met hem had afgelegd, en meende zijne dynastie te bevestigen, door de dochter van een oud vorstengeslacht in zijn huwelijksbed te ontvangen. Op dit oogenblik zou de opheffing van het zelfstandig bestaan der Hollandsche natie, om de herinneringen die zij wakker riep, de publieke opinie als een nieuw bewijs van zijn revolutionaire willekeur schokken en verbitteren. Het kwam hem daarom voorzichtiger en raadzamer voor, deze nieuwe gewelddadigheid, hoe onvermijdelijk hij ze ook oordeelde, langzaam voor te bereiden, dan haar thans uit te voeren.

Na drie weken, den 21sten December, schreef keizer Napoleon een uitvoerigen brief aan zijn broeder, waarin hij den geheimzinnigen sluier, die zijne bedoelingen bedekte, scheen op te heffen. Voor de eerste maal stelde de keizer zelf zijne eischen, die echter duidelijk bewezen, dat de onafhankelijkheid, die hij wilde toegeven, slechts in schijn zou bestaan. Trouwens, Napoleon kwam er rond voor uit, dat hij de onmogelijkheid der aanneming inzag, maar ze juist daarom had gesteld. Afstand van een aanzienlijk en vruchtbaar deel van het koninkrijk zonder schadeloosstelling; onderhoud van een aanzienlijk leger en een uitgebreide vloot; staking van alle gemeenschap met Engeland, dit waren de hoofdpunten. De last, door Holland te dragen, werd boven vermogen verzwaard; en gelijktijdig werden de krachten verminderd door de ontneming van twee der aanzienlijkste provinciën (Brabant en Zeeland). [82] Het was duidelijk, dat de keizer om politieke redenen aarzelende te doen, wat hij het liefste wilde, niet

dan onwillig voor de macht der omstandigheden, die de dadelijke inlijving ongeraden deed zijn, bukte.

Aan koning Lodewijk intusschen, ofschoon volkomen de verre strekking der keizerlijke vorderingen inziende, bleef niets over dan op den grondslag van dezen brief de onderhandelingen aan te vangen. Van zijne zijde werden, in antwoord op Napoleon's eischen, aanbiedingen gedaan, die onmiddellijk als volstrekt onvoldoende werden verworpen. Doch te midden der aangevangen onderhandelingen werden ze op eenmaal afgebroken. De keizer weigerde voort te gaan, zoo de koning niet eerst ten aanzien van twee punten hem tevreden stelde. Lodewijk moest den officier, die zich, naar het heette, tegenover den Franschen kaper had vergrepen, doen arresteeren, en tevens toestaan, dat Pruisen in Holland eene leening sloot, waarvan het bedrag gedeeltelijk, daar het tot betaling van oorlogskosten moest strekken, in de kas van Frankrijk zou vloeien.

Na het toegeven van deze eischen meende de koning, dat niets meer den rustigen gang der onderhandelingen zou belemmeren. Hij vleide zich zelfs met een goeden uitslag. Doch dit aangenaam vertrouwen week spoedig. De hertog van Cadore, die tot dusver het denkbeeld der inlijving als onwaarschijnlijk had verworpen, begon nu op zijne beurt van reünie te spreken. Sterker dan te voren werd, ook in den Moniteur, met de vereeniging gedreigd. Ongunstige geruchten nopens de bewegingen der Fransche troepen in Brabant verspreidden zich. Den 7den Januari 1810 vernam de koning, dat Oudinot, hertog van Reggio, het bevel had ontvangen, om zich ten spoedigste aan het hoofd van het Noorderleger te stellen. Dat de maatregel een anderen vijand dan de Engelschen gold, was duidelijk. Deze toch hadden reeds sedert veertien dagen geheel Zee-

land verlaten. Geen wonder, dat deze verschijnselen te zamen Lodewijk's onrust verlevendigden. Hij moest vreezen, dat terwijl hij te Parijs werd beziggehouden, in Holland alles wierd voorbereid, om hem eerlang tegenover een fait accompli te plaatsen, dat hem geen andere keus dan afdanking zou overlaten. Buiten zijn rijk gelokt zou hij, wie weet hoe spoedig, koning zonder land zijn.

Een gesprek, dat Lodewijk na het ontvangen dezer onrustbarende tijdingen met zijn broeder had (8 Jan.), strekte maar al te zeer om zijne vrees te versterken. De keizer, die zich met groote heftigheid uitliet en Lodewijk een hypocriet schold, ging geheel van zijn brief van 21 December af. Zonder zich om de daar gestelde vorderingen te bekreunen, eischte hij thans, dat de koning zijn *demissie zou nemen* — het woord *abdiceeren* scheen te verheven — of een vergadering van notabelen naar Parijs ontbieden, om hen te raadplegen. Onder den drang van het oogenblik nam Lodewijk dezen laatsten voorslag, waarvan hij de strekking niet dadelijk inzag, aan.

Zoo dreigde het koninkrijk Holland onder te gaan, als de Bourbonsche monarchie in Spanje. De notabelen der natie, onder den druk van 's keizers ijzeren hand, zouden te Parijs, als de Spaansche grandes te Bayonne, tegen eigen zin en wil den ondergang van hun volk besluiten. Doch de minister, die Lodewijk ter zijde stond, was koeler van beraad en scherper van doorzicht dan hij. Röell zag de gevaarlijke strekking der propositie onmiddellijk in en schilderde aan Lodewijk het gevaar van de samenroeping der notabelen met zulke levendige kleuren af, dat deze den toorn des keizers, hoe hevig hij ook door een intrekking der gegeven toestemming mocht ontbranden, geringer dan het gevaar der bijeenkomst achtte. Onder den vorm

van uitstel te vragen, stelde de koning de oproeping zijner onderdanen ter zijde.

Er is geen twijfel aan, dat de keizer, indien zijne wankelende en kronkelende gedragslijn jegens Holland hem niet door andere consideratiën ware voorgeschreven, thans aan zijn telkens herhaalde bedreiging van inlijving zou gevolg gegeven hebben. Maar èn zijn naderend huwelijk met Maria Louise, dat hem alle openlijke daden van geweld in dit oogenblik ongeraden maakte, èn de financieele moeilijkheden, waarin hij door den kostbaren Spaanschen krijg verkeerde, deden hem de voorkeur geven aan het inslaan van een nieuwen weg. Hij wilde beproeven, of het lot, waarmede hij Holland bedreigde, misschien Engeland tot toegeeflijkheid zou stemmen. Vrede met den hardnekkigen Brit zou de inlijving van Holland onnoodig maken, den Franschen handel van de drukkende kluisters bevrijden, die hij zelf hem had aangelegd, en tevens zijn heerschappij in Europa en zijn dynastie op den Franschen troon bevestigen.

Den voorslag van Lodewijk, om de oproeping der notabelen uit te stellen, nam hij daarom bereidwillig aan, onder voorwaarde, dat van de zijde van Holland eene poging wierd aangewend om Engeland voor den vrede te winnen. Hij wilde, dat het Hollandsch gouvernement het gevaar van inlijving, dat het land bedreigde, als een lokaas zou bezigen om Engeland tot nieuwe vredesonderhandelingen met het keizerlijk bestuur, dat van geen enkelen zijner vroegere eischen afstand deed, te bewegen.

Het was over dit plan, dat aanhoudend van gedaante veranderde, over den persoon, aan wien de zending zou worden opgedragen, de instructie, hem mede te geven, en dergelijke zaken, dat gedurende het overige van deze

Januarimaand voortdurend werd onderhandeld. De keizer, die het eerst het denkbeeld der missie had geopperd, wilde later, dat de zaak geheel buiten hem om zou gaan; en zoo geschiedde het. In het laatst der maand werd de belangrijke taak aan den heer Labouchère, gérant en chef van het huis Hope & comp., toevertrouwd. Het lot van Holland scheen thans in Engelands handen nedergelegd.

Doch terwijl koning Lodewijk al het mogelijke deed om de inlijving te voorkomen, had de loop der gebeurtenissen in het vaderland hem tot zeer belangrijke concessiën gedrongen. In de twee eerste maanden van zijn verblijf te Parijs was zijn stelling tegenover het keizerlijk gouvernement reeds zoozeer verzwakt, dat ook bij het hervatten der onderhandelingen geen goede uitslag verwacht kon worden.

Onmiddellijk na het vertrek des konings naar Parijs had de hertog van Istrië Zuid-Beveland in staat van beleg verklaard en de sequestratie gevorderd van de magazijnen van koloniale producten of Engelsche waren in Noord- en Zuid-Beveland en in Wolfaartsdijk aanwezig (28 Nov.). [83] Op verzoek van Dumonceau werd de uitvoering verschoven, totdat de koning zou geraadpleegd zijn. [84] Lodewijk weigerde zijne toestemming en Bessières scheen de zaak te laten loopen.

Doch het mindere werd slechts prijsgegeven, om het meerdere te verkrijgen. Toen de Engelschen den 24sten December Walcheren verlieten, werd het eiland door de Hollanders onder den generaal-majoor Cort Heyligers bezet. De Fransche troepen volgden hen op den voet. De generaal Gilly vestigde zich, op last van Bessières, te Middelburg en vaardigde aldaar den 27sten December eene procla-

matie aan de inwoners van Walcheren uit, waarbij hun kennis werd gegeven, dat het eiland in het Fransche keizerrijk was ingelijfd. [85] Den 4den Januari moesten de Hollandsche troepen het eiland ontruimen, dat door den keizer geheel eigenmachtig van het koninkrijk Holland was afgescheurd.

Zulk een ongehoorde daad van willekeur baarde algemeen opzien en onrust. Niet het minst bij 's konings ministers, in wier handen hij het bestuur der zaken had overgegeven en die zijne geheime bevelen hadden ontvangen. In de eerste dagen en weken na Lodewijk's afreize had er, naar 't schijnt, in den ministerraad eensgezindheid geheerscht, om de onafhankelijkheid des lands, zoo het noodig mocht worden, desnoods met geweld te handhaven. Den 19den December waren er nog bevelen tot verdediging gegeven. [86] Langzamerhand echter, naarmate het gevaar nader kwam, begon er verdeeldheid te ontstaan. De meesten aarzelden om op den ingeslagen weg voort te gaan: met Kraijenhoff schijnen alleen Capellen en Appelius [87] standvastig gebleven te zijn. De weifelenden werden in hun aarzeling versterkt door de houding, die la Rochefoucauld na 's konings vertrek aannam. Nog vóór de laatste proclamatie, die Walcheren bij Frankrijk inlijfde, had hij zich een daad veroorloofd, die door de stoutheid zelve zeer geschikt was om de vrees te vermeerderen. De gezant noodigde velen der notabelste ingezetenen van Amsterdam bij zich om met hen, als ware het land zonder hoofd of regeering, den toestand te bespreken en hunne denkbeelden te vernemen. [88] Een gelijken stap deed hij bij den heer Mollerus, tijdelijk met het ministerie van buitenlandsche zaken belast. Mollerus had de groote beleefdheid aan de uitnoodiging gehoor te geven. In een langdurig

gesprek gaf la Rochefoucauld breed van 's keizers goede bedoelingen met Holland op en polste tevens, wat de hoofdbedoeling schijnt geweest te zijn, den Hollandschen minister over verschillende punten, den afstand van grondgebied, het bankroet, den terugkeer van Hortense en andere dergelijke zaken. [89]

Zulk een inmenging van een diplomatiek agent in het binnenlandsch bestuur van een onafhankelijk volk, op het oogenblik dat de koning zelf te Parijs onderhandelde, kon niet nalaten een zeer ongunstigen indruk te maken. Niemand geloofde, dat de gezant uit zich zelf zulk een stap zich veroorloofd zou hebben, hoe hoog men zijn zelfvertrouwen en aanmatiging ook aansloeg. Koning Lodewijk was ernstig boos over de eerbiedige toegeeflijkheid, die men hem betoond had, maar niet minder over la Rochefoucauld's vermetelheid zelve. Hij liet door Röell bij den hertog van Cadore over de aanmatiging van den ambassadeur klagen; maar zonder eenige vrucht. De minister verdedigde de handelwijze, zoo goed hij kon, en hiermede liep de zaak af. Trouwens hij kon moeielijk eene daad afkeuren, die bij den keizer op goedkeuring hopen mocht. Napoleon had den gezant gelast, hem den indruk mede te deelen, dien zijne toespraak tot het Wetgevend Lichaam in Holland had gemaakt. En wat had la Rochefoucauld anders gedaan, dan zich daarvan op de meest zekere wijze vergewissen? [90]

Was de handeling van den ambassadeur verontrustend, — de bevelen, die koning Lodewijk aan zijne ministers toezond, bewezen dat de vrees, in Holland door hem gekoesterd, te Parijs niet ijdel was bevonden. Den 15den December gaf Lodewijk last, om twee compagnieën van zijne garde, die geheel uit Franschen bestonden, van het ver-

moedelijk tooneel van den strijd te verwijderen en naar Noord-Beveland te zenden. De Fransche generaal Ferrières werd naar Schouwen verplaatst. [91]

Weinige dagen later (27 Dec.) schreef hij zijnen ministers enkele maatregelen van voorzorg voor, opdat zij niet door het voortrukken der Fransche troepen zouden verrast worden. Eenige hoofdofficieren moesten naar de grenzen worden gezonden, om de bewegingen der Franschen gade te slaan; wanneer dezen het Hollandsch grondgebied wilden betreden, moesten zij door hunne vertoogen zoo lang mogelijk het voortrukken trachten tegen te houden, opdat inmiddels de wil des konings zoude kunnen gevraagd worden. [92]

Zoodanige bevelen bewezen, dat de toestand verergerde. Kraijenhoff zag er tevens het bewijs, in, dat Lodewijk bij zijn vroegeren last, hem met zooveel nadruk op 't hart gebonden, volhardde. Hij zelf was de man niet, om zich eigenmachtig van de verplichting, die de eer des lands, naar zijne overtuiging, zoowel als het koninklijk bevel hem oplegde, te ontslaan. Hij ging voort, ondanks de afkeuring van sommigen zijner ambtgenooten, alles tot het bieden van tegenstand voor te bereiden. Van de bezetting van Walcheren door de Franschen zocht hij gebruik te maken, om de Hollandsche troepen, die onder Dumonceau in Zeeland lagen, tot zijne beschikking te krijgen. Door den Hollandschen maarschalk poogde hij te bewerken, dat de hertog van Istrië vergunde, deze troepen van de eilanden naar het vaste land (Brabant) te verplaatsen. Doch Bessières weigerde de toestemming, évenzeer als zijn opvolger, de hertog van Reggio. Het legercorps van Dumonceau werd tot 15 April 1810 in Zeeland vastgehouden, waardoor zeer bruikbare krachten, indien het tot een strijd ware gekomen, aan Kraijenhoff zouden onttrokken zijn. [93]

In dezen stand van zaken kon de proclamatie, waarbij de generaal Gilly Walcheren tot een deel des keizerrijks verklaarde, niet nalaten een grooten schrik te verwekken. De ministerraad besloot, bij het blijkbaar naderen van het gevaar, meer stellige bevelen te vragen. De defensie van de hoofdstad was tot dusver in de verschillende voorschriften des konings wel als onvermijdelijk aangenomen, maar niet stellig voorgeschreven. Bovendien was het mogelijk, dat de onderhandelingen te Parijs Lodewijk's inzichten op dit punt hadden gewijzigd.

Deze aanvraag van het ministerie kwam Lodewijk hoogst ongelegen. Hij vond het zeer onaangenaam, tot stellige bevelen gedwongen te worden. Het verzoek maakte hem knorrig en gemelijk. „C'est à eux" — zei hij tegen Röell — „de savoir ce qu'il faut faire. C'est à présent le moment de prouver, que les Hollandais ne sont pas encore dégénérés de leurs ancêtres." Het was schoon gezegd en getuigde van veel achting voor de natie, maar gaf weinig licht over zijne bedoelingen. Hoe onwillig ook, hij moest antwoorden. Eene beslissing van hem alleen kon een einde maken aan het verschil van gevoelen, dat in den ministerraad heerschte.

Het antwoord, dat, door hem zelven gesteld en van den 5den Januari gedateerd, naar Holland werd gezonden, muntte niet uit door duidelijkheid. Iedere partij vond er bevestiging van haar gevoelen in. De meerderheid echter meende het schrijven des konings in dien zin te moeten opvatten, dat in geen geval vreemde troepen binnen de hoofdstad mochten toegelaten worden. [94]

Het was juist in deze dagen (Jan. 1810), dat het opperbevel des Franschen legers uit de handen van Bessières in die van een opvolger overging. De hertog van Istrië keerde

naar Parijs terug, om met een deel der keizerlijke lijfwacht Spanje binnen te rukken. [95] In zijne plaats trad Oudinot, hertog van Reggio, aan het hoofd van het Noorderleger op. Met angst werd zijne benoeming vernomen. Het gerucht toch verspreidde zich, dat hij strengere bevelen dan zijn voorganger had. Dumonceau, die met Bessières steeds op goeden voet was geweest, kwam met Oudinot spoedig in moeielijkheden. De bewegingen die, aanstonds na Oudinot's optreden, bij de Fransche troepen werden waargenomen, deden de handelingen van den nieuwen opperbevelhebber met zorg en vreeze te gemoet zien. Den 15[den] Januari ontving Kraijenhoff bericht, dat een deel des Franschen legers Bergen-op-Zoom was genaderd en geëischt had, de vesting in naam des keizers in bezit te nemen. Hetzelfde geschiedde te Breda en te 's Hertogenbosch. In de drie plaatsen weigerden de Hollandsche bevelhebbers, volgens de hun gegeven instructie, de troepen binnen te laten. [96] Oudinot trok zijne brigades in de kantonnementen terug en zond, gelijk ook Kraijenhoff deed, bericht van het gebeurde naar Parijs.

In den nacht tusschen 16 en 17 Januari kwam de jobsbode bij den ambassadeur Verhuell aan. [97] Koning Lodewijk, die dergelijke maatregelen het minst verwachtte in dagen, dat hij met het keizerlijk gouvernement over de zending naar Engeland onderhandelde, gevoelde zich diep gekrenkt en liet door zijn minister en zijn ambassadeur bij den hertog van Cadore tegen deze handelwijze van Oudinot vertoogen indienen. Eene behoorlijke verklaring verkregen zij niet. Nu eens was het bezetten dier vestingen en van geheel Brabant een gevolg van den „voet van oorlog," waarop Frankrijk tegenover Holland stond; dan eens een maatregel, die geen andere strekking had dan

om Engeland tot het spoedig aanknoopen van onderhandelingen, ten einde Holland nog te redden, te bewegen.[98] Zulke explicatiën gaf de hertog van Cadore; en wat Röell of Verhuell er ook tegen inbracht, het baatte niets. Nog minder was er sprake van het intrekken van Oudinot's bevelen. Toen de keizer vernomen had, dat de gouverneurs der vestingen tegenstand hadden geboden, kwam zelfs de Fransche minister van oorlog tot koning Lodewijk, om met nadruk in 's keizers naam over hun verzet als beleedigend voor Frankrijk te klagen en te vorderen, dat de koning hun onmiddellijk liet aanschrijven aan de bevelen van Oudinot te voldoen. „Rendez-vous chez le roi" — had de keizer aan Clarke, den minister van oorlog, gelast — „rendez-vous chez le roi pour lui faire connaître que, s'il ne remédie pas à l'affront qui a été fait à mes troupes, je les ferai marcher sur Amsterdam, et que je déclarerai la réunion de la Hollande à la France. Vous lui direz que mes troupes venaient occuper militairement ces places, et que je suis le maître de les faire entrer dans Bergen-op-Zoom et Breda, qui ont toujours été dans les mains de mes armées: que c'est à lui à prescrire des mesures, sans quoi il sera responsable du sang que coulera."[99]

Men ziet, de beleediger nam het voorkomen aan de beleedigde te zijn. Eene tactiek, die, zoo ze door overmacht gesteund wordt, een dubbel voordeel geeft; zij maakt zelfverdediging onnoodig en schenkt de gelegenheid, nieuwe eischen te stellen. Keizer Napoleon maakte ruimschoots van deze voordeelen gebruik. Van verdediging zijner handelwijze was geen sprake: aan Lodewijk was het zich te verdedigen, en tevens om zich aan 's keizers wil te onderwerpen.

Toen het bericht van het gebeurde te Parijs aankwam,

hield de koning zich met de toebereidselen tot zijn aanstaand vertrek bezig. Het plan van onderhandeling met Engeland had hem overtuigd, dat een langer vertoef noodeloos was. Hij wenschte, met het oog op mogelijke gebeurtenissen, in Holland terug te zijn. Röell zijn minister van buitenlandsche zaken, zou achterblijven, om bij tijd en wijle de onderhandelingen met het keizerlijk gouvernement te hervatten. Dubbel onaangenaam was hem het bericht van Bergen-op-Zoom en Breda, omdat hij vreezen moest de vergunning tot vertrek nu niet te zullen erlangen. En werkelijk weigerde de keizer hem den terugkeer toe te staan. „Du moment que le roi part, je réunis la Hollande", liet hij hem twee dagen later aanzeggen.

Reeds vóór deze stellige verklaring had Lodewijk de ergernis, uit de jongste botsing voor de vestingen genomen, uit den weg trachten te ruimen. De twee officieren, die hem door de gouverneurs der beide plaatsen waren toegezonden, waren aanstonds weer vertrokken met last, om de Fransche troepen in de vestingen te ontvangen met al de zorg, welke men aan troepen van eene bevriende en geallieerde mogendheid schuldig is.

Doch deze inwilliging, wel verre van den keizer te verzoenen, deed zijne eischen stijgen. Napoleon liet zijn broeder kennis geven van nieuwe bevelen, door hem aan Oudinot toegezonden: de landen tusschen Schelde en Maas moesten bezet, en wie met de wapenen in de hand gevat werd, moest over de kling worden gejaagd. [100] Toestemming tot deze bezetting werd eigenlijk niet gevraagd van den koning van Holland: hij mocht toezien. En wat anders dan toezien bleef hem over, zoo hij eene botsing vermijden wilde, die den ondergang van zijn rijk zou verhaasten?

Het eenige middel, om de bezetting der vestingen en van Brabant in de gevolgen zoo onschadelijk mogelijk te maken, was, haar als een bloot militaire operatie aan te nemen. Hij schreef daarom zijnen ministers uitdrukkelijk voor, dat deze bezetting niet anders dan als kantonnement en volstrekt niet als inbezitneming des lands door hen mocht erkend worden. [101] Eene bezitneming toch kon niet geschieden, dan krachtens een tractaat van afstand, door het Wetgevend Lichaam geratificeerd en gepubliceerd. [102] Door deze onderscheiding scherp uit te spreken en aan te bevelen, wilde hij aan het bezetten van Brabant den schijn geven, als gold het alleen een militaire, en niet een politieke daad. Tot geruststelling van het publiek kon deze distinctie misschien eenigszins bijdragen; doch zeker niet langer dan zij door de Fransche troepen zelve werd in het oog gehouden. Bij den bekenden wil des keizers, om zoo niet geheel, dan toch een deel van het Hollandsch rijk, dat hij voor de versterking van Antwerpen behoefde, in te lijven, was het niet te verwachten, dat de hertog van Reggio zich langen tijd van inmenging in het civiel bestuur zou onthouden. De bezetting van Brabant, Lodewijk kon het voorzien, zou spoedig blijken het eenvoudige middel te zijn, om dit gewest tot een deel van Frankrijk te maken. Met dit vooruitzicht voor oogen, was het toelaten der Fransche troepen in de vestingen eene inwilliging van gewicht. Van weigeren kon trouwens geen sprake zijn; Lodewijk, te Parijs vastgehouden, was machteloos tot verzet.

Nadat zijne bevelen in Holland waren aangekomen, werden den 24sten Januari Bergen-op-Zoom en Breda door Fransche brigades bezet. [103] Onmiddellijk bleek het, dat de hertog van Reggio geene bevelen had ontvangen, die

hem dwongen Lodewijk's voorwaarde te eerbiedigen. Hij wist integendeel van den minister van oorlog, dat het 's keizers plan was het land tusschen Maas en Schelde bij het rijk in te lijven. [104] De krijgsmaterialen, in de vestingen aanwezig, werden in beslag genomen; de magazijnen, op de weigering der Hollandsche ambtenaren om de sleutels over te geven, met geweld geopend en bezet; de Hollandsche gouverneurs afgezet en getrouwheid aan den keizer den ambtenaren voorgeschreven.

Toen de ministerraad te Amsterdam van deze maatregelen in Brabant bericht ontving, begreep hij een poging te moeten doen om de conditie van Lodewijk's toestemming te handhaven. De staatsraad Elout begaf zich naar Breda, om bij Oudinot op ernstige wijze tegen elke inbreuk van het militair op het civiel bestuur te protesteeren en hem te herinneren, dat de bezetting slechts kantonnement mocht zijn. De Hertog van Reggio ontving Elout met veel heuschheid, maar beriep zich op zijne instructiën, waarvan hij niet mocht afwijken. Als militair kon hij geen andere dan militaire consideratiën doen gelden, en was hij aan de ontvangen bevelen gebonden. Hij beloofde echter zijn last met zachtheid en bescheidenheid te zullen uitvoeren, en deze ook aan zijne ondergeschikten aan te bevelen. [105] Onverrichter zake, wat het hoofdpunt betrof, keerde Elout naar Amsterdam weder.

Met de bezetting van het land tusschen Maas en Schelde, bij keizerlijk decreet van 20 Januari tot territoir verklaard van het *Leger van Brabant*, gelijk thans het Noorderleger werd herdoopt, deed zich al dadelijk een nieuwe kwestie op. In deze streken bevonden zich Hollandsche troepen. Reden tot langer vertoef, nadat Brabant door Oudinot's leger was bezet, bestond er voor hen niet; hun terugkeer

naar de noordelijke provinciën mocht wenschelijk heeten met het oog op de plannen rakende Amsterdam. Doch de keizer, die niets over het hoofd zag, had ook hieraan gedacht, en vorderde dat zijn broeder deze Hollandsche troepen onder de bevelen van den Franschen maarschalk zou stellen. Deze nieuwe eisch werd, hoe onbegrijpelijk het schijne, zonder eenigen tegenstand ingewilligd. Zoo ooit, dan was thans het oogenblik voor Lodewijk gekomen om de onafhankelijkheid zijns rijks in de vrije beschikking over zijne troepen te handhaven. Doch het blijkt niet, dat eenig verzet zelfs beproefd is. Lodewijk gehoorzaamde onmiddellijk.

„Een maatregel" — schreef den 29en Januari de minister Röell aan Van der Heim — „door den koning, ten gevolge van het uitdrukkelijk verlangen des keizers genomen, is het stellen der Hollandsche troepen, welke zich in het arrondissement tusschen Schelde en Maas bevinden, onder de bevelen van den hertog van Reggio." [106] .Zoo waren ook deze troepen, als die van Dumonceau, voor de verdediging des lands verloren en Brabant en Zeeland, met 's konings toestemming, tot de gehoorzaamheid aan Oudinot verplicht.

Doch hoe groot het voordeel ook was, door dit bevel aan het leger in Brabant verkregen, de keizerlijke regeering verlangde nog meer. Bij gelegenheid van een bezoek, door Lodewijk aan zijn broeder gebracht, barstte Napoleon in verwijten los over de benoeming van maarschalken en de instelling van den constitutioneelen adel. Beide zaken waren oude ergernissen, die zonder schade voor het wezenlijk belang der natie uit den weg te ruimen waren. Doch de wegneming had behooren te geschieden, vroeger of later, op een oogenblik, dat zij geen nadeel toebracht aan den koning zelven. Thans, nu het leger op zijn bevel

samengetrokken werd, om wellicht den ongelijken kamp tegen Frankrijk op te nemen, de hoofden op 's keizers last van den geschonken titel te berooven, was niets anders dan een openlijk bewijs aan het leger leveren van zijne zwakheid, die zelfs hen opofferde, welke hun leven voor hem wilden wagen. Toch was een heftige uitval des keizers ook ditmaal voldoende, om Lodewijk, zelfs zonder dat het blijkt dat hij het gewicht van zijn besluit juist in deze oogenblikken heeft ingezien, zonder eenig tegenstreven te doen toegeven. Het decreet tot afdanking der maarschalken werd opgemaakt, en eene voordracht tot intrekking van de wet op den adel aan het Wetgevend Lichaam ingediend. [107]

Zulk eene houding des konings, voor iederen drang te Parijs wijkende, was niet geschikt om den moed der achtergeblevenen te Amsterdam te versterken. In twee maanden tijds hadden zij twee provinciën zien afscheuren van het rijk, en de daarin aanwezige troepen voor de verdediging verloren gaan, zonder dat de inwilligingen van koning Lodewijk zelfs een schamele vergoeding vonden in aangevangen onderhandelingen. Wat zou dit eindeloos toegeven baten, indien Labouchère's zending mislukte? Zou er, als Engeland weigerde en inmiddels de Franschen waren voortgetrokken, nog wel over iets te onderhandelen vallen? En zoo ja — voor wien moest men zich opofferen?

Geen wonder, dat zulke vragen in het begin der Februarimaand bij velen opkwamen. Want, hoeveel gewicht men ook leende aan Napoleon's ijzeren hand, die Lodewijk's buigzaam karakter, thans door ernstige ongesteldheid nog krachteloozer dan ooit, kneedde als was, het was toch in billijkheid van de natie niet te vergen, dat

zij het weinige, wat haar overbleef, opofferde om Lodewijk's wil. Wie zich zelf verlaat, heeft het recht niet over de wankelende trouw van anderen te klagen. Lodewijk's inschikkelijkheid mocht begrijpelijk zijn voor hen, die de karakters der strijdende broeders en de omstandigheden nauwkeurig kenden, even begrijpelijk was het ook, dat de ministers in den loop der zaken een grond te meer tegen elk denkbeeld van verzet vonden.

Voor geen van hen was Lodewijk's aanhoudend toegeven onaangenamer dan voor Kraijenhoff, den minister van oorlog. Schoon de door Lodewijk zelven begeerde en bevolen defensie van Amsterdam zeer bemoeilijkt was, was hij vastberaden voortgegaan alles daartoe voor te bereiden. Voor zeer aanzienlijke sommen waren benoodigde werken aanbesteed. [108] Zoo veel mogelijk concentreerde hij in Holland de troepen, waarover hij beschikken kon. Geheime bevelen zond hij aan de aanvoerders van anderen, om op het eerste sein hunne manschappen binnen de linie van Amsterdam te voeren. De minister van marine zeide zijne ondersteuning toe. Veel vooral was er Kraijenhoff aan gelegen, dat zijn ambtgenoot zorg droeg, dat niet van de zijde van Haarlem en Haarlemmermeer de vijand de defensielijn zou kunnen doorbreken of omtrekken. Doch de maritieme defensie werd zeer verzwakt door het vertrek der vloot, die door den admiraal de Winter, ondanks den ontvangen last om haar naar Amsterdam te voeren, naar Antwerpen werd gebracht. [109]

De Fransche maarschalk daarentegen zag de krachten, waarover hij beschikken kon, steeds toenemen. De keizer bracht op de grenzen van Holland een veel grooter getal troepen,. dan voor de bezetting van Zeeland en Brabant noodig was, bijeen. In het begin van Februari werden

uit Westfalen vier regimenten infanterie en twee regimenten cavalerie ontboden en ter beschikking van Oudinot gesteld. De generaal Vandamme had reeds eenige dagen te voren bevel ontvangen, zich naar Bergen-op-Zoom te begeven en onder Oudinot te stellen. [110] Bij de Franschen zoowel als bij de Hollanders heerschte de overtuiging, dat de beslissing niet verre af was.

Een klein volk den strijd met de overmacht tot behoud van zijn onafhankelijkheid te zien opnemen, is een tooneel, dat ten allen tijde sympathie en bewondering wekt. Het verloop van tijd, dat de kleine motieven in de schaduw stelt en alleen de hoofdlijnen verlicht, werpt er den breeden lichtglans der poëzie over. Doch in de dagen zelve oordeelen de tijdgenooten anders. De waarschijnlijkheid van den vermoedelijken uitslag doet aan de ongelijkheid der krachten meer gewicht hechten, dan in de volgende tijden dikwerf geschiedt. Persoonlijke consideratiën, die later niet dan met groote moeite worden begrepen en geschat, oefenen een verborgen, maar diep ingrijpenden invloed uit. Een geslacht, als dat van 1810, dat het geloof aan de bestendigheid der aardsche zaken sedert lang had afgezworen en geleerd, dat overmacht de wereld beheerscht, kon moeielijk zich verzoenen met het denkbeeld, ter wille van een vreemdeling zich prijs te geven aan de wraak van den Franschen keizer, voor wien geheel Europa boog. Trouwens, het egoïsme der menschelijke natuur duldt niet, alles in de waagschaal te stellen, om alles te verliezen. Slechts die worstelingen van kleine volken tegen groote natiën hebben duurzame levenskracht gevonden in de blijvende zelfverloochening des volks, die nevens een politiek een religieus beginsel verdedigden. Waar meer dan dit aardsche leven te winnen wordt geacht, be-

zitten de natiën de kracht tot volharden. Waar niets dan het tegenwoordig bestaan wordt verdedigd, volgt de ontmoediging en de gereedheid om het onvermijdbare te ondergaan, de eerste bezieling en opgewektheid op den voet.

Het baart dan ook geen verwondering, dat, naarmate de worsteling met Frankrijk meer nabij scheen, de tegenstanders van Kraijenhoff's strijdlust minder dan ooit geneigd werden hem te volgen. Zijne andersgezinde ambtgenooten zagen met bezorgdheid de maatregelen, die de minister van oorlog nam, aan. Zoolang de toestand dezelfde was gebleven, had men, zich beroepende op 's konings schrijven van 27 December, in de groote uitgaven berust. Doch toen in 't laatst van Januari koning Lodewijk zelf Brabant en Zeeland voor de Franschen geopend en zijn leger onder de bevelen van Oudinot gesteld had, begon er meer spanning te komen. De aandrang der Fransche troepen, in verband met de heftige taal, die in deze dagen over Holland door den Moniteur [111] werd gevoerd, deed het voortrukken der Fransche legers verwachten. Moest men een strijd aanvangen, die tot niets leiden kon, dan om den jammerstroom, die over het vaderland werd uitgegoten, te verbreeden?

Toen de Februari-maand was aangevangen, ontving de minister van oorlog telken dage meer verontrustende berichten. De Fransche troepen waren in beweging en werden voortdurend versterkt. Oost-Friesland werd bedreigd door 3500 man, en een Fransch legercorps verzamelde zich aan den kant van Kleef, om op Nijmegen en Grave los te gaan; een ander corps bovendien stond gereed om de Bommelerwaard in te trekken. Kraijenhoff zelf begreep dat het oogenblik gekomen was, om door doeltreffende maatregelen

tegen onverhoedsche aanvallen op de hoofdstad te waken. [112] Met langzamen, maar zekeren stap toch schreed de keizerlijke veldheer voorwaarts. Den 10 of 11den Februari liet hij Dordrecht door zijne troepen bezetten.

Kraijenhoff, die herhaaldelijk in de laatste weken den koning had geraadpleegd, of hij bij zijne vroegere bevelen volhardde, en steeds den mondelingen last ontvangen, om de bezetting der hoofdstad met geweld te keeren, begreep de goedkeuring van den ministerraad op de verdere maatregelen te moeten vragen. Hij legde den 15den Februari het door hem verrichte bloot en verzocht autorisatie tot de defensie der hoofdstad, en om, zoodra de Franschen zouden beproeven de rivieren over te trekken, tot het stellen der inundatiën over te gaan. Een groot deel zijner ambtgenooten verzette zich tegen dit voorstel en beriep zich op eene missive des konings, den 27en Januari gescheven. [113] „Dans ma lettre" — werd in dit schrijven gelezen — „dans ma lettre du 27 Decembre, qui était générale, et qui ne faisait aucune distinction entre Amsterdam et le reste du royaume, il était dit positivement qu'en cas que tous les moyens de persuasion deviendraient inutiles, on ne s'opposerait point de vive force contre l'entrée éventuelle des troupes françaises, mais qu'on se bornerait à protester formellement contre toute prise de possession, et qu'on aurait soin surtout, que nulle part il ne fut tiré un seul coup de fusil, lequel pourrait être le signal du désordre et du pillage." Was het niet duidelijk, vroegen Mollerus [114] en wie met hem elk verzet afkeurden, dat de koning de defensie der hoofdstad niet verlangde? Doch Kraijenhoff beriep zich op een lateren last, door Z. M. gegeven. Den 8en Februari had koning Lodewijk de laatste bevelen ingetrokken in deze woorden: „Gijl. zult uit den *Moniteur*

gezien hebben, dat de intentie is, om Fransche troepen langs de kusten en in de zeehavens te leggen. Het schijnt dus onzeker, of zulks ook de intentie omtrent de hoofdstad zij. Indien dit onverhoopt het geval mocht worden, heb ik er niets tegen, dat zulks door alle mogelijke middelen worde voorgekomen. Ik laat volkomen aan ulieden over, om daaromtrent te handelen, zooals ulieden zal geraden schijnen, en kome in zooverre terug op de laatste stellige orders, welke ik tot het tegendeel gegeven had.'' [115]

Zoo had elke partij eene verklaring des konings, waarop zij zich beroepen kon. Maar Kraijenhoff werd bovendien gesteund door het getuigenis van den kolonel graaf Karel van Bylandt, die, door hem naar Parijs gezonden, terug was gekomen (28 Dec.) met het mondeling bevel des konings, om alles tot de verdediging der hoofdstad voor te bereiden. [116] Ook hoopte de minister van oorlog eerlang een stellige en definitieve verklaring van Z. M. te ontvangen, daar hij den 12^{en} Februari den generaal-majoor Suden naar Parijs had gezonden, om die te vragen. [117]

Bij zulk een groot verschil van gevoelen tusschen de leden der vergadering was een krachtig en doortastend besluit in den geest van Kraijenhoff niet te verwachten. Zijn voorstel, dat de verantwoordelijkheid der defensie op den ministerraad dreigde over te brengen, gaf tot langdurige en hevige discussiën aanleiding. Mollerus wilde, dat men bij den bestaanden twijfel omtrent 's konings wil stellige orders zou afwachten; bleven die uit, dan moest er, zijns inziens, aan geen defensie gedacht worden. Zulk een advies, geheel in strijd met zijn wensch en meening, maakte de drift van Kraijenhoff gaande, zoodat „het zeer moeielijk was'' — naar Mollerus verzekert [118] — „om be-

daard te blijven"; of het hem gelukt is, heeft hij niet opgeteekend.

Het besluit, dat de ministerraad den 17den Februari nam, sloeg, gelijk niet anders te verwachten was, een middenweg in. Het hoofdbeginsel, de defensie der hoofdstad, werd aangenomen en de generaal diensvolgens „geautoriseerd, om den toegang tot de hoofdstad aan alle vreemde troepen, zonder onderscheid, door alle mogelijke middelen te betwisten en krachtdadig te beletten." [119] Doch deze machtiging verloor alle beteekenis door de beperking, die eraan werd toegevoegd. Kraijenhoff had in zijn voorstel er nadrukkelijk op gewezen, dat met het prepareeren en stellen der inundatiën geenszins kon worden gewacht, totdat de vreemde troepen werkelijk aanstalten maakten om de rivieren te passeeren, naardien hij minstens tweemaal 24 uur noodig had, om de uitgestrekte velden te doen beloopen. [120] Desniettemin werd hij door den ministerraad stellig gelast, „de noodige inundatiën niet te stellen noch verderen aanmarsch van troepen te laten effectueeren, voordat de overtocht over de Waal, Merwede of Maas door de Fransche troepen dadelijk werd ondernomen." Eerst dan was hij gemachtigd, het karakter van Kommandant Supérieur van de hoofdstad en derzelver liniën te deployeeren; doch ook dan had hij in 't oog te houden, „om zoo lang mogelijk zich van het doen van het eerste schot te onthouden, en tot geene middelen van geweld over te gaan, dan wanneer hij daartoe door eenigen aanval van buiten werd gedwongen."

Dat zulke bevelen Kraijenhoff weinig aangenaam waren, spreekt vanzelf. Hij werd er feitelijk door verlamd. Wat zou, als de vijand de Merwede of Maas of Waal was overgetrokken en dus ten hoogste twee dagmarschen van de hoofdstad

stond, het stellen der inundatiën baten? Een enkele stoute tocht kon Amsterdam hem in handen leveren, voordat de overstrooming, zoo al aangevangen, hoog genoeg gestegen was, om den toegang af te sluiten. [121] Het scheen, klaagde hij in later jaren, dat men den generaal Kraijenhoff geheel aan zich zelven wilde overlaten. Hij had de verantwoordelijkheid van Amsterdams verdediging ook door zijne ambtgenooten willen zien op zich nemen, maar deze waren er niet toe gezind.

Het blijkt duidelijk uit het verslag dezer vergadering, dat een geheel verbod der defensie alleen voorkomen werd door de bevelen des konings, in zijn brief van 8 Februari gegeven. Uitdrukkelijk toch werd door de vergadering uitgesproken, dat de kommandant der hoofdstad door haar verantwoordelijk werd gesteld voor al het onnoodige bloed, dat door eenigen overhaasten stap zoude worden gestort. En hierbij bleef het niet. Al vergunde de ministerraad, gebonden door 's konings bevelen, den minister van oorlog de noodige maatregelen tot verdediging te nemen, wanneer de vreemde troepen Maas, Merwede of Waal zouden overtrekken, hij nam tevens alle mogelijke voorzorgen, ten einde ook nog in dat geval elke botsing te voorkomen. De heeren Elout, Nederburgh en van Wickevoirt Crommelin werden onder stipte geheimhouding verzocht [122] zich gereed te houden, ten einde, als de overtocht zeker zou zijn, zich zonder verwijl tot den hertog van Reggio of diens plaatsvervanger te begeven. Zij werden belast hem, in de meest gepaste uitdrukkingen, den waren stand van zaken voor oogen te stellen, en af te vragen, welke de oogmerken en de grenzen van zijn tocht waren. Zij moesten eene stellige belofte van hem trachten te verkrijgen, dat hij geen man van zijn onderhebbende macht

binnen de hoofdstad of derzelver liniën zou doen trekken, alvorens daartoe uitdrukkelijk bevelen van den koning van Holland waren ontvangen. Zij moesten hem voorhouden, dat de troepen van den keizer overal waren binnengelaten, dat de hoofdstad alleen daarvan uitgezonderd werd en dat men eenige maatregelen had moeten nemen, om den inmarsch binnen Amsterdam te voorkomen, totdat de uitdrukkelijke toestemming van koning Lodewijk daartoe zou zijn ontvangen. Niettemin mochten zij den Franschen bevelhebber de stellige belofte geven, dat van Hollands zijde geen schot zou geschieden, tenzij hij den doortocht naar Amsterdam zou willen forceeren, voordat 's konings toestemming zou zijn aangekomen.

De zin dezer bevelen was duidelijk: ook als de vijand als 't ware voor de poorten stond, wilde de ministerraad elken strijd voorkomen, zich overtuigd houdende dat Lodewijk, als altijd, ook in dat geval voor het voldongen feit zou bukken. Zoo zegevierde in het uur van het gevaar de partij, die elke defensie afkeurde. Zij bediende zich van de weifeling en tegenstrijdigheid, die er in de verschillende bevelen van Lodewijk gelegen was, om tegen zijn geheimen wensch te handelen. De koning, die zelf zoo weinig standvastigheid betoonde en steeds terugschrikte, om openlijk de verantwoordelijkheid der defensie op zich te nemen, had niet het recht, zich te beklagen, dat men zijne wapenen tegen hem keerde.

Door de denkbeelden, die in den ministerraad hadden gezegevierd, was Kraijenhoff genoegzaam machteloos geworden. Zijne ambtgenooten steunden hem niet, en gebruikten integendeel hun macht om hem de handen te binden. In dezen nood zag hij met dubbel verlangen naar bericht van Parijs uit: de koning, mocht hij hopen, zou hem

niet afvallen, maar allen tegenstand door een stellig bevel verlammen.

Het was den volgenden dag, dat hij antwoord van den generaal Suden ontving. Wetende, dat de boden des konings reeds een en andermaal door de politie te Parijs waren opgevangen en van hun brieven beroofd, had hij met hem afgesproken, dat, wanneer Lodewijk de verdediging van Amsterdam *stellig* gebood, de generaal zich in zijn rapport aan den minister bedienen zou van deze woorden: *Zijne Majesteit gelast den kolonel van Merlen* (die in Spanje was) *terug te komen.* Den 18den Febr. kwam Suden's brief aan, die de woorden bevatte: *Z. M. heeft niets daar tegen, dat de kolonel van Merlen terugkome en laat alles daaromtrent aan Uwe Excellentie over.* Wat Kraijenhoff gevoelde, bij het lezen der weifelende woorden, heeft hij zelf ons gezegd: "ziedaar de minister van oorlog wederom in vertwijfeling gebracht! en alleen verantwoordelijk gesteld voor de al of niet verdediging der hoofdstad." [123]

Doch de wakkere man liet den moed niet zinken. De verplichting, om "de eer van den Hollandschen naam te midden van Hollands onverdiende rampen te redden" [124] drukte hem te zwaar Hij deed het weinige, wat hem vergund was. Voor zijne ambtgenooten den brief van Suden geheim houdende, nam hij de noodige maatregelen om, wanneer de Franschen de rivieren zouden overtrekken, zoo spoedig mogelijk de troepen te vereenigen en Amsterdam in staat van tegenweer te brengen. Kraijenhoff wist toch, dat de verdediging der hoofdstad door den koning gewild werd, al aarzelde hij nu ook, om schriftelijk er voor uit te komen. In den avond van den 19den kwam Suden uit Parijs terug, en bracht, als vroeger Bylandt,

den mondelingen last over, om Amsterdam tot het uiterste te verdedigen.

Zoo scheen, ook voor de ambtgenooten van den minister van oorlog, het vraagstuk beslist: de koning steunde Kraijenhoff. Niet lang zoude het duren, of de ministerraad, hoe onwillig ook, zou zich aan het hoofd bevinden, door 's konings welbehagen, van een strijd tegen het machtige keizerrijk, dat geheel Europa deed sidderen. Zijne legers naderden langzaam, maar zeker; reeds voor drie dagen (16 Febr.) was de stad Bommel en de Bommelerwaard door de Franschen bezet.[125] Aan de overzijde van de Waal stond de vijand. Zou de kamp morgen, overmorgen, of misschien heden nog aanvangen?

In dezen oogenblik, waarin de tegenstanders der verdediging met schrik de naderende botsing te gemoet zagen, kwam de Fransche gezant als een reddende engel hun te hulp.

La Rochefoucauld had na het vertrek van koning Lodewijk naar Parijs zijne belangstelling en zorg verdubbeld. Hoe hij in de Decembermaand eenige notabelen te Amsterdam bijeen riep en den Hollandschen minister Mollerus tot zich ontbood, om met hem de zaken des lands te bespreken, zagen wij reeds vroeger. Zijne deelneming was zelfs zoo groot, dat de ministerraad het niet ongeraden oordeelde een oog op zijne gangen te houden. De minister van politie, Hugenpoth van Aerdt, gelastte een zijner ambtenaren, B. A. Fallée, om hem na te gaan. Een huisbediende van den gezant werd omgekocht, om aan Fallée dagelijks rapport te geven van alles wat de gezant deed, en van de bezoeken die hij bracht. Doch de politie van la Rochefoucauld deed niet onder voor die van den Hol-

landschen minister. De betrekking, door Fallée in het hotel aangeknoopt, werd ontdekt, en de gezant diende een vrij ernstige nota aan het ministerie in, die men het best oordeelde niet te beantwoorden. [126] Trouwens, la Rochefoucauld had met groot vertoon van edelaardigheid verklaard, dat hij niets tot herstel van eer verlangde, maar slechts tegen herhaling van dergelijke domheden waarschuwde.

Voor deze schijnbare gematigdheid bestonden goede redenen. Hij zelf was in veel grooter mate dan iemand schuldig aan hetgeen hij den Hollandschen minister van politie voor de voeten wierp. Zekere J. W. van Blommestein, commies bij het ministerie van oorlog, was door hem overgehaald, om de minuten van Kraijenhoff's bevelen te lichten en hem ter hand te stellen. [127] 's Mans edele verontwaardiging betrof dus meer de domheid, die zich aan ontdekking blootstelde, dan wel de onzedelijkheid der handeling zelve.

Een tijdlang zag la Rochefoucauld de maatregelen van Kraijenhoff kalmpjes aan. Maar in het laatst der Januarimaand deed hij een eersten stap. Hij zond den minister van buitenlandsche zaken de volgende missive toe:

Monsieur,

Le mouvement de troupes qui a lieu dans cette capitale depuis plusieurs jours, et qui, en occupant tous les esprits, fait tenir mille propos plus inconséquents les uns que les autres, m'oblige de prier Votre Excellence de vouloir bien avoir la complaisance de me mander les raisons de ces mouvements et la destination de ces militaires. — J'ai cru dans les circonstances présentes ne pas devoir en informer ma cour avant de pouvoir mander à l'Empereur la véritable raison de ces changements et de ces rassemblemens.

J'espère donc que Votre Excellence me mettra à même en rendant compte des faits d'en indiquer les motifs. Je la prie aussi de recevoir l'assurance de ma haute considération.

Amsterdam, ce 26 Jan. 1810.

Cte. DE LA ROCHEFOUCAULD. [128]

S. E. Mr. Mollerus.

Na overleg met zijne ambtgenooten, antwoordde Mollerus den volgenden dag:

A Son Excellence Monsieur le Comte de la Rochefoucauld, ambassadeur de France.

Amsterdam, le 27 Jan. 1810.

Monsieur,

Je m'empresse de répondre à la lettre de Votre. Excellence d'hier.

Le mouvement de troupes qui en fait l'objet, et dont Votre Excellence désire connaître les raisons, n'a consisté que dans la rentrée d'un bataillon de gardes, à la suite du changement de garnison d'un seul régiment. Un bataillon de ce régiment à son passage par Amsterdam s'y est reposé pendant un jour.

Ces informations pourraient paraître suffisantes pour faire voir à Votre Excellence, qu'une mésure aussi simple ne devait pas être envisagée comme un mouvement extraordinaire, ni comme un rassemblement de troupes, digne de fixer l'attention de Votre Excellence: et que c'est bien à tort si cette mésure a occupé les esprits de la capitale et donné lieu à des propos inconséquens.

J'ai exposé les faits; je n'hésite pas à faire connaître les motifs de ces changemens militaires, pour mettre Votre Excellence à même de prévenir toute interprétation erro-

née, si Elle jugerait encore nécessaire d'en rendre compte à sa cour.

Pénétré de la difficulté de pourvoir aux besoins actuels des troupes qui se trouvent depuis longtemps en Zelande, et de la nécessité de leur procurer l'occasion de se remettre des fatigues et des maladies qu'elles ont essuyées, le ministère de la guerre projette des arrangemens pour les placer dans d'autres garnisons, et ces arrangemens devaient naturellement être procédés par quelques dislocations parmi les troupes.

Je prie Votre Excellence de recevoir l'assurance de ma haute considération.

Le Grand Chancelier etc.

Na deze eerste bespreking van het teere punt verliepen eenige weken, waarin la Rochefoucauld niets van zich deed hooren. Zoo het scheen, had hij zich met de ontvangen inlichtingen tevreden gesteld. Zonder zich te overhaasten, sloeg hij rustig de verwikkeling der gebeurtenissen gade. Zijn tijd zou komen. Hij kende de maatregelen ter verdediging, die genomen werden, maar wist ook de spanning, die er in den lande, en vooral te Amsterdam, heerschte. De lagere standen der bevolking waren zeer opgewonden en vijandig gestemd; de Franschen beweerden later zelfs, dat de nabijheid van hun leger de eenige oorzaak was geweest, dat onlusten achterwege waren gebleven. In de fatsoenlijke kringen heerschte onrust; zij waren niet ingenomen met het denkbeeld van verzet, en vreesden voor de noodlottige gevolgen. Vele hoofden van handelshuizen spraken er van, om hunne zaken te staken, of ook wel, om ze naar het buitenland over te brengen. Een oogenblik, toen het huwelijk van keizer Napoleon met Maria

Louise algemeen bekend werd, scheen de publieke opinie er een reden van geruststelling in te vinden. Het gerucht verspreidde zich, dat er een schikking tusschen de broeders was tot stand gekomen, en dat Lodewijk eerlang zou wederkeeren. Het vertrouwen flikkerde op en de fondsen rezen. [129] Maar spoedig was de gunstige indruk voorbij en werd de spanning even algemeen als vroeger.

In dit troebel water oordeelde de Fransche gezant met goed gevolg te kunnen visschen. Hij begon onder de hand bij eenige aanzienlijke personen aan te kloppen, om hen tot een tocht naar Parijs te bewegen. Leden van de eerste staatslichamen wekte hij op, om, zonder door Lodewijk geroepen te zijn, naar Parijs te vertrekken. Waartoe hun komst aldaar zou moeten dienen, is duidelijk. Gelijk hij aan den hertog van Cadore schreef, waren vele heeren niet ongenegen om den ontvangen wenk op te volgen. Doch de vrees, om zich het ongenoegen des konings op den hals te halen, weerhield hen. [130] Twee heeren te dienen is een gevaarlijk werk.

Toen deze poging, om zijn meester de stof tot een junta van Bayonne te Parijs te verschaffen, mislukt was, ging hij tot een rechtstreekschen stap tegen den minister van oorlog over, die de ziel van den tegenstand was. Den 27en Februari — tien dagen nadat de Bommelerwaard door de Franschen was bezet; acht, nadat Suden den mondelingen last tot verdediging had overgebracht — leverde la Rochefoucauld bij het Hollandsche ministerie een tweede nota in.

Hij ving aan met de herinnering aan zijn vroeger schrijven, van 26 Januari, en het antwoord van den minister, waarin hij gemeend had te kunnen berusten. Doch het bericht, dat men van Delft artillerie en munitie deed komen, verplichtte hem thans zijn stilzwijgen af te bre-

ken, daar hij beletten moest dat eenige dolkoppen Holland in een geheelen ondergang zouden medesleepen. Hij was onderricht dat men sprak van verdediging van Amsterdam, en wist, dat verschillende troepenbewegingen door den minister van oorlog waren voorgeschreven, dat des nachts aan verschillende fortificatiën gearbeid werd, dat eenige maatregelen van het ministerie van marine daarmede schenen overeen te komen. Hij vorderde diensvolgens, dat al de werklieden weggezonden, alle werk gestaakt, het garnizoen der hoofdstad niet vermeerderd, alle aanvoer teruggezonden en alle koopen zouden vernietigd worden. De minister van Buitenlandsche Zaken moest bovendien schriftelijk hem de geruchten van verdediging logenstraffen, met verzekering, dat alle maatregelen door het gouvernement zouden genomen worden, om aan zijn eischen te voldoen. Deze eischen konden geen bezwaar opleveren, want hij vroeg niets, dan hetgeen alle eerlijke lieden wenschten. "Le devoir du ministère hollandais est de faire cesser tout ce qui entretient l'inquiétude, de tranquilliser tous les honnêtes gens, et de rassurer un public loyal, industrieux et bon, qui craint pour son existence, pour ses propriétés, si un projet aussi insensé, venant aux oreilles de Sa Majesté l'Empereur, indisposait Sa Majesté Impériale et Royale contre une ville, qui mérite les plus grands ménagemens." Door deze vordering voldeed hij aan de bedoelingen van zijn hof, en smaakte tevens het genoegen, "de sauver une nation que je fais gloire d'aimer, et que j'ai toujours présentée comme méritant bonté et indulgence. Je terminerai cette lettre, en prévenant Votre Excellence, que, dans le cas où le Conseil des Ministres n'auroit pas égard à mes réclamations, je le rends individuellement et collectivement responsable de toutes les suites, que cette

conduite pourroit avoir, ainsi que des malheurs, dont la Hollande seroit inévitablement victime." [131]

Men behoefde nog niet bijzonder teergevoelig te zijn, om aan zulk een aanmatigende taal zich te ergeren. Maar la Rochefoucauld maakte de zaak nog erger door de maatregelen, die hij nam, om den ministerraad door invloed van derden te dwingen.

Onder de warme tegenstanders van het plan der defensie nam de burgemeester van Amsterdam, Wolters van de Poll, een eerste plaats in. La Rochefoucauld haastte zich zijne nota aan den burgemeester te gaan voorlezen. De steun van den door stand, familie en betrekking invloedrijken burgervader was hem natuurlijk niet onverschillig, maar de gezant hoopte bovendien op meer. Hij gaf aan Van de Poll in bedenking, om eene commissie uit de stadsregeering aan den koning te zenden, met verzoek, dat deze orders mocht stellen, dat geene defensie van de hoofdstad door geweld zou geschieden, opdat aan de stad en de ingezetenen die rampen bespaard mochten worden, welke haar anders ten gevolge der aangewende middelen zouden overkomen. [132] Ook aan den heer van Heeckeren, kommandant van de gewapende burgermacht, werd van zijne nota door den gezant mededeeling gedaan. Het was zeker de bedoeling niet, den bevelhebber der burgermacht te versterken in de gehoorzaamheid aan Kraijenhoff.

Deze nota werd door la Rochefoucauld, naar het schijnt, persoonlijk aan Mollerus overgegeven en bij die gelegenheid de verklaring er bij gevoegd, dat hij alle bevelen kende, die aan de ministers gegeven waren, maar dat hij, wanneer het ministerie hem een order des konings tot de defensie zou durven vertoonen, de handteekening als nagemaakt of afgedwongen zou beschouwen. [133]

Onmiddellijk des avonds, Woensdag 27 Februari, werd er een raad van ministers gehouden. De hooge toon van den ambassadeur en de beleedigende taal, waarbij de voorstanders der defensie *dolkoppen* en de tegenstanders onder de bevolking *eerlijke lieden* werden geheeten, kon niet nalaten te kwetsen.

Maar het baatte niets om de partijen tot overeenstemming te brengen. Zij stonden scherper dan vroeger tegen elkander over.

Mollerus bestreed het denkbeeld der verdediging op grond van de situatie van zaken en van de stemming der ingezetenen. Hij verlangde, dat men alle preparatiën zou staken en den koning de nota toezenden, het besluit van schorsing mededeelen, de defensie afraden en definitieve bevelen vragen. Aan la Rochefoucauld wilde hij evasief antwoorden: de maatregelen voorstellen als gevolgen van sedert lang vastgestelde plannen omtrent de hoofdstad, en hem de verzekering geven, dat dadelijk „orders zouden gesteld worden om alle de maatregelen, welke het object der ombrage uitmaken, te doen staken, totdat 's konings wil zou zijn ontvangen." [134].

Met dit denkbeeld kon de meerderheid zich volstrekt niet vereenigen. Men behoorde de genomen maatregelen evenmin als het doel aan den gezant te ontveinzen, en nog veel minder toe te geven „aan de insinuatie om alles te staken."

Tegen dit advies, dat de meeste stemmen verwierf, verzette Mollerus zich tevergeefs. Toen het was aangenomen, verklaarde hij, dat hij geen antwoord aan la Rochefoucauld in dien zin kon concipieeren, daar hij geheel van opinie verschilde. Een der andere heeren nam op zich de concept-missive, in den geest der meerderheid, te ontwerpen

en in de vergadering van den volgenden dag mede te brengen.

Dit ontwerp [134] was van den volgenden inhoud:

„Monsieur l'ambassadeur,

Je me suis empressé de communiquer dès hier au soir au Conseil des Ministres la note que V. E. m'a fait l'honneur de m'adresser relativement aux bruits qui lui étoient parvenus sur la défense de la capitale, et l'intimation qu'Elle croyoit devoir faire à ce sujet au Conseil.

Profondément affecté de l'impression que des bruits exagérés sans doute doivent avoir fait sur l'esprit de V. E. et des maux qu'Elle paroit craindre pour la Hollande, à moins qu'il ne soit satisfait ponctuellement aux demandes qu'Elle nous addresse, le Conseil qui ne connoit d'autres sentimens que celui de son dévouement envers son Roi et de son amour pour la nation, m'a chargé de lui développer les principes et les détails de sa conduite avec la loyauté et la franchise que V. E. veut bien reconnoître dans le caractère hollandais; et avec la confiance que doivent lui inspirer l'ambassadeur de l'auguste Frère de son Souverain, et le désir qu'il vient de manifester d'une manière si prononcée pour prévenir les malheurs, dont ce bon peuple paroit être menacé.

Le projet de vouloir défendre sérieusement la capitale contre une attaque formelle de l'armée française repose sur des suppositions tellement déraisonnables que le conseil a de la peine à se persuader qu'on ait pu réussir à la présenter à V. E. d'une manière plausible, et qu'il convient avec Elle, que ce projet mériteroit à juste titre la dénomination d'insensé qu'Elle lui donne.

En effet, Monsieur l'ambassadeur, l'inutilité d'une rési-

stance contre les armes triomphantes du plus puissant des monarques, la nullité presque absolue des moyens, auxquels la Hollande est réduite de plus en plus, et l'intérêt d'une grande et intéressante population, qui pourroit se voir exposée ainsi aux plus grands maux, sont tous autant de motifs qui détruisent déjà le projet qu'on paroit vouloir nous prêter; mais ce qui le détruit bien plus complettement encore, c'est la nature des liaisons de la Hollande avec l'Empire Français, celle des relations entre notre Roi et S. M. l'Empereur, et la conduite qui a été tenue jusqu'ici à l'égard des armées françaises.

Le conseil s'assure que V. E. ne doute pas de sa ponctualité à satisfaire aux ordres du Roi, dès que ceux-ci porteront une autorisation d'ouvrir les portes d'Amsterdam aux troupes françaises. Elle peut en douter d'autant moins, que nous ne pouvons voir en elles que des troupes amies et alliées, et qu'elles ont été reçues sur ce pied dans toutes les parties du royaume qu'elles occupent déjà, et que, par conséquent, elles ne pourroient entrer dans la capitale que sur le même pied; et dans la persuasion où Elle doit être, que le Roi ne pourra jamais refuser cette entrée, mais qu'elle sera le résultat d'un accord parfait de nos deux Souverains, et où nous sommes d'autant plus, que nous avons la conviction complette du désir de S. M. le Roi de Hollande de ne rien négliger pour le salut de la patrie et la satisfaction complette de S. M. l'Empereur, le Conseil regarde le cas d'une défense absolument impossible.

Il faut supposer en effet pour que ce cas puisse jamais se réaliser que, tandis que le Roi se trouve près de son auguste frère et qu'il traite à Paris des grands intérêts de son peuple, S. M. l'Empereur puisse vouloir donner à

son insu l'ordre d'occuper la capitale du royaume, mais dans ce cas, qui seroit celui d'une disparité complette entre les ordres de l'Empereur et ceux du Roi, cas au reste que la générosité du grand Napoléon, l'intimité de ses relations avec notre Roi, et les sentimens de celui-ci nous font regarder comme impossible, quelle seroit la conduite que le conseil devroit tenir? La fidélité, que les ministres doivent au Roi, ne leur prescriroit-elle pas la marche qu'ils doivent suivre? Leur permettroit-elle de s'arrêter à aucune autre considération que celle du serment qu'ils ont prêté, et prêté en hommes d'honneur? Le Conseil ose s'en rapporter à votre décision, Monsieur l'ambassadeur, ou plutôt il la trouve déjà dans la note que vous m'avez remise, et dans laquelle V. E. accroche les demandes qu'Elle fait à cette clause si naturelle, *jusqu' à ce que le Roi nous ait donné de nouveaux ordres*, qu'Elle regarde par conséquent comme la seule règle de conduite pour le Conseil.

Le Conseil pourroit se dispenser peut-être après ces réflexions de tout éclaircissement ultérieur, puisqu'il lui est démontré qu'une défense de la capitale ne pourroit avoir lieu que dans un cas, qui lui paroit impossible. Les préparatifs, qu'on pourroit faire, ne doivent ni ne peuvent jamais la faire craindre à V. E., et par conséquent il ne sauroit y avoir de fondement pour les inquiétudes qu'Elle a bien voulu manifester. Cependant il doit à l'ambassadeur de France d'aller plus loin. Il convient, qu'il se fait des préparatifs; et c'est sur leur but qu'il se propose de l'entretenir.

Le Roi à son départ n'avoit pas donné au Conseil l'ordre d'admettre des troupes françaises dans les places fortes du Braband. On a fait difficulté de les y faire rentrer jusqu'à ce que S. M. en a accordé la permission, donnée

aussitôt qu'Elle a eu connoissance des intentions de S. M. l'Empereur. La conduite du Conseil et des commandans de ces places était certainement conforme à leur devoir, et a obtenu l'approbation de leur Souverain.

Le Conseil n'a reçu aucune autorisation d'admettre des troupes françaises dans la capitale. Il ne le peut pas sans cette autorisation, et en supposant qu'on voulut l'exiger, il peut et doit réclamer la permission d'envoyer un courier à son Souverain pour prendre ses ordres, et il est clair, qu'en attendant il se voit les mains liées, et qu'il est indispensable qu'il soit dans le cas de pouvoir fermer les portes jusqu'à ce que ces ordres soyent reçus.

Le Conseil ne s'est déterminé au reste à ces mesures que lorsqu'il a vu les troupes françaises, en occupant Nimègue et le Bommelerwaard, franchir la ligne que le décret de S. M. l'Empereur et Roi du 20 Janvier d[r], le seul dont il aye connoissance, paroissoit avoir prescrit au territoire de l'armée du Braband.

C'est alors, c'est le 17 de ce mois qu'il a résolu à l'unanimité des suffrages d'autoriser le Ministre de la guerre de faire les préparatifs nécessaires pour couvrir la ville, et qu'il a résolu en même tems, à une pareille unanimité, que dans le cas que les troupes françaises voulussent, contre toute attente, passer le Waal, sans qu'il eut reçu des ordres de son Souverain, d'envoyer une députation au Maréchal duc de Reggio, pour le prier de donner l'assurance que la capitale ne seroit pas occupée avant d'avoir pû connoître les intentions du Roi, en Lui déclarant que le Conseil, qui ne pouvoit voir dans les Français que des troupes amies et alliées, ne pouvoit avoir aucun motif d'une provocation inutile et funeste, mais qu'il se verroit obligé de refuser l'entrée aux troupes jusqu'à ce que ces ordres pussent être

reçus; déclaration dont le conseil avoit résolu en même tems de donner une communication franche et loyale à V. E., comme la marche la plus propre à écarter les propos de la malveillance et à développer les motifs d'une conduite que V. E. ne peut certainement qu'approuver.

Le Conseil a expédié le même jour une copie de ces dispositions à S. M. Il peut recevoir ses ordres d'un instant à l'autre, et il n'y a pas de doute qu'il ne se voie muni bientôt d'une déclaration positive des intentions du Roi. Il vient au reste d'expédier à S. M. la copie de la note de V. E. et de la reponse qu'il s'est vu obligé de Lui faire, et il attend avec l'impatience la plus vive les derniers ordres de son Souverain.

Le Conseil auroit pu peut-être chercher et trouver des motifs plausibles pour les préparatifs, dont on a fait à V. E. un rapport aussi exageré, mais il est trop sûr de la pureté de ses motifs, trop rassuré par les sentiments de bienveillance qu'Elle vient d'exprimer si fortement pour la Hollande, pour ne pas Lui donner des explications, qu'il avoit compté réserver pour le cas auquel les troupes françaises auroient passé le Waal, sans que sa conduite put être guidée par des ordres du Roi, ou plustôt qu'il comptoit ne jamais devoir donner dans la persuasion où il était que ce cas étoit presqu' impossible sans un mal entendu que la loyauté du commandant de l'armée française se seroit sans doute fait un devoir de dissiper.

Après s'être expliqué ainsi sans aucune réserve, le Conseil s'assure, Monsieur l'Ambassadeur, que V. E. sera également convaincue, et ses régistres en font foi, que son intention n'a été ni ne pouvoit être de provoquer de la moindre manière le ressentiment de S. M. l'Empereur par des démonstrations mal placées, et qu'il vouloit bien plutôt

agir à tous égards avec la plus grande réserve, et qu'en tout cas elle ne voudra pas rendre le Conseil responsable des propos souverainement ridicules que des subalternes auroient pu tenir, et dont le tems lui a permis d'autant moins de prendre connoissance, que le Ministre de la guerre, que l'affaire concerne principalement, a été empêché par indisposition d'assister à ces délibérations.

Le conseil proteste solemnellement qu'il doit regarder comme exagérés les rapports faits à V. E. et il ne fait aucune difficulté de les désavouer. Il avoit au reste pour motifs de sa réserve, outre les menagemens qu'il devoit tant à son souverain qu'à S. M. l'Empereur et Roi, la considération bien puissante de la tranquillité de la capitale et des sensations diverses que devoit produire une publicité inutile; et ce seroit à regret, qu'il s'écarte de ce système, que tant d'intérêts lui commandoient, s'il ne se reposoit entièrement sur la discrétion de V. E.

Au reste, Monsieur l'Ambass[r], le Conseil tout en se flattant d'avoir dissipé les impressions désavantageuses que V. E. paroit avoir conçues, me charge de lui déclarer qu'il vient de donner des ordres positifs pour surseoir à tout ce qui est relatif à la défense maritime, et pour éviter toutes préparations ostensibles et inquiétantes, il y ajoute l'assurance positive que ce sursis durera, et qu'aucune troupe n'entrera dans la capitale sans un ordre formel du Roi, ou à moins que le passage du Waal et la direction des troupes françaises sur la capitale n'oblige le Conseil d'y faire retirer les troupes hollandoises qu'elles pourroient rencontrer et le mettre en état d'attendre avec calme les intentions de son maître.

Le Conseil augure trop bien des sentimens de V. E. et de la générosité de son auguste souverain pour pouvoir

craindre que les mesures qu'il vient de développer, et dont les ministres seuls peuvent être responsables et responsables au Roi, puissent jamais tourner au désavantage d'un public loyal, industrieux et bon, et d'une nation que V. E. voudroit voir heureuse, et pour laquelle Elle professe son estime d'une manière si prononcée et si rassurante. Il ose se flatter au contraire que V. E. voudra bien se joindre à lui pour rassurer cette nation et qu'elle employera tout son influence pour diriger les événemens de manière, à ce que le Conseil puisse attendre et recevoir paisiblement les ordres du Roi, qu'il vient de demander avec instance, et qu'ainsi ce public puisse attendre sans crainte un dénoûement conforme au bonheur de la Hollande, bonheur qui fait le principal objet des sollicitudes du Conseil, et avec l'obéissance qu'il doit à son Souverain, le premier de ses devoirs.

J'ai etc."

Toen de steller van deze missive den volgenden dag den ministerraad binnentrad, ontving de voorzitter hem, even als zijne andere ambtgenooten, met een bericht, dat hem onmiddellijk de nutteloosheid van de genomen moeite deed inzien. In den afgeloopen nacht was er een brief des konings aangekomen. Lodewijk, die hen reeds vroeger op zijne onderwerping aan 's keizers wil had voorbereid, schreef hun nu, dat het einde der onderhandeling naderde. [135] "On en est aux termes de négociation, et je suis determiné à tous les sacrifices, auxquels je pourrai consentir sans avoir d'avance la certitude, qu'il me sera impossible de tenir mes engagemens."

Deze woorden beslisten de zaak. Over het al of niet intrekken der gegeven bevelen kon thans geen verschil

van gevoelen meer zijn: als de koning te Parijs toegaf, kon noch mocht er te Amsterdam sprake van verzet zijn. In dit opzicht heerschte eenstemmigheid.

Niet zoo spoedig echter waren de ministers het eens over het aan den gezant te geven antwoord. De gevoeligheid der meesten over zijn beleedigende taal was te groot, dan dat men ze onderdrukken wilde. Het einde van alle verdedigingsmaatregelen mocht niet het karakter van toegeeflijkheid aan hem dragen. Die voldoening wilde men hem niet schenken. Uitdrukkelijk verlangde de meerderheid, dat la Rochefoucauld in het antwoord zou kunnen lezen, hoe men de defensie volstrekt niet om zijn bedreigingen staakte, maar alleen ten gevolge van de pas ontvangen berichten. Mollerus was er tegen. Hij wilde den gezant des keizers ontzien en eenvoudig hem te kennen geven, gelijk hij den vorigen dag reeds had voorgesteld, dat alle maatregelen, die het object der ombrage uitmaakten, zouden gestaakt worden. Hij achtte het niet raadzaam de pas ontvangen „tijding tot een grondslag der staking te leggen, en daardoor in de daad te kennen te geven, dat men, zonder dat, zoude zijn voortgegaan met het prepareeren der middelen van defensie."

De voorzichtige diplomaat kon echter deze beschouwing geen ingang doen vinden. De meerderheid was te boos op den gezant, om hem met zooveel ontzag te bejegenen. Niemand trouwens schijnt er aan gedacht te hebben, dat er in de bekentenis zelve iets gevaarlijks gelegen was. Mollerus onderwierp zich.

Het antwoord, dat met zooveel moeite het levenslicht aanschouwde, muntte door kortheid boven het vroegere ontwerp uit. Maar dit was ook het eenige, dat het er op vooruit had. Het kwetste den gezant, door zijne persoon-

lijke ijdelheid te wonden, en gaf hem gelijktijdig het middel in de hand, om zich te wreken.

Het ving aan met de vermelding dat, bijkans gelijktijdig met de nota van den gezant, de Raad van ministers van den koning berichten had ontvangen, „qui, en annonçant qu'on est au terme des négociations, donnent l'espoir, que l'existence de la Hollande pourra rester assurée, au moyen des sacrifices, que le Roi est disposé à faire pour le bien de son peuple." De raad had zich door dit schrijven bevestigd gevonden in het denkbeeld, dat bij de intieme betrekking tusschen de natiën en de souvereinen, „le projet de défense de la capitale reposait sur un cas impossible à supposer, et qu'il n'a pu inspirer à Votre Excellence des inquiétudes, que par des rapports exagérés." Deze wending was niet bij uitstek vleiend noch bijzonder logisch: want waarom de gezant zich niet had mogen verontrusten over plannen en maatregelen tot verdediging, alleen gestaakt op grond van inlichtingen, uit Parijs door den ministerraad ontvangen, nadat hij zijne nota had ingediend, was zeker al zeer moeielijk te begrijpen. Doch de persoonlijke antipathie deed meer letten op de scherpheid dan op de juistheid der woorden. Na alzoo elk denkbeeld te hebben verwijderd, dat men handelde uit volgzaamheid aan hem, deelde de ministerraad hem mede, dat, om alle misverstand en elk wantrouwen te voorkomen, de stelligste bevelen waren gegeven, om, in afwachting van 's konings verdere last, te doen ophouden „tous les travaux et toutes les mesures de défense de la capitale." Met bijtenden weerslag op zijn eigen woorden klonk het slot: „le conseil est d'autant plus charmé d'avoir cette communication à faire à Votre Excellence, qu'elle (la communication) doit dissiper entièrement les soupçons qu'Elle (l'Excellence) paraissait

avoir conçu, et les craintes, qu'Elle a exprimées pour un public loyal, industrieux et bon, et pour une nation qu'Elle voudrait voir heureuse, et pour laquelle Elle vient de prononcer son estime d'une manière si positive."

Het onvoorzichtig antwoord werd la Rochefoucauld toegezonden. In de eerste dagen vernamen de ministers niets van den gezant. Getrouw aan hun woord hadden zij den minister van marine en dien van oorlog aangeschreven, om alle maatregelen te staken en geen troepen meer te doen marcheeren. In hunne oogen was de zaak beslist. Met groote bevreemding daarom ontvingen zij den 2den Maart een nieuwe nota van den ambassadeur, waarin hij zijn vermoeden uitsprak, dat ondanks de gegeven bevelen, met de voorbereiding der defensie werd voortgegaan. Onheilspellend waren de laatste woorden: "J'ai fait passer à mon Gouvernement la lettre, que j'eus l'honneur de vous adresser le 27 du mois dernier, ainsi que la réponse que vous crûtes devoir y faire. J'y vois avec plaisir, que mon style vous a paru assez bon à imiter, pour vous engager à adopter les mêmes expressions, dont je me suis servi." [136]

De ministerraad, over deze nieuwe nota te zamen geroepen, liet Kraijenhoff, die ongesteld en te huis was, inlichtingen vragen. Na ze ontvangen te hebben, belastte Mollerus zich met de taak, den gezant tot bedaren te brengen. De contra-orders hadden òf nog niet op alle bevelen kunnen gegeven worden òf waren niet overal aangekomen. La Rochefoucauld werd tevens uitgenoodigd, als hij nieuwe klachten had, de pointen gespecificeerd op te geven. 't Schijnt, dat de gezant meer door oogenblikkelijken toorn tot het schrijven dezer nota was gedreven, dan dat hij bepaalde feiten had. Hij maakte er ten minste eenigszins zijn verontschuldiging over, zeggende, "dat hij

deze nota alleen wilde aangezien hebben als eene kennisgeving, of waarschuwing, ten einde niet in de noodzakeheid te geraken, verdere klachten of demarches te doen, waarvan hij anderzins zoude vermeenen zich niet te kunnen dispenseeren."

Doch al onthield hij zich voor het oogenblik van openbare stappen, in het geheim ging hij voort als tot dusver. Aan den hertog van Cadore schreef hij, dat het ministerie wel zijn best scheen te doen, om de gemoederen te bedaren, maar dat het toch zeer anti-franschgezind was. Als bewijs daarvan voerde hij het volgende aan. De ministers gaven duidelijk te kennen, dat het den koning onaangenaam zou zijn, bijaldien eenige blijken van genegenheid voor den keizer werden aan den dag gelegd. Zij hadden tot dusver weten te beletten, dat eenige bezending uit de eerste lichamen van staat zich naar Parijs begaf: iets, waartoe bij velen groote neiging bestond. Dit verwijt doet zien, wat hij bij voortduring beoogde. Ofschoon ten stelligste onderricht dat het einde der onderhandelingen naderde, zocht hij nog in deze laatste dagen den keizer te Parijs de gelegenheid te verschaffen, om met een schijnvertegenwoordiging in de hand den koning af te zetten. Dat hij in den geest van Napoleon handelde, kan niet betwijfeld worden. Den 9den Maart, weinige dagen vóór de teekening van het traktaat, sprak de hertog van Cadore er met den Hollandschen ambassadeur over en voerde het als een grief tegen de ministers te Amsterdam aan, dat zij zich tegen la Rochefoucauld's inblazingen verzetten. Maar, vroeg Verhuell, is de keizer er dan op gesteld, dat op dit oogenblik dergelijke bezendingen herwaarts komen? Bevestigend durfde de minister hierop niet antwoorden.

Men ziet wat de keizer eigenlijk wilde en met behulp

van dit bruikbaar adellijk werktuig zocht te bewerken. De loop der gebeurtenissen, hoe gunstig ook, voldeed nog niet aan zijn wenschen. Zijn broeder, de koning van Holland, was tot alles te bewegen, maar niet om vrijwillig heen te gaan. De bevolking liet zich elk juk opleggen, maar haar vertegenwoordigers kwamen niet naar Parijs, om daar als zijn gehoorzame dienaren koning Lodewijk's eervol ontslag te verzoeken en om de zegeningen zijner regeering te smeeken. Langs zijpaden en met zachte middelen kon hij zijn doel niet bereiken, en zijn gewoon hulpmiddel, ruw geweld, was om den politieken toestand van Europa en zijn persoonlijke verhouding tot Oostenrijk ditmaal niet te gebruiken. In de bruidskorf van Maria Louise kon hij den roof van Holland toch niet nederleggen!

In zulk een toestand had de machtige keizer zich niet dikwerf bevonden. De arme Lodewijk oogstte er de wrange vruchten van in al de verwijten en scheldwoorden, die de driftige Napoleon, gemelijk door het gevoel van zijn momentaneele onmacht, tegen den machteloozen broeder uitstiet. Zijn gemelijke drift werd natuurlijk zeer geprikkeld, als hij nu daden vernam, die in andere oogenblikken aanstonds met geweld door hem zouden beantwoord zijn, maar waarvoor hij zich ditmaal met geringe vergoeding moest tevreden stellen.

De ambassadeur la Rochefoucauld had zijn nota en het antwoord van den 28sten Februari naar Parijs gezonden. Den 3den Maart werden zij door den hertog van Cadore ontvangen en onmiddellijk onder het oog des keizers gebracht.

Gelijk te verwachten was, bracht de onvoorzichtige bekentenis, dat er maatregelen tot verdediging van Amsterdam waren genomen, de keizer in heftigen toorn. Koning Lodewijk met het gebeurde onbekend, bezocht juist op

dezen avond zijn broeder en ondervond daardoor aanstonds de volle uitstorting van diens drift. In de heftigste bewoordingen bedreigde Napoleon hem met een onmiddellijke inlijving, waartoe hij zich gerechtigd verklaarde, daar Engeland kort te voren, gelijk Labouchère had bericht, alle onderhandeling weigerde. De ongelukkige koning, geen moed genoeg bezittende om zijn geheime plannen vol te houden, durfde er zelfs niet voor uitkomen, dat alles op zijn last was geschied. Op de vraag, of hij de verdediging had bevolen, ja dan neen, gaf hij een ontwijkend antwoord. Hij verklaarde, dat hij het bestuur in zijn afwezigheid aan zijne ministers had overgegeven en hun ook ten aanzien van de eventueele verdediging der hoofdstad volkomen vrijheid gelaten. Dit antwoord gaf Lodewijk blindelings in handen van den keizer over. Diens eisch, dat de twee ministers, dien van oorlog en van buitenlandsche zaken, die het meest in de zaak betrokken schenen, onmiddellijk door hem zouden worden ontslagen, kon hij, na hun handelingen te hebben verloochend, niet afwijzen. De onder-inspecteur der posterijen IJsseldijk werd naar Holland gezonden, om het ontslag den beiden heeren aan te kondigen. Mondeling werd hij door den koning met de boodschap belast, dat de twee ministers, thans door politiek belang opgeofferd, voortdurend zijn gunst zouden genieten. Een particuliere brief des konings, onder de pruik van den koerier overgebracht en daardoor bijna versleten en onleesbaar geworden, moest inzonderheid Kraijenhoff daarvan de verzekering overbrengen. Met het ontslag van den minister, die het standvastigst de defensie had vastgehouden, viel elk denkbeeld van verzet weg. Lodewijk zelf schreef den Raad aan, niet zonder de onvoorzichtige bewoordingen in hun antwoord te laken, om

tot den schijn van wapening toe te vermijden. Het geheele rijk werd voor de keizerlijke troepen opengesteld, ook zonder dat nieuwe bevelen van zijne hand daartoe noodig waren. „Je sais et je sens tout le fardeau qui pèse sur le Pays: mais la destinée de la Hollande va bientôt se décider."

Den 6en Maart kwamen Lodewijk's bevelen te Amsterdam aan. In de zitting van den ministerraad van den volgenden dag deelde de president den brief en het besluit tot ontslag van Kraijenhoff en Mollerus mede. Onmiddellijk werd aan den last voldaan, en werden de vereischte maatregelen genomen. De commissie, den 17en Februari aan Elout, Nederburgh en Crommelin opgedragen, werd als door de omstandigheden vervallen, ingetrokken.

Zoo trad de wakkere minister van oorlog af, na aan zijn eed en belofte tot het einde toe te zijn trouw gebleven. De defensie van Amsterdam, gevorderd wellicht door dien eed, werd niet geëischt door het belang der natie. Maar de waardige houding van Kraijenhoff heeft toen en later, bij voor- en tegenstanders van zijn stoutmoedig plan, welverdiende erkenning en sympathie gevonden. Napoleon zelf heeft hem na de inlijving recht gedaan. Niet gewanhoopt te hebben aan het vaderland, was reeds in 1810 eene verdienste.

Een eervol getuigenis bij zijn aftreden schonk hem Van der Heim, die zijn geheele werkzaamheid en zijn wijze van optreden in den ministerraad kon beoordeelen. In een briefje, om hem zijn deelneming te betuigen, verklaarde de minister-president: „ik mag niet nalaten Uwe Exc. te bedanken voor de veelvuldige blijken van inschikkelijkheid en déférence, welke het haar behaagd heeft mij te betoonen gedurende al den tijd van onze werkzaamheid, en voor de

openhartige, ronde en cordate wijze, op welke Uwe Exc. de zaken hebt helpen ten einde brengen." Deze lofspraak op de openhartige rondheid en cordaatheid van Kraijenhoff werpt een verzachtend licht op de beschuldiging van groote drift, door Mollerus tegen zijn ambtgenoot in den ministerraad ingebracht.

Het was een zonderling spel van het lot, dat deze gelijktijdig en om dezelfde zaak als zijn ambtgenoot van oorlog de portefeuille moest nederleggen. Mollerus had zich altijd tegen de defensie verzet en was niet dan schoorvoetende tot het antwoord van 28 Februari toegetreden. Hij, meer dan een zijner ambtgenooten, was geheel onschuldig aan wat Napoleon's toorn had gaande gemaakt. Ad interim met de portefeuille belast, was ook zijne aftreding door den keizer gevorderd. En niet eenmaal genoot hij als Kraijenhoff de voldoening, voortdurend het vertrouwen en de gunst des konings te behouden. Bij zijn aftreden als minister was hij tot zijn gewone werkzaamheid als kanselier der titels weergekeerd, waartoe Lodewijk zelf hem in een brief van den 14den Maart had uitgenoodigd. Doch weinige dagen later ontving hij van den heer Cambier, minister vice-president van den Raad van State bericht van het koninklijk bevel, dat hij zich provisioneel ook van deze functiën had te onthouden.

Naar de reden van deze ongenade is dikwerf gegist. Mollerus zelf heeft gemeend [137] den grond in 's keizers voortdurend ongenoegen te moeten zoeken. Doch elk spoor ontbreekt, dat Napoleon zich na het gegeven ontslag nog met hem heeft bezig gehouden. Röell meende, dat Lodewijk's ontevredenheid over Mollerus' verzet tegen de verdediging de oorzaak was. Ten gunste dezer verklaring zou men kunnen aanvoeren, dat Mollerus meer en

langduriger dan anderen aan Kraijenhoff weerstand heeft geboden. Nog den 1sten Maart, toen de ministerraad reeds alle bevelen tot verdediging had ingetrokken, richtte Mollerus eene particuliere missive aan Lodewijk [138], om hem ten sterkste de defensie te ontraden. De nadruk, door den schrijver op de impopulariteit der genomen maatregelen gelegd, kan evenmin als de raad zelve Lodewijk gunstig voor zijn persoon hebben gestemd: te minder, omdat deze missive te Parijs moet aangekomen zijn, toen de koning reeds gedwongen was geworden, elk denkbeeld van verzet te laten varen. Niettemin pleiten tegen deze verklaring andere omstandigheden. Den 14en Maart, toen Lodewijk Mollerus aanschreef zich met het werk van den adel bezig te houden, was die brief van 1 Maart hem sinds lang bekend. Waarom, indien Lodewijk zoo boos was over dat schrijven, heeft hij hem toen nog die werkzaamheid aanbevolen?

Er moet dus een andere reden zijn geweest. Sedert jaren is eene bijzonderheid bekend en nooit tegengesproken, die den sleutel tot 's konings ongenade schijnt te bevatten. De graaf de Careman, toenmaals attaché d'ambassade, verhaalt in zijne belangrijke herinneringen uit deze dagen, dat Mollerus, na zijn ontslag als minister, aan la Rochefoucauld schriftelijk kennis gaf, dat in alle stukken, van den ministerraad uitgegaan, die de afkeuring van den ambassadeur hadden ondervonden, hij slechts de rol van officiëel persoon had vervuld, maar dat zijn private opinie verschilde van de denkbeelden, die hij officieel had moeten formuleeren [139]. Zulk een ontrouw aan koning en ambtgenooten rechtvaardigt de ongenade van Lodewijk ten volle.

Het was, gelijk wij zagen, een brief van koning Lodewijk, die, in den nacht van 27 op 28 Februari aange-

komen, den ministerraad het besluit deed nemen, alle praeparatiën tot verdediging der hoofdstad te staken. Lodewijk bereidde in dit schrijven zijne ministers op de tijding voor, dat hij om iets te redden in aanzienlijke opofferingen had berust.

Geheel onvoorbereid echter waren zij niet.

Sedert het begin der maand was er voortdurend onderhandeld. Toen Napoleon alle pogingen had zien mislukken, om Lodewijk tot vrijwilligen afstand te bewegen, had hij door Fouché, die in deze dagen de rol van boodschaplooper vervulde, zijn broeder het eenige redmiddel aan de hand laten doen. Alles, wat op den linker Rijn-oever was gelegen, moest aan het keizerrijk worden afgestaan, en de keizer waarborgen ontvangen voor de trouwe opvolging zijner decreten tegen Engeland. Een nota, door Fouché gesteld en den 4^en^ Februari den koning overgegeven, was de leiddraad der onderhandelingen geworden. Het grootste bezwaar lag in de eischen, die de keizer deed, om tegen iedere verdere ontduiking der blokkade-maatregelen verzekerd te zijn. Hij vorderde, dat hij zijne douanes en troepen op alle kusten, waar de Engelschen smokkelhandel dreven, zonder nader overleg, met bloote kennisgeving zou kunnen plaatsen. Dit punt werd de voorname steen des aanstoots, daar Röell en Verhuell den koning overtuigden, dat zulk een openstelling van het geheele land voor douaniers en soldaten niet kon toegegeven worden. Zij oordeelden, dat zij alleen desnoods in Oost-Friesland konden worden toegelaten, en achtten het overigens voldoende, dat aan een Franschen Directeur Géneral du Blocus in Holland alle middelen ter beschikking zouden worden gesteld, om het blokkade-systeem te handhaven.

Het groot gewicht der definitieve schikkingen voor Holland deed koning Lodewijk besluiten, ook het gevoelen van zijne ministers te Amsterdam en van eenige notabelen over de hem gestelde voorwaarden in te winnen. Den 8sten Febr. 1810 zond hij hun de stukken toe, [140] en gelastte hun eene vergadering te beleggen, tot wier bijwoning zij ook de drie presidenten van den Staatsraad, den directeur der publieke schatkist, dien van de publieke schuld, en die leden van het Wetgevend Lichaam, welke gedurende zijne regeering presidenten dier vergadering waren geweest, zouden uitnoodigen. „Doet mij de opinie van die commissie ten spoedigste mogelijk geworden en maakt, dat ieder lid van dezelve zich met eenen eed verbinde, om er het geheim ten strengste van te bewaren."

Het advies dezer commissie, den 14den Februari opgesteld, was weinig geschikt om den koning te bemoedigen of zijne kracht te versterken door het bewustzijn, dat de goedkeuring der natie hem in zijn verzet steunde. Wat Lodewijk steeds onwillig, door vrees gedrongen en tegenstribbelende deed, werd in dit stuk door „de kalmte der rede" hem aangeraden.

Na warme betuiging [141] van dankbaarheid en sympathie voor den koning, sprak de commissie haar diepe ontroering over de groote opofferingen uit, die gevorderd werden om Hollands onafhankelijkheid te bewaren. Zij deelde in dit opzicht de aandoeningen, die Lodewijk bezielden, maar achtte zich verplicht, „die, voor eenige oogenblikken, te doen plaats maken voor de kalmte der rede en eene rijpe overweging, wat het belang der natie in dit hachelijk tijdsgewricht medebrengt."

De omstandigheden, waarin Holland thans tegenover Frankrijk verkeerde, waren zeer neerdrukkend. De nota

des keizers bewees, dat hij zonder de daarbij voorgeslagen middelen niet te bevredigen zou zijn. Met het oog op het reeds bezette deel des rijks moest men aannemen, dat „de gewone beginselen van onderhandelingen tusschen Mogendheden hier niet in aanmerking konden komen: alle discussie, wat met recht en billijkheid zoude overeenkomen, wordt overbodig; en krachtdadige tegenstand! wie zoude verbijsterd genoeg kunnen zijn, om de krachten van een volk, dat tegen het woeden der orkanen een schuilplaats had gezocht in de schaduw van het vermogen van den grooten Napoleon, te willen beproeven tegen de onverwinnelijke heirlegers, waarmede hij Europa bedekt?"

Onkiescher herinnering aan Lodewijk, die in dezelfde missive van 8 Februari, waarin hij de samenroeping dezer heeren had gelast, de defensie der hoofdstad als met zoo vele woorden had voorgeschreven, [142] was moeilijk te bedenken. En opdat de koning hun oordeel over de verdediging, hier beleefdheidshalve aan „verbijstering" toegeschreven, duidelijk zou begrijpen, ging de commissie voort het bukken voor de macht der omstandigheden als godsdienstige verplichting hem voor te stellen. „Neen! in zulk een stand van zaken schiet er niets anders over, dan zich te onderwerpen aan den weg der Voorzienigheid en te vertrouwen dat edelmoedigheid de deugd is, waardoor dezelve (de Voorzienigheid) vaak zulke onmetelijke krachten tempert, en maakt, dat zij, die in hare hand de beschikkers zijn van de lotgevallen der volken, er tevens de weldoeners van kunnen zijn; dan tot die edelmoedigheid toevlugt te nemen en zich daarop te verlaten."

Van dit standpunt van gelaten berusting en onderwerping kon het oordeel over de grondslagen van onderhandeling niet twijfelachtig zijn. „Door dezen stand van

zaken achten wij dan ook Uwe Majesteit volkomen gerechtigd, om een gedeelte van het gebied des Rijks te vervreemden of te verruilen, als een onvermijdbare maatregel, om het overige te behouden." Tot de bijzondere punten overgaande, sprak de commissie haar hoop uit, dat het land van Altena kon behouden blijven. In den afstand van Schouwen, waartegen Lodewijk bezwaar had geopperd, meende zij te kunnen berusten, omdat dit toch vroeg of laat tot verwikkeling zou aanleiding geven. Liever wenschte zij het land tusschen Maas en Waal met Nijmegen uitgezonderd te zien. Doch alle schikkingen over het grondgebied zouden, naar zij oordeelde, geleid moeten worden door het streven om het bezetten van „eenige territoiren, verder dan die, welke reeds door de Fransche troepen bezet zijn," te voorkomen. Ook zij achtte de benoeming van een *Directeur du blocus* verre verkieselijk boven verdere bezetting: het liefst met Fransche geëmployeerden, alleen aan den keizer, niet aan Lodewijk onderworpen. Ook de beoordeeling der prijzen, door Fransche kapers genomen, uitsluitend aan den prijsraad te Parijs over te laten, scheen haar wenschelijk toe. Na korte bespreking van enkele andere punten, den waterstaat, de achterstallige revenuen enz., herhaalde zij nogmaals haar overtuiging, dat de natie zich in den volsten zin behoorde te schikken naar het groot systema van den keizer.

De heer Röell, die het belangrijk advies mededeelt, heeft zijn oordeel over dit staatsstuk gelijk dat van Lodewijk verzwegen. Al kan het niet ontkend worden, dat het een eervol getuigenis aflegt van den praktischen zin der stellers, het is evenmin te ontveinzen, dat de koning zich nu volkomen tegenover de natie gedekt kon achten, welke ongunstige voorwaarden hij ook onderteekende.

Intusschen, nog vóór de ontvangst was de staat van zaken te Parijs eenigszins veranderd. Keizer Napoleon had den 12^{den} aan zijn minister van buitenlandsche zaken een zeer belangrijken last opgedragen. [143] De eischen des keizers stegen. Cadore moest den Hollandschen minister de volgende eischen stellen: 1. afstand van den linkeroever van den Rijn; 2. het ophouden van alle gemeenschap met Engeland en het niet toelaten der scheepvaart zonder vrijbrieven des keizers; 3. het overlaten aan 's keizers rechtspraak van alle prijzen, door Fransche oorlogsschepen of kapers in de Hollandsche wateren gemaakt; 4. het bewaken van de monden der rivieren en der Hollandsche kusten door Fransche douaniers en door een corps van Fransche troepen, totdat de Engelsche orders van 1807 zouden ingetrokken zijn; 5. het onderhoud van een eskader, gereed zee te bouwen, te Texel; 6. het brengen van samenwerking en stabiliteit in de Hollandsche administratie.

Een kleine mededeeling moest de hertog van Cadore er aan toevoegen: "Vous demanderez au ministre s'il sait que ce sont là les intentions du Roi et s'il est autorisé à traiter sur ces bases. Vous lui direz que le Maréchal Oudinot, indépendamment de 20,000 hommes de troupes de ligne, a 30,000 hommes de gardes nationales, qui me coûtent énormément; que le 4e corps, fort de 20,000 hommes de cavalerie et d'infanterie, doit arriver sous peu de jours à Nimègue; que tous ces mouvemens m'occasionnent de grandes dépenses; qu'il est temps de faire cesser cette incertitude, et que si l'on veut entrer en arrangement, il n'y a pas un moment à perdre: mais que je ne puis me départir d'aucune des conditions cidessus." [144]

Koning Lodewijk was ernstig ongesteld, toen hij den 15^{en} Februari van Röell het bericht van deze eischen zijns

broeders ontving. Hij machtigde zijn minister, de onderhandelingen aan te vangen op de voorwaarden, vroeger door hem aangeboden.[145] Twee dagen later had diensvolgens de eerste samenkomst tusschen Röell en Champagny plaats. Het gesprek was heftig, maar onvruchtbaar. De Fransche minister wilde van geen vermindering weten en herhaalde zijn vroegere verklaring, dat de keizer zich in staat van oorlog met Holland beschouwde en dus de vredesvoorwaarden al bijzonder gunstig waren uitgevallen. Over dergelijke beweringen kon men zich boos maken: macht gaat boven recht.

In dezen oogenblik (18 Febr.) kwam te Parijs het advies van den Grooten Raad aan. De weinig bemoedigende toon van het stuk maakte indruk. Koning Lodewijk, die zich niet gesteund vond door de ministers te Amsterdam, begon te wankelen. Hij liet den hertog van Cadore verzoeken, hem een volledige opgave van de artikelen, zooals de keizer die verlangde, te doen toekomen. Röell zag, dat de stemming des konings zoo neergedrukt was, dat hij tot opoffering van al wat men vroeg genegen scheen. „Nous sommes ici dans une coupe-gorge" — jammerde de arme vorst — „il faut sortir à tout prix; quand une fois je serai sorti, on ne m'attrapera pas une seconde fois."

In twee hoofdpunten liepen de voorslagen des konings en de vorderingen des keizers uiteen. De eerste wenschte het grondgebied, dat afgestaan moest worden, te beperken tot Brabant, Zeeland, het land tusschen Maas en Waal, Nijmegen ingesloten, doch met uitzondering van Schouwen, de Bommelerwaard en het land van Altena, voor den waterstaat van zooveel aanbelang. De keizer wilde den geheelen linker-Rijnoever, en alleen Voorne vrij laten. Lodewijk verlangde verschoond te blijven van de verplichting, om

een Fransch leger op zijn grondgebied toe te laten en te onderhouden. Röell verklaarde uitdrukkelijk, dat zulk een bezetting volstrekt onmogelijk was en de krachten van het rijk, inzonderheid na den afstand van zulk een aanzienlijk deel, te boven ging. Maar de keizer bleef er op staan.

Het was te voorzien, dat koning Lodewijk niet lang tegenstand zou bieden. Röell mocht afraden, het advies van den Grooten Raad — gelijk de commissie van 14 Februari wordt betiteld — had invloed. Lodewijk zag de dwaasheid van verder verzet en de noodzakelijkheid van onderwerping in. Den 20en Februari gaf hij daarvan aan den Franschen minister kennis:[146] "je suis entièrement et aveuglement soumis à tout ce que l'Empereur me prescrira, pour peu que la chose soit possible." Wat al of niet mogelijk was, werd thans de laatste grond van verschil. In twee punten verzocht hij, dat het keizerlijk gouvernement zou toegeven, gelijk hij in de hoofdzaak. Het eerste was: "je consens à ce que l'Empereur place des troupes, où il voudra, à l'exception du lieu de la résidence du gouvernement: mais il m'est impossible de les nourrir et de les entretenir, principalement après les cessions." Het tweede gold de grensscheiding. De koning sloeg eene zoodanige voor, waardoor ten minste de Bommelerwaard in zijn bezit zou blijven.[147] Opmerkelijk is de grond, dien hij hiervoor aangeeft. Indien de keizer in deze schikking genoegen neemt, "il sera possible de ramener et de retenir les Hollandais dans le reste de leur patrie, dans l'espérance que les circonstances s'amélioreront tout-à-fait: mais si au contraire l'on voit que l'Empereur dépasse cette rive gauche, il sera impossible d'empêcher les émigrations et la méfiance."

Na deze voorslagen achtte de koning, zelve gevoelende, dat hij zijn vroeger standpunt had verlaten en den eersten

stap tot geheel toegeven had gedaan, zich verplicht, om de natie op den afloop voor te bereiden, en zijne Hollandsche raadsleden mede te deelen, dat hun raad door hem was opgevolgd. Den 21en Februari zond hij aan den Staatsraad, die daartoe met de ministers moest te zamen worden geroepen, een open brief, waarin hij zijn onderwerping aan den keizerlijken wil aankondigde en zijn vertrouwen uitsprak dat de edelmoedigheid des keizers Holland later voor den afstand, die thans gevorderd werd, zou schadeloos stellen. De leden van den Staatsraad werden dienvolgens uitgenoodigd al hun invloed aan te wenden, om uitwijkingen en alle uitbarstingen van wanhoop voor te komen en het algemeen vertrouwen te sterken. Ten einde dit doel te beter te bereiken, moest deze missive in de Koninklijke courant worden geplaatst, gelijk ook een brief des konings, den 1sten Februari aan het Wetgevend Lichaam gericht. [148]

Bereidde alzoo koning Lodewijk zelf de natie op een uitslag, rijk aan opoffering, voor, het keizerlijk gouvernement deed van zijne zijde alles, om de pressie op Lodewijk en Holland te vermeerderen. In de vorige maand, toen tot de zending van Labouchère naar Engeland was besloten, had de Fransche minister van buitenlandsche zaken eene nota aan Röell gericht, om de gronden te ontwikkelen, waarop de keizer de inlijving voor onvermijdelijk hield, tenzij men in Engeland tot een spoedigen vrede of tot wijziging van het blokkadesysteem besloot. Deze nota, toen voorgesteld als alleen bestemd om den meest krachtigen aandrang bij het Engelsche ministerie te gebruiken, werd thans „geheel onverwacht" in den Moniteur van 22 Februari gepubliceerd. De koning en zijn omgeving ergerden en verontrustten zich over deze handelwijze.

Wat beteekende in dit oogenblik de uitgave van een stuk, vol van heftige uitvallen, verwijten en bedreigingen? Indien het Engelsche ministerie, — zoo toch luidde het slot — zijne orders niet herroept, was de hertog van Cadore verplicht aan de Hollandsche ministers en natie mede te deelen, dat de keizer o. a. zich voorstelde den prins van den bloede, dien hij op den troon van Holland had geplaatst, terug te roepen.

Waartoe herhaling dezer bedreiging, op een tijdstip, waarin Lodewijk, van alle kanten tot toegeven gedwongen, stap voor stap terugweek en steeds toegevender werd?

Het raadsel werd den volgenden dag, 23 Februari, opgelost. Het bleek als hefboom te moeten strekken, om Lodewijk tot onmiddellijke inwilliging te bewegen. Vóór 's avonds zes uur, verklaarde Champagny, moest hij de gestelde grondslagen aannemen. Na herhaald overleg en groote slingering onderwierp zich de koning.

Nadat alzoo de hoofdpunten waren aangenomen, kon men den spoedigen afloop der zaak verwachten. Eenige dagen later gaf de hertog van Cadore het concept-tractaat over, zooals de keizer verlangde, dat het zou worden geteekend. Het bleek nu, dat een reeks bezwarende conditiën in dit ontwerp aan Holland werden opgelegd, zoodat Röell en zelfs Verhuell stellig tot de weigering rieden. Een Fransche maarschalk in Holland, een legercorps aanvoerende, voor het grootste deel uit Hollanders bestaande; een Hollandsch leger van 12,000, nevens de 6,000 Franschen te onderhouden; onzekerheid over de schulden van het af te staan grondgebied; een eskader, welks onderhoud wegens den gevorderden omgang en den staat der financiën een onmogelijkheid scheen; verbod en vogelvrijverklaring van alle waren, uit Engelsche fabrieken of uit

Engelsche koloniën afkomstig — deze en dergelijke punten gaven aan Röell een reeks van gewichtige bedenkingen in de pen. Voor het meerendeel door den koning overgenomen, werden zij in zijn naam door den ambassadeur Verhuell aan den hertog van Cadore aangeboden. Op de weigering van den minister, om deze aanmerkingen onder het oog des keizers te brengen, zond Lodewijk zelf ze aan zijn broeder toe.

Terwijl op deze wijze te Parijs het einde der langdurige onderhandelingen scheen te naderen, werd de rustige voortgang door het gebeurde in Holland bedreigd. Den 27sten Februari had la Rochefoucauld zijn nota over de defensie van Amsterdam overgegeven en den volgenden dag het antwoord van den ministerraad ontvangen, waarin de wapening erkend werd. Toen de koerier van den Franschen gezant deze stukken naar Parijs had overgebracht, ontstak de onvoorzichtige erkenning den keizer in heftigen toorn. Slechts het ontslag van Kraijenhoff en Mollerus voorkwam de staking der onderhandelingen.

Van ernstig verzet tegen 's keizers wil kon er, nadat dit intermezzo de verhouding verergerd had, moeielijk sprake zijn. Wie voor Holland een schijn van zelfstandigheid boven dadelijke inlijving verkoos, wist in dezen oogenblik niets anders dan toegeven aan te raden, ondanks dat de keizer de voorgeslagen wijzigingen weigerde in te willigen (6 Maart). Zelfs scheen een haastig toetreden tot 's keizers eischen door het belang des lands gevorderd te worden. Engeland had, gelijk weinige dagen geleden bekend was geworden (28 Febr.), geweigerd opnieuw in onderhandeling te treden. De wapening in Holland was thans, op 's konings eigen last, gestaakt. De Fransche troepen drongen telken dage verder in zijn rijk.

Aan den vooravond van zijn huwelijk met Maria Louise wenschte ook Napoleon den twist geëindigd te zien. „Il faut que cette farce finisse," schreef hij aan Lodewijk, die in deze beschouwingswijze juist geen sterken grond van geruststelling voor het vervolg kon vinden.

Den 16den Maart werd door den ambassadeur Verhuell het tractaat namens den koning onderteekend.

„Voor de eerste maal, mijn broeder" — schreef keizer Napoleon — „heb ik mijn politiek doen buigen om u aangenaam te zijn." Niemand, die het gesloten tractaat las, zou dit hebben vermoed, want hard en drukkend waren de bepalingen. Al wat ten zuiden van de Waal lag, dus ook de Bommelerwaard en het land van Altena, die koning Lodewijk tevergeefs had trachten te redden, werd nevens geheel Zeeland aan Frankrijk afgestaan. Het verlies in inkomsten werd op 16 millioen aangeslagen. Niettemin moesten 18000 man, waaronder 6000 Franschen, aan de mondingen der rivieren geplaatst, door Holland gevoed, gekleed en betaald worden; alleen de bepaling nopens het opperbevel van een Franschen maarschalk scheen weggevallen. Een eskader van negen schepen, zes fregatten nevens honderd kanonneerbooten, moest worden uitgerust en steeds tot 's keizers dienst gereed zijn. Alle handel met Engeland bleef verboden, totdat de Engelsche orders van 1807 zouden zijn ingetrokken. Alleen de vrijpassen, door den keizer afgeleverd, zouden gelden. Alle koopwaren, door Amerikaansche schepen sedert Januari 1809 aangevoerd, zouden in beslag genomen worden; alle waren van Engelsch fabrikaat waren verboden. Verschillen over de prijzen, door Fransche oorlogsschepen of kapers op de Hollandsche kust gemaakt, bleven ter beoordeeling van Frankrijk.

Dit waren de bepalingen, waarvoor Holland den onzekeren waarborg van de integriteit van het overblijvende deel verkreeg. Beroofd van een aanzienlijk deel van zijn gebied, kon koning Lodewijk zich niet ontveinzen, dat de nakoming bijkans onmogelijk was. Zoo al de financieele krachten toereikend waren, om de groote opofferingen te bestrijken, de aanwezigheid van een aanzienlijk corps Fransche troepen dreigde een voortdurende aanleiding tot onaangenaamheden te zijn. Röell had het tractaat rond uit onuitvoerbaar verklaard en weigerde standvastig het te onderteekenen. [149] Verhuell was inschikkelijker, ofschoon hij het met geen gunstiger oog dan de minister van buitenlandsche zaken beschouwde.

Het zesde artikel van het verdrag bevatte de bepaling over den afstand van het grondgebied. Daarin komt als considerans voor: „les chantiers d'Anvers étant découverts et exposés par la situation actuelle des limites des deux états." Deze woorden leiden als vanzelf terug tot de Augustusmaand van het vorige jaar, toen de inval der Engelschen den keizer het gewicht van Antwerpen duidelijker had doen inzien en hij het plan beraamde om elke herhaling te voorkomen, door Antwerpen van alle zijden onaantastbaar te maken. Ook de bezetting der Hollandsche kusten door Fransche troepen was toen reeds door hem uitgesproken. Deze overeenstemming van den uitslag der onderhandelingen met het plan bij den aanvang doet zien, hoe hardnekkig de keizer aan zijn programma had vastgehouden.

Intusschen, wat hij thans verkreeg, was een minimum waarmede hij in November en December waarschijnlijk niet gemeend heeft zich te zullen tevreden stellen. De voort-

durende aandrang op abdicatie, het uitstel en de langzaamheid der onderhandelingen bewijzen duidelijk, dat Lodewijk met geheel andere plannen naar Parijs is gelokt. Men heeft gehoopt, hem door schrik en vrees tot vrijwilligen afstand te bewegen. Voortdurend werd er op teruggekomen. Politieke overwegingen, de vrucht van Napoleon's huwelijk, en wellicht ook de tusschenkomst van familieleden heeft de keizer zich tevreden doen stellen met een verdrag, dat, in zijne oogen een minimum, in de oogen van Lodewijk en zijn volk elk billijk maximum te boven ging. Slechts deze opvatting van Napoleon's standpunt maakt het begrijpelijk, dat hij dit drukkende tractaat nog als eën daad van toegeeflijkheid voorstelde, om zijn broeder welgevallig te zijn, en er over sprak, als ware Lodewijk hem een schat van dankbaarheid schuldig. Het zelfbedrog des menschen, dat de eigen begeerte als maatstaf van het verkregene bezigt, maakt die houding verklaarbaar. Koning Lodewijk echter lette uitsluitend op het verlorene en minder op het evenzeer bedreigde, maar voorloopig nog geredde. Hij oordeelde als de man, die, om eene beeldspraak van Fouché te bezigen, zich de helft van zijn kleed ziet ontnomen en te veel wrok over het verlies gevoelt, dan dat hij dankbaar kan zijn voor de rest, die hem gelaten is.

Onmiddellijk na de onderteekening zond de koning het tractaat met begeleidend schrijven aan den Staatsraad en aan het Wetgevend Lichaam. De brief was op somberen maar waardigen toon gesteld. Lodewijk sprak zijn leedwezen uit, dat zulke ongunstige voorwaarden door den dwang der noodzakelijkheid hem waren opgelegd. De wijziging der artikelen, die hij tevergeefs had trachten te verkrijgen, had het sluiten vertraagd: maar een langere

vertraging zoude ongetwijfeld het verlies der onafhankelijkheid ten gevolge gehad hebben. Geen treffender bewijs, hoe diep de koning terneergebogen was, dan de wensch, dien hij uitsprak. Hij, vroeger zoo jaloersch op zijn gezag, gevoelde behoefte om als het ware een bill van indemniteit van zijne raadslieden en de vertegenwoordiging der natie te ontvangen. „Mijn oogmerk" — schreef hij — „met ulieden het tractaat te zenden, is, dat gijlieden mijn gedrag in de gegevene omstandigheden tot een onderwerp van ulieder onderzoek maakt, ten einde ik de verzekering heb, dat hetzelve met uwe gevoelens strookende is, en er, te dien opzigte, een geheele eenstemmigheid plaats heeft. Ik wacht met ongeduld den uitslag van ulieder onderzoek, na voorafgaande rijpe en onpartijdige overwegingen."

Den 20sten Maart werd de vergadering van den Staatsraad gehouden. Tot de bijwoning werden, volgens later ontvangen bevel des konings, ook uitgenoodigd al de ministers, de directeurs-generaal, die bij de deliberatiën van den Grooten Raad waren tegenwoordig geweest, de waarnemende minister van buitenlandsche zaken, de voorzitter van het hof van rekeningen en de controleur-generaal der publieke uitgaven. Voor verreweg de meerderheid bestond dus deze vergadering uit dezelfde personen, die het advies van 14 Februari hadden uitgebracht. Geheel in overeenstemming daarmede was hun uitspraak. Zonder de bezwaren te ontkennen, [150] maar tevens met erkenning van 's konings pogingen, verklaarden zij volkomen met zijne gevoelens in te stemmen. „Er was geen andere keuze over dan dit tractaat te sluiten, of het geheele bestaan van het land op te offeren, en hetzelve uit den rang der staten te zien uitgewischt; en wie onzer zoude dan kunnen aarzelen, om Uwe Majesteit zijne eerbiedige en

warme dankbaarheid te betuigen voor hetgene door Hoogstdezelve in dezen tot welzijn, en uit liefde voor haar volk is verricht, daar wij gevoelen, dat het alleen aan den invloed en de vaderlijke zorgen van Uwe Majesteit is, dat wij het overblijvende gedeelte van ons bestaan te danken hebben?"

Geheel anders luidde het antwoord van het Wetgevend Lichaam. Het verklaarde overtuigd te zijn, ofschoon niet bekend met de bijzonderheden der onderhandeling, dat de toegevendheid en onderwerping des konings alleen toe te schrijven was aan den drang der omstandigheden. Doch dit verzachtte het oordeel over het gesloten tractaat geenszins. „Wij gelooven gaarne dat zonder vele en groote opofferingen het eigen bestaan van het Rijk in de waagschaal zou zijn gebracht, maar ook dit blijven bestaan levert ons een akelig verschiet op, daar wij de voortduring van hetzelve voor hoogst bezwaarlijk, zoo niet onmogelijk houden, na een zoo aanmerkelijk verlies in land en inkomsten, en belemmering *in*, zoo niet berooving *van* het voornaamste middel van ons bestaan." Behelsden deze woorden een bewimpelde afkeuring, in andere deelen der missive werd duidelijker gesproken. Herhaaldelijk werd verklaard, dat het land thans tot een bijkans hopeloozen staat was gebracht, en zij, leden van het Wetgevend Lichaam, geen heil in de toekomst zagen. Terwijl elke uitdrukking vermeden werd, waaruit de koning kon afleiden, dat zij, als hij, van de noodzakelijkheid der groote opoffering overtuigd waren, spraken zij de hoop uit, wier ijdelheid zij evengoed als Lodewijk kenden, dat het hem nog gelukken mocht de toegevendheid des keizers, ten aanzien van sommige der meest bezwarende artikelen, te verwerven.

Veel werd er in dit stuk gezegd, dat ten volle waar was. Maar het behoorde tot die waarheden, wier verzwijging in sommige oogenblikken plicht is. De weinig meegaande toon, die hier werd aangeslagen, was voor Lodewijk te kwetsender, omdat hij berekenen kon dat het meerendeel der leden met het gebeurde te Parijs zeer goed bekend was. De voorzitter dezer vergadering was de heer Jarges, die nevens andere leden deel genomen had aan den Grooten Raad, die in zijn advies van 14 Februari den koning toegeven uitdrukkelijk had aangeraden en het bieden van tegenstand als een ongerijmdheid veroordeeld. Tegenover de waardige en hartelijke taal, door Lodewijk aangeslagen, die, zonder door de constitutie er toe verplicht te zijn, maar gedreven door de behoefte van zijn hart, geruststelling voor zich vroeg, dat zijn volk zijne pogingen, hoe vruchteloos ook, waardeerde, maakt dit schrijven een zeer onaangenamen indruk.

Gelijk te verwachten was, gevoelde Lodewijk zich zeer gebelgd over het stuk. Het is te betreuren, dat de brief aan Röell, waarin hij deze gevoelens lucht gaf, verloren schijnt.

Het tractaat van 16 Maart werd reeds drie dagen later door de keizer geratificeerd. De ratificatie van koning Lodewijk had niet vóór 31 Maart plaats. Bij de belofte van nakoming voegde hij [151] de beperkende woorden: *par tous les moyens en notre pouvoir.*

IV

HET TRACTAAT VAN 16 MAART 1810.

Met een verbitterd en wrokkend gemoed keerde in den vroegen morgen van 11 April koning Lodewijk in zijne hoofdstad weder. Slechts het lossen van het geschut gaf van zijn terugkeer aan de bevolking blijk. Elk teeken van blijdschap, elke demonstratie of feestviering had hij verboden. Te juichen over het gesloten verdrag, dat hij als een opgedrongen capitulatie beschouwde, was hem niet mogelijk. En waartoe den schijn ervan aannemen voor de natie? Niemand zou er door misleid worden. En zoo het al mogelijk ware, Lodewijk begeerde het niet. Want het verminderde zijne kansen om de natie bereid te vinden tot die opofferingen, die hij van haar vragen wilde. Eerlijkheid en politiek belang stemden overeen, om rond voor de ware gevoelens uit te komen.

Op den eersten Zondag (15 April) na zijn terugkomst ontving Lodewijk den Staatsraad en het Wetgevend Lichaam. De toespraken van de twee presidenten waren in overeenstemming met de rol, die deze collegiën in de afgeloopen maanden hadden gespeeld. Hartelijk en vertrouwend was de toon van den Staatsraad. Duidelijk en onverholen werd instemming betuigd in de politiek des konings, die een deel had opgeofferd om de zelfstandigheid van het overige te redden [152].

Moeielijk was het, na de aangenomen houding, voor het Wetgevend Lichaam, om den koning te begroeten. Er sprak verlegenheid uit de toespraak des voorzitters. Hij

verklaarde, dat het Wetgevend Lichaam, terwijl 's konings terugkomst een reden van verheuging was voor Lodewijk's getrouwe onderdanen, zich niet dan haasten kon om hem „niet dubbelzinnige blijken" van zijn vreugde te geven. Als zoodanig bood hij in naam der vergadering hem de hernieuwde verzekering van liefde en trouw aan. Ook nu nog weigerde het Wetgevend Lichaam een woord te spreken, dat van instemming in Lodewijk's handelwijze of goedkeuring van het tractaat getuigde. Onder complimenten voor den persoon werd de afkeuring van de handeling verzwegen. Gedurende 's konings lange afwezigheid, verklaarde de voorzitter, had alleen de intieme overtuiging, dat zijn streven altijd was het welzijn van het volk te bevorderen, hun rust en troost gegeven. [153] Hij wenschte den koning toe, dat de hemel hem in staat mocht stellen, de diepe wonden te genezen, achtereenvolgens aan het vaderland toegebracht, en tevens, dat hij, stervende na een lange en gelukkige regeering, door de verste nakomelingschap voor de geschonken weldaden mocht gezegend worden.

Men ziet — de rook moest het gemis van vuur verbergen. Dat koning Lodewijk door deze holle klanken misleid is geworden, is niet zeer waarschijnlijk. Zijn gemoedsstemming en de vroegere houding dezer vergadering werkten niet gunstig daartoe samen.

Toch schijnt hij in zijn officieel antwoord zich tot algemeenheden bepaald te hebben. Hij sprak zijn blijdschap over zijn terugkeer uit en gaf kennis van de aanstaande komst van koningin Hortense: „hij had zijn geheele gezin in Holland vereenigd, om, zoo mogelijk, de banden, die hem aan dit land hechtten, nog te versterken." Overigens rekende hij op de medewerking der hoogste staatslichamen om het tractaat uit te voeren, en verwachtte alles van

Frankrijk en den keizer, daar nu alle reden van beklag was weggenomen.

De hereeniging van zijn gezin in Holland, door Lodewijk aangekondigd, bestond in den terugkeer van Hortense Beauharnais en den oudsten zoon, den kroonprins. Ook in dit opzicht had de tocht naar Parijs hem een teleurstelling gebaard. Hij had gehoopt zijn huwelijk aldaar ontbonden te zien. Maar het ongeluk wilde, dat zijn aanzoek samenviel met 's keizers scheidingsplannen, zoodat de familieraad reeds daarom weigerde: het kon voor de keizerlijke dynastie niet wenschelijk zijn, om de ontbinding van het keizerlijk huwelijk door een tweede te doen volgen.

Bovendien was de keizer uit persoonlijk belang tegen de scheiding. Holland was eene uitnemende wijkplaats voor de dochter van Josephine, die hij verstiet; dat Hortense naar Holland ging, terwijl hij aan haar moeder eene opvolgster gaf, behoefde de opmerkzaamheid niet te trekken. Het plan, om haar te doen vertrekken, was reeds in December, toen Lodewijk de scheiding vroeg, te Parijs gekoesterd. Bij het onderhoud, waartoe la Rochefoucauld den minister Mollerus had uitgenoodigd, was de terugkeer van Hortense als mogelijk voorgesteld en daarover het oordeel des ministers gevraagd. [154]

Door tusschenkomst van Eugène Beauharnais, onderkoning van Italië, en van Verhuell had er, ten huize van de moeder der Napoleons, [155] eene verzoening plaats gehad. Dat de verhouding intusschen weinig meer dan een officieele werd, blijkt uit het enkele feit, dat ieder der echtgenooten de reis van Parijs naar Holland, waar zij voortaan te zamen zouden leven, afzonderlijk deed. Terwijl de koning den 11den April te Amsterdam aankwam, naderde langzaam Hortense. Drie dagen na zijn terugkeer was zij te Utrecht

(14 April). Lodewijk had haar zijn opperjagermeester van Heeckeren te gemoet gezonden, en ging zelf een paar dagen later derwaarts, om de week vóór Paschen met haar door te brengen. Twee der ministers, Appelius en Hugenpoth van Aerdt, brachten haar te Utrecht een bezoek, maar het eigenlijke hofleven zou slechts, na het einde der stille week en de kerkelijke feestdagen, te Amsterdam een aanvang nemen. Den 23sten, Paaschmaandag, vertrok het koninklijk paar naar de hoofdstad. Zelfs deze korte tocht was hun te lang, om hem gemeenschappelijk af te leggen. Ieder reisde afzonderlijk met zijn gevolg: de koningin kwam om half drie Amsterdam binnen en vertoonde zich onmiddellijk met den kroonprins op het balkon van het stadhuis. De koning volgde denzelfden middag om 6 uur. Wilde Lodewijk niet, als de overwonnene, aan hare zijde zijn intocht in de hoofdstad doen?

Hoe dit zij, de personen, die in de hofkring leefden en achter het blanketsel de ware kleur der dingen zagen, wisten spoedig, dat alles ontbrak, wat tot een goede verstandhouding noodig en onmisbaar is. Een jonge, schoone, levenslustige vrouw was gekluisterd aan een zieken, achterdochtigen man, die, met de beste bedoelingen van de wereld vervuld, zonder physieke en geestelijke kracht was om haar door zijn mannelijk overwicht ontzag in te boezemen en zelfbeheersching in te prenten. Achterdocht aan de eene, onvoorzichtigheid aan de andere zijde zijn slechte schakels om de huwelijksketen onbreekbaar te doen zijn. Hortense bovendien — het mag niet vergeten worden — deelde Lodewijk's politieke gevoelens en oordeel over den den keizer niet. De hereeniging dezer echtelingen was een door politieken nooddwang aan beiden opgelegd kwaad; een bevestiging van dat groote euvel, op den dag van hun

huwelijksvereeniging hun aangedaan. En in plaats dat hunne hereeniging hen nader bracht, was zij slechts het middel tot nieuwe verwijdering. Op niets was koning Lodewijk zoo gesteld, als op zijn rang en de volksgunst; trouwens, populariteit was het eenige, wat hem restte. Tot dusver het hoofd van den hofkring, het middenpunt, waarom alles zich bewoog, zag hij deze schitterende vrouw, die de zijne was door den wil van een derde, hem overschaduwen en op de hoffeesten gevierd als de koningin, die hem in alles wat populariteit geeft overtrof. Zij roofde hem hier de harten, zou zij het daarbuiten niet doen?

Maar meer dan dit was er, dat den koning de meerdere levendigheid van het hof onverdragelijk deed zijn. De Fransche gezant, die sinds zijn komst in Holland weinig anders had gedaan dan Lodewijk, ook door partij trekken voor Hortense, te ergeren en te kwetsen, vond goed de eer der verzoening, in zijn afwezen te Parijs tot stand gekomen, voor zich te vragen. Hij begon eene beschermende houding aan te nemen. De koning werd zeer door hem geprezen en de eerste familiën, op welke hij invloed had, werden tot een bezoek aan het hof aangemoedigd. Zulk een gedrag van den gehaten gezant was voor Lodewijk ondragelijk en verergerde zijn verhouding tot Hortense. Het duurde slechts korten tijd, of de tweedracht tusschen man en vrouw was grooter en meer openlijk dan ooit te voren. [156] Het wekte niemands verwondering, toen Hortense in het laatst van Mei Amsterdam verliet, om naar het Loo en vandaar naar Plombières te vertrekken.

Sprak uit deze nieuwe breuk der echtelingen meer persoonlijke gevoeligheid dan politieke wrok, het was niet te verwachten dat Lodewijk, waar beide zaken samenwerkten,

krachtiger tegen zich zelf zou zijn. Het woord zelfbeheersching was minder dan ooit in zijn woordenboek geschreven; het gevoel van verbittering vond te ruim voedsel in het vernederend bewustzijn van zijn politieke machteloosheid, dan dat hij zich de kleine wraaknemingen, die hij zich veroorloven kon, wist te ontzeggen. Zoo bijv. ontving de groot-kamerheer, die op den dag van 's keizers huwelijk met Maria Louise een Te Deum in de koninklijke kapel had doen zingen, een ernstige vermaning. [157]

Nog vóór zijn terugkomst had Lodewijk een besluit genomen, dat om den persoon, dien het gold en de omstandigheden, die het vergezelden, een feit van politieke beteekenis werd.

Burgemeester van Amsterdam was de heer Wolters van de Poll. In het laatst van het vorige jaar had hij zijn ontslag gevraagd, doch zich laten bewegen de betrekking waar te nemen tot het einde van 's konings onderhandelingen. [158] In dien tusschentijd viel alles voor, wat de defensie van Amsterdam betrof. Van de Poll was een der tegenstanders van Kraijenhoff, die hem beschuldigt, dat hij een ijverig agent van den Franschen ambassadeur is geweest en getracht heeft, een aanhang tegen de verdediging van de hoofdstad te vormen.

Deze beschuldiging wordt meer bevestigd dan weersproken door de mededeelingen van Mollerus, die ook geen vriend van Kraijenhoff was. Mollerus, die zooveel moeite had gehad om bedaard te blijven, als Kraijenhoff driftig zich uitliet over zijne bezwaren tegen Amsterdams verdediging, verhaalt ons, dat la Rochefoucauld zijne nota van 26 Februari, in strijd met alle diplomatieke usantiën, ook aan burgemeester Van de Poll heeft voorgelezen. [159] Op hoe intiemen voet beide heeren waren blijkt hieruit, dat

de Fransche ambassadeur den burgemeester van de hoofdstad in bedenking gaf, eene commissie uit de stadsregeering aan Lodewijk te zenden, ten einde tegen de verdediging van Amsterdam te protesteeren.

Deze samenwerking met den Franschen gezant haalde, gelijk alleszins natuurlijk was, aan Van de Poll 's konings ongenoegen op den hals. Nog te Parijs, in de eerste dagen van April, zond Lodewijk hem zijn ontslag toe. Hij had het recht te handelen gelijk hij deed; want Van de Poll had ontslag gevraagd, en de onderhandelingen met Frankrijk waren nu afgeloopen. Maar èn het oogenblik èn de termen, kwetsend door koelheid en kortheid, waren hoogst onvoorzichtig. [160] Als een der eerste regeeringsdaden na het sluiten van het tractaat den burgemeester der hoofdstad, aanhanger van la Rochefoucauld, tegenstander van Kraijenhoff, te ontslaan, gaf aan Frankrijk recht er een strafoefening op een zijner vrienden in te zien. Dat de anders zoo redenrijke Lodewijk bij deze gelegenheid ook géen enkel woord kon vinden, om den ontslagen burgemeester een heuschen dank te brengen, was zeer geschikt om bevreemding te wekken, maar niet minder ergernis.

Een gelijk ongunstige beteekenis kon evenmin worden ontzegd aan een ander ontslag, dat hij in de Aprilmaand verleende. De generaal Vichery, een der weinige Franschen, aan wien Lodewijk zijn vertrouwen had blijven schenken, was in Augustus 1809, toen Dumonceau naar het hoofdkwartier te Rozendaal vertrok, met het bevel over de hoofdstad belast. Zeer waarschijnlijk heeft ook hij tot de tegenstanders der defensie behoord. Nu, na Lodewijk's terugkomst, werd hij ontslagen. In zijn commandement volgde hem provisioneel de generaal-majoor Suden op. [161]

Deed de koning op die wijze aan Franschen en Fransch-gezinden zijn ongenade gevoelen, omgekeerd zocht hij hun, die hem trouw waren gebleven en onder 's keizers eischen hadden geleden, het verlorene te vergoeden. Kraijenhoff, die onmiddellijk na zijn ontslag tot zijne geodesische en astronomische operatiën, vereischt voor de nieuwe kaart van Holland, was wedergekeerd, had nauwelijks Lodewijk's terugkomst vernomen, of hij spoedde zich naar Amsterdam. De koning bood hem het gouverneurschap der hoofdstad aan; maar Kraijenhoff, kalmer dan zijn meester, begreep welk een indruk zijn aanstelling te Parijs zou maken en hield hem ervan terug. Maar hij liet zich niet weerhouden van het geven van andere schadeloosstellingen. Reeds bij het intrekken van den maarschalkstitel was aan de getroffenen kennis gegeven, dat de koning het plan had hun den eersten stand van adeldom te verleenen. [162] Aan dit plan werd, na Lodewijk's terugkomst, gevolg gegeven. Den 13den April zag zich Dumonceau tot Graaf van Bergerduin benoemd. De overige beroofden kwamen achtereenvolgens aan de beurt.

Daden, die ieder op zich zelf minder sprekend zijn, krijgen vereenigd en in verband tot elkander een groot gewicht. Alles bewees een streven om zich, zoo al niet te wreken, dan toch zelfstandig te toonen tegenover de macht, die hem de handen gebonden had om meer beteekenende bewijzen van onafhankelijkheid te geven. De onwil tegen het keizerlijk gouvernement uitte zich vooral in de houding, die Lodewijk tegenover la Rochefoucauld aannam. Toen de koning te Amsterdam was aangekomen, liet hij niet alleen den gezant links liggen, maar sprak zelfs openlijk zijn afkeer van hem uit, en beschuldigde hem bij zijn omgeving, dat hij Napoleon tegen hem had opgestookt. [163]

In de eerste weken, toen Hortense nog in de hoofdstad was, had la Rochefoucauld ook den koning in zijn genadige gunst opgenomen en goed van hem gesproken. Maar spoedig keerde het blaadje. Toen de verhouding der echtgenooten veranderde, nam de gezant zijn ouden hoogen toon weer aan en liet, even openlijk als Lodewijk, zich tegen hem met allerlei bedreigingen uit. [164]

Aan het hof volgde men natuurlijk 's konings voorbeeld. De hovelingen ontweken den ambassadeur zooveel doenlijk. [165] Sommigen, door dienstijver of gunstbejag gedreven, gingen zelfs verder; en zonder in te zien, dat zij de spanning door hun onberadenheid vermeerderden, ontzagen zij zich niet, den gezant zelfs persoonlijke beleedigingen aan te doen. [166]

Een dergelijk gedrag van koning en hofhouding was bij uitstek onvoorzichtig. La Rochefoucauld was de man niet om te vergeven, veelmin te vergeten. Met hem, als ambassadeur had men dikwerf te handelen. Zijne rapporten aan den Franschen minister konden den toestand verergeren. Lodewijk wist, dat hij het oor des keizers had. Steeds was het gevaarlijk hem tegen zich te hebben, maar inzonderheid in dagen als deze, waarin men voor de uitvoering van het tractaat van 16 Maart toegevendheid behoefde en vroeg.

Den 14den April had koning Lodewijk eene commissie benoemd voor de overdracht der afgestane landen aan Frankrijk. Zij bestond uit de staatsraden Elout, Hultmann en van Lijnden. Drie dagen later kwamen zij te Utrecht bijeen. Onmiddellijk deed zich een bezwaar op. De landdrost van Brabant, die zich op Elout's verzoek naar de hertog van Reggio had begeven, om te vernemen,

of ook het keizerlijk gouvernement reeds commissarissen had aangewezen, zond bericht, dat niet de keizer, maar Oudinot één persoon, den generaal Pannetier, tot overname der gecedeerde landen had benoemd. Elout en Hultmann keerden naar Amsterdam terug om deze vreemde handelwijze aan Lodewijk te berichten. De koning, schoon hem de onachtzame bejegening des keizers hinderde, gaf toe, onder voorwendsel dat Oudinot tot deze benoeming was geautoriseerd. De Fransche generaal van zijn zijde had nauwelijks de grieve vernomen, of hij trachtte ze uit den weg te ruimen, voor zooveel hij vermocht. Hij benoemde eene commissie, meer in rang en getal gelijk staande met de onderhandelaars namens Holland. Puthod, divisie-generaal, werd aan het hoofd gesteld, hem ter zijde Boerio, commissaire, en Pannetier, brigade-generaal.

Op het huis van het Landdrostambt in den Bosch vergaderden de twee commissiën den 21sten April voor de eerste maal. De Hollandsche commissarissen hadden verschillende punten in last. [167] Zij moesten o. a. het recht der koninklijke regeering handhaven op de belastingen in Walcheren tot 1 April, die door de Fransche administratie met dwangmaatregelen werden ingevorderd. [168] Ook over de domeinen in de afgestane gewesten moesten zij spreken. De koning wenschte, dat in het tractaat uitdrukkelijk zou gemeld worden, dat deze niet onder de afgestane goederen behoorden. Blijkens een schrijven, van den eersten kabinetssecretaris van Z. M. ontvangen, was op dit verlangen des konings geantwoord, „dat dit vanzelve sprak en zulk een uitdrukkelijke bepaling dus overtollig was."

Toen de Hollandsche commissarissen in deze eerste zitting deze en andere punten aan de orde wilden stellen, verklaarden de Franschen onmiddellijk tot de behandeling

van dergelijke zaken ongelast te zijn. Zij zeiden, dat hunne taak zeer eenvoudig was, en dat alles zich bepaalde tot een zuivere overgifte aan den eenen en overneming aan den anderen kant van de afgestane landen, volgens art. 6 van het tractaat. Alle andere kwestiën konden behandeld en geregeld worden na de overgifte met zoodanige commissarissen, als door het Fransche gouvernement tot organisatie dezer landen zouden worden gezonden, of wel met den aan te stellen prefect.

Daar geen der beide partijen mocht toegeven, ging de commissie uiteen. Elout zou nadere instructiën vragen. Te meer waren zij noodig, omdat de Fransche commissarissen als in 't voorbijgaan hadden medegedeeld, dat zij stellig gelast waren geen andere grensscheiding aan te nemen, dan die door de West- of Groote Kil in het Biesbosch liep.

Het vraagstuk der grenzen was niet nieuw. Toen in Februari koning Lodewijk op het concept-tractaat, zooals het hem te Parijs was voorgelegd, aanmerkingen had gemaakt, had hij reeds voorgesteld om in plaats van de algemeene bepalingen van de Biesbosch, de nadere van de Groote Kil aan te nemen. [169] Doch het was met deze als met de meeste andere aanmerkingen gegaan: zij was verworpen. In het tractaat van 16 Maart was in 't algemeen de Biesbosch aangenomen, [170] zonder nadere bepaling.

Het scheen, achterna beschouwd, zeer gelukkig, dat de koning in dit opzicht zijn wensch niet had verkregen. Want de Groote of Westkil, die hij te Parijs had voorgesteld, was juist de grens, die hij nu, in Holland teruggekomen en beter ingelicht, boven alles zocht te vermijden. In de plaats daarvan wilde het Hollandsch gouvernement het Steurgat als scheiding aangewezen zien.

De hoofdreden was deze. Tusschen het Steurgat en de Westkil lagen voor een groote waarde onverkochte domeinen. Werd het Steurgat de grens, dan bleven zij aan Holland; werd de Westkil aangenomen, het zou een nieuw verlies zijn. Om de commissie goed op de hoogte te stellen van de beteekenis van het verschil, werd hun de volgende opgaaf gedaan: [171]

„Indien door het Steurgat de scheiding loopt, zou maar circa voor ƒ40 à 42,000 waarde dier Domeinen onder het Fransche rijk komen.

„Zoo de Westkil, die onbevaarbaar is, tot scheiding zou moeten verstrekken, moet de geheele massa overgaan. De presumtieve waarde der nog onverkochte Domeinen is deze:

„die, aan de zijde van het vasteland bezuiden de Bakkerskille, hebben een pres. waarde van . . . ƒ 5.400.—
die tusschen de *Bakkers-* en *Bruine kil* . . . „ 30.850.—
die tusschen de *Bruine kil* en het *Steurgat* . „ 5.600.—
die tusschen het *Steurgat* en de *Westkil* . . . „ 490.250.—

Geen wonder, dat om een dergelijk verlies te vermijden alle kracht werd ingespannen, en de commissie van allerlei argumenten voorzien, die men hoopte dat de Fransche commissarissen tot toegeven zouden nopen. Het Steurgat verdiende verre de voorkeur, als grens van een militaire mogendheid, boven de West- of Groote Kil, omdat de eerste steeds bevaarbaar was en de laatste niet. „Het Steurgat" — schreef de inspecteur van den Waterstaat Blanken aan den president der commissie Elout [172] — „is de eenige westelijke strang van de Merwede naar den Biesbosch, die er bestaat, als vaarwater beschouwd gelijk als *vermogende derivatie.* — De Westkil, bijgenaamd de *Groote Kil*, is dat in geenerlei opzichte. Dezelve is waadbaar bij laag water op onderscheidene plaatsen, en ligt droog, heeft

eigenlijk geen bepaald issue op den Biesbosch, zooals het Steurgat en de Bakkerskil, nog meer oostelijk gelegen. De Westkil kan hydraulisch beschouwd nimmer zulk een vaarwater worden, als het Steurgat of de Bakkerskil reeds zijn en door den natuurlijken loop der stroomen onderhouden worden, daar de zoogenaamde Groote Westkil verlamd is en hydraulisch verlammen moet. Met één woord, er zijn alle gegronde redenen en argumenten aan te voeren, dat de Westkil de strang of *derivatie* niet zijn kan, die in het tractaat beschreven staat, maar dat zulks òf de Bakkerskil òf het Steurgat zijn moet. De zaak is van het uiterste aanbelang voor den physiquen staat van dit rijk."

Met dit groote belang voor oogen verzocht dan ook de Hollandsche commissie, dat het ministerie Oudinot mocht bewegen, om meer ampele instructiën aan zijne commissarissen te geven, opdat zij niet, als in de zitting van den 21sten April, steeds op het bezwaar van hun onbevoegdheid zouden stuiten.

Maar de koninklijke regeering gevoelde zich te zeer verlamd, om een ernstige poging tot verzet te wagen. Het antwoord, dat Elout verkreeg, bewees dat men te Amsterdam alles prijs gaf. Het kabinetsschrijven van den 22sten April gelastte, dat „de limietscheiding zou geschieden op zoodanige der killen, als de Fransche commissarissen zouden verlangen." De commissie kon onmiddellijk tot de overgave overgaan en dezelve finaal doen plaats hebben. De bedreigde domeinen trachtte Lodewijk te redden, door er dit voorschrift bij te voegen: „de commissie moest uitdrukkelijk reserveeren de reclame van de voorname pointen in de instructie vermeld, en (hetgeen vanzelve sprak) dat de domeinen onder den afstand niet begrepen waren."

Concedeerde alzoo koning Lodewijk op het punt der grensscheiding, de commissie moest daarvoor iets anders trachten te behouden.

Bij hetzelfde kabinetsschrijven werd hun bericht: „al hetgeen aan geschut, voorraad, mond- en krijgsammunitie in de vestingen is, alleen uitgezonderd wat eigenlijk tot de wapening en approvisionnement dier vestingen behoort, moet weder in het Rijk worden gebracht. Dit alles is door Z. E. den maarschalk hertog van Reggio aan Z. M. den koning toegezegd, als geen zwarigheid in de uitvoering zullende ontmoeten." Hetzelfde meldde de minister van oorlog, Cambier, in een particulieren brief aan Elout; hij schreef „*in confidentie*, alzoo de maarschalk er door zou kunnen gecompromitteerd worden, dat hij (Oudinot) aan den generaal Vichery zijne verwondering heeft te kennen gegeven dat men geene aanstalten maakte tot vervoer van datgene, 't welk niet tot de geoccupeerde vestingen behoorde, en dat hij geen reden wist, waarom men zig daartegen zou kunnen verzetten, indien dit maar geschiedde vóór den 1sten Mei of voordat de overgifte van alles gedaan was, alzoo het zeeker was, dat zoodra die had plaats gehad, wij niets terug kregen." Cambier zelf had reeds pogingen gedaan, doch overal op verzet gestooten. [173] De commissie zou misschien gelukkiger zijn.

Doch de commissie was in deze noch in eenige zaak gelukkiger. De Fransche commissarissen verklaarden, „dat zij niet alleen geen last hadden om ietwat aangaande eene uitzondering der domeinen te bepalen, maar zelfs dat uitdrukkelijk aan hen verboden was, iets daaromtrent in hunne onderhandelingen aan te roeren." Opnieuw werd 's konings wil gevraagd. Koning Lodewijk berustte in de weigering, maar stelde in het ontwerp van het proces-

verbaal der overgave eene wijziging voor, waarin de noodzakelijkheid van een nadere regeling der thans onafgedane punten zou erkend worden. [174] Mocht echter ook hiertegen bezwaar worden geopperd, dan kon de commissie zich beschouwen als „volkomen geautoriseerd om het proces-verbaal zonder eenige bijvoeging te teekenen."

En zoo geschiedde het. Zelfs de kleine genoegdoening, die de koning van Holland had gevraagd, werd geweigerd, en het proces-verbaal, zonder eenige vermelding van nadere regeling, den 27sten April opgemaakt, gearresteerd en geteekend.

Als met de domeinen was het inmiddels gegaan met het geschut en de krijgsammunitie in de vestingen. Ook de commissie kon de teruggave niet verkrijgen: zij gingen verloren. Ten aanzien der aanzienlijke sommen, die de Fransche administratie uit de kassen van Walcheren tegen recht had weggenomen, was het Hollandsche gouvernement even ongelukkig. Verhuell bracht te Parijs zijne klachten bij den hertog van Cadore in, maar de loop der volgende gebeurtenissen deed ze alle uitwerking missen.

Wel was het eene schamele vergoeding voor de treurige taak, die Elout, Hultmann en van Lijnden hadden vervuld, [175] dat hun gesprekken met de Fransche commissarissen zelve het bewijs hun schonken, hoe de reuzenmacht, waarmede zij worstelden in de oogen harer eigen dienaren wankelde. „Boerio, een Italiaan, voorspelde ons den aanstaanden val van het keizerrijk, dat door eigen zwaarte zou moeten instorten," verhaalde van Lijnden vele jaren later. [176]

Het militaire standpunt, dat de Fransche commissarissen hadden ingenomen op last hunner regeering, deed een

helder licht opgaan over de wijze, waarop het keizerlijk gouvernement zijn verhouding tot Holland na 16 Maart beschouwde. Het militair belang beheerschte en regelde alles.

Bij het gesloten tractaat was bepaald, dat een korps van 18000 man, waarvan een derde uit Franschen zou bestaan, met Fransche douaniers de monden der rivieren zou bezetten, om allen smokkelhandel te beletten.

Twee punten intusschen waren onbepaald gebleven: wat men onder monden der rivieren te verstaan had, en onder wiens bevelen zij staan zouden. In het ontwerp van Februari was voorgesteld, dat een Fransch maarschalk ze zou aanvoeren. Hiertegen had Lodewijk ernstige bedenkingen ingebracht en het in strijd met zijn eer verklaard. [177] Toen de keizer onwillig bleef om het te veranderen, had de koning hem in een particulier schrijven verzocht, dat dan ten minste in het open tractaat niets van dit opperbevel van een Franschen maarschalk in zijn land mocht gevonden worden: het kon wel de inhoud zijn van een geheim artikel.

In het gepubliceerde tractaat staat ook werkelijk niets van dezen maarschalk te lezen. Of de zaak in een geheim artikel is bepaald, is onbekend. Er is echter grond om het aan te nemen. Lodewijk heeft zich in zijne *Documents Historiques* volstrekt niet over de benoeming beklaagd, 't geen hij zeker niet zou nagelaten hebben, als zij tegen de afspraak was geschied. [178]

In de laatste dagen der Aprilmaand werd het legerkorps, dat Holland zou bezetten, onder het bevel van Oudinot, hertog van Reggio, gesteld. Zijn commandement zou eindigen bij de Fransche grenzen. De staf van dit leger, dat den naam zou dragen van *Observatiekorps van Holland*, zou te Utrecht gevestigd zijn.

Den 25sten April kwam Oudinot met zijn staf in zijn residentie aan. Hij had blijkbaar met kieschheid gewacht, tot koning Lodewijk en Hortense de stad, bij het einde der stille week, hadden verlaten.

Even ongunstig als alle andere vraagstukken werd ook dat der mondingen beslist. Alle plaatsen, van waar de gemeenschap met de zee mogelijk was, werden bezet. Dordrecht had sedert lang Fransche troepen moeten innemen. Den 20sten April volgden 's Gravenhage en Leiden. Vijf dagen later rukten twee esquadrons huzaren en een gedeelte van een bataillon infanterie Rotterdam binnen. Gelijktijdig werd Oost-Friesland door eenige duizenden Fransche soldaten onder bevel van den generaal Barde de Bourdesolte bezet. [179]

Zoo zag de koning, weinige weken na zijn terugkeer, zijn land van alle kanten door Fransche troepen overstroomd. Slechts weinige plaatsen waren nog verschoond en deze weinige zouden het lot der andere, na korter of langer tijd, niet ontgaan. Wat Lodewijk gevoelde, kan men begrijpen. Hij heette koning over een land, waarin hij eigenlijk niets te zeggen had. De keizer der Franschen beheerschte zijn rijk en hem was weinig meer dan een ijdele titel gebleven. Waar hij zich keerde, ontmoette hij de troepen van zijn broeder. Duidelijker nog dan te Parijs zag hij in, dat de opoffering volstrekt nutteloos was geweest. Onder een vorstelijken titel was hem niets dan het administratief gezag van een prefect gelaten. Geen wonder, dat hij in deze uitvoering van het traktaat een verraderlijke handelwijs zag en dat zijn verbittering met ieder nieuw bericht van bezette plaatsen steeg.

Den 13den April had hij een geheim besluit geteekend [180], dat „een groote provisioneele commissie" in het leven riep.

Zij moest, gelijk het heette, „de zaken, welke binnen den loop van dit jaar door het Wetgevend Lichaam moeten afgedaan worden, voorbereiden." Lodewijk wilde blijkbaar een kern van vertrouwde mannen hebben, met wie hij zonder omwegen over die te nemen maatregelen kon raadplegen. Het getal leden werd op elf bepaald: zes door het Wetgevend Lichaam, vijf, uit de ministers en staatsraden, door hem zelven te benoemen. Ieder lid moest den eed afleggen, om het diepste geheim over de te verhandelen zaken te houden. Ieder minister moest aan deze commissie alle stukken, die zij verlangde, doen toekomen.

Door den koning werden tot leden benoemd de minister van binnenlandsche zaken, die van financiën, en de staatsraden Reuvens, Nederburgh en van der Houte. Door het Wetgevend Lichaam werden, nog op denzelfden 13 April, aangewezen, F. S. van Bylandt Halt, H. de Vos van Steenwijk tot den Hogenhof, L. J. J. Rengers, J. van de Poll, G. J. H. van der Heim en A. Pompe van Meerdervoort.

De taak, die koning Lodewijk aan deze commissie opdroeg, ontwikkelde hij in de geheime instructie, die hij haar gaf. [181] Zij moest nagaan, wat het waar belang van het vaderland vorderde. Hij had het tractaat van 16 Maart geteekend, ofschoon overtuigd dat het hem in de publieke opinie zeer schaden zou. Doch hij meende dat het behoud van een deel zelfstandigheid beter was dan het verlies van het geheel. Maar misschien had hij zich bedrogen, en gaf de natie de voorkeur aan een zekeren staat van zaken boven den onzekeren van het tegenwoordig oogenblik, waarin men aan allerlei rampen blootgesteld was. Het kon zijn, dat zij liever de inlijving dadelijk wenschte, dan het langer voortzetten der marteling.

Wat hem betrof, hoe gehecht aan zijn rang hij ook erkende te zijn, hij had nooit iets anders gewenscht dan het geluk des volks, en verlangde ook nu niet, dat het land opgeofferd zou worden aan zijn belang. De commissie moest de vragen beoordeelen, geheel afgescheiden van hem of van zijn familie.

Drie vragen onderwierp hij aan haar oordeel:

1. „Is de tegenwoordige toestand houdbaar? — wel te verstaan, als wij het tractaat slechts zooveel mogelijk uitvoeren?

2. „Indien de uitvoering ondenkbaar is voor de natie en vernederend voor den koning; indien de publieke opinie tegen dit rampzalig bestaan is, welk middel kent de commissie om er aan te ontsnappen? Dat zij het rondweg uitspreke.

3. „Wordt echter het voortbestaan met dit tractaat mogelijk geacht, dan moet de commissie de middelen aanwijzen, om de zaken in stand te houden en het mij mogelijk te maken op den troon te blijven, zonder ontrouw te worden aan de plechtige beloften, die ik herhaaldelijk heb afgelegd, en zonder dat ik nutteloos voor de natie zij en verplicht als lijdelijk toeschouwer de rampen aan te zien, die haar treffen, zonder ze te kunnen afweren.

„Alle voorlichtingen, die de hoofden der departementen kunnen geven, moeten zij aan de commissie geven. Want zij moet bij het uitspreken van haar oordeel het geneesmiddel nevens het kwaad aanwijzen en in bijzonderheden aantoonen, dat de schikkingen die zij voorslaat mogelijk zijn."

Het rapport, door deze commissie uitgebracht, is volstrekt onbekend. Éene zaak intusschen mag men aannemen: zij heeft niet geadviseerd tot onmiddellijke abdicatie. Of zij voorslagen heeft gedaan tot uitvoering van het

tractaat, en welke, het ligt alles nog in het duister. Maar de instelling dezer commissie is een schoone bladzijde in de geschiedenis van den ongelukkigen koning. Hij liet volkomen vrijwillig de keus van haar lot aan de natie, bij monde van hare vertegenwoordigers, over. Het Wetgevend Lichaam, dat hem vroeger zoo onheusch had bejegend, zag zich thans in de gelegenheid gesteld, zijne beschouwing van den toestand door kracht van argumenten in deze commissie te doen zegevieren. Hebben zijne vertegenwoordigers het beproefd? Wij weten het niet.

Hetzelfde denkbeeld, dat koning Lodewijk den 13den April de Provisioneele Commissie had doen benoemen en raadplegen, bewoog hem, na den terugkeer uit Utrecht, eene andere consulta bijeen te roepen. Zij bestond uit al de ministers, de presidenten van de afdeelingen van den Staatsraad en die leden van het Wetgevend Lichaam, die in den loop van Lodewijk's regeering presidenten van die vergadering waren geweest. Op een paar personen na waren het dezelfde leden, die, op zijn last vereenigd, hem het bekende advies over het ontwerp-tractaat hadden gegeven. Aan hen onderwierp hij een gelijke vraag, maar duidelijker en scherper afgescheiden van alle andere overwegingen. Hij had het tractaat van 16 Maart geteekend, verklaarde hij bij de opening der zitting, om, in zijn hoofdstad wedergekeerd, vrijwillig te abdiqueeren, zoo 't noodig was. Aan de vrije beraadslaging van deze vergadering onderwierp hij thans de vraag: is het oogenblik daartoe gekomen?

Men ziet, sedert den 13den April, toen hij de Provisioneele Commissie benoemde, was er verandering in den toestand gekomen. De afloop van de missie van Elout c. s., en het inrukken der Fransche troepen vereenvoudigden

den staat van zaken. Thans was het niet meer de vraag, of abdicatie noodig en wenschelijk was, maar of het oogenblik reeds gekomen scheen?

Met algemeene stemmen besloot de consulta, [182] dat he t oogenblik, hoe kritiek ook, nog eenige goede kansen vertoonde, die door de abdicatie konden verloren gaan. De koning had de vergadering verlaten, om de vrijheid der discussie te verzekeren. Teruggeroepen, ontving hij van Van der Heim mededeeling van het eenstemmig oordeel der aanwezigen. Hij onderwierp zich aan zijn raadgevers. De zaak werd uitgesteld

Op den laatsten dag der Grasmaand, die koning Lodewijk zoo herhaaldelijk zijne vertrouwde raadslieden had zien polsen over de noodzakelijkheid van zijn troonsafstand, had er in de nieuw aangeworven gewesten van Frankrijk een gebeurtenis plaats, die voor Holland geheel onvoorziene gevolgen had. Den 11den Maart was te Weenen het huwelijk gesloten tusschen keizer Napoleon en Maria Louise. *La vierge d'Autriche fut livrée au Minotaure*, gelijk Lady Castlereagh zeide., Den 2den April deed zij haar intrede in Parijs; in het laatst der maand vertrokken de jonggehuwden om door België en de Brabantsche gewesten een *tour de noce* bij wijze van inspectiereize te doen. Den laatsten dag der maand ontving Antwerpen den geduchten keizer en zijn jonge gade binnen zijne muren.

Koning Lodewijk, nadat het aftreden van den troon door zijn raadslieden voor het oogenblik ongeraden was geoordeeld, kon zich niet onttrekken aan de verplichting om den broeder, die op de grenzen van zijn rijk vertoefde, te complimenteeren. Den vierden Mei vertrok hij naar Antwerpen, waar hij den volgenden dag aankwam.

Zijn bezoek duurde zeer kort: slechts een 24 uur; het was ook niets dan een onwillige plichtpleging. De ontvangst schijnt gunstiger geweest te zijn dan hij verwachtte: ten minste Lodewijk was tevreden.

„Recht ben ik in mijn schik" — schreef Hultmann aan Elout [183] — „dat de koning over zijne reize tevreden is, en God geve er nog iets kome, 't geen de geheel ter neer geslagene gemoederen van onze medeburgers opbeure."

Tot allerlei geruchten, deels van verontrustenden deels van onverschilligen aard, gaf dit verblijf des keizers aan de grenzen aanleiding. „Gisteren werd mij verhaald" — schreef van Lynden, uit Utrecht, aan Elout [184] — „dat de keizer zich nader bedacht had, dat het eiland van Dordrecht eigentlijk ook behoorde gecedeert te worden, en dat hij dit nu in eigen persoon nog eens wilde opnemen; dog ik wil hopen dat het slechts eene vertelling is. Dit zou voorzeker niet onder de gevolgen kunnen gerekend worden, die men van de visite van den Koning hopen mogt." — „Onder de vertellingen van den dag behoort, dat de Keizer geheel incognito zou hier komen, en niet in 't Paleis, maar in 't Paushuizen bij den hertog van Reggio logeeren." In den Haag liep het praatje, gelijk Hultmann schreef, dat de keizer en de keizerin beiden Amsterdam zouden bezoeken.

Doch terwijl het publiek op die wijze zich bezig hield met den gevreesden keizer en in allerlei praatjes bevrediging zocht voor zijn nieuwsgierigheid, hield Napoleon te Antwerpen en op zijne reize door Zeeland zich met Holland op nog minder vreedzame wijze bezig dan iemand vermoedde.

In de laatste dagen van April had la Rochefoucauld, verbitterd over de bejegening, die hem te beurt viel, zijn attaché de Caraman met depêches naar Parijs gezonden.

Hij vroeg verlof om zich uit Holland te verwijderen. Napoleon, die inmiddels te Antwerpen was aangekomen, verleende het onmiddellijk en bepaalde dat voortaan slechts een chargé d'affaires in den Haag zou blijven, gelijk hij zelf geen diplomatiek agent van hooger rang in Parijs zou dulden. [185] Toen de Caraman met dit congé te Amsterdam wederkeerde, vond hij la Rochefoucauld niet. De gezant was door den keizer opontboden, met groote beleefdheid ontvangen en uitgenoodigd Z. M op den tocht door Zeeland te vergezellen. Dat de inlichtingen, die de ambassadeur gaf, niet strekten om den keizer gunstig over Lodewijk's bestuur te doen denken, is niet twijfelachtig. De bewijzen trouwens zijn aanwezig. Napoleon zond den 12den Mei uit Middelburg twee missiven aan zijne ministers, die beide handelden over Holland. Eene daarvan [186] bevatte de instructie, die aan la Rochefoucauld moest gegeven worden: „Le comte de la Rochefoucauld retournera en Hollande. Il remettra au ministère hollandais une note ayant pour but de demander que les vingt et un bâtiments américains et leur cargaison me soient remis en exécution du traité. Il portera des plaintes sur le non-armement des vaisseaux. Il demandera que tout commerce interlope en Hollande soit interdit: que la dette zélandaise soit payée comme dette nationale, et que les intérêts de cette dette qui n'ont pas été payés le soient comme ils l'ont été en Hollande. Huit jours après son retour il fera connaitre qu'il va en congé à Paris, et présentera son sécrétaire de légation comme chargé d'affaires."

Volgens getuigenis van de Caraman [187] was de geheimhouding gedurende acht dagen, die hier werd voorgeschreven, de vrucht van de gesprekken, die de ambassadeur met Napoleon had gehouden.

Zoo keerde la Rochefoucauld te Amsterdam terug, met zijn terugroeping in den zak, waarvan Lodewijk niets wist. Gedurende acht dagen moest de gedreigde slag — de opheffing der ambassade — hem boven het hoofd hangen en had de gezant den tijd zijn wrok te koelen. Hij had in zijn gesprekken met den keizer het een en ander vernomen, dat hij zich voorbehield bij deze gelegenheid den armen Lodewijk, met al de vermetelheid, die het gevoel van straffeloosheid geeft, voor te houden.

Het grillig noodlot had den gezant in zijn afwezigheid even goed gediend, als bij den keizer. Toen hij den 14den Mei [188] in Amsterdam wederkeerde, vernam hij, dat de reeks van grieven, die hij deed klinken, met een zeer belangrijke was vermeerderd. Geen tijding zoo welkom als deze kon hij in dit oogenblik ontvangen.

Zondag (13 Mei) was zijn koetsier, gesierd met de Fransche liverei, uit de mis komende, op den Dam in twist geraakt met eenigen uit het volk en had hij slagen bekomen. Nog denzelfden avond had de secretaris van legatie Sérurier den Hollandschen minister van buitenlandsche zaken een nota toegezonden, om een schitterende satisfactie te vragen.

Nooit kon eenige beuzeling la Rochefoucauld meer gelegen komen. Opgeschroefd tot een ergerlijke beleediging moest zij de kroon zetten op zijne schildering van den onwil en afkeer, die zich in Holland tegen al wat Fransch was openbaarde. Schitterender rechtvaardiging van zijne klachten over den geest, die het Hollandsche gouvernement bezielde, was op gelegener tijd moeilijk te bekomen. Zoo gehaat was de Fransche naam in Holland, dat de liverei van den ambassadeur zelfs een onbekende, zelf Hollander, blootstelde aan de woede van het volk. Zorgvul-

dig toch had het gemeen, voordat het den koetsier zijn nationale kastijding toediende, zich geïnformeerd of het wel de Fransche liverei was, die hij droeg. Zoo werd de zaak in de nota van Sérurier voorgesteld. De politie was niet alleen niet tusschenbeide gekomen, maar had zelfs de misdadigers laten ontsnappen.

Kostelijk kwam deze kostbare zaak den achtingswaardigen ambassadeur gelegen. De schimp, aan de Fransche ambassade aangedaan, werd onmiddellijk in de zwartste kleuren naar Parijs gemeld en het Hollandsche gouvernement met klacht op klacht bezwaard. [189]

Belast met de officieele kennisgeving van 's keizers huwelijk, verzocht la Rochefoucauld onmiddellijk na zijn komst te Amsterdam audiëntie bij den koning. Den 15den werd hij door Lodewijk ontvangen, die bij deze gelegenheid bloot stond aan de lompe beleediging van een man, die in het gevoel van zijn straffeloosheid zich niet ontzag hem met de uiterste minachting te behandelen. De koning schijnt onder de grieven, die hij bij zijn broeder tegen den gezant had ingebracht, ook opgegeven te hebben, dat deze zich schuldig maakte aan beursspel. De keizer had het aan la Rochefoucauld oververteld, die er nu Lodewijk zeer hard over viel. Den toon van zijn gesprek heeft een onverdacht getuige, de attaché de Caraman, geteekend: „Ce que j'ai pu dire à l'Empereur était pour lui seul," repondit le Roi. — „Sire, reprit l'ambassadeur, quand on a des vérités à exprimer, on ne doit pas craindre de le faire hautement: mon langage en est la preuve." Et l'audience se termina ainsi, assez brusquement. [190]

Was het wonder, dat Lodewijk bitter werd tegen den broeder, die zelfs vertrouwelijke gesprekken verried en hem aan een dergelijke bejegening blootstelde?

De termijn van acht dagen, door Napoleon gesteld, was den 22sten voorbij. Reeds juichte de gezant over de vernedering, die de aanzegging van zijn vertrek, zonder dat hij een opvolger zou bekomen, Lodewijk zou aandoen, toen hij ter elfder ure het bericht ontving, dat de keizer zijn besluit had gewijzigd en Sérurier aan de Hollandsche regeering de benoeming van een opvolger kon toezeggen. Blijkbaar was de koning onder de hand van het gebeurde onderricht geworden en het hem gelukt den keizer van inzicht te doen veranderen. La Rochefoucauld was er zeer door ontstemd, omdat zijn vertrek nu de opspraak zou missen, waarop hij gerekend had [191]

Maar in dit oogenblik ontving de keizer de opgeschroefde berichten van den aanslag op den koetsier. In de eerste heftige opwelling van zijn toorn trok hij aanstonds het zoo even toegestane in en keerde tot de volle strengheid zijner vroegere besluiten terug. La Rochefoucauld verliet den 29sten Amsterdam, met de genoegdoening dat hij de laatste ambassadeur van Frankrijk bij het koninkrijk Holland was geweest en dat de broeders voor altijd waren gescheiden. Hij mocht zich de verdienste toekennen, al wat in zijn vermogen was te hebben toegebracht om den echtgenoot van Hortense in het ongeluk te storten. De verbitterde keizer brak alle gemeenschap met Lodewijk af en verklaarde aan het slot van een brief vol schimp en verwijt: „dit is de laatste brief, dien gij in uw leven van mij ontvangen zult." [192]

Met het vertrek van den gezant en het afbreken van alle persoonlijke relatiën tusschen de broeders ving de laatste levensperiode van het koninkrijk Holland aan. De eenige betrekking, die overgebleven was, was van mili-

tairen aard. Tot handhaving van het continentaal systeem was Holland door Fransche troepen onder een Franschen maarschalk bezet. Kon bij de bestaande verwijdering tusschen de vorsten en bij Lodewijk's afkeer van Frankrijks politiek, eene botsing uitblijven? Niemand geloofde het; en zij, die de broeders het best van allen kende, bewees metterdaad, dat zij het einde nabij achtte. Hortense Beauharnais verliet het zinkende schip en keerde naar Frankrijk weder.

De geringe kansen op behoud van een goede verstandhouding waren in de laatste dagen nog zeer verminderd. Op denzelfden 12den Mei, waarop de keizer de instructie voor den hem verlatenden la Rochefoucauld vaststelde, had hij ook aan Oudinot nieuwe bevelen doen toekomen. „Faîtes connaître" — gelastte hij aan den prins van Wagram [193] — „au maréchal Oudinot, par la voie de l'officier d'ordonnance que j'expédie au roi de Hollande, qu'il ne doit rendre aucun compte de mes troupes au Roi ni au ministère hollandais; que les corsaires doivent lui faire des rapports de tout ce que vient à leur connoissance; que les marchandises anglaises doivent être poursuivies et saisies partout, même dans les rades; que je ne veux souffrir aucun commerce de la Hollande avec l'Angleterre. Le maréchal Oudinot doit, dans toutes les occasions, s'en expliquer dans ce sens, et répéter dans la conversation que, si la Hollande n'arme pas au plus tôt les neuf vaisseaux qu'elle doit fournir par le traité, elle rendra le traité nul. Enfin recommandez lui d'écrire au ministre de la guerre tous les jours sur tout ce qui parviendra à sa connaissance. Dites-lui qui toute prise qui serait faite par mes corsaires ou mes douanes ne doit être relâchée que par mon ordre, et que la décision doit être soumise à mon jugement; que

l'expérience a prouvé qu'on ne peut rien faire par de bons procédés avec le gouvernement hollandais, et que ce n'est qu'avec des ménaces qu'on peut le faire marcher."

Zulke bevelen. op zulk een toon gegeven, doen zien, wat Napoleon beoogde, en in welk een stemming la Rochefoucauld hem had gebracht. Hoe gemakkelijk moest het Lodewijk's vijanden niet vallen op dezen grondslag voort te bouwen, toen de scène met den koetsier voorviel!

Oudinot, welke ook zijne persoonlijke gevoelens over de politiek des keizers en koning Lodewijk zijn mochten, zag zich eene vriendschappelijke verhouding tot het Hollandsch gouvernement door deze kategorische bevelen genoegzaam onmogelijk gemaakt. De onderdrukking van den smokkelhandel werd hem met nadruk opgelegd en hij geheel zelfstandig en onafhankelijk verklaard van den vorst, wiens land hij bezet hield. Om aan de ontvangen instructiën te voldoen, stelde Oudinot in het laatst van Mei een aantal bepalingen vast. Alle smokkelhandel viel voortaan onder de militaire rechtspleging: de douaniers stonden onder kommando van den (in het arrondissement) bevelvoerenden officier; de Hollandsche troepen, aan wie slechts in de tweede lijn het bewaken der verdachte punten werd toevertrouwd, zouden de Franschen steunen. De schepen, met koopwaren bevracht, mochten, zonder gevisiteerd te worden, opvaren tot Rotterdam, Leiden, Dordrecht en andere havens, meer binnenwaarts gelegen. Eerst daar zouden zij onderzocht worden door de douaniers, die dus noodzakelijk in iedere handelsstad, hoe ver van de kust ook gelegen, zich vestigen moesten. [194]

Deze voorschriften, de vrucht der keizerlijke aanschrijving, werden door den hertog van Reggio uitgevaardigd, gelijk hem gelast was, zonder Lodewijk er in te kennen.

De koning, die zich geheel in zijn rijk op zijde geschoven en een vreemden maarschalk bevelen en heerschen zag, als ware het in zijns meesters gebied, beschouwde het als een inbreuk op zijn gezag, en vaardigde, naar hij verhaalt, een bevel uit, dat „geen Hollander aan eenige andere autoriteit had te gehoorzamen, dan aan hem en zijne magistraten."

Zoo openbaarden zich in de uitvoering van het tractaat de noodlottige gevolgen van de bezetting des lands. Hoe kon het anders? De militaire autoriteit, die den smokkelhandel moest vernietigen, moest noodzakelijk vroeg of laat zich mengen in het administratief bestuur. Waar twee meesters gelijktijdig heerschen, wordt slechts de sterkste gehoorzaamd, en de zwakste geminacht, hoogstens beklaagd. Niets was voor Lodewijk grievender, dan het bewustzijn van zijn machteloosheid. Oudinot, die in deze moeielijke dagen met veel kieschheid en verschooning te werk ging, stelde den koning eene samenkomst tusschen Amsterdam en Utrecht voor. Maar Lodewijk was te wantrouwend in de bedoelingen zijns broeders, om zich aan den hertog van Reggio in handen te stellen. Hij weigerde met de verklaring, dat hij altijd bereid was den maarschalk bij zich te ontvangen. Of er werkelijk grond heeft bestaan voor de vrees des konings, weet men niet.

Vóór en na het kort bezoek door koning Lodewijk aan den keizer te Antwerpen gebracht, had hij verschillende besluiten genomen, om aan de verplichtingen van het tractaat te voldoen. Hij had de eskaders vastgesteld, die zijn kleine vloot zouden uitmaken. [195] Naar de berichten te oordeelen, die in verschillende bladen werden medegedeeld, werd met ijver aan de schepen gewerkt, om ze op den bepaalden tijd gereed te hebben. La Rochefoucauld's

inlichtingen hadden, gelijk wij zagen, den keizer overtuigd, dat het geen ernst was met Lodewijk's streven om het tractaat uit te voeren.

Op deze zaak sloeg Napoleon's derde schrijven van 12 Mei over de Hollandsche zaken. Het was aan zijn broeder gericht en verdient opmerking nog uit een ander oogpunt. Wij zien er uit, dat de afsluiting van de Hollandsche grenzen aan Frankrijks zijde, die sedert Juli 1809 bestond, zelfs nu, na den 16den Maart, nog niet was opgeheven. En tevens, dat de keizer er niet aan dacht om vooreerst eenige verandering in dien toestand te brengen. „Je voudrais bien lever les prohibitions qui existent sur le commerce de Hollande avec la France; mais il faut que vous exécutiez le traité que vous avez fait avec moi, que les vingt et un bâtiments américains me soient remis avec les marchandises qu'ils portaient, et que vous vous mettiez en mouvement pour me fournir neuf vaisseaux en Juillet. Songez que je compte sur ces neuf vaisseaux et que cet article du traité est de rigueur". [196]

Het ongeloof in Lodewijk's ernstige gezindheid om het tractaat uit te voeren werd natuurlijk versterkt door het gebeurde met den koetsier van la Rochefoucauld. Het niet straffen van den schuldige, dien men niet vinden kon, was in 's keizers oogen geen minder vergrijp dan de daad zelf. Het weigeren der eereherstelling, die even snel als schitterend had moeten gegeven zijn, toonde wat in 's konings hart omging. Hij vervolgde allen, die het waar belang des lands begrepen en dus Franschgezind waren. Had hij niet den burgemeester van Amsterdam, Kraijenhoffs tegenstander, Wolters van de Poll ontslagen? Zoo deze nog aan het hoofd der stad ware geweest, zulk een schandelijke beleediging van de Fransche kleedij ware onmogelijk geschied.

In vollen ernst werd deze bewering in de laatste dagen van Mei door het Fransche gouvernement staande gehouden en geëischt, dat de heer Van de Poll, 3 April ontslagen, in zijne betrekking zou hersteld worden. Deze vordering ging gepaard met een tweede, waaraan moeilijker te voldoen was. Zij, die deel genomen hadden aan den volksoploop tegen den koetsier, moesten niet maar gestraft, doch uitgeleverd worden. Zulke gevolgen zouden het volk in toom houden.

Wat dit doel betrof, had keizer Napoleon niet geheel ongelijk. De publieke opinie was zeer tegen Frankrijk. De natie gevoelde sympathie voor Lodewijk, omdat hij, ten koste van zijn eigen levensgeluk, haar belang voorstond. De hoogere standen der maatschappij erkenden de onvermijdbaarheid van een beslissing, die tot een inlijving zou leiden. Eigenlijk gevoelden alle rangen der maatschappij, dat het zoo niet duren kon, en dat er een einde moest komen aan deze periode van spanning. Maar terwijl de vermogenden meer met het denkbeeld vertrouwd raakten, om de hulde hunner vereering den keizerlijken heros te brengen, gistte de storm in de lagere standen der maatschappij. Deze, te allen tijde gewoon voor groote beginselen het weinige prijs te geven wat zij bezitten, omdat zij de ideale goederen van waarheid en van recht van hooger en blijvender waarde achten, dan de schamele genietingen, die het leven schenkt, waren ook thans bereid voor de onafhankelijkheid te strijden. In verschillende plaatsen barstte de onwil van tijd tot tijd in kleine volksbewegingen uit, die meer gewicht hadden als openbaringen van den heerschenden geest dan als zware misdrijven. Zoo bijv. had er in de laatste week van Mei te Rotterdam een voorval plaats, dat veel sensatie verwekte.

Bij gelegenheid van een avond-inspectie op de Groote Markt, ontstond er een botsing tusschen de Fransche militairen, sedert een maand hier in garnizoen, en de toeziende menigte. De eersten trokken de sabel en de laatste wierp met steenen. Of er van het volk veel gekwetst werden, vermeldt de historie niet; wel, dat een Fransch officier door een steen werd getroffen.

Dit waardig pendant van de koetsiersgeschiedenis op den Dam te Amsterdam werd door de Fransche bevelhebbers op zeer ernstige wijze behandeld. Het gemeentebestuur moest *f* 1000 uitloven voor hem, die den schuldige wist aan te wijzen, en werd bovendien bedreigd met een zoo talrijke vermeerdering van het garnizoen, dat er geen stallen, kazernen of fournituren voor te vinden waren. Werkelijk verscheen dit groote personeel, doch gelukkig voor slechts weinige dagen. De tusschenkomst van den minister van oorlog bij Oudinot was voldoende, om den opperbevelhebber tot kalme waardeering van de overdreven rapporten zijner ondergeschikte bevelhebbers te brengen. Niettemin moest de regeering ook hier de beleedigde liverei verzoenen. Zoowel de hoofdofficier als de burgemeester van Rotterdam ontving in de eerste dagen van Juni zijn ontslag. [197]

Zulke voorvallen, die niet geheel op zich zelf stonden, maar ook elders, bijv. te 's Hage, zich voordeden, gaven den Franschen, die geen militairen waren, een gevoel van onveiligheid, zooals een overheerschend volk in een veroverd land heeft. De ambassade te Amsterdam was er volstrekt niet zeker van, dat de regeering haar tegen den een of anderen aanval van het gemeen zou willen of kunnen beschermen. Sérurier, die secretaris van ambassade was, gevoelde zich in de hoofdstad van zijns keizers broeder zoo

weinig op zijn gemak, dat de hertog van Reggio hem voor zijn persoonlijke veiligheid eenige verkleede gendarmes toezond. Als het volk, was het hof. Als hij daar, zelfs bij een diplomatieke audiëntie, verscheen, werd hij met groote koelheid door Lodewijk bejegend, zoodat de keizer hem in het midden der Junimaand beval,[198] er niet meer heen te gaan; alleen als hij door koning Lodewijk ontboden werd, moest hij gehoorzamen.

Door dit bevel echter hield de diplomatieke aanraking der kabinetten niet op. Napoleon liet de Hollandsche regeering geen rust, maar vervolgde ze onverbiddelijk met zijne eischen. Nu eens golden zij den beleediger der Fransche liverei, dan de herstelling van Van de Poll. Lodewijk, die sinds zijn terugkeer in voortdurende spanning verkeerde en van diepe neerslachtigheid tot vlagen van overmoed verviel, zag den onvermijdelijken afloop voor oogen, maar kon er zich niet mede verzoenen. Zijn land was met Fransche troepen overstroomd; de handelsgemeenschap met het keizerrijk geheel afgebroken; aan de kusten en in de steden heerschten de douaniers en de militairen, deden verbeurdverklaringen en vingen vervolgingen aan; zelfs de communicatie in het binnenland werd belemmerd.[199] Lodewijk wist, dat er niet in ernst sprake van weerstand bieden zijn kon, maar toch ergerde hij zich, toen allen, met wie hij er over sprak, hem dien ontrieden.[200]

Reeds in het laatst van Mei liepen er geruchten, dat de keizer ook Amsterdam door zijne troepen wilde bezetten. Zelfs dit vooruitzicht werkte niet uit, wat Lodewijk wenschte. Gewelddadig verzet werd voortdurend door zijne ministers veroordeeld. Lodewijk kon zijn ergernis en zijne verbittering niet bedwingen, en had de onvoorzichtigheid, zich

tegenover ieder uit te laten. Zoo bijv. vernam een der adjudanten van den hertog van Reggio uit zijn mond: „qu'il était instruit de ce qui se rapporterait à la pensée d'en venir à une occupation militaire de sa capitale; mais que, dans ce cas, il ne garderait plus de mesure, et qu'il repousserait la force par la force." Toen hij weinige dagen daarna bij een parade verscheen, hield hij den kleinen koninklijken prins aan de hand en beval op zeer in het oog loopende wijze den knaap aan de trouw der garde aan. [201]

Deze uitstortingen van het overkropt gemoed wekken geen verwondering. De beklagenswaardige man, die steeds het goede had gewild en nooit iets goeds voor zijn volk had kunnen doen, zag zich de machtelooze speelbal van de omstandigheden. Tot toorn en verbittering alleen was hem de vrijheid gebleven. Verder vermocht hij niets. Een paar schijnbewegingen met zijn garde en een militaire promenade was alles wat hem restte. Hij wist het evengoed als ieder ander en maakte zich, als zijn verbitterdheid hem kalm nadenken vergunde, volstrekt geen illusiën. In het begin van Juni liet hij den Franschen secretaris van legatie, Sérurier, tot zich komen, en had met hem een langdurig gesprek. Hij verklaarde volstrekt ongezind te zijn een bureau van douanen aan de poorten van Amsterdam toe te laten, dat slechts bij de monden der rivieren behoorde. Het tractaat van 16 Maart verplichtte hem ook niet om het te dulden. Wilde de keizer een nieuw verdrag, hij zou bereid zijn zich te onderwerpen, zoo hij slechts voor Holland eene afzonderlijke administratie kon behouden.

Armzaliger minimum van zelfstandigheid was zeker niet denkbaar. Toch maakte de voorslag eene schikking mogelijk, waardoor de gespannen verhouding van het oogenblik ophield. Sérurier zond onmiddellijk bericht van dit gesprek

naar Parijs, en zijn attaché de Caraman naar Utrecht, om het bericht aan Oudinot mede te deelen.

Maar de keizer nam er geen de minste notitie van en liet integendeel [202] Sérurier met nadruk voorhouden, dat hij volstrekt „aan niemand eenig verslag mocht doen van wat in Holland plaats had, en dat het van hem een kapitale fout zou zijn, indien hij eenige de minste correspondentie onderhield." Zoo weinig wilde Napoleon van eenige schikking meer weten, dat hij zelfs door geen ontijdige ruchtbaarheid van Lodewijk's voorstellen zich in zijne plannen wilde belemmerd zien.

Koning Lodewijk, van zijne zijde, was even spoedig uit de neerslachtige en verslagen stemming, waarin hij het gesprek met Sérurier had gevoerd, tot die van wrok en verbittering teruggekeerd. Hij kon zich maar niet verzoenen met het denkbeeld om zonder krijgseer te vallen, en wilde volstrekt weerstand bieden. Vooral toen zijns ondanks en tot zijn groote ergernis douaniers zich bij Amsterdam vestigden, die zelfs in de volgende dagen beproefden binnen de hoofdstad te komen en een kantoor aan de Zuiderzee op te richten. Koning Lodewijk zag rond in zijn omgeving, maar bemerkte zeer goed, dat er niemand was, die hem durfde aanraden om tegenstand te bieden. Hij moest toegeven. Voor de tweede maal in drie dagen (8 Juni) ontbood hij Sérurier, schoon hij nog geen antwoord op zijne vroegere voorslagen had. Hij gaf hem [203] in last, den keizer thans te verwittigen „de sa détermination prise de consentir à tout, sauf à l'occupation militaire d'Amsterdam; qu'ainsi les portes en resteraient d'abord fermées, si les troupes du maréchal devaient se présenter; mais que la résistance n'irait pas plus loin et que jamais il ne permettrait que l'on tirât sur des Français."

Zoo scheen ook het laatste denkbeeld van verzet bij den koning gevallen. Sérurier zond aanstonds zijn attaché de Caraman met het belangrijk bericht naar Parijs. In diens afwezigheid richtte Röell een schrijven aan den Franschen zaakgelastigde, om officieel de plannen des keizers nopens Amsterdam te vernemen. In de nota, die de Hollandsche minister ten antwoord ontving (16 Juni), verklaarde — zonderling genoeg — Sérurier, dat de keizer hem gemachtigd had het plan te desavoueeren, maar tevens, dat elke vijandige houding door Frankrijk als een oorlogsverklaring zou beschouwd worden.

De koninklijke regeering was gerust op deze verzekering. Maar juist in die dagen, toen zij gevraagd en gegeven werd, viel er iets voor, dat haar van alle kracht beroofde. Haarlem, waar de koning op het Paviljoen vertoefde, was, evenals Amsterdam, nog niet door Franschen bezet. Een afdeeling der keizerlijke troepen vertoonde zich voor de stad, hetzij om ze te bezetten, hetzij om ze door te trekken, — dit is niet duidelijk —, en zag zich den toegang geweigerd.

Deze nieuwe beleediging van de keizerlijke vanen bracht te Parijs dieper indruk teweeg, dan men hier te lande, waar men er zelfs geen acht op schijnt geslagen te hebben, had verwacht. De Caraman werd zonder depêches teruggezonden, [204] en de hertog van Reggio ontving den last om zijne troepen samen te trekken en Amsterdam te bezetten. „Aussitôt qu'il aura réuni assez de troupes à Utrecht pour marcher sur Amsterdam, il écrira à mon chargé d'affaires que les troupes françaises ont été insultées; qu'on leur a fermé les portes de Haarlem; qu'il demande réparation de cette offense; que les aigles françaises peuvent aller dans tous les pays alliés et amis; que, de-

puis quinze ans, constamment les troupes françaises ont été dans toutes les parties de la Hollande; que le traité ne fait exception d'aucun point; que c'est donc un outrage gratuit que la Hollande a fait aux troupes françaises; que l'Empereur y a été très-sensible et a ordonné que de nouvelles forces entrassent en Hollande; que ses instructions ne lui prescrivoient pas d'entrer à Amsterdam, vu qu'il n'avait rien à y faire; mais que le défi qui a été porté aux troupes françaises en leur fermant les portes, et les intrigues anglaises tendant à armer les Hollandais contre les Français, ont provoqué l'ordre qu'il a reçu de se présenter devant Amsterdam; que c'est aux Hollandais à voir s'ils veulent nous traiter en alliés et amis ou en ennemis, et s'ils veulent se livrer aux conseils perfides qui s'agitent autour du Roi pour perdre la Hollande. [205] Le duc de Reggio s'arrangera pour être devant Amsterdam deux jours après l'envoi de cette lettre. — — — — — — — — — — Il n'y a qu'un moyen pour prévenir tout embarras, c'est que la ville d'Amsterdam reçoive en triomphe mes troupes et leur donne une fête qui fasse disparaître toute acrimonie: car, dans aucun pays, je ne souffrirai qu'on ait l'air de repousser et d'insulter les troupes françaises."

Dit waren de keizerlijke bevelen (24 Juni), waarvan onmiddellijk bericht werd gegeven aan Sérurier, opdat hij het Hollandsche gouvernement van het een en ander in kennis zou stellen. Het denkbeeld van de schitterende ontvangst werd in de instructiën voor den zaakgelastigde breeder uitgewerkt en de rol aangewezen, die de koning zelf daarbij te vervullen had. Als eenig middel om de beleediging, den Franschen adelaar te Haarlem aangedaan, te verzoenen, moesten de Fransche troepen in triomf te

Amsterdam worden ontvangen, "et que le Roi et la cour donnent l'exemple des prévenances et des égards envers la France."

Den 28sten Juni kwam de koerier, die deze noodlottige bevelen overbracht, te Amsterdam aan. Zij verwonderden Sérurier niet: hij was den vorigen dag te Utrecht geweest en had van Oudinot vernomen, dat deze elken dag het bevel wachtte om Amsterdam te bezetten. Thans moest hij het beslissend bericht en den keizerlijken eisch aan den Hollandschen minister van buitenlandsche zaken mededeelen. Van der Heim, wien in Röells afwezigheid [206] diens portefeuille was toevertrouwd, zeide den koning de droeve tijding aan.

Lodewijk had te lang dit bericht verwacht, dan dat het hem verrassen kon. Maar ieder kwaad, hoe lang ook voorzien, heeft zijn eigenaardigen prikkel, als het werkelijk treft. Hij voelde zich terneergeworpen maar weifelde niet. Zijn besluit was genomen; hij zou geen achting voor zich zelf meer kunnen koesteren, indien hij op den dag, dat Amsterdam werd bezet, in de hoofdstad was en het geëischte feest door zijn tegenwoordigheid opsierde. "Den 4den Juli," — dit was de dag, voor de bezetting bepaald — "zal ik opgehouden hebben te regeeren."

Voor de laatste maal kwam het denkbeeld van verzet in hem op. Zijne ministers, op het Paviljoen te Haarlem samengeroepen (29 Juni), verklaarden zich unaniem er tegen. Reuvens wilde zelfs dat de koning, ook na het bezetten van Amsterdam, er blijven zou. Gelijk de burgerlijke, oordeelden de militaire autoriteiten. Hoe volgzaam misschien tal van officieren zouden geweest zijn, als Lodewijk het sein had gegeven, en hoe genegen de lagere standen der hoofdstad, geen man van nadenken en verstand

steunde Lodewijk. Wat vóór vier maanden wellicht nog een daad van verdedigbare stoutheid ware geweeest, zou thans een misdaad zijn. Voor de eer en het geluk van één mensch mag geen volk worden opgeofferd. Dumonceau en de Winter, de bevelhebbers van land- en zeemacht, die te Amsterdam waren, verklaarden in eerbiedige doch stellige bewoordingen, dat eene verdediging van de hoofdstad nutteloos en slechts van korten duur zou zijn. [207] Lodewijk was teleurgesteld, wierp hun een hard en bitter woord naar het hoofd, maar moest zich onderwerpen.

Doch zijne onderwerping gold slechts het verzet, niet zijn eigen gedragslijn. Hij voor zich was besloten: noch te Amsterdam noch in het vaderland zou hij zijn, als de hoofdstad van zijn rijk bezet werd. De eer, de Fransche troepen in Amsterdam te ontvangen, schonk hij aan Wolters van de Poll, wiens herbenoeming als burgemeester hij nu teekende.

Den 1sten Juli stelde en onderteekende hij de akte van afstand, en regelde het regentschap. De proclamatie aan het volk, de koninklijke boodschap aan het Wetgevend Lichaam enz. werden gelijktijdig gereed gemaakt.

Maar te midden dezer noodlottige toebereidselen kwam op eenmaal, als een laatste straal van hoop, de gedachte op: „misschien zou de keizer nog tot herroeping te bewegen zijn." Aan dezen strohalm klemde zich de vorstelijke drenkeling vast. Op zijn last schreef de minister van oorlog, Cambier aan den hertog van Reggio:

„dat de koning ten sterkste aangedaan over alle de tegenwoordige gebeurtenissen en de ongelukken, welke het rijk drukken, vermeent, dat — indien Zijne Keizerlijke en K. Maj. nauwkeurig was geinformeerd, dat er geen tegenstand hoegenaamd tegen het binnentrekken van

Fransche troupes in de hoofdstad zal geschieden; dat men alles, tot zelfs de schildwachten heeft ingetrokken; dat men bereid is de lignes en batterijen der hoofdstad te ontwapenen, en deze zelfs desnoods over te geven, en dat de koning tot alles bereid is hetgene bevorderlijk zoude kunnen zijn om zich de vriendschap en welwillendheid van H. deszelfs broeder te verzekeren; — Z. Keiz. en Kon. M. terug zou kunnen komen van de aan Z. Exc. den Maarsch. hertog van Reggio gegevene bevelen, om de hoofdstad met een corps troupes onder deszelfs orders te bezetten;

"dat Z. M. de koning om de bovengemelde redenen zoude verlangen, dat Z. Exc. de hertog van Reggio hetzij den aide de Camp, welke deszelfs laatste dépêche heeft overgebracht, hetzij eenig ander officier van deszelfs generalen staf naar Parijs afzond, ten einde aan Z. M. den waren staat van zaken voor te dragen, in de hoop van genoegzame modificatie te erlangen, om dit ongelukkig land uit den verschrikkelijken toestand te redden, waarin het zich op dit oogenblik bevindt, en hetzelve voor een totalen ondergang te behoeden;

"dat de Koning hem, Minister van Oorlog, gelast hebbende den vorengemelden voorslag aan den Heer Maarschalk hertog van Reggio te doen, aan denzelven tot waarborg der oprechtheid van Z. M's gezindheden en gevoelens aanbiedt om de lignes der hoofdstad door de troupes, onder Z. Exc. bevelen, te doen bezetten, in de verwachting, dat de Maarschalk hertog van Reggio deszelfs intrede binnen de hoofdstad, tot na de ontvangst van het antwoord van Z. M. den keizer en koning, wel zal willen uitstellen."

Oudinot kon het verzoek niet toestaan: zijne bevelen waren onverbiddelijk.

Met de meeste verschooning was het weigerend antwoord gesteld:

Utrecht le 2 Juillet 1810.

Monseigneur,

Il m'est impossible de ne pas entrer à Amsterdam le 4 de ce mois, jour fixé. Si j'agissais autrement, je frauderais les volontés de l'Empereur, et manquerais à mes obligations. Mais arrivé là j'aimerai à tomber d'accord avec Votre Excellence pour tout ce qu'il plaira au Roi de vouloir.

J'ai remis à Mr. le Général de Vichery une lettre pour S. Exc. le Ministre de la Guerre par laquelle je fais connaître à l'Empereur les dispositions pacifiques et les bonnes intentions du Roi.

Je ne doute pas du bon effet, que cette nouvelle occasionnera. Enfin je ne négligerai rien pour rendre ma conduite conforme à la confiance dont S. M. le Roi m'honore.

Je prie V. E. d'agréer etc.

Zoo was ook deze laatste hoop verdwenen. Met de zekerheid van het bezetten der hoofdstad was alles beslist.

In den donkeren nacht van twee op drie Juli wachtte zijn reiskoets koning Lodewijk bij het Paviljoen te Haarlem. Een laatste kus op de wangen van zijn kind, en hij liet zoon en land achter. De eerste van Hollands koningen vluchtte uit zijn rijk, om als balling een veilige schuilplaats aan den vijandelijken haard te vragen.

V

NAPOLEON LODEWIJK.

De tweede Napoleon, die, door den afstand zijns vaders, koning van Holland werd, was een knaap van zes jaar. [208]

Reeds den 25sten Maart 1808 had Koning Lodewijk een raad van regentschap ingesteld en de akte in den Staatsraad gedeponeerd. De doos, waarin het staatsstuk was nedergelegd, was met drie sleutels gesloten, die ter bewaring waren overgegeven aan de heeren Cambier, destijds minister vice-president, van Leiden van Westbarendrecht, president van de tweede, en de Mist, president van de vierde sectie uit den Staatsraad.

Op den eersten Juli 1810 vernietigde koning Lodewijk dit ingestelde regentschap en bepaalde, dat de akte, in tegenwoordigheid van den Staatsraad, uit de doos moest genomen en ongelezen verbrand worden. Den 10den Juli had de plechtigheid plaats. [209]

De nieuwe raad van regentschap, die op denzelfden eersteling der Hooimaand werd benoemd, bestond uit de ministers, aan wie de koning de zorg voor den minderjarigen koning opdroeg tot de komst van de koningin, regentesse krachtens de constitutie. De ministerraad was samengesteld uit de heeren Röell, van der Heim, Cambier, Appelius, van der Capellen, van Hugenpoth, en Reuvens.

In den morgen van 2 Juli kwam deze raad op 's konings last bijeen om zich te constitueeren. Zij nam den naam van Provisioneele Raad van Regentschap aan. Van der Heim, die bij afwezigheid van Röell presideerde, deed mededeeling van de verschillende koninklijke besluiten,

den afstand betreffende. De vastgestelde proclamatie aan de natie, de boodschap aan het Wetgevend Lichaam werden nevens den last, om van den afstand des konings aan Hortense en den keizer te berichten, voorgelezen. In de instructie voor den raad werd uitdrukkelijk Verhuell, graaf van Sevenaer, aangewezen, om den keizer het bericht van het gebeurde over te brengen Den keizer welgevalliger persoon kon Lodewijk niet bedenken. Voor de ontvangst van Oudinot en zijne troepen had hij bepaald: »le conseil mettra tous ses soins à ce que les troupes soient reçues, le mieux possible, avec le plus d'éclat et de témoignages d'amitié propres à dissiper les calomnies de la malveillance et des ennemis de la Hollande."

Verschillende besluiten, om uitvoering te geven aan onderscheidene deelen van 's konings last, werden in deze eerste bijeenkomst genomen.

De staatsraad Elout zou uitgenoodigd worden om naar koningin Hortense te gaan. Hij zou een eigenhandige en gecacheteerde missive van Lodewijk, die deze aan van der Heim had ter hand gesteld, haar overbrengen. De brief namens dezen Provisioneelen Raad van Regentschap haar aan te bieden, werd ontworpen. Ook werd de missive gearresteerd, waarmede de graaf van Sevenaer naar keizer Napoleon zou vertrekken. Het programma voor de ontvangst van den hertog van Reggio, gelijk het geconcipieerd was door den minister van oorlog, werd goedgekeurd.

In den middag van denzelfden dag vereenigden zich de leden voor de tweede maal. Cambier deed mededeeling van de laatste poging, door Lodewijk, die inmiddels op het Paviljoen te Haarlem vertoefde, bij den hertog van Reggio aangewend. Het ongunstig antwoord van Oudinot werd voorgelezen. [210] Appelius en van Hugenpoth vertelden,

dat zij in den middag bij den koning waren geweest en dat hij, na de brieven hun te hebben laten lezen, had verklaard dat er, bij de zekerheid dat overmorgen, 4 Juli, de intocht der Fransche troepen in Amsterdam zou plaats hebben, van geen verandering in zijne besluiten [211] sprake kon zijn.

De nacht van 's konings vertrek ging voorbij. Den 3den Juli trad de Raad van Regentschap openlijk op. Tegen twaalf ure in den middag was het Wetgevend Lichaam bijeengeroepen. De ministers traden de vergaderzaal binnen en deden mededeeling der koninklijke besluiten.

Na afloop kwamen zij te zamen. Men besloot, aan Röell het gebeurde, met toezending der stukken, te berichten en op zijn terugkeer aan te dringen.

Thans was het oogenblik gekomen voor de zendingen naar Hortense en Napoleon. Elout, die voor de eerste was bestemd, had bericht gezonden, dat hij zich van deze missie excuseerde. Een opvolger werd gezocht en gevonden in Van Spaen van Biljoen. De brief, dien hij uit naam van den Raad aan de koningin zou overgeven, luidde:

Madame,

Monsieur le Commandeur de Spaen de Biljoen, membre du Corps Législatif, est chargé de présenter à Votre Majesté les pièces qui constatent l'abdication du Roi Louis Napoléon en faveur du Prince Napoléon Louis, son fils ainé. Cet événement douloureux autant qu'imprévu et l'absence de Votre Majesté qui aux termes de la constitution se trouve pendant la minorité du Roi régente du Royaume, ont rendu nécessaire l'établissement d'un Conseil de Régence provisoire, auquel nous avons été appellés comme Ministres du Roi par le Décret ci-joint, et qui

vient d'entrer en fonction sous la présidence du plus ancien d'entre nous.

Votre Majesté nous permettra d'ajouter à la communication, que nous nous empressons de lui en faire, l'assurance de notre entière obéissance aux ordres qu'Elle daignera nous faire parvenir et du zèle constant que nous mettrons à maintenir la tranquillité publique.

Cependant dans la situation actuelle des affaires rien ne seroit plus avantageux au bien du Royaume que le prompt retour de Votre Majesté et nous nous flattons d'être les organes de toute la nation Hollandaise en vous suppliant, Madame, d'accélérer autant que possible l'époque où vous prendrez vous mêmes les rènes du Gouvernement.

Aussi nous apprendrons avec une double joye que l'état de votre santé ne s'oppose point à l'accomplissement des voeux que nous osons former, et que Votre Majesté partagera sans doute puisqu'ils se rapportent aux intérets les plus chers du Roi son fils.

Nous sommes avec le plus profond respect et avec un attachement inviolable

Madame

De Votre Majesté les très humbles et
très obéissans serviteurs et fidèles sujets,

Amsterdam
ce 3 Juillet 1810.

Le Conseil provisoire de Régence
du Royaume de Hollande.

Voor de zending tot den keizer was door koning Lodewijk zelven Verhuell, de graaf van Sevenaer, aangewezen. Doch deze had er geen lust in: hij gaf voor, ziek te zijn. [212] De generaal Janssens was gezond en nam de zending aan. De brief, hem toevertrouwd, was van den volgenden inhoud:

Sire,

Le Lieutenant Général Janssens, Conseiller d'Etat, aura l'honneur de faire connaître l'affligeante détermination qui vient d'être prise par le Roi Louis Napoléon. Sa Majesté ayant appelé ses ministres à former provisoirement le Conseil de Régence, nous croyons remplir un de nos premiers devoirs en communiquant a Votre Majesté Impériale et Royale que ce Conseil est entré en fonction, sous la présidence du plus ancien d'entre nous, et que la Régence durant la minorité du Roi *Napoléon Louis* étant aux termes de la constitution dévolue à Sa Majesté la Reine, nous nous sommes empressés d'écrire à cette princesse, en la suppliant d'accélérer autant que possible l'époque de son retour dans le Royaume et le moment où Elle pourra prendre Elle-même les rènes du Gouvernement.

Nous espérons que Votre Majesté Impériale et Royale daignera approuver cette démarche et en attendant nous nous permettons de recommander le Roi et la Nation Hollandaise à Son Auguste bienveillance et à sa puissante protection, .et de lui exprimer notre entière et inaltérable soumission et très profond respect

Nous sommes

Sire,

de Votre Maj. Imp. et R. les très humbles et très obéissans serviteurs,

Amsterdam, ce 3 Juillet 1810.

Le Conseil provisoire de Régence du Royaume de Hollande.

De troonsverandering werd door den Raad van Regentschap aan het corps diplomatiek, aan de gewestelijke en rechterlijke autoriteiten officieel bericht.

In een enkel gewest, in Oost-Friesland, werd de nieuwe regeering aanstonds als erkend en gevestigd beschouwd. Zij, die den 10den Juli de godsdienstoefening bezochten, hoorden van den predikstoel den zegen Gods over den jongen vorst afsmeeken met de voorgeschreven formule: „wij bidden voor onzen jongen koning Napoleon Lodewijk en voor de koninginne Regentesse van dit koninkrijk." [213]

Het was de eerste en de laatste maal.

Op het Paviljoen te Haarlem speelde de jonge koning. Twent, graaf van Sevenaer, Appelius en Reuvens werden gecommitteerd om hem met zijne komst op den troon geluk te wenschen.

De drie ministers vertrokken naar Haarlem. In de tegenwoordigheid van den jongen vorst toegelaten, hield de graaf van Rosenburg deze toespraak:

Sire,

„Ce n'est qu'avec la plus vive émotion que Nous Nous acquittons de l'honorable commission dont le Conseil provisoire de la Régence nous a chargés, de complimenter Votre Majesté sur son avénement au Trône.

L'abdication de Votre Illustre Père est pour les habitans un sujet de grande tristesse; la bonne volonté, le zèle, que Sa Majesté a montré si évidemment en toute occasion pour le bonheur de ses sujets, a érigé dans leurs coeurs un monument de reconnoissance, qui ne s'effacera jamais, et qui est augmenté encore par le sacrifice glorieux que Sa Majesté vient de faire pour le bonheur de la Hollande et pour celui de son auguste Famille.

Puisse Votre Majesté en recueillir le fruit! Puisse-t-elle sous les auspices du Grand Napoléon, son très Illustre oncle,

de qui le sort de Votre Majesté et celui de la Patrie dépend, sous la direction de la Divine providence, jouir d'un Règne long et heureux! Puisse-t-elle rendre le bonheur à ses sujets, et répondre par là aux voeux de son Auguste Père; et en profitant d'une éducation sage, apprendre ainsi à remplir les grands devoirs auxquels Elle est appelée! Puisse-t-elle avoir toujours une santé ferme! Puisse-t-elle se réjouir du bonheur public et trouver sa récompense dans l'amour de ses sujets et dans la prospérité et la grandeur de sa famille, et se voir comblée à tous égards des plus précieuses bénédictions divines!"

De knaap antwoordde:

„Messieurs, Je suis très touché de ce que vous me dîtes, et je vous en remercie bien."

Zoo waren alle formaliteiten, vereischt bij de troonsbestijging van een minderjarigen koning, volbracht. Andere en ernstiger beslommeringen en zorgen zouden volgen.

Het was Woensdag 4 Juli. Te Amsterdam waren tegen den middag een groot deel der bevolking en alle civiele en militaire autoriteiten in beweging. Het garnizoen stond langs de straten en grachten, die van de Muiderpoort naar het hôtel leidden, geschaard. Eindelijk — het was twee uur — verkondigde de donder van het geschut, dat de lang verwachte verscheen. De hertog van Reggio deed zijne intrede in de hoofdstad.

Aan de Diemermeer was hij door den luitenant-generaal Bruno, opperstalmeester des konings, met den gouverneur en zijn staf opgewacht. De burgemeester Wolters van de Poll begroette hem aan de stadspoort. In zijn hôtel verschenen de ministers. Cambier kon zijn aandoening niet bedwingen: de tranen rolden hem over de wangen.

„Voyons, M. Cambier, ne pleurez pas ainsi" — troostte de hertog — „car, par ma foi, j'en ferais autant, et nous serions ridicules tous les deux."

Oudinot te Amsterdam. Wat zou er van het jonge koningschap worden?

Oudinot had geen geruststellende berichten kunnen geven. Toen de Raad van Regentschap na de plechtigheid bijeen kwam, hadden zij genoeg vernomen, om te besluiten, dat voorloopig geene kennisgeving van de troonsbestijging van Napoleon Lodewijk aan land- en zeemacht zou geschieden. Ieder minister zou zorg dragen, voor zooveel zijn departement betrof, dat geene commissiën om hem te complimenteeren, wierden benoemd. Toen het Wetgevend Lichaam reeds eene commissie tot dit doel had aangewezen, bracht de president den 6den Juli aan de vergadering het bericht, dat de minister van binnenlandsche zaken hem op zeer delicate wijze had kennis gegeven, dat provisioneel geene commissiën bij den jongen koning zouden ontvangen worden.

Trouwens, de beschikking over den achtergelaten knaap, die als koning van Holland was erkend, werd niet meer aan den Raad van Regentschap overgelaten. Oudinot bezocht hem op het Paviljoen te Haarlem en regelde alles, zonder zich om Lodewijk's voorschriften te bekreunen. De koning zou voorloopig daar blijven; een compagnie Fransche cavalerie werd onder bevel van den generaal Bruno gesteld; een stafofficier van den hertog van Reggio zou dagelijks bij den jongen vorst vertoeven, om Oudinot op de hoogte te houden. De Raad van Regentschap zag zich verdrongen door den nieuwen meester, die het Fransche leger kommandeerde. Een oogenblik poogde hij zijne rechten te handhaven. Toen de groot-maarschalk van de

kroon, ondanks Lodewijk's bevelen, onwillig zich betoonde om dagelijks rapport over den gezondheidstoestand van den minderjarige aan den minister-president te zenden, werd er den 12den Juli eene ernstige missive ontworpen, om hem aan 's konings voorschrift te herinneren. Maar de brief werd niet verzonden. Eenige uren later kwam het bericht, dat het koninkrijk Holland opgehouden had te bestaan. [214]

Keizer Napoleon was te Rambouillet, toen de afstand van Lodewijk bekend werd. Door den handel was de eerste tijding te Parijs gekomen.

De generaal Janssens bracht den keizer het officieel bericht, den brief van den Raad van Regentschap.

Napoleon was zeer verstoord, toen hij het gebeurde vernam. Zulk een hardnekkigheid had hij niet verwacht. En dat van een broeder, die alles aan hem te danken had. „Croyez vous une malveillance aussi noire du frère, qui me doit le plus? Quand j'étais lieutenant d'artillerie, je l'élevai sur ma solde: je partageai avec lui le pain que j'avais, et voilà ce qu'il m'a fait." Maar nevens deze gemoedelijke uitboezeming ontlokte zijns broeders handeling hem ook andere uitdrukkingen, die van zijn ernstige ontevredenheid getuigden. [215]

Het moet erkend worden, de abdicatie van Lodewijk kon om de wijze, waarop zij plaats had, hem niet dan onwelkom zijn. Rustig en kalm had de keizer alles voorbereid om Holland in te lijven: het laatste tractaat was het voorwendsel geweest om het land te bezetten. Had Lodewijk afstand gedaan, verklarende, dat het politiek systema zijns broeders beter en door krachtiger handen dan de zijne moest worden uitgevoerd, de keizer zou het nu evenmin als in December hebben afgekeurd. In de waarschijnlijk-

heid van dezen afloop had hij zich reeds zoo zeer ingedacht, dat het besluit van Hollands inlijving gereed lag. Maar de afstand, die dan slechts een minnelijke schikking had geschenen, was thans een daad van verzet, voorafgegaan door een vlucht en begeleid door een protest. Nu zouden er wellicht troebelen in Holland ontstaan, als hij de rijpe vrucht, die wat al te vroeg van den stam was gevallen, wilde grijpen.

Doch welke de indruk en uitwerking in Holland en Europa ook zijn mocht, Napoleon kon niet aarzelen. Het koningschap van den kleinen neef was een belachelijkheid, en kon eene belemmering worden.

Op den middag van 12 Juli, nadat de morgenzitting van den Raad van Regentschap was afgeloopen, ontving van der Heim het antwoord [216] des keizers.

Rambouillet, 9 Juillet 1810.

Monsieur le Président de la commission de gouvernement, j'ai reçu la lettre que le conseil m'a écrite. J'ai vu avec peine ce qui s'est passé. Je ne puis donner mon assentiment à ce que le Grand-Duc de Berg, mon neveu et pupille, soit Roi de Hollande. Le rapport de mon ministre des Relations Extérieures et le décret que j'ai cru devoir rendre vous feront connaître toute ma pensée et mes définitives résolutions.

Je désire que vous les communiquiez sur le champ au Corps Législatif, afin qu'il nomme la députation qui doit se rendre à Paris, et que je sois éclairé sur tout ce qu'il sera possible de faire pour l'intérêt du Pays. Faites aussi connaître par une proclamation aux habitans de la Hollande que les circonstances de l'Europe, leur situation géographique et les prétentions de nos ennemis communs,

tout m'a fait un devoir de mettre un terme aux gouvernements provisoires qui, depuis seize ans, ont tourmenté cette partie de l'Empire. Les habitans de la Hollande seront l'objet de ma sollicitude. Je me réjouirai de leur prospérité comme de celle de ma bonne ville de Paris. Le vaste champ que j'ouvre à leur industrie, depuis Amsterdam jusqu'à Rome, leur permet d'attendre le temps marqué par les destinées pour rouvrir au commerce de mes sujets les contrées qui ont illustré vos ancêtres et qui ont vu porter si haut l'honneur des noms Bataves et Hollandais.

Je désire que la députation soit composée d'hommes choisis et pris parmi ceux qui se distinguent par leurs lumières et leur intégrité.

Cette lettre n'étant à autre fin, je prie Dieu qu'il vous ait, monsieur le Président de la Commission de Gouvernement, en sa sainte et digne garde. [217]

Ecrit à Rambouillet le 9 Juillet 1810.

Napoléon.

Bij deze missive was het rapport van den hertog van Cadore en het keizerlijk decreet [218] van inlijving, geteekend 9 Juli, gevoegd.

Vrijdag den 13den Juli kwam ten twaalf ure het Wetgevend Lichaam bijeen. Van der Heim had de treurige eer, den ondergang van zijn vaderland aan 's lands vertegenwoordiging mede te deelen.

Nog vóór de teekening van het besluit der unie, had keizer Napoleon aan het nieuw bestuur gedacht en zijn plaatsvervanger in Holland aangewezen. Het was zijn oude ambtgenoot in het consulaat, le Brun, thans prince et architrésorier de l'Empire, als zoodanig cousin des keizers.

Den vorigen dag had hij hem het volgende korte briefje [219] geschreven:

Rambouillet 8 Juillet 1810.

Mon Cousin, j'ai besoin de vos services en Hollande. Faites préparer vos équipages de voyage, et rendez-vous le plus tôt possible à Rambouillet pour y prendre vos instructions. Il est indispensable que vous partiez de Paris demain soir pour vous rendre à Amsterdam.

De 72jarige had gaarne de laatste dagen, die hem restten, in zijn vaderland doorgebracht. Maar Frankrijks meester kende geen rust voor zich zelf, en vergunde ze ook aan anderen niet.

De luitenant-generaal van den keizer in Holland kwam den 14den Juli te Amsterdam aan. De minister van oorlog had met den hertog van Reggio de militaire honneurs vastgesteld, waarmede hij ontvangen werd. Buiten de poort van Amsterdam ontvangen door den landdrost van Amstelland, aan de Diemerbrug door Burgemeester en Wethouders der hoofdstad, werd hij door eene commissie van staatsraden onder het gedonder van het geschut naar het koninklijk paleis geleid. Daar in de Mozeszaal, wachtten hem de ministers.

Zij zouden voorloopig werkzaam blijven, na, als alle ambtenaren, den eed van trouw aan het keizerlijk gouvernement te hebben afgelegd.

Het Wetgevend Lichaam mocht uiteengaan, na aan den eersten last van den nieuwen meester te hebben voldaan. Den 18den liet de hertog van Plaisance den voorzitter tot zich komen, en vermaande hem, dat de commissie, wier benoeming Napoleon had bevolen, den volgenden dag

moest worden aangewezen. Goedhartig en welwillend voegde hij er bij, dat de vergadering zich niet tot zich zelve behoefde te bepalen, maar kiezen kon, ook buiten haar eigen kring, „de beste, braafste, kundigste, eerlijkste en verlichtste mannen van de geheele natie. De commissie moest bestaan uit mannen, die niet alleen het meeste voordeel aan de natie zou kunnen toebrengen, maar ook de meeste eer aan dezelve aandoen."

Het Wetgevend Lichaam had zich met de zaak reeds bezig gehouden, en aan eenigen uit zijn midden opgedragen, een lijst van geschikte personen samen te stellen. Deze lijst, een dertigtal namen bevattende, werd in de morgenzitting van den volgenden dag ter tafel gebracht en door de vergadering, onder protest van Van Westreenen van Themaat, overgenomen. Des middags, te één uur, werden in eene gecontinueerde vergadering de leden der commissie van Reunie benoemd. Het waren :

C. T. Elout.

Generaal Janssens.

C. F. van Maanen.

W. J. van Brienen, Staatsraad, Wethouder van Amsterdam.

J. H. van Lijnden van Lunenburg, Landdrost van Utrecht.

Van den Bosch van Terwolde, Staatsraad, Assessor in Gelderland.

J. van der Houte, Staatsraad, Directeur van den Waterstaat.

J. Repelaer, Staatsraad, quartierdrost van Maasland.

W. F. van Hemert, Assessor in Overijssel.

J. van Burmania, Burgemeester van Leeuwarden.

Van Leyden van West-Barendrecht, Oud-Minister van Binnenl. Zaken.

J. H. Mollerus, Groot-Kanselier der titels.

Van Bernuth, Directeur der Domeinen.

Van Gennep, Staatsraad.

Imhoff, Staatsraad. [220]

Nog denzelfden avond deelde de president Jarges den uitslag der stemming aan den prins mede, die „tevreden scheen; tevens opmerkende het desinteressement, 't welk de vergadering aan den dag lag, door geen leden uit haar midden te benoemen."

Nôg eenige dagen bleef het Wetgevend Lichaam bijeen. Den 27sten Juli communiceerde Jarges aan zijne medeleden, dat hij zich op hun verzoek naar den prins van Plaisance had begeven, om te vragen, of een langer samenzijn werd vereischt. De prins had geantwoord, dat zij konden uiteengaan en naar hunne woningen vertrekken, tot tijd en wijle zij door hem weer zouden worden geconvoceerd.

„Zijnde diensvolgens de vergadering door den president gescheiden."

AANTEEKENINGEN

OP

DE ONDERGANG VAN HET KONINKRIJK HOLLAND.

---

[1] (blz. 8). »Il est exactement vrai que le prince Louis ne s'en souciait pas le moins du monde: on fut obligé de faire violence à ses gouts de retraite, pour la (la couronne) lui faire accepter." *Mémoires du Duc de Rovigo* II. 256. Verg. *Documents Historiques sur la Hollande.* I. 125.

[2] (blz. 9). *Documents Historiques* I. 129, 130.

[3] (blz. 10). Hoe weinig juist de voorstelling is in de *Documents Historiques.* t. I 212—215, is na de uitgave van de *Correspondance de Napoléon I*, tome XIII en XIV, en de brieven van Koning Lodewijk in mijn *Napoléon I et le Roi de Hollande*, p. 4—21 niet meer twijfelachtig. De verhouding is van den beginne af veel minder gunstig geweest, dan Lodewijk het hier doet voorkomen. Dat Napoleon gunstig voor zijn bezuinigingsplannen was gestemd, gelijk Louis (p. 215) te verstaan geeft, is stellig onjuist.

[4] (blz. 12). »L'indépendance du royaume est garantie par l'empereur notre frère: les lois constitutionnelles garantissent également à chacun ses créances sur l'etat, sa liberté personnelle et sa liberté de conscience." *Proclamation du 9 Juin* 1806.

[5] (blz. 14). Verg. *Napoléon I et le Roi de Hollande* p. 29, 39.

[6] (blz. 15). *Leven van C. H. Graaf Verhuell*, D. II. bl. 115, 141, 159. — *Verslag van Röell* bl. 29. — *Mémoires sur la cour de L. N.* p. 39. — *La cour de Hollande*, par un auditeur p. 99.

[7] (blz. 15). »Mon Frère, j'ai reçu vos lettres. J'ai changé le général Dupont-Chaumont sur votre demande. Je ne puis changer le sieur la

Rochefoucauld. Je n'ai pas d'Anglais à mon service, et un Anglais de la faction de Windham pourrait seul être bien accueilli en Hollande." 12 Oct. 1808 *Correspondance de Napoléon I*, tome XVII, p. 348.

[8] (blz. 20). Vreede, *Geschiedenis der Diplomatie van de Bataafsche Republiek.* II. 2 bl. 187.

[9] (blz. 22). Mr. J. A. Sillem, *De politieke en staathuishoudkundige werkzaamheid van J. J. A. Gogel*, Amst. 1864, bl. 67.

[10] (blz. 22). "Die Holländer hatten während des Krieges mit England, bei der Neutralität Preuszens, die ihnen benachbarten Ostfriesischen Häfen immer als Schlupfwinkel zu ihrem Schleichhandel genutzt. Es scheint daher der allgemeine Wunsch der Holländischen Kaufmannschaft gewezen zu seyn, dasz Ostfriesland in dem Besitz einer fremden Macht verbleiben möchte, um bei einem wieder ausbrechenden Seekriege ihren nun gelähmten Handel unter Ostfriesischer Maske und über Ostfriesland in Gang zu erhalten." Wiarda, *Neueste Ostfriesische Geschichte* II. S. 428.

[11] (blz. 23). Lodewijk schijnt Caulaincourt op het oog te hebben, waar hij zegt, dat een der groot-officieren van zijn huis, die veel verplichting aan hem had, zijne oogluiking jegens Zweedsche schepen aan den keizer heeft verraden. *Doc. Hist.* II. 99, 180. Verg. *Leven van Verhuell* II. 114. Zeker intusschen is het, dat een geheel ander en minder opgemerkt man een groote rol in deze dagen gespeeld heeft. Gohier, de president van het Directoire op den 18den Brumaire, was in het jaar 10 consul-generaal van Frankrijk te Amsterdam geworden. De man, wien de generaal Bonaparte bij zijn terugkomst uit Egypte als hoofd van het Fransche gouvernement had begroet, was thans een van diens ondergeschikte ambtenaren, "le sieur Gohier." Hem werd, in Jan. 1808, tengevolge van een zijner dépêches, gelast, de arrestatie der Zweden en de confiscatie der goederen van de Hollandsche regeering te eischen. *Correspondance de Napoleon I.* tome XVI. p. 248. Cf. p. 63. — Zonderling spel van 't lot! De koning Louis Bonaparte was dezelfde prins Louis, die aan dezen president van het Directoire, in hechtenis genomen op den 18den Brumaire, de vrijheid had aangekondigd. Gohier deelt in zijne mémoires het toen met Louis gevoerde gesprek over den generaal Bonaparte mede. *Mémoires de Gohier* I. 344. Koning Lodewijk moet, het kan niet anders, met hem verscheidene malen in aanraking zijn geweest. Des te meer opmerking verdient het, dat hij zijn naam niet noemt, zelfs niet, waar hij het gebeurde op den 18den Brumaire vermeldt (*Documents Historiques*, I. 101). Ook Gohier, die een paar maal zijn verblijf in Holland vermeldt (*Mémoires* II. 95, 334), noemt Lodewijk's naam niet.

[12] (blz. 24). »Le climat de la Hollande ne vous convient pas. D'ailleurs la Hollande ne saurait sortir de ses ruines. Dans ce tourbillon du monde, que la paix ait lieu ou non, il n'y a pas de moyen pour qu'elle se soutienne. Dans cette situation des choses, je pense à vous pour le trône d'Espagne." *Correspondance de Napoléon I*, tome XVI. p. 500.'

[13] (blz. 24). Lodewijk beweert in zijne *Documents* II. 311, dat het edikt van 1 Oct. den keizer zoo zeer bevredigd heeft, dat hij de orders van 16 Sept. introk. Hoe onjuist dit is, en tevens, hoe grooten omvang en beteekenis het decreet van 16 Sept. in de toepassing heeft verkregen, bewijzen de bewoordingen, waarmede in de Koninklijke Courant van 19 Juni 1809 de intrekking van 4 Juni werd ingeleid: »Een buitengewoon courier heeft aan Z. M. de gewichtige tijding overgebracht, dat de commercieele betrekkingen tusschen Holland en Frankrijk wederom op den ouden voet hersteld zijn; keizer Napoleon heeft door het decreet, waarvan wij de vertaling doen volgen, dat van den 16den van Herfstmaand, tegen den Hollandschen koophandel uitgevaardigd, herroepen."

[14] (blz. 24). Napoleon schrijft den 12den Oct. 1808 aan Louis: »Aucune des lois du blocus n'est observée; plus de cent bâtimens passent par mois de Hollande en Angleterre; tous les jours des particuliers en reviennent. Il n'est donc pas extraordinaire que le Conseil d'État ait rédigé un decret pour gêner les communications de la Hollande avec la France. Votre pays sera bien malheureux si ce système s'accroit, et que le Rhin et l'Escaut soient fermés à la Hollande. Vous êtes trop raisonnable pour laisser venir les choses à ce point, et pour ne pas prendre les mesures nécessaires pour rétablir le blocus de l'Angleterre comme par le passé." *Correspondance de Napoleon I.* tome XVII, p. 548.

[15] (blz. 24). Sautyn Kluit, *Geschiedenis van het continentaal stelsel*, bl. 97.

[16] (blz. 25). Deze botsing in Juli 1809 is tot dusver onopgemerkt gebleven.

Ziehier het briefje van Napoleon, te Schönbrunn, 17 Juillet 1819, aan den Minister van Buitenlandsche Zaken: »Monsieur de Champagny, vous trouverez ci-joint un décret du roi de Hollande. Ecrivez à M. la Rochefoucauld pour qu'il demande que ce décret soit sur-le-champ rapporté, et pour qu'il fasse connaître que la Hollande doit partager le sort de la France, sa bonne ou sa mauvaise fortune; que, si elle sépare sa cause de celle du continent, je me séparerai d'elle. Le sieur la Rochefoucauld doit parler avec la plus grande force, et si la Hollande ne se remet pas sur le même pied que la France et ne rentre pas tout-à-fait dans son système, il doit

déclarer qu'il ne peut pas garantir l'état de paix." *Correspondance de Napoléon* I. tome XIX, p. 261.

Het decreet, door den keizer bedoeld, wordt noch door hem, noch door de uitgevers zijner correspondentie aangeduid. Wanneer wij de *Besluiten van Koning Lodewijk* in 1809 nagaan, vinden wij slechts een tweetal, dat voor de onderscheiding, zulk een ergernis bij Napoleon te hebben opgewekt, misschien in aanmerking kan komen. Het is het decreet van 31 Maart, door ons in den tekst vermeld, en dat van den 22sten van Grasmaand, inhoudende de *Grondwet op den constitutionelen adel van het koningrijk Holland.* Dat Lodewijk's adellijke liefhebberijen den keizer een ergernis waren, is zeker; en blijkt ook uit de herroeping van dit decreet, die later op Napoleon's last plaats had. Doch dit decreet wordt blijkbaar niet aangeduid met de woorden: »la Hollande doit partager le sort de la France, sa bonne ou sa mauvaise fortune enz." Bovendien, indien de keizer dit adelsdecreet heeft bedoeld, zou Lodewijk, ook al weigerde hij de intrekking, toch zeker den moed niet gehad hebben den 1sten October de *Statuten betrekkelijk den adel van het koningrijk Holland* uit te vaardigen. Eindelijk — om dezen constitutioneelen adel zou de keizer toch wel niet met oorlog hebben gedreigd.

Er kan wel geen twijfel bestaan, dat de keizer het decreet van 31 Maart met de latere uitbreiding van den 20sten Mei, heeft op het oog gehad. Het eenige bezwaar, dat hiertegen kan worden ingebracht, is dit: »Het decreet is van 31 Maart en het keizerlijk schrijven van 17 Juli. Kan men aannemen, dat gedurende zulk een lang verloop van tijd Lodewijk's besluit aan zijn broeder onbekend is gebleven? Neen, want Lodewijk's decreet van 31 Maart is in den *Moniteur* van 11 April opgenomen." Dit bezwaar echter weegt in werkelijkheid minder, dan het schijnt. Wanneer men bedenkt, dat keizer Napoleon den 13den April Parijs verliet om den vierden coalitiekrijg aan te vangen, is het zeer begrijpelijk, dat het bericht van den *Moniteur* hem, vervuld van krijgszorgen, niet van de hoofdzaak heeft afgeleid. De hachelijke strijd, door de overwinning bij Wagram ten gunste van Frankrijk beslist, leidde tot den wapenstilstand van Znaym (12 Juli). Wie de correspondentie van Napoleon van Maart—12 Juli nagaat, ziet dat hij zich in deze maanden met weinig anders dan militaire zaken heeft bemoeid. De uitbreiding, door Lodewijk den 20sten Mei aan het decreet van 31 Maart gegeven, heeft blijkbaar de aandacht des keizers wakker geroepen.

Eenige maanden later, in December, toen koning Lodewijk te Parijs was, somde Napoleon hem in een langen epistel zijne grieven en eischen op. Deze brief behoort tot de vele, die de uitgevers van de *Correspondance de*

Napoléon I het oorbaar hebben geacht, niet op te nemen. Jammer intusschen, dat hij zoowel in Fransche als Hollandsche bronnen voor ieder toegankelijk is. Koning Lodewijk zelf heeft het broederlijk schrijven een plaatsje in zijne *Documents Historiques* (III. 208), waardig gekeurd. Ook Röell in zijn bekend *Verslag*, Bijlage 16. De onbekende auteur van de *Mémoires sur la cour de Louis Napoléon et sur la Hollande* heeft den brief ook opgenomen (bl. 348), doch bij vergissing op het jaar 1808. In dit schrijven nu leest men: „Votre majesté a profité du moment ou j'avais des embarras sur le continent pour laisser renouer les relations de la Hollande avec l'Angleterre, violer les lois du blocus, seul moyen de nuire efficacement à cette puissance. Je lui ai témoigné mon mécontentement de cette conduite en lui interdisant la France (decreet van 16 Sept. 1808), et je lui ai fait sentir que, sans le secours de mes armées, en fermant le Rhin, le Weser, l'Escaut et la Meuse à la Hollande, je la mettais dans une position plus critique que si je lui eusse déclaré la guerre, et je l'isolais de manière à l'anéantir. Ce coup a retenti en Hollande. Votre majesté a imploré ma générosité, et en a appelé à mes sentiments de frère, a promis de changer de conduite, j'ai pensé que cet avertissement serait suffisant. J'ai levé la prohibition de mes douanes, mais votre Majesté *est revenue à son premier système. Il est vrai qu'alors j'étais à Vienne, et que j'avais une pesante guerre sur les bras.* Tous les bâtimens américains qui se présentaient dans les ports de Hollande, tandis qu'ils étaient repoussés de ceux de France, votre Majesté les a reçus. J'ai été obligé *une seconde fois* de fermer mes douanes au commerce hollandais: certes il était difficile de faire une déclaration de guerre plus authentique. Dans cet état de choses, nous pouvions nous regarder réellement en guerre."

[17] (blz. 26). De Garden, *Histoires de traités*, tome XII. p. 79.

[18] (blz. 27). Häusser, *Deutsche Geschichte* III. 439. Pertz. *Leben des Freih. von Stein.* II. 380, 369. Blijkens de brieven door von Gentz, Stein en den Prins van Oranje in deze dagen gewisseld, beschouwde geen hunner den aanval op Walcheren als een poging om Holland te bevrijden of Oranje te herstellen. Het hoogste, dat zij er van verwachtten, was dat de expeditie, na Antwerpen te hebben vernield, een landing in Noord-Duitschland zou beproeven. In dat geval wilden Stein en Gentz den Prins aan het hoofd van de beweging stellen.

[19] (blz. 27). Men weet, dat deze doorreize van Stahremberg door Holland een der grieven was van keizer Napoleon tegen Lodewijk. (*Documents Historiques* III. 117). Wanneer en in welke vermomming hij te Londen aankwam, leert ons Miss Berry, in haar *Journal and Correspondence*, II. 379.

„Wednesday, May 10th — Called at Lady Donegall's. Soon after Agnes arrived, saying that there was a Mr. Long who wished to speak to me upon business, and that she had brought him with her. I went to the door to see who it was and found it was Prince Stahremberg, but so disguised, that he could hardly be recognised. He had rather a long beard below his chin and a black wig. In this disguise he had crossed Holland, and had come over in a fishing-boat, which brought him to Aldborough in Suffolk, where he landed between one and two o'clock this morning and he was with us between two and three o'clock in the afternoon. He stayed till four o'clock, when he was to see Mr. Canning. In the evening he returned, after having dined with Mr. Canning, in the same travelling costume."

In eene nota, 18 Mei overgegeven, drong hij met nadruk op een afleiding aan en het liefst in Noord-Duitschland. Doch, wat ook mocht besloten worden, ééne zaak was onmisbaar: „il faut que l'exécution suive immédiatement la détermination." *Expédition de l'Escaut*, p. 83. Volgens getuigenis van Sir David Dundas, later in de parlementaire enquête afgelegd, werd daarop den 20 Mei de order gegeven „pour la réunion de 23.000 hommes". id. p. 127, 213 etc. Dat toen het besluit van de onderneming tegen Walcheren nog niet stellig vaststond, blijkt uit den brief van Castlereagh, in de volgende noot mede te deelen.

[20] (blz. 28). Castlereagh schrijft 29 Mei 1809 aan Sir David Dundas: „l'établissement maritime que l'ennemi a organisé dans l'Escaut ne s'est pas élevé jusqu'ici à moins de vingt vaisseaux de ligne de divers rangs, et promet de recevoir sous peu une extension encore plus grande, soit sous le point de vue du nombre de vaisseaux et de leur force, soit sous celui de la défense: ce qui rendra cet établissement (considéré comme position maritime), non seulement très-redoutable à la tranquillité de la Grande-Bretagne, mais encore beaucoup plus difficile à attaquer. Ces considérations ont fixé l'attention particulière des ministres de S. M.; ils croient donc de leur devoir de rechercher avec soin jusqu'à quel point il est encore possible de porter un coup mortel à la puissance maritime de l'ennemi, en détruisant à la fois et son arsenal à Anvers et les vaisseaux stationnés sur les divers points de l'Escaut, entre Anvers et Flessingue." *Expédition de l'Escaut* p. 120.

En, als 't ware bij den aanvang zelven der onderneming, ontwikkelde Castlereagh dit denkbeeld nogmaals aan den Earl of Chatham als het hoofddoel van den tocht.

„Although the effect that may be expected to be produced on the general scale of the war, by the employment of a large British army of not less

than 40.000 men, in a quarter where the enemy has so many and such important interests at stake, has had a principal share in determining his Majesty's Government to undertake the present enterprise, your lordship will consider the operation in question as, in its execution, more immediately directed against the fleet and arsenals of France in the Scheldt.

„The complete success of the operation would include the capture or destruction of the whole of the enemy's ships, either building at Antwerp or afloat in the Scheldt, the entire destruction of their yards and arsenals at Antwerp, Terneuse, and Flushing, and the rendering, if possible, the Scheldt no longer navigable for ships of war." *Correspondence of Castlereagh*, VI, 291. *Downing Street*, Juli 1809.

[21] (blz. 28). *Correspondance de Napoléon I.* tome XVII, p. 219.

[22] (blz. 29). *Correspondance de Nap. I.* tome XIX, p. 362: „Un billet qui m'a été adressé par le ministre de la guerre m'indique le lieu où est mon escadre: trois vaisseaux sont près de Lillo et huit plus près d'Anvers" (18 Aout) — l. c. p. 511. „J'ai aujourd'hui dix vaisseaux à Anvers (25 Sept.)." —

[23] (blz. 29). Mertens en Torfs, *Geschiedenis van Antwerpen*, VII, 70.

[24] (blz. 29). Van Hoek, *Geschiedenis der landing*, bl. 53, 55. — Castlereagh, *Correspondence* VI, 328.

In *Le Spectateur Militaire*, année 1836, p. 258 komt een *Rapport circonstancié de ce qui s'est passé dans l'île de Walcheren* etc. van de hand des Generaals Osten voor. Het rapport is zeer ongunstig voor Bruce, maar legt ook van de krijgstucht der Fransche troepen een hoogst nadeelig getuigenis af. Osten geeft het bedrag van 6,783 man op. Bij de overgave van Vlissingen waren er nog strijdbaar 3,773. De overigen waren of gedood of ziek.

[25] (blz. 30). Castlereagh, *Correspondence* VI, 291. Verg. *Correspondance de Napoléon I*, tome XIX, p. 363.

[26] (blz. 30). „Die öffentliche Meinung ist Lord Chatham nicht günstig, nie brauchte ihn sein Bruder. Man nennt ihn wegen seines späten Aufstehens the *late* Lord Chatham". Stein aan Pertz, in Pertz, *Leben von Stein* II. S. 389.

[27] (blz. 31). *Mémoires et Correspondance du roi Jérome*, tome IV, p. 279, 263. — Krayenhoff, *Bijdragen* enz. blz. 132, 82, 98.

[28] (blz. 32). Krayenhoff, a. w. Bijlage N°. 3.

[29] (blz. 32). Krayenhoff, a. w. Bijlage N°. 2. — *Notes Historiques d'Alex. Baron de Hugenpoth d'Aerdt*, p. 19.

[30] (blz. 32). *Leven van Verhuell* II, 148. — Krayenhoff, a. w. bl. 152, 133.

[31] (blz. 33). *Expédition de l'Escaut*, p. 5.

[32] (blz. 33). *Expédition de l'Escaut*, p. 426.

[33] (blz. 33). Castlereagh, *Correspondence* VI, 319.

[34] (blz. 33). Opmerkelijk is het oordeel van Generaal Monnet: „General Monnet told me, in plain terms, what the real situation of Flushing and Walcheren was: that if the British troops had immediately attacked Antwerp they must have succeeded in taking that place, and in the destruction of the French fleet. They sent him, he said, to Flushing 3000 men from Antwerp of such troops as they had, the same as his garrison was composed of, men of all nations, who would not obey his orders, and who had fired on him and his officers.

He told me that men of the city of Antwerp, and all the neighbourhood, they collected from report, might have amounted to 35.000 men; that was the most: few, if any of them, had seen service and they had no officers to command them. He said, Lord Chatham had been led by his spies into error as to their discipline, number and strength: for he might, at any time, from the appearance at our fleet on the coast to the hour of his departure from Flushing, have taken Antwerp." Castlereagh, *Correspondence* VI, 328.

[35] (blz. 34). Dépêche du comte de Liverpool au lieut.-gen. Don, datée du 27 Oct. 1809. *Expédition de l'Escaut* p. 35 en 106—115. cf. *Correspondance de Napoléon I*, XIX, p. 402, 448.

[36] (blz. 35). *Documents Historiques*. III. 132. Thiers zegt, in zijn 36ste boek, dat Clarke aan Louis schreef: „pour lui insinuer que s'il voulait le commandement, il ne tenait qu'à lui de le prendre en qualité de connétable". Uit het briefje van 12 Aug. blijkt, dat Lodewijk gelijk heeft en ook Cambacérès hem het kommando had opgedragen.

[37] (blz. 35). Thiers, *Histoire du Consulat et de l'Empire*, (Ed. Meline, III, p. 546). A l'archicancelier, 12 Aug. 1809. — Dit briefje, door Thiers uitgegeven, is in de *Correspondance de Napoléon* voorbijgegaan.

[38] (blz. 36). *Correspondance de Napoleon I*, tome XIX, p. 349.

[39] (blz. 36). *Le Moniteur Universel*, 16 Août 1809.

[40] (blz. 37). *Correspondance de Napoléon I*, tome XVIII, p. 344.

[41] (blz. 37). „Ce que vous aviez de mieux à faire est de réunir le plus de troupes possible, afin de pouvoir défendre votre pays, et d'être de quelque utilité à la cause commune. C'est la première fois que vous me demandez mon avis. Si vous me l'eussiez demandé plus tôt, je ne vous aurais point conseillé de licencier vos troupes; je vous aurais répété que rien n'était fini en Europe, et que, tandis que vous désarmiez, je levais de nouvelles con-

scriptions et renforçais mes armées de 150,000 hommes. Vous sentirez facilement l'imprudence des mesures que vous aves prises et les résultats dangereux qu'elles peuvent avoir pour votre pays et pour tout le monde." 21 Mars. *Correspondance de Napoléon*, tome XVIII, p. 379.

[42] (blz. 37). *Correspondance de Napoléon I*, tome XVIII, p. 468.

[43] (blz. 39). In de brieven, die Fievée in deze dagen tot den keizer richtte, wordt met groote scherpzinnigheid en openhartigheid over den inval der Engelschen en de maatregelen van het gouvernement kritiek geoefend. „J'ai vécu au milieu de la Révolution et je n'ai jamais entendu de railleries si amères, de ménaces aussi hautement exprimées," en elders: „L'empereur, qui doit connaître mieux que personne l'esprit des hommes auxquels il délègue une partie de son pouvoir, ne peut-il pas appréhender que quelques-uns d'entre eux, dupes les premiers d'un enthousiasme qu'ils se donnent et croient communiquer, ne se laissent entraîner jusqu'à oublier que ce qui sauve les républiques peut souvent n'être qu'une combinaison propre à perdre les monarchies?" *Correspondance et relations de Fievée avec Bonaparte*. II. 384, 388. Wanneer men de twee brieven, waaruit deze citaten als proeven zijn genomen, nauwlettend leest, en zich voorstelt, dat zulke woorden door Napoleon moesten aangehoord worden, ten gevolge, gelijk hij oordeelde, van den onwil van Lodewijk, dan is zijn bitterheid en zijn vijandige stemming jegens dezen beter te begrijpen, dan wanneer men alleen op zijn eigen uitlatingen let. Hoezeer keizer Napoleon de beschouwing van Fievée deelde, bewijzen zijne brieven aan Fauché, *Correspondance de N. I*, tome XIX, 506, 520. „Le peuple prend de l'incertitude sur le gouvernement, les esprits travaillent: le moindre incident peu faire naître une crise".

[44] (blz. 39). *Correspondance de Napoléon I*, tome XIX, p. 415.

[45] (blz. 40). „Il est nécessaire pour les negociations entamées ici, pour l'exemple de l'avenir, et pour mes vues ultérieures, d'avoir une armée dans le Nord. Il est trop heureux que les Anglais nous donnent le prétexte de la former. — — A vous parler confidentiellement, il est possible que, lorsque ceci sera terminé, je fasse occuper les côtes de Hollande pour fermer les ports de Hollande aux Anglais. Ils sentiront le résultat d'une clôture en règle des débouchés de l'Ost-Frise, de l'Elbe, et de la Zélande. Jusqu'à cette heure, ils vont et viennent en Hollande comme ils veulent." Au General Clarke, 9 Août 1809. *Correspondance de Napoléon I*, XIX, 322.

[46] (blz. 40). 20 Sept. Au ministre de la marine. *Correspondance de N. I*. XIX, 482. „Anvers vient d'acquérir à mes yeux une importance qu'il n'avait pas." XIX, 469. 14 Sept. Au ministre de la guerre.

[47] (blz. 40). Zoo werd bijv. om den aanval op Antwerpen van de rech-

terzijde te beletten, het volgende als noodig aangewezen: établir par des forts une communication assurée entre l'île de Walcheren et l'île de Sud-Beveland; faire une tête de pont à Bergen-op-Zoom, dans l'île de Sud-Beveland; établir des forts pour assurer la communication du fort de Bath avec le continent." *Correspondance de Napoléon I*, XIX, 514.

[48] (blz. 41). Krayenhoff, *Bijdragen* enz. bl. 141. — van Sypestein, *Leven van Dumonceau*, bl. 66, 67, Aanteekeningen. — *Correspondance de Napoléon I*, tome XIX, p. 428.

[49] (blz. 41). „Au reste, le Général en chef de l'armée Française du Nord, étant le maître de prendre les dispositions qui lui conviennent, le Maréchal Dumonceau doit le seconder de tous ses moyens, mais je défends qu'on dégarnisse ni Bath, ni Bergen-op-Zoom, ni aucune place etc." Aan den Minister van Oorlog, 27 Sept. Krayenhoff, *Bijdragen* enz. bl. 151.

[50] (blz. 41). *Correspondance N. I*, tome XIX, p. 470. — Krayenhoff, *Bijdragen* enz. bl. 165.

[51] (blz. 42). *Correspondance de Napoléon I*, tome XIX. 314, 322, 337, 470, 419,

[52] (blz. 43). *Leven van Verhuell*, II. 159.

[53] (blz. 43). De Caraman, *Quelques mots sur les affaires de Hollande en* 1810, p. 9.

[54] (blz. 43). *Correspondance de Napoléon I*, tome XIX, p. 368. — *Verslag van Röell*, bl. 57.

[55] (blz. 43). Au comte de Champagny: 23 Sept. „Ecrivez au sieur la Rochefoucauld, qu'il ne doit rien conclure, rien signer, qu'il doit seulement discuter le sujet de plainte, que j'ai contre la Hollande, *et laisser tout pendant*. *Correspondance de Napoléon I*, tome XIX, p. 496.

[56] (blz. 43). Bignon, *Histoire de France sous Napoléon II*, p. 384. Ook deze nota is in de *Correspondance* niet opgenomen.

[57] (blz. 44). *Correspondance de Napoleon I*, tome XIX, p. 571.

[58] (blz. 44). *Correspondance de Napoléon I*, tome XX, p. 25.

[59] (blz. 44). Thiers l. c. (ed. Melines, livre XXXVII), III, p. 268.

[60] (blz. 44). Tome III, p. 148.

[61] (blz. 45). *Napoléon I et le roi de Hollande*, p. 63.

[62] (blz. 45). *Verslag van Röell*, Bijlage I, bl. 199.

[63] (blz. 45). v. Sypestein, *Leven van Dumonceau*, bl. 70.

[64] (blz. 46). *Correspondance de Napoléon I*, tome XIX, p. 560. Het hoogst ongunstig rapport van Bessières over de onmogelijkheid om Vlissingen te hernemen (XX, 10, 11), dat Napoleon zoo weinig smaakte, schijnt de oorzaak der Fransche werkeloosheid geweest te zijn.

[65] (blz. 46). Krayenhoff, *Bijdragen*, bl. 136.

[66] (blz. 46). Krayenhoff, bl. 164. — v. Sypestein, *Leven van Dumonceau*, bl. 72.

[67] (blz. 47). Krayenhoff, bl. 154, 162.

[68] (blz. 47). Dat er in 1809 geen vrijheid van drukpers bestond, behoef ik niet aan te stippen. Een kurieus proefje, hoe ver het toezicht zich uitstrekte, heb ik medegedeeld in *De oude Tijd* 1869, bl. 357. Verg. mijn artikel, *Iets over Amsterdamsche Couranten in* 1809, in *de Nederlandsche Spectator* 1869, bl. 382.

[69] (blz. 47). *Verslag van Röell*, bl. 199. — *Levensbijzonderheden van Krayenhoff*, bl. 67.

[70] (blz. 48). Verg. het boven aangehaalde artikel in *de Nederlandsche Spectator* van 1869.

[71] (blz. 48). *Documents Historiques*, III, 157. „Il fallait s'allier à l'Angleterre et jouer en désespéré". 171, 157.

[72] (blz. 48). *Levensbijzonderheden van C. R. T. Krayenhoff*, bl. 66.

[73] (blz. 48). *Leven van Verhuell*, II, 158.

[74] (blz. 49). „Depuis longtemps j'ai répété, qu'au point, ou les choses en sont venues, il n'y a que ce seul moyen pour parvenir à un raccommodement solide et durable." — *Verslag van Röell*, bl. 199.

[75] (blz. 49). Zie *Documents Historiques* III. 155 en hierachter BIJLAGE A.

[76] (blz. 51). Na den 15den Aug., toen de koning naar Holland was teruggekeerd en men eene landing der Engelschen noordelijker dan in Zeeland scheen te vreezen, was er met de defensie van Amsterdam reeds een krachtige aanvang gemaakt. Den 20sten Aug. was er voor dat doel een som van *f* 300,000 disponibel gesteld — (*Rijksarchief Secrete stukken over* 1810—18).

[77] (blz. 51). *Levensbijzonderheden van C. R. T. Krayenhoff*, bl. 68.

[78] (blz. 53). „L'opportunité d'un voyage à Paris fut discutée et affirmée à l'unanimité par tous les Ministres. Le Roi n'adhéra à cet avis unanime, qu'après que chacun des Ministres l'eut donné par écrit." *Notes Historiques du Baron de Hugenpoth d'Aerdt*. p. 20. Het eenige dier schriftelijke adviezen, dat tot dusver bekend is, is dat van Röell. *Verslag van Röell*, bl. 200, Bijlage I.

[79] (blz. 53). In de Koninklijke Courant van den 23sten komt reeds het bericht voor, dat de koning het W. L. Zondag daarop ontvangen zou.

[80] (blz. 56). Krayenhoff, *Bijdragen* enz. bl. 185. — Mr. G. W. Vreede heeft in zijne belangrijke *Geschiedenis der Diplomatie van de Bataafsche Republiek* uit de MS. autobiografie van D. van Hogendorp medegedeeld,

dat bij de landing der Engelschen de Generaal Tarayre schriftelijk zijn ontslag aan Lodewijk had verzocht, omdat hij het zwaard niet tegen zijn vaderland wilde trekken. De koning zou daarop hem op staanden voet zijn ontslag, zonder behoud van pensioen of rang, hebben toegezonden.

Dat een dergelijke botsing plaats heeft gehad bij de landing, acht ik hoogst onwaarschijnlijk. De gunst, waarin Tarayre bij Lodewijk voortdurend stond, blijkt uit de bijzonderheid, dat hij met de garde op 's konings bevel naar Amsterdam terug is gegaan, toen Bernadotte het kommando van Lodewijk overnam. Geen spoor van wantrouwen in hem is mij, voor dit besluit van 26 Nov. (Krayenhoff, *Bijdragen* bl. 185), voorgekomen. Van een ontslag, en dat wel zonder behoud van pensioen of rang, is mij mede niets gebleken.

[81] (blz. 56). *Levensbijzonderheden van Krayenhoff*, bl. 70.

[82] (blz. 61). *Verslag van Röell*, bl. 226.

[83] (blz. 65). Krayenhoff, *Bijdragen* enz. bl. 186, 187.

[84] (blz. 65). Sypestein, *Leven van Dumonceau*, bl. 73 en Aanteek. bl. 66.

[85] (blz. 66). Zie de proclamatie in het vervolg op de *Beschrijving van Zeeland*, door Mr. Z. Paspoort, bl 94.

[86] (blz. 66). Krayenhoff, a. w. bl. 200.

[87] (blz. 66). In de *Levensbijzonderheden van Krayenhoff*, bl. 71, wordt alleen Capellen genoemd. Capellen in zijne memoires noemt ook Appelius. Hoe weinig men overigens op deze uitgave aan kan, is genoeg bekend. Zie *Souvenirs du Comte van der Duijn van Maasdam et du Baron de Capellen*, St. Germain en Laye 1852. p. 415.

[88] (blz. 66). Het eenige bericht, dat wij van deze samenkomst met notabelen hebben, danken wij aan Röell, *Verslag*, bl. 30.

[89] (blz. 67). *Verslag van Röell*, bl. 30. Bijl. 10.

[90] (blz. 67). Den 13en Dec. schreef Napoleon aan den hertog van Cadore: „écrivez au sieur la Rochefoucauld pour connaître l'effet qu'a produit en Hollande mon discours, et quelle sorte d'opposition on trouvera à la réunion." *Correspondance de N. I*, tome XX, p. 60. De uitnoodiging van la Rochefoucauld en de samenkomst met Mollerus had den 10den Dec. plaats. De ambassadeur was dus den wensch des keizers voorgekomen. Doch dit zal hem wel niet euvel zijn geduid.

[91] (blz. 68). *Verslag van Röell*, bl. 223.

[92] (blz. 68). Krayenhoff, *Bijdragen* enz. bl. 202 verv.

[93] (blz. 68). v. Sypestein, a. w. bl. 74 verv. Aant. bl. 67.

[94] (blz. 69). *Verslag van Röell*, bl. 53, 244. Verg. de aanteekening van Mollerus, bl. 247.

[95] (blz. 70). *Correspondance de N. I*, t. XX, p. 52.

[96] (blz. 70). Krayenhoff, *Bijdragen* enz. bl. 218 verv. — *Levensbijzonderheden van C. R. T. Krayenhoff*, bl. 72.

[97] (blz. 70). *Verslag van Röell*, bl. 90.

[98] (blz. 71). *Verslag van Röell*, bl. 91 verv.

[99] (blz. 71). *Correspondance de Napoléon I.* t. XX, p. 130. — *Verslag van Röell*, bl. 97.

[100] (blz. 72). *Verslag van Röell*, bl. 118. Zie den brief des keizers van 27 Jan. aan den generaal Clarke in de *Correspondance de Napoléon I.* t. XX, p. 145.

[101] (blz. 73). *Verslag van Röell*, bl. 98, 255. — Krayenhoff, *Bijdragen* enz. bl. 241.

[102] (blz. 73). Krayenhoff, *Bijdragen* enz. bl. 241.

[103] (blz. 73). *Levensbijzonderheden van Krayenhoff*, bl. 74.

[104] (blz. 74). *Correspondance de Napoléon I*, XX, p. 145. — „Vous ferez connaître secrètement au Maréchal Oudinot que mon intention est en réalité de faire prendre possession militaire, et après possession civile; mais que l'on ne doit pas prendre possession civile avant mon ordre; que j'ai irrévocablement arrêté dans ma pensée la réunion du pays entre la Meuse et l'Escaut; mais que, jusqu' à cette heure, il doit se borner à en prendre possession militaire, entière et absolue; .... ne jamais parler de réunion, mais de prise de possession militaire." *Au general Clarke.* 27 Jan. 1810.

[105] (blz. 74). Rapport en bijlagen van deze missie zijn te interressant en te kenmerkend voor den toestand, dan dat ik ze niet in de bijlagen zou hebben opgenomen. Ik heb mij daarom in den tekst met de korte vermelding der zending tevreden gesteld en verwijs den lezer naar Bijlage B.

[106] (blz. 75). *Verslag van Röell*, bl. 126, 290. — Krayenhoff, *Bijdragen* enz. bl. 317, 326.

[107] (blz. 76). *Verslag van Röell*, bl. 129. Bij geheim besluit van 7 Febr. bepaalde Lodewijk, dat zij, die den titel van Maarschalk verloren, niettemin gedurende hun leven het traktement en andere voorrechten, aan dien rang verbonden, zouden behouden (Rijksarchief. *Secrete stukken over* 1810—18).

[108] (blz. 77). Tot betaling van de aannemers der reeds aanbestede buitengewone defensiewerken werd den 5en Jan. 1810 eene som van *f* 640,000 toegestaan; zoodat op dien datum de kosten der extra-ordinaire maatregelen reeds de som van *f* 940,000 beliepen. (Rijksarchief. *Secrete stukken over* 1810—18).

[109] (blz. 77). *Levensbijzonderheden van Krayenhoff*, bl. 71.

[110] (blz. 78). *Correspondance de Napoléon I.* tome XX, p. 173, 146.

[111] (blz. 79). *Verslag van Röell*, bl. 291.

[112] (blz. 80). Krayenhoff, *Bijdragen* enz. bl. 329, 356.

[113] (blz. 80). *Verslag van Röell*, bl. 117, 118, 272, 417.

[114] (blz. 80). *Verslag van Röell*, bl. 446. Nota, opgesteld door Mollerus. — Het gevoelen van Mr. H. W. Tydeman, dat de geheele *Appendix*, *Opgave van stukken* enz. achter Röell's verslag, bl. 415—455 voorkomende, van den heer Mollerus zelven afkomstig is, acht ik volkomen onjuist. *Levensbijzonderheden van Krayenhoff*, bl. 487.

[115] (blz. 81). *Verslag van Röell*, bl. 320. — Krayenhoff, *Bijdragen* bl. 352.

[116] (blz. 81). *Documents Historiques* III, 184. — *Verslag van Röell*, bl. 51. — Krayenhoff, *Bijdragen*, bl. 352.

[117] (blz. 81). In de *Levensbijzonderheden van K.* stelt de schrijver de reis van Suden van den 30 Jan. tot den 7den Febr. Dat zijn geheugen hem hier bedroog, blijkt uit de tijdsbepaling, die hij zelf vroeger had opgegeven in zijne *Bijdragen* bl. 358 en 368. De laatste opgave komt overeen met die van koning Lodewijk in de *Documents Historiques* III. 200.

[118] (blz. 81). *Verslag van Röell*, Appendix. bl. 548.

[119] (blz. 82). Krayenhoff, *Bijdragen* bl. 967.

[120] (blz. 82). Krayenhoff, *Bijdragen* bl. 363. Verg. bl. 372. — *Verslag van Röell*, Appendix. bl. 430.

[121] (blz. 83). Krayenhoff doet het bl. 866 van zijn *Bijdragen* voorkomen, alsof dit besluit hem niet geheel en al onaangenaam was; maar het oordeel bl. 371 en in de *Levensbijzonderheden* bl. 77 er over uitgesproken, bewijst het tegendeel.

[122] (blz. 83). Zie Bijlage C.

[123] (blz. 85). Krayenhoff, *Bijdragen* enz. bl. 357, 369.

[124] (blz. 85). Woorden uit zijn rapport aan den ministerraad, van 15 Febr.

[125] (blz. 86). Krayenhoff, *Bijdragen*, bl. 371.

[126] (blz. 87). *Notes historiques de Hugenpoth d'Aerdt*, p. 21.

[127] (blz. 87). Krayenhoff, *Bijdragen* bl. 412. Toen het verraad ontdekt werd, joeg Krayenhoff hem weg. In 1830 was Blommestein niettemin, naar K. verhaalt, Procureur bij den Raad van Justitie te Semarang.

[128] (blz. 88). Rijksarchief. — *Min. van Buit. Zaken.*

[129] (blz. 90). Dit bericht van Caraman wordt bevestigd door de fondsenlijsten in de Koninklijke Courant.

[130] (blz. 90). *Verslag van Röell*, bl. 159.

[131] (blz. 92). *Verslag van Röell*, Bijlage 76, bl. 386 — Krayenhoff, *Bijdragen*, bl. 447.

[132] (blz. 92). *Bericht van Mollerus aan den Koning*, opgenomen in het Appendix bij Röell, bl. 451. — Caraman, l. c., p. 14.

[133] (blz. 92). Caraman, l. c., p. 14, melding makende van de maatregelen ter verdediging, zegt: „l'ambassadeur dut demander à cet égard des explications, déclarant que si le ministère osait produire un ordre du Roi qui l'autorisât à en agir ainsi, il regarderait, dans ce cas, la signature du frère de l'Empereur, si elle lui était présentée, comme ayant été surprise ou contrefaite." Het is duidelijk, dat de gezant de handteekening niet verkoos te erkennen, omdat zij hem zou beletten zoo krachtig en vrijmoedig, als hij verlangde, tegen het ministerie op te treden. Doch deze woorden komen niet voor in den brief. De verklaring is dus mondeling gegeven.

[134]*a*) (blz. 93), blz. 337 regel 15 v. o. Eigen woorden van Mollerus in de nota, die hij den volgenden dag als zijn uitgebracht advies in de Notulen deed opnemen. *Verslag van Röell.* Bijl. H, blz. 441. Verg. zijn verhaal van deze avondzitting, Bijl. H**, bl. 442.

[134]*b*) (blz. 94), blz. 337 regel 1 v. o. De staatsraad Mr. L. van Toulon, heeft een uitgebreid MS. nagelaten, waarvan de tekst, in onze BIJLAGE A medegedeeld, gevolgd wordt door tal van bescheiden. De meeste dier stukken zijn in het verslag van Röell uitgegeven, maar dit concept-antwoord maakt, met enkele anderen, daarop een uitzondering. Verkeerdelijk wordt in het *Appendix van Mollerus*, achter het *Verslag van Röell*, bl. 445, verwezen naar Bijl. 77, als het „door een der leden geconcipieerde antwoord" bevattende. De daar voorkomende missive is de brief, die werkelijk verzonden is. Dit concept is onuitgegeven, hoe belangrijk ook om de gezindheid der meerderheid te leeren kennen.

[135] (blz. 100). *Verslag van Röell*, App. p. 444 en 438. Bijl. H* en G.

[136] (blz. 103). „ „ „ bl. 452. — Krayenhoff, *Bijdragen*, bl. 420.

[137] (blz. 108). Zie het Appendix van Mollerus, achter het *Verslag van Röell* bl. 413.

[138] (blz. 109). Zie dit schrijven, in het Appendix bij *Röell* bladz. 449. Dat de datum, 4 Maart, daar voorkomende, onjuist is en verbeterd moet worden in 1 Maart, blijkt uit bladz. 448 en 452.

[139] (blz. 109). „M. Crommelin remplaçait provisoirement M. Mollerus, qui écrivit à M de la Rochefoucauld, à l'effet d'établir que dans toutes les communications émanées du conseil, dont il avait dû être l'intermédiaire et qui avaient pu encourir le blâme de l'ambassadeur, son opinion personelle avait toujours été distincte de celles, qui se trouvaient ainsi officiellement formuleés." De Caraman, p. 17.

[140] (blz. 111). *Verslag van Röell*, bl. 141, 319. Bijl. 55.

[141] (blz. 111). " " " bl. 327, Bijl. 60.

[142] (blz. 112). Zie boven blz. 326.

[143] (blz. 114). *Correspondance de Napoléon I*, t. XX, p. 203.

[144] (blz. 114). Als regel voor zijne onderhandelingen had de keizer er bij gevoegd: "Vous porterez d'abord la force du corps français qui doit garder les côtes et les rivières à 18.000 hommes. C'est ainsi qu'elle était reglée avant l'établissement du royaume de Hollande: mais, dans la négociation vous pourrez réduire ce nombre jusqu' à 6000."

[145] (blz. 115). Zie boven bl. 351.

[146] (blz. 116). *Verslag van Röell*, bl. 345.

[147] (blz. 116). "Je prie l'Empereur d'adopter la limite du Waal jusqu'à St. André: de là la nouvelle branche sud du Waal jusqu'à St. Geertruidenberg et ensuite le Biesbos." Men moet in 't oog houden, dat in 1810 de Maas en Waal zich nog bij het fort St. Andries vereenigden. Wat Lodewijk hier noemt "la nouvelle branche sud du Waal" is niets dan de Maas en het kleine Maasje, van Heusden naar Geertruidenberg loopende. Dit laatste stroompje beloofde hij binnen een jaar in dien staat te brengen, dat de grootste schepen van Keulen, door dezen waterweg, van Heusden naar Geertruidenberg konden doorvaren. Op deze wijze behield hij èn de Bommelerwaard èn het land van Altena bij Holland.

[148] (blz. 117). *Verslag van Röell*. App. 435. — bl. 348.

[149] (blz. 121). Met groote bevreemding leest men in de *Documents Historiques:* "Röell jugeait fort bien de l'état des choses: il pouvait d'un seul mot empêcher le roi de signer le morcellement de la Hollande: mais il ne fit pas assez pour l'en détourner, quoiqu'il en fut profondément affligé." Wie het verslag van Röell gelezen heeft, weet hoe onbillijk dit verwijt is. Wat is er in de laatste dagen van Lodewijks verblijf in Holland tusschen hem en Röell voorgevallen? Dit schijnt de sleutel voor deze onbillijkheid te bevatten.

[150] (blz. 123). Verg. de bijzonderheden in BIJLAGE D.

[151] (blz. 125). In de *Documents Historiques* III, 227 zegt de koning, dat de ratificatie slechts voorwaardelijk was door de bijvoeging der woorden: *autant que possible*. Deze woorden echter komen niet voor in den afdruk, in het *Verslag van Röell*, Bijlage 84 B. (bl. 404) noch in het oorspronkelijke, op het Rijksarchief.

[152] (blz. 126). "Il est vrai, Sire, divers événemens ont fait souffrir notre Patrie. Mais grâces aux soins de Votre Majesté, et aux liens qui l'unissent au grand Empereur des Français, l'existence politique de la Nation Hollandaise n'est pas encore effacée du tableau des nations. Elle a conservé

ses lois, ses moeurs et son gouvernement particulier, avec tout ce qu'elle a de plus cher. Elle conserve l'espoir de voir un jour sa prospérité rétablie, ses pertes compensées et son bonheur établi sur des bases solides." *Journal de Leide*, 20 Avril 1810.

[153] (blz. 127). „Pendant le long espace de temps que V. M. a été obligée de s'éloigner de nous, la conviction intime que ses soins tiendroient toujours à l'avancement du bien-être d'un peuple qui aime V. M., qui à son tour est aimé de vous, Sire, et au sort duquel V. M. a daigné si généreusement associer le sien, a pu seule nous tranquilliser et nous consoler." *Journal de Leide du* 20 *Avril.*

[154] (blz. 128). *Verslag van Röell*, bl. 217. Bijl. X.

[155] (blz. 128). *Leven v. Verhuell*, II, 173.

[156] (blz. 130). Verg. Vreede, *Gesch. der Diplomatie* II, 2. bl. 429. — *Mémoires sur la cour de Hollande* p. 76. — *Leven van Verhuell* I, bl. 176.

[157] (blz. 131). Caraman, *Quelques mots* etc. p. 20.

[158] (blz. 131). Zie mijn *Napoléon I et le Roi de Hollande.* p. 97, 147.

[159] (blz. 131). Krayenhoff, *Bijdragen*, bl. 147. — *Verslag van Röell*, bl. 448, 451.

[160] (blz. 132). Ziehier de bewoordingen:

„Aan den heer Wolters van de Poll, Grootkruis der Koninklijke Orde van de Unie, wordt op zijn gedaan verzoek als Burgemeester der hoofdstad honorabel ontslag gegeven.

Gegeven te Parijs den 3en April 1810."

Den 9en ontving van de Poll het besluit en droeg dadelijk zijn ambt aan den eersten Wethouder, van Brienen van de Groote Lindt, over.

Verbaal van het verhandelde bij den Burgemeester van Amsterdam 1810. fol. 156.

[161] (blz. 132). 6 Mei. Zie het aangehaalde *Verbaal* fol. 202.

[162] (blz. 133). Sypestein, *Leven van Dumonceau*, bl. 71.

[163] (blz. 133). De Caraman, l. c. p. 21.

[164] (blz. 134). *Leven van Verhuell*, II, bl. 176, 177.

[165] (blz. 134). De Caraman, l. c. p. 22.

[166] (blz. 134). Zie een proeve bij Vreede a. w. II, 2 bl. 438.

[167] (blz. 135). Zie de instructie in Bijlage E.

[168] (blz. 135). „Bij eene annonce van den sous-prefect van Walcheren, in dd. 21 Maart, werden al de ingezetenen van W. opgeroepen, om binnen 10 dagen in handen van de ontvangers, door hem genomineerd, in plaats van H. M.'s ontvangers van de Verponding en Beschreeven Middelen, te komen betalen de lasten over 1809 gearriereerd, op poene van militaire executie." *Brief van Appelius aan den koning*, in dd. 16 April.

[169] (blz. 136). *Verslag van Röell*, bl. 163, 165, 361, 371.

[170] (blz. 136). »Ensuite la dérivation principale de la-Merwede qui se jette dans le Biesbosch que la limite traversera." Art. 6.

[171] (blz. 137). *Brief van den Heer C. Scheffer aan den heer Elout*, 24 April.

[172] (blz. 137). *Brief van* 15 *April.*

[173] (blz. 139). *Brief van* 23 *April* 1810.

[174] (blz. 140). Het concept van het proces-verbaal, door Elout aan den koning opgezonden, eindigde met deze woorden: »M. M. les commissaires Français ont declaré d'accepter la cession pure et simple des pays décrits, *mais ne pas se trouver autorisés à s'expliquer sur d'autres objets quelconques.*"
Lodewijk wilde voor de laatste woorden lezen: »sauf les arrangemens à régler entre les deux Gouvernemens sur les objets mentionnés, sur lesquels eux de leur côté ne se trouvent pas autorisés à s'expliquer." Noch de woorden, door de Hollandsche commissie, noch die, door Lodewijk voorgesteld, vonden genade. Zie het *Procès-Verbal* in het *Journal de Leide* 11 May 1810. Supplément.

[175] (blz. 140). Zie hun rapport in Bijlage E.

[176] (blz. 140). *Toespraak van J. H. Baron van Lijnden van Lunenburg*, 1848, bl. 21. (Niet in den handel.)

[177] (blz. 141). *Verslag van Röell*, bl. 163, 180, 360, 364, 370. De Garden in zijne *Histoire des Traités*, tome XII, geeft geen licht, wat volstrekt geen verwondering wekt, als men van hem zelven verneemt, dat hij in het geheele gedeelte over Lodewijk slechts de *Documents Historiques* volgt.

[178] (blz. 141). Vermoedelijk slaat op deze zaak de brief des keizers aan Lodewijk, in de *Correspondance de Napoléon I.* t. XX, p. 299, 303.

[179] (blz. 142). Wiarda, *Neueste Ostfriesische Geschichte*, S. 604.

[180] (blz. 142). Rijksarchief. — *Secrete Stukken over* 1810—18.

[181] (blz. 143). *Instruction sécrète pour la grand commission provisoire*, is de titel van het belangrijke stuk, door mij bekend gemaakt in mijn *Napoléon I et le Roi de Hollande* p. 91.

[182] (blz. 146). *Notes Historiques du Baron de Hugenpoth d'Aerdt*, p. 23.

[183] (blz. 147). *Brief van* 11 *Mei.*

[184] (blz. 147). *Brief van* 9 *Mei.*

[185] (blz. 148). *Correspondance de Napoléon I*, t. XX, p. 324. De brief is van 4 Mei — dus was dit besluit genomen, voordat la Rochefoucauld bij den keizer kwam. Het opontbod is vermoedelijk het gevolg van zijne depêches geweest.

[186] (blz. 148). *Correspondance de N. I*, t. XX, p. 347.

[187] (blz. 148). »Il avait été convenu, à la suite d'entretiens renouvelés, que ce rappel demeurerait quelque temps secret; qu'il ne serait question que de congé accordé, et que ce serait seulement après que M. de la Rochefoucauld aurait quitté la Hollande que M. Sérurier, restant chargé d'affaires, notifierait officiellement au gouvernement hollandais la résolution prise par l'Empereur de n'avoir plus d'ambassadeur en Hollande et de n'en plus admettre de la part de son frère à Paris." De Caraman l. c. p. 23.

[188] (blz. 149). Dit moet in den avond van den 13en of op den 14en Mei zijn geweest, daar Caraman hem den 13en te Rosendaal, bij Bergen op Zoom aantrof. De Caraman p. 23.

[189] (blz. 150). Over deze kwestie heb ik een aantal nieuwe bescheiden medegedeeld in mijn *Napoléon I et le Roi de Hollande*, p. 137. Ik mag mij daarom ontslagen rekenen van de verplichting om verder, over deze ellendige zaak woorden te verspillen.

[190] (blz. 150). De Caraman, p. 24.

[191] (blz. 151). »Ce qui contraria assez M. de la Rochefoucauld, en ôtant à ce départ l'éclat sur lequel il devait compter." Caraman, l. c. p. 25.

[192] (blz. 151). *Brief van 23 Mei* opgenomen in de *Documents Historiques* III, p. 265. Niet in de *Correspondance de Napoléon I.*

[193] (blz. 152). *Correspondance de Napoléon I*, tome XX, p. 348.

[194] (blz. 153). *Documents Historiques*, tome III, p. 252. Zij werden uit Amsterdam, 29 Mei, medegedeeld in *le Moniteur Universel*, 12 Juin. Noch de Koninklijke, noch de Leidsche Courant hebben ze opgenomen. Waarom niet, is duidelijk. Het *Journal de Leide* was in Sept. 1809 aangekocht door de regeering. Zie de verhandeling van Mr. W. P. Sautyn Kluit, in de *Handelingen en Mededeelingen van de Maatschappij der Ned. Letterkunde over* 1870, bl. 3 verv. De volgende bijzonderheden, den schrijver onbekend gebleven, kunnen tot aanvulling dienen.

Den 9en Mei 1810 benoemde koning Lodewijk den heer *de Flines*, ambtenaar bij marine en koloniën, tot redacteur van het *Journ. de Leide*. »Il jouira d'un traitement de 1600 florins avec le rang de premier redacteur du Journal officiel." De directeur der douanen werd aangeschreven voort te gaan met het plaatsen zijner annonces in deze courant. De »directeur du Journal officiel" werd belast »de règler tout ce qui concerne le comptabilité du Journal Politique et l'organisation intérieure de tout ce qui sera réquis pour ce Journal." Zelfs mocht hij uit de kas der Koninklijke Courant voorschotten doen aan het Leidsche Journal en het deficit, dat misschien bestond, dekken.

Dit besluit was uitgelokt door een adres van Mr. J. D. Meyer, directeur van de Koninklijke Courant. Hij had moeielijkheden met Texier West-

muller, die bij den verkoop redacteur was gebleven, op een tractement van *f* 2500, maar er niet veel aan deed en er waarschijnlijk wel af wilde, daar hij zich een pensioen van *f* 2000 had verzekerd, voor zijn aandeel in de verkochte Courant. Westmuller werd gepensioneerd, gelijk Meyer voorstelde, en de Flines in zijn plaats benoemd. Uit dit adres blijkt dat de courant sinds den aankoop door het gouvernement minstens een derde van zijne abonnenten had verloren, en de noodige uitgaven in het begin van Mei 1810 de inkomsten met *f* 1500 te boven gingen. (R. *Secrete Stukken over* 1810—1818).

[195] (blz. 154). *Koninklijke Courant* 7 *Mei* 1810.

[196] (blz. 155). *Correspondance de Napoléon I*, t. XX, p. 348.

[197] (blz. 157). Verg. mijn artikel *Een steenworp in Mei* 1810. *Hist. Studiën* 2e dr. IV, blz. 129 vgg. Ik heb daar het geheele verloop van dit voorval, met mededeeling der vereischte bescheiden, in het licht gesteld.

[198] (blz. 158). *Correspondance de Napoléon I*, t. XX, p. 401.

[199] (blz. 158). Sautijn Kluit, a. w. bl. 120.

[200] (blz. 158). Tot toelichting van de kwellingen, waaraan de binnenlandsche handel blootstond, deel ik eene missive mede van den minister van buitenlandsche zaken aan Verhuell te Parijs.

Amst. den 28sten van Bloeim. 1810.

Aan Z. E. den Hr. Verhuell, Graaf van Zevenaer,
Amb. van Z. M. te Parijs.

HoogEdelGest. Heer,

Bij Art. 1 van het Traktaat van den 16den van Lentem. j. l. heeft de Fr. keizer bedongen, dat alle handel tusschen Holland en Engeland zoude verboden zijn, en tot verzekering van de uitvoering van dit beding bij het volgend artikel bepaald, dat een corps van 18000 man troepen, benevens eenige geëmployeerden van de Fr. douane aan alle de mondingen der rivieren zouden geplaatst worden.

Het is allerduidelijkst, dat deze stipulatien geen ander oogmerk gehad kunnen hebben, dan den invoer te beletten van alle Engelsche manufacturen of van zoodanige waren als uit de koloniën van dat Rijk zouden kunnen voortkomen.

Ondertusschen geven de Douaniers daaraan een geheel anderen uitleg en oordeelen zich bevoegd, om den Binnenlandschen vervoer van koloniale waren van de eene stad of plaats naar de andere, zelfs in geringe partijen voor de winkeliers of partikulieren verzonden wordende, te verhinderen: niettegenstaande noch de letter noch de geest van het tractaat daartoe eenigen den minsten grond oplevert.

Ja, dit gaat zoo verre, dat zij de turfschippers in Oost-Friesland noodzaken om hunne vaartuigen te lossen, ten einde zich te verzekeren, dat door dezelve geene diergelijke waren worden overgebragt.

Z. M. begeert dien ten gevolge, dat Uwe Exc. den hertog van Cadore over deze van het gesloten tractaat zoo zeer afwijkende handelwijze, welke bovendien tot veelvuldige verwarringen en allezins gegronde klagten, ja zelfs tot de ruyne van veele duizende van 's konings onderdanen aanleiding geven kan, zonder aan den vijand eenig nadeel toe te brengen, ten spoedigste onderhoudt en aan Z. E. de noodzakelijkheid aantoont, dat daarin ten spoedigste door het Fransche Gouvernement worde voorzien, opdat de Douaniers zich in 't vervolg voor diergelijke uitleggingen mogen wachten, en de binnenlandsche vervoer van goederen, van welken aard ook, niet verder door hen gestremd worde.

Ontvang, mijnheer de Graaf, de verzekering mijner bijzondere hoogachting.

201 (blz. 159). De Caraman, l. c. p. 29.

202 (blz. 160). Dit opmerkelijk antwoord is van 9 Juni *Correspondance de Napoléon I*, tome XX, p. 401. — De samenkomst van Sérurier met Lodewijk had 5 Juni plaats gehad.

203 (blz. 160). De Caraman, l. c. p. 36.

204 (blz. 161). De Caraman, l. c. p. 38.

205 (blz. 162). *Correspondance de Napoléon I*, XX, p. 429.

206 (blz. 163). Röell vertrok in de laatste dagen van Juni naar de baden. Lodewijk laat zich over dit vertrek, juist in deze oogenblikken, vrij bitter in de *Documents Historiques* uit. Wat de ware reden geweest is, dat de minister van Buitenlandsche Zaken in zulk een kritiek moment den koning verliet, is tot dusver onbekend. Maar de volgende brief, door den *Provisioneelen Raad van Regentschap* den 8en Juli ontvangen, bewijst, dat zijne reis niet geheel vreemd is geweest aan de geschillen.

Sire,

J'ai eu la conférence au sujet de la convention sur les six mille hommes, provisoirement avec le Duc de Feltre et ensuite avec le chevalier Provost, qui avoit traité cette affaire directement avec Monsieur Regnault.

Comme il est tout à fait incertain, quand S. M. I. qui avoit déjà ratifié la convention, s'expliquera définitivement sur les changemens proposés, je n'ai pas differé mon départ plus longtems, ce qui aussi étoit entièrement inutile, puisque j'avois eu toutes les explications nécessaires. Après avoir attendu deux jours la réponse, j'ai donné à Monsieur Regnault les instructions requises sur sa conduite ultérieure dans cette affaire, et je l'ai

chargé de porter en personne la convention en Hollande, lorsqu'elle seroit signée.

Il parait, Sire, que Monsieur Valckenaer ne fait aucun secret de la commission dont il est chargé, pas même des détails, car il m'est déjà revenu de plus d'une part, qu'il est chargé entr'autres des deux mémoires sur les dettes et les domaines, et que V. M. l'a autorisé d'y faire tous les changemens qu'il jugera à propos. Je ne sais pas, si pareille publicité entre dans les vues des Votre Majesté.

Je suis avec le plus profond respect

Sire, de Votre Majesté etc.

Paris 4 Juillet 1810. Röell.

Volgens de aanteekening van Hugenpoth van Aerdt was bij deze missive kopij van een brief van den Hertog van Cadore gevoegd. Ik heb ze niet gevonden.

Over de commissie door Lodewijk aan Valckenaar gegeven, die den 21en Juni voor Pruisische belangen naar Parijs ging, zie Vreede a. w. II, 2. bl. 450.

207 (blz. 164). v. Sypestein, *Leven van Dumonceau* bl. 77.

208 (blz. 167). »Nous avons résolu d'abdiquer en faveur de Notre bien aimé fils *Napoleon Louis*, et à son défaut, en faveur de son frère *Charles Louis Napoléon*. — *Besluit van* 1 *Juli* (*Considérent etc.*) in het *Journal de Leide*, van 6 Juli 1810.

209 (blz. 167). *Verbaal van de opening der doos, waarin op den* 25*en van Lentemaand* 1808 *was gedeponeerd de acte van benoeming van leden voor den Raad van Regentschap*. Rijksarchief.

210 (blz. 168). Zie blz. 398 vg.

211 (blz. 169). »Le 2 Juillet M. Appelius et moi nous nous rendîmes au Pavillon d'Harlem, pour rendre une dernière visite au Roi. Nous rencontrâmes S. M. se promenant dans le Parc. Le Roi nous dit après quelques paroles affectueuses: »J'ai la tête froide!" M. Appelius repartit: »Sire! mais votre Majesté n'a pas le coeur froid." Nous eûmes l'honneur d'accompagner S. M. dans sa promenade et de diner avec elle. A notre départ le Roi nous embrassa affectueusement. J'en fus touché jusqu'aux larmes."

Notes Historiques de Hugenpoth d'Aerdt, p. 26.

212 (blz. 170). Het was onjuist. Zie *Leven van Verhuell* II, bl. 204. Verhuell weigerde de zending, omdat hij de abdicatie afkeurde. — Men moet erkennen, zij was voor den keizer lastig.

[213] (blz. 172). Wiarda, *Neueste Ostfriesische Geschichte*, II, S. 609.

[214] (blz. 175). Al het medegedeelde over den Raad van Regentschap is ontleend aan het *Register der besluiten van den Provisionelen Raad van Regentschap*, op het Rijksarchief.

[215] (blz. 175). *Mémoires du Duc de Rovigo*, t. IV. p. 262. — *Leven van Verhuell.*

[216] (blz. 176). Deze brief, voor de eerste maal, naar ik meen, in 1866 in de *Correspondance de Napoléon I*, t. XX, p. 453, naar een kopij, door den koning der Nederlanden verstrekt, uitgegeven, wordt hier opgenomen, ook omdat hij in geen der Hollandsche bronnen voorkomt en de *Correspondance* niet in ieders handen is. Ik heb overigens de uitgaaf met het oorspronkelijke stuk op het Rijksarchief vergeleken.

Daar komen ook een paar briefjes voor van Hortense, die haar door den keizer waren voorgeschreven.

[217] (blz. 177). De laatste zinsnede is in de *Correspondance* weggelaten.

[218] (blz. 177). *Journal de Leide*, 17 Juin 1810. Supplément.

[219] (blz. 178). *Correspondance de Napoléon I*, t. XX, p. 450.

In de *Mémoires sur le prince le Brun*, van Du Mesnil, p. 367 wordt een toespraak des keizers vermeld: "mon cousin, lui dit-il, la Hollande a perdu son roi: je compte sur vous: partez sans délai; allez consoler les Hollandais en gémissant avec eux." Dit is wel wat al te sentimenteel.

[220] (blz. 180). Alleen over van Gennep en van Imhoff was herstemming noodig. De benoemden staan hier naar de volgorde der verkregen stemmen, die bij gelijk getal stemmen door het lot werd bepaald. Op de laatsten na werden allen bij de eerste stemming benoemd. *Minuteele Notulen van H. Hoog Mog. van 19 Juli 1810.*

BIJLAGEN

OP

DE ONDERGANG VAN HET KONINKRIJK HOLLAND.

BIJLAGE A.

(Bl. 49.)

Aanteekeningen van den Staatsraad Mr. L. VAN TOULON, *betrekkelijk de reis door den Koning van Holland in Slagtm. 1809 naar Parijs ondernomen en de verdere gevolgen van deze reize voor het Rijk.*

Nadat het ongenoegen van den keizer der Franschen op den koning en de administratie van zaken in Holland algemeen was bekend geworden, en een ieder der zake eenigszins kundig zich met vrij veel zekerheid konde voorstellen, dat dit ongenoegen zich eenigszins meer of min in de gevolgen zoude doen gevoelen, en dat de toenmalige maarschalk en ambassadeur Verhuell omstreeks den 20en of 21en van Slagtmaand van Parijs naar Amsterdam was gekomen en zeer lange gesprekken met den koning gehad had, beriep Z. M. op Vrijdag den 24en van diezelfde maand eene vergadering van deszelfs ministers, bestaande het ministerie uit de navolgende heeren: *W. F. Röell*, Minister van Buitenl. Zaken, *van der Heim*, Minister van Marine en Colonien, *J. J. Cambier*, Minister Vice-pres. van den Staatsraad, *A. S. Twent*, Minister van den Waterstaat, *J. H. Appelius*, Minister van Financiën, *A. G. G. P. van der Capellen*, Minister van Eeredienst en Binnenlandsche Zaken, *Krayenhoff*, Minister van Oorlog en *A. van Hugenpoth tot Aerdt*, Minister van Justitie en Politie.

Voorzegde raad van ministers bij elkander gekomen zijnde, deelde de koning aan denzelven in substantie mede, dat het aan alle de ministers bekend was, dat over onderscheidene onderwerpen verschillen tusschen Z. M. en Hoogstdeszelfs Broeder den keizer van Frankrijk waren gerezen, en dat de keizer zijn misnoegen had betoond omtrent de oogluiking, welke Z. M. zich verbeeldde in 's konings gedragingen ten aanzien van den sluikhandel met Engeland te bespeuren, waarover en over het gedrag en de beoordeeling van de Fransche kapers en de door hen opgebrachte prijzen herhaalde vertoogen waren gedaan, zonder dat deze zaken tot onderling genoegen hadden kunnen worden vereffend; dat 's konings ambassadeur te Parijs, de maarschalk Verhuell eene opzettelijke reize vandaar herwaarts had gedaan, om aan Z. M. te berichten, dat 's Keizers ongenoegen thans ten hoogsten top was geklommen, en dat de gevolgen daarvan voor Holland wellicht onberekenbaar nadeelig zouden zijn; dat de keizer echter tevens verlangd had, dat Hoogstd. Broeder bij hem te Parijs mocht komen, ten einde over de punten van verschil mondeling te kunnen confereeren, en hem, ambassadeur, gelast had, dit een en ander onverwijld aan Z. M. te berichten; terwijl de ambassadeur zich verzekerd hield, dat 's konings onverwijld vertrek naar Parijs wellicht nog het eenige middel zijn zoude om de gevreesde onheilen voor te komen of te verminderen, en dat Z. M. dan ook verlangde omtrent dit zoo gewichtig onderwerp de consideratien van Hoogstd. ministers in te nemen, met vermaning om daaromtrent met al die cordaatheid te spreken, welke het belang der zaak en hunne verplichtingen jegens hunnen koning en hun vaderland zoo gebiedend vorderden.

Het gevoelen der ministers op dit punt was eenstemmig, en kwam daarop neder, dat de koning zich naar Parijs moest begeven en aldaar aan 's keizers verlangen voldoen. De gronden voor dit gevoelen waren aan de eene zijde de grootheid van 's keizers misnoegen, bevestigd uit de verkoeling in de correspondentie tusschen de beide souvereinen, waarvan de koning had opening gegeven door de menigvuldige klachten en vorderingen van de Fransche zijde ingebracht en gedaan, en door de onmogelijkheid, welke er tot nu toe geweest was om door toegeeflijkheid eenmaal een einde aan dezelve te maken, en eindelijk door de stellige betuigingen, welke de maarschalk Verhuell dezen aangaande had gedaan, en 's keizers wilsverklaring door denzelven overgebracht, en aan de andere zijde door de teederheid der onderwerpen, welke te behandelen vielen, en die zoo groot was, dat de koning zich moeielijk op iemand anders, hoe kundig en beproefd ook, met genoegzame gerustheid zoude kunnen verlaten; terwijl het eindelijk door den keizer ten kwade zoude kunnen worden geduid, dat de koning, de beste

advocaat in zijne eigene zaak, zoude geaarzeld hebben, om de reize naar Parijs op uitdrukkelijk verlangen van Hoogstd. Broeder te ondernemen.

Na het hooren van deze consideratiën heeft Z. M. verklaard van een tegenovergesteld begrip van deszelfs ministers te zijn, daartoe zeer in het breede voordragende: 1° dat Hoogstd. reize op een belangrijk tijdstip, in hetwelk velerlei onderwerpen, in het bijzonder ook betrekkelijk 's Rijks finantien, te vereffenen vielen en het Wetgevend Lichaam eerst kortelings was bijeengekomen, een grooten indruk bij de natie zoude maken en velerlei onrust verwekken, en 2° dat bijaldien de keizer ongunstige voornemens omtrent Holland mocht koesteren, en vooral ook bijaldien Hoogstd. het land door Fransche troepen mocht willen bezetten, hetgeen de koning nimmer zoude kunnen dulden, de uitvoering van het een en ander alsdan vrij gemakkelijker zoude zijn, wanneer de koning zich in Parijs mocht bevinden en 's lands bestuur aan de ministers was overgegeven, dan bijaldien dezelve in de hoofdstad bleef, en daardoor alle aanzoeken met gepaste fermeteit kon afslaan en eenen tegenstand bieden, welke voor alle gevolgen konde waarborgen, ten ware men tegen den koning en zijne hoofdstad tot maatregelen mocht willen overgaan, die zoodanig met alle delicatesse zouden strijden, dat het ondernemen derzelve Z. M. hoogst onwaarschijnlijk voorkwam.

Deze argumenten zijn echter door alle de ministers opgenomen, die met volkomene eenstemmigheid hebben verklaard, dat zij niet beducht waren voor den indruk, welken 's konings reize bij de natie zoude mogen doen ontstaan en zulks te minder, omdat men de koningen van Westfalen en Napels en den onderkoning van Italië reeds naar Parijs had zien vertrekken om den keizer te begroeten, en dat ook vele andere Duitsche vorsten zich derwaarts hadden op weg begeven, en dat de natie zich over 's konings vertrek te minder zoude verwonderen, daar het gevoelen vrij algemeen was, dat het belang van Holland vorderde, dat Z. M. zich bij zoovele andere vorsten voegde, om den keizer met Hoogstd. overwinningen en den gesloten vrede in persoon geluk te wenschen; ten aanzien van de tweede bedenking, door den koning in het midden gebracht, hebben de ministers de gegrondheid derzelve niet tegengesproken, bijaldien het door den koning bedoeld geval immer mocht kunnen plaats hebben; zij hebben zelfs erkend, dat Z. M. zich alsdan aan vele personeele onaangenaamheden, als arrestatie en dergelijken, zoude kunnen blootstellen, en dat, hoezeer de ministers het zich tot een eersten plicht zouden rekenen, de hun gegeven voorschriften onwrikbaar te volgen, bij hen inderdaad minder fermeteit dan bij den koning zelven moest worden verondersteld; dat zij hiertegen echter moesten inbrengen dat de betrekkingen van den koning tot den keizer niet slechts waren die

van souverein tot souverein, maar ook die van broeder tot broeder, en dat deze laatsten van dien aard waren, dat zich nimmer kon laten veronderstellen, dat de keizer dezelve ooit uit het oog zoude verliezen en een prins van zijn huis aan verregaande onaangenaamheden zoude willen blootstellen, hierbij voegende, dat juist deze relatie den koning in de gelegenheid zoude stellen Hoogstd. belangen beter dan ieder ander vorst aan den keizer voor te dragen, en dat Z. M.'s kennis van al hetgeen was voorgevallen en bekende indringende en overredende toon nog de eenige hoop overliet, dat de keizer ten aanzien van Holland zoude kunnen worden teruggebracht en deze reize tot 's Rijks wezenlijk heil strekken; terwijl de onaangenaamheden, waaraan de koning zich eventueel zoude blootstellen en het ondernemen der reize, ondanks dezelven, het meest doorslaand bewijs zoude opleveren van Z. M. liefde tot zijn volk en zucht om het zoo diep gezonken vaderland te redden, en dat zij dan ook hierin een zeer krachtige beweegreden vonden om den koning een stap aan te raden, die bij de natie bekend en goed beoordeeld, aan Hoogstd. de algemeene volksliefde hoe langer hoe meer moest verzekeren. Eindelijk is het verlangen des keizers door al de ministers als eene onweerstaanbare reden voor hun advies bijgebracht, daar de weigering, om aan deze uitnoodiging te voldoen, ongetwijfeld ten kwade zoude geduid en als een grond voor onaangename maatregelen ten aanzien van Holland zoude kunnen gebruikt worden, en den koning altijd het bedroevend denkbeeld overlaten, dat deze maatregelen door de reis naar Parijs zouden hebben kunnen worden voorgekomen, terwijl Z. M. daarentegen aan des keizers uitnoodiging voldoende, de aangename bewustheid zoude hebben, dat niets onbeproefd was gebleven, om het gevreesde onheil af te wenden; en dat zulks dan ook den grond opleverde, om de kans te wagen, welke ook de uitslag eener poging zijn moest, die als de laatste moest worden beschouwd tot redding van het vaderland.

Nadat dit onderwerp gedurende verscheidene uren was behandeld en zeer in het breede besproken, is de koning personeel bij Hoogstdesz. gevoelen gebleven, dat het verkieselijker was zich beleefdelijk van het ondernemen der Parijsche reize te verontschuldigen, doch heeft Z. M. echter tevens verklaard, door geene consideratiën van personeel gevaar of onaangenaamheden te worden teruggehouden en dus te willen toegeven aan de eenstemmigheid van gevoelen van alle deszelfs ministers; mits echter dat eene nadere, directe uitnoodiging van den keizer voorafging; zullende de maarschalk Verhuell dan ook dadelijk naar Parijs worden teruggezonden met last Z. M. den keizer te verklaren, dat de koning bereid was om de reize derwaarts aan

te nemen, mits Hoogstdez. daartoe vooraf nader onmiddellijk door den keizer wierd uitgenoodigd, en welk nader aanzoek dan ook zoude behooren te worden afgewacht. En heeft de koning voorts in den avond van dien dag de ministers *Röell* en *Appelius* den last opgedragen, om na te gaan, welke maatregelen omtrent het bestuur van 's Rijks zaken gedurende Z. M. afwezigheid zouden behooren te worden genomen en om het ontwerp eener instructie deswegens aan Hoogstdenz. voor te dragen.

Des Zaterdags scheen Z. M. nog altijd voornemens eene nadere uitnoodiging af te wachten, voordat Hoogstd. de reis naar Parijs aannam. Dien dag toch vertrok de koning naar het Paviljoen te Haarlem, met voornemen, om er tot 's Maandags te blijven en gelastte den ministers Röell en Appelius des Zondags voormiddags aldaar te komen, om nader over de zoo even gem. instructie met denzelven te confereren. In den namiddag of avond van dien dag is de koning echter van besluit veranderd uit aanmerking, dat, daar Z. M. zich toch voorstelde aan het verlangen van den keizer te voldoen, het dan ook verkieselijk was, de uitvoering van dit voornemen aan geene formaliteiten te hechten, welke voor eene verkeerde uitlegging vatbaar konden geoordeeld worden, en dat daarentegen aan 's keizers wensch met de meeste gratie behoorde voldaan te worden, waarbij nog moest worden gevoegd, dat de koning spoedig vertrekkende nog vóór het feest der verjaring van 's keizers krooning te Parijs konde zijn, hetgeen zelfs uit het oogpunt der publieke opinie geschikt was, om zoo in Frankrijk als in Holland zeer goede indrukken te geven.

Ten gevolge van deze verandering werd 's konings vertrek op den volgenden Maandag bepaald en des Zondags eene plechtige gehoorgeving aan het Wetgevend Lichaam voor den troon aangezegd, in het bijzonder ook bestemd om het aanstaand vertrek aan deze vergadering bekend te maken.

Na den afloop dezer plechtigheid werd eene nadere vergadering van ministers belegd, in welke de koning bij afwisseling in den voormiddag en avond verscheidene uren doorbracht en zeer in het breede werd geraadpleegd over al hetgeen gedurende 's konings afwezen zoude kunnen gebeuren, en het gedrag, hetgeen door de ministers zoude behooren te worden gehouden. Een der meest tedere en moeilijke punten was het te houden gedrag, bijaldien onverhoopt Fransche troepen het rijk of een gedeelte van dien mochten willen bezetten, en het waarborgen der ministers voor de echtheid en het vrijwillige van de bevelen, welke hun van wege den koning mochten gegeven worden; twee punten in welke Z. M. het allergrootste belang stelde.

Het gevolg van deze raadplegingen was:

1°. dat gedurende de afwezigheid van den koning het dagelijksch bestuur van de Rijkszaken aan een Raad van gezamenlijke ministers zoude worden opgedragen;

2°. is in de gewone behandeling van zaken voorzien bij eene Instructie, welke geenerlei bijzondere bepalingen inhield: het eenige artikel, dat opmerking verdiende, was het 8ste, waarbij in het 4de lid bepaald werd, dat geene vreemde troepen zonder 's konings bewilliging in het Rijk zouden kunnen worden toegelaten;

3°. dat artikel ontving echter deszelfs uitbreiding in eene zeer secreete instructie, die onder den Minister President van den Raad moest blijven berusten en zich bij de bijlagen bevindt onder N°. 30 [1]) hoofdzakelijk behelzende het verbod, om vreemde troepen te admitteeren buiten Zeeland en de streken, welke hetzelve reeds tot het hernemen van Walcheren bezet hielden, met last, 1°. om tegen alle verdere uitbreiding te protesteeren, 2°. om de vestingen te sluiten, doch geene verdere vijandelijkheden te plegen, 3°. om de intrede in de hoofdstad desnoods met geweld tegen te gaan, doch vooraf aan te dringen om orders te mogen vragen, als houdende een verkenningsteeken voor 's konings orders;

4°. werd door den koning een zeer geheime last bij kabinetsbrief aan den minister van der Heim over hetzelfde onderwerp en nagenoeg overeenstemmende met de zoo even gemelde geheime Instructie, zijnde deze cabinetsorder te vinden onder de bijlagen N°. 31; [2])

5°. de benoeming van den zóo even gem. minister van der Heim tot president van den raad der ministers, van den min. Röell, om den koning naar Parijs te vergezellen, en van den oud-minister Mollerus, groot-kanselier der titels, om gedurende 's konings afwezigheid met de portefeuille van Buitenlandsche Zaken belast te zijn.

Voorts werd deze dag grootendeels doorgebracht met gesprekken over 's konings reize en hare waarschijnlijke gevolgen, zoo voor Z. M. als voor het rijk, waarbij het opmerkelijk was, dat de koning, ondanks het eenstemmig gevoelen van alle de ministers, bestendig van gevoelen bleef, dat de reize niet dan slechte gevolgen zoude hebben, dat het verkieselijk was den uitslag der gebeurtenissen in de hoofdstad af te wachten, en dat Z. M. zich beschouwde als een noodzakelijk geoordeeld slachtoffer voor het welzijn der natie. Een denkbeeld, hetgeen Hoogstd. op zeer aandoenelijke wijze ontwikkelde, zoo bij alle de ministers als bij dezen en genen onder hen, met wien hij zich in het bijzonder, en op den meest vertrouwelijken toon onderhield.

---

[1]) *Verslag van Röell*, bl. 204. Bijlage 3.

[2]) *Verslag van Röell*, bl. 207. Bijlage 4.

Eerst 's nachts om twaalf ure verlieten de ministers het paleis, diep bewogen over de gebeurtenissen van dien dag en over het lot, hetgeen den koning over het hoofd konde hangen, dien zij welligt voor het laatst hadden gezien, en welke aandoenelijkheid nog door Zijner Maj. zeer sterk uitgedrukten tegenzin tegen de reize werd vermeerderd, die des Maandags den 27 van Slachtmaand des morgens om 7 uur werd ondernomen.

BIJLAGE B.

(Bl. 74.)

Zending van Staatsraad Elout bij den maarschalk, hertog van Reggio, in Febr. 1810.

Op den 30en van Louwmaand 1810 wierd ik door den heer Verheyen, Eersten Kabinets Secretaris van Z. M., bij billet van wege den heer van der Heim verzocht, om zoo spoedig mogelijk in den toen vergaderden Raad van Ministers te willen compareren. Daar gekomen zijnde wierd mij te kennen gegeven, dat het voorgevallene in de steden Breda en Bergen op Zoom den Raad had doen besluiten, om deswegens aan den Hertog van Reggio op eene plegtige wijze een vertoog in te leveren, en dat men eenstemmig besloten had mij voor te stellen, of ik genegen zijn zoude mij met eene zending bij dien hertog te willen belasten, in welk geval men mij nadere opening geven zou. Ik betuigde zeer gevoelig te zijn over het vertrouwen hetwelk de Raad in mij stelde, maar merkte tevens aan, dat deze commissie was van zulk een belangrijken en tederen aard, dat ik mij niet dadelijk bepalen kon, maar vooraf eenige ophelderingen noodig had omtrent den tegenwoordigen staat der zaken, den meer bijzonderen toestand des konings en de magt door Z. M. aan den Raad opgedragen, maar dat ik voor het overige mij niet onttrekken zoude aan hetgeen ik nog ten nutte van het land zou mogen kunnen doen. Men voldeed aan mijn verlangen in het algemeen, en op eene wijze, welke mij den benarden toestand van alles en allen van meer nabij leerde kennen. Ik verklaarde dan ook (gelijk ik in gemoede meende verpligt te zijn) mij de zending te zullen laten welgevallen. Ik meende echter eenige bedenkingen te moeten in het midden brengen, ontleend uit het voorgevallene in Zeeland, en het eenigzins verschillend gedrag door het Hollandsch gouvernement te dien opzichte gehouden. — Ik gaf nog in overweging, of het wel gevoegelijk zou zijn tegen iets, hetgeen tot het militaire wezen betrekking had, te remonstreren, daar

toch Z. M. zelve bevolen had de Fransche troupes in cantonnement toe te laten, en men derhalve zou kunnen beweren, dat nu weder reviviseerde het regt of de gewoonte, dat het commando met alle de daaraan gewoonlijk verbonden magt door Fransche Bevelhebbers geoefend wierd. Men gaf mij eenige redenen van onderscheid op tusschen de behandeling, in Zeeland gehouden, en die, welke men ten aanzien van Braband houden wilde, en rekende ook mijne bedenkingen omtrent het militaire van geen genoegzaam gewigt, om van den voorgenomen maatregel, of deszelfs wijziging, af te zien: men merkte daarbij nog op, dat eigenlijk ook de overweging van dat alles de taak van den Raad uitmaakte. — Ik antwoordde daarvan geheel overtuigd te zijn: dat ik ook geenszins wilde verdacht gehouden worden van eene ontijdige nieuwsgierigheid of van eene zucht om mij te mengen in hetgeen niet tot mijne kennisneming behoorde, maar dat men het mij, die zich met deze commissie wel wilde belasten, niet ten kwade kon duiden, wanneer ik de zaak eenigzins in het hart aantastte, opdat ik ten minste bij eene eventueele conversatie met den Hertog in staat zou kunnen zijn gepaste antwoorden te geven, daar ik zeer wel wist, hoe weinig ik opgewassen was tegen de sluwheid, met welke de Franschen alles wisten te behandelen. — Na eenige woordenwisselingen wierd mij bepaaldelijk onder het oog gebracht, dat het oogmerk der zending was, om op eene beleefde wijze een blijk daar te stellen, betwelk de onwettigheid der Fransche handelwijze constateerde. Men maakte mij wijders nog met een en andere stukken bekend. — Ik ontving daarop mijn lastbrief vervat in een aanschrijving van den Eersten Kabinetssecretaris, gedagteekend den 30sten van Louwmaand 1810. (1)

Ik vervoegde mij op dienzelfden avond bij den heere van der Heim, ten einde met hem nog een nadere conferentie te houden. Gedurende ons gesprek ontving hij eene dépeche van Z. M., welke hij van dien aard beschouwde, dat hij mij verzocht niet te vertrekken, dan na den afloop van de vergadering der ministers, welke hij des anderen daags ten $^1/_2$ 10 ure zou doen beleggen. Op dien dag, bij billet van den heer Verheijen in den Raad geroepen, werd mij de brief des konings medegedeeld, en tevens gezegd, dat de Raad alsnu gemeend had mijn last nader te moeten bepalen, als geschiedde, in een aanschrijving van den kabinetssecretaris, gedagteekend den 31en van Louwmaand 1810. (2) In deze werd voldaan aan eene bedenking, door mij aan den heer van der Heim geopperd: wat te doen, indien de hertog zich niet op Hollandsch grondgebied bevinden mocht? en evenzeer aan de meer gewichtige aanmerking, welke ik op den vorigen dag aangaande de militaire maatregelen had gemaakt.

Ik las aan den Raad voor eene nota, door mij den vorigen avond ontworpen, welke geene aanmerking onderging, dan dat zij te beleefd was. Ik heb dus daarna eenige uitdrukkingen veranderd, en het stuk zelve gewijzigd naar den naderen last.

Vergezeld van den koninklijken auditeur Sibergh en eenen bode, vertrok ik dadelijk naar Utrecht; vandaar den volgenden dag over Gorinchem tot Dongen en kwam den 2en van Sprokkelmaand 's ochtends te Breda aan. Vernemende, dat de Hertog van Reggio zich te Antwerpen bevond, belastte ik den heer Sibergh met de overbrenging van een brief aan zijne Excellentie. (3) Ik had dien dag verscheiden gesprekken zoo met den generaal en gouverneur Anthing, wiens bedaarde standvastigheid allen lof verdient, met den kwartierdrost F. H. Verheyen, die zijnen post ook in de neteligste omstandigheden steeds met cordaatheid, ijver en voorzigtigheid heeft waargenomen, als met vele andere personen, en wierd alzoo eenigzins bekend met de gesteldheid der zaken, van welke ik aan den heer van der Heim bij de confidentiele brieven van den 2en en 3en kennis gaf (4).

Inmiddels ontving ik eenen brief van den heer Sibergh, bij welke hij mij des hertogs vertrek naar Mechelen meldde. (5) Hij bracht mij echter op den 4en het antwoord van zijne Excellentie (6) en deelde mij tevens mede den zakelijken inhoud van het gesprek, hetwelk hij met hem gehouden had. (7) Ik schreef daarop een naderen brief aan den hertog (8) en verzocht den heer Sibergh de bezorging daarvan op te dragen aan den heer Thuret, Consul van Z. M. te Antwerpen, welke hem daarna van de ontvangst en de overgave van den brief verwittigde.

Op denzelfden 4en Febr. gaf ik van de correspondentie tusschen den hertog en mij kennis aan den raad der ministers, bij een officieelen brief (9) en voegde daarbij tevens eenen confidentielen aan den heer van der Heim. (10) Ik ontving gedurende de volgende dagen verschillende berigten van hetgeen er gebeurde. Op den 7en wierd mij ter hand gesteld eene missive van den minister van der Heim (11), ten bijlage hebbende eene officieele aanschrijving van den eersten kabinetssecretaris van den 6en, secreet B. (12)

De hertog kwam in den avond van den 8en te Breda aan, en vernemende, dat hij mogelijk reeds den volgenden dag naar 's Bosch vertrekken zoude, verzocht ik den hr. Sibergh, om nog tegen dien avond belet te vragen: welke mij ten antwoord bracht, dat de hertog den geheelen volgenden ochtend tot mijne dienst zijn zoude. Na op vrijdag den 9en nogmaals belet gevraagd te hebben, begaf ik mij ten ½ 12 uren naar des hertogs verblijfplaats en wierd door een aide-de-camp bij het uitgaan der koets opgewacht en binnengeleid. De hertog vervoegde zich dadelijk bij mij, en wij

hielden het gesprek, waarvan ik den zakelijken inhoud heb opgegeven in het officieel rapport door mij, op den 12en van Sprokkelmaand 1810, bij den raad der ministers ingeleverd. (13) Ik voeg hier nog de volgende bijzonderheden van dat gesprek bij; — ten aanzien der kassen zeide de hertog: men zou er niet aanraken; het sprak van zelve, dat zij aan den koning zouden worden teruggegeven; hij had reeds nadere orders gevraagd; het kon ons weinig belemmeren; er was maar ongeveer 200/m in gevonden. — Ten aanzien van den algemeenen staat van zaken was zijne opinie (doch die hij alleen als particulier, en zonder de minste zekerheid opgaf), dat het met de bezitneming van het land tusschen de Schelde en Maas zou ophouden, en dat wij aan den anderen kant zouden schadeloos gesteld worden. En dan, dacht hij, dat het verlies voor ons niet zeer groot was. Ik merkte op, dat het verlies voor ons was knellende, dat wij het beste gedeelte van ons land kwijt raakten, dat juist onze korenschuur in die streken was; dat onze binnenlandsche handel en vertier, met alle de gevolgen, verloren raakte; dat wij onze betrekkingen gescheurd zagen. De hertog hervatte, dat wij toch havens hadden, en dat de vestingen ons te kostbaar waren. Ik antwoordde, dat wij in den tegenwoordigen staat van Europa voor de vestingen niet behoefden te zorgen, en dat onze havens ons door de geweldige stremming der zeevaart van gering nut waren, althans het andere gemis niet vergoedden. Hij zeide, dat hij van het vervolg sprak, want dat zekerlijk Frankrijk nu geene zeevaart kon of wilde gedogen, hetgeen ik beantwoordde met de aanmerking, dat wij intusschen te gronde gingen. De hertog, hoezeer in alles getrouw aan de vasthouding van de hem voorgeschreven beginselen, scheen toch onzen akeligen toestand te gevoelen. Hij zeide mij, dat de koning ons wel op de proef zette, met ons zoo lang in het onzekere te laten; dat, hoe aangenaam het hem wezen moest zoo veel liefde en getrouwheid te ondervinden, hij toch bij zich zelven eene onaangename gewaarwording moest gevoelen, van ons zoo geheel aan ons zelven over te laten. De keizer had gedacht tegenstand te vinden, maar hij had gerapporteerd, dat hij alles rustig en alle menschen wel gevonden had. Hij wist niet of men hem geloven zoude, maar hij was gerust alles naar waarheid te hebben opgegeven. Over het verblijf der troupes sprekende, verzekerde de hertog mij van zijn vast besluit, om de strengste discipline te houden: „dat hij altijd het ongelijk aan hun kant zou onderstellen." Ik zeide, dat zij zich in 't algemeen wel gedroegen, dat echter hier en daar, o. a. te Bergen op Zoom, knevelarijen plaats hadden. Hij zeide mij, zulks nauwelijks te kunnen geloven, daar de aldaar commandeerende Generaal Maison van de beste zijde bekend stond; dat hij echter het zou onderzoeken en de

schuldigen doen straffen, indien ik hem mijn informatien wilde mededeelen. Ik voldeed daaraan gaarne, en ik heb naderhand vernomen, dat inderdaad de hertog zijne belofte gestand gedaan heeft. Wij namen voorts een vriendelijk afscheid.

Ik vertrok des Zaterdags en kwam Maandag 12 Febr. terug in Amsterdam. Ik deed mondeling rapport aan den minister van der Heim, schriftelijk aan den Raad der ministers. Bij secreete aanschrijving (14) van den 12en van Sprokkelmaand 1810 ontving ik de approbatie op het verrichte.

(1.) *Instructie voor den heer Elout.*

Amsterdam den 30 van Louwmaand 1810.

Secreet.

De Eerste Secretaris van het kabinet des konings, daartoe geautoriseerd bij Secreet besluit van den 30 van Louwmaand 1810 No. 1, brengt hiermede ter kennisse van den ridder Elout, Staatsraad des konings, dat hij wordt geautoriseerd zich ten spoedigste te vervoegen bij den heer maarschalk hertog van Reggio, hetzij te Breda of daar zich zijne Excellentie zoude mogen bevinden: en aan denzelven te vertoonen, dat Zijne Excellentie na een weigerend antwoord te hebben bekomen op hare sommatie tot het in bezit nemen der vesting, op deszelfs verzoek om binnen dezelve te mogen kantonneeren, met de troepen onder zijn bevel, als vriend en bondgenoot, binnen de vestingen van Bergen op Zoom en Breda ontvangen zijnde, op de orders van Z. M. den koning van Holland, welke hem, Hertog, te voren is bekend geweest, en van deze zijde als de eenige richtsnoer van onze daden moet worden gehouden; dat men, zich dus met de volkomene fidutie verlatende op het woord van Zijne Excellentie, dat hij verlangde op dien voet te worden binnengelaten, dat de plaatsen onder het bevel van hunne respective gouverneurs zouden blijven, dat hij zich in geenen deele met de civiele administratie zoude bemoeien, niet dan met de grootste verwondering verneemt, dat Zijne Excellentie den gouverneur van Bergen op Zoom heeft gedestitueerd; en den brigade-generaal Maison in deszelfs plaats heeft benoemd, met dat gevolg, dat men zich aanstonds met geweld heeft meester gemaakt van alle de arsenalen, zoo van munitiën als mondbehoeften, aan den Koning van Holland toebehoorende, als mede van 's rijks kassen, en de stad Bergen op Zoom dadelijk in naam van den keizer is in bezit genomen, van de leden der Regeering is gevergd zich als onderdanen van den Keizer te beschouwen, en hun is verboden, in naam van hunnen Koning

en wettigen Opperste regt te spreken; dat Zijne Excellentie, te wel bekend met het gevoel en de pligten van lieden van eer, volkomen doordrongen moet zijn van de onmogelijkheid om aan deze en dergelijke vergingen gehoor te geven, ten ware tot het inwilligen derzelve vooraf door Zijne Majesteit den koning worde toegestemd; dat men diensvolgende zich belooft en zooveel nodig verzoekt, dat Zijne Excellentie, zich gedragende aan de voorwaarden, door hem zelve voorgeslagen, niet zal vergen van eerlijke en getrouwe dienaars van hunnen koning, wien hun eer zoo dierbaar is als het leven, hetgeen met hunne pligten en duur gezworen eed strijdig is; en hetgeen, door hun ingewilligd wordende, hen zelfs in de oogen van hem, Maarschalk, verachtelijk zoude maken, en bijzonder van zijne wapenbroeders geene daden zal verwagten, strijdig tegen hetgeen hun pligt en de schuldige gehoorzaamheid aan de bevelen van hunnen Koning hun kan toelaten; en, daar niemand meer als hij Maarschalk zelf bekend kan zijn met de pligten van een braaf en trouw militair, aan dezelve, alvorens van hun eenige vergingen te doen, zal vrijlaten vooraf de bevelen van den koning te vragen, opdat de uitwerkselen van eer en pligt aan geen verkeerde oogmerken mogen worden toegeschreven, en dusdoende in plaats van de zoo wenschelijke harmonie verwijdering en tegenzin worde geboren;

Dat hij, Staatsraad Elout, deze en dergelijke representatien op de beleefdste en meest geschikte wijze zal doen; en in geschrifte aan den heer Hertog overgeven, en voorts op allerlei wijze zal tragten te bevorderen het groote oogmerk zijner zending, om den gemelden hertog over te halen van alle maatregelen af te zien, welke tegen de uitdrukkelijke beveelen van den koning zouden mogen strijden.

De Eerste Secretaris voornoemd,
A. J. J. H. Verheijen.

(2.) *Wijziging der instructie van 30 Jan. 1810.*

Amsterdam den 31sten van Louwm. 1810.

Secreet.

De Eerste Secretaris enz. brengt ter kennisse van den heer Staatsraad Elout, dat op eene nadere van Z. M. den Koning ontvangene missive de aanschrijving van den 30sten dezer — — in zooverre wordt gealtereerd, dat

1°. de heer Staatsraad Elout, ingeval de Maarschalk hertog van Reggio zich op dit oogenblik buiten het koninkrijk mogt bevinden, en niemand binnen hetzelve het generaal commando namens den Hertog mogt voeren, wordt geautoriseerd om aan gem. Maarschalk Hertog van Reggio te schrijven;

2°. dat door hem, Staatsraad Elout, naar aanleiding van de, op heden van Z. M. den koning nader ontvangene en aan hem gecommuniceerde bevelen, aan den Maarschalk hertog van Reggio zal worden gerepresenteerd, dat, volgens de bekende oogmerken van Z. M. den keizer, zoo wel als overeenkomstig de stellige orders van den koning, geene bedenking kan wezen over — en bij hem, Maarschalk hertog van Reggio zelven wel en te regt is begrepen — de voet van den inmarsch der Fransche Troupes als vrienden en bondgenooten, en geenszins als een dadelijk in bezit nemen van wegens den keizer, en dat zich diervolgends niemand der ingezetenen als onderdanen van den keizer kan of mag beschouwen; en een ieder hunner zich alleen aan de bevelen van of uit naam van den koning van Holland, hem op eene wettige en gewoone wijze toekomende, moet gedragen; dat speciaal de gemelde orders omtrent de kassen der ontvangers-generaal, als zijnde penningen tot den dienst van het Rijk in het algemeen behoorende, eene dadelijke stagnatie in den loop der zaken moeten naar zich slepen, en hem, Maarschalk, hertog van Reggio, dienvolgends verzogt alle orders, welke verders zouden gaan dan een gewoon kantonnement, te willen surcheren.

De Eerste Secretaris voornoemd,
A. J. J. H. Verheijen.

(3.) *Brief van den Staatsraad Elout aan den hertog van Reggio.*

Le chevalier Elout, Conseiller d'Etat de S. M. le Roi de Hollande
à S. E. M. le Maréchal Duc de Reggio, Commandant en chef de l'Armée du Braband, à Anvers.

Monsieur le Duc,

Chargé d'une mission auprès de V. E. j'ai appris avec regret que V. E. se trouvait à Anvers. Privé de l'avantage d'un entretien, que j'aurais désiré vivement, il est toutefois de mon devoir de faire connaître à V. E. l'objet spécial de la mission, qui vient de m'être déférée, ce dont j'ai l'honneur de m'acquitter par celle-ci. Je n'ai pas besoin d'entrer en beaucoup de détails, mais je dois cependant prendre la liberté de rappeler à V. E. que, quoiqu'on n'aie pas cru pouvoir accéder à sa demande d'être mise en possession d'une partie du territoire hollandais, on n'a pas hésité un moment, lorsque V. E. a témoigné son désir d'y mettre les troupes de S. M. l'Empereur et Roi en cantonnement, à recevoir ces troupes dans les places fortes de Breda et de Bergen op den Zoom, comme celles d'une

puissance amie et alliée, ainsi que le dictaient les ordres du Roi, mon Maître, qui étaient connus d'avance à V. E., et qui doivent être la seule règle de conduite pour tout fonctionnaire hollandais. Le Gouvernement hollandais se reposait ainsi avec toute la confiance possible sur les assurances données par V. E. *que V. E. desirait d'y être admise sur ce pied, que les places resteraient sous les ordres de leurs Gouverneurs respectifs et que l'administration civile resterait intacte.* Il vous sera donc facile, Monsieur le Maréchal, de sentir la vive douleur, qu'a du éprouver mon gouvernement, lorsqu'il a été informé qu'on avait pris possession de la ville de Bergen op den Zoom et de son territoire au nom de S. M. l'Empereur Napoléon; qu'il avait été exigé des autorités constituées de se considérer comme sujets de ce Monarque; qu'il avait été interdit d'administrer la justice au nom du Roi leur souverain légitime; qu'on avait enfin donné aux receveurs les ordres les plus précis de ne pas disposer des deniers publics sans un ordre du gouvernement français: douleur qui est accrue par ce qui est arrivé ensuite à Breda. La gloire de bien servir son Mâitre est si naturelle et tellement inhérente à tout Français, que je croirais manquer à V. E. d'en presser le devoir: que V. E. juge donc si les sentimens de tout homme d' honneur ne doivent pas s'accorder avec ce devoir même, qu' ainsi il lui est impossible de se départir de la fidélité, qu'il doit à son souverain, dont ce souverain seul peut le dégager.

V. E. sent profondément (j'en ai la conviction intime) l'état cruel et pénible, où se trouvent tous les bons et fidèles serviteurs du Roi, en se voyant pressés de violer leurs serments et de manquer ainsi à leurs devoirs les plus chers et les plus sacrés, se rendre par là méprisables aux yeux de tout homme de bien: sentiment de mépris que partagerait V. E. elle même, qui est trop penétrée sans doute de la noblesse des sentimens d'amour et de fidélité, que je viens de professer, pour vouloir attribuer les difficultés, qu' elle aurait pu rencontrer de la part de ces individus à d'autres causes, qu' à ces sentimens. Je crois pouvoir ajouter encore avec confiance que, d'après les intentions manifestés par l'Empereur lui-même et les ordres les plus positifs du Roi, que V. E. a prouvé par sa conduite antérieure connaître à fond, que l'entrée des troupes françaises sur le territoire hollandais ne peut être considérée que sous un point de vue militaire, mais jamais comme devant signifier la prise de possession au nom de S. M. l'Empereur et Roi, et qu'encore pour cette raison aucun habitant ne doit ni ne peut se considérer comme sujet de S. M. l'Empereur Napoléon, mais que tous sans exception ne doivent respecter que les ordres, qui leur seront donnés de la part de S. M. le Roi de Hollande dans les formes usitées et légales.

Je dois insister plus spécialement encore sur ce qui regarde l'administration des finances. V. E. doit sentir le grand embarras et la stagnation funeste, que doivent faire naître les ordres donnés à ce sujet, ce dont les suites sont incalculables pour ce Royaume. J'ose donc prier V. E. qu'elle veuille se rendre aux réprésentations que j'ai l'honneur de lui faire d'après mes instructions, et donner les ordres pour que les conditions posées en principe par V. E. elle même soient respectées et qu'il ne soit rien exigé d'un sujet Hollandais, qui serait contraire à son devoir, mais qu'il lui soit permis sur toute chose d'attendre les ordres de son Souverain, et que V. E. veuille faire révoquer au plustôt possible les ordres donnés aux Receveurs Généraux, en un mot, que tout ordre qui n'émane pas des principes militaires rélativement au cantonnement soit révoqué et mis hors d'effet.

Je viens d'exposer l'objet de ma mission, Monsieur le Duc, et me fondant sur votre caractère personnel autant que sur la haute qualité dont V. E. est investie, j'ose espérer que le Gouvernement Hollandais ne se sera pas flatté en vain, que V. E. se rendrait à une demande juste dans sa nature, intéressante dans ses conséquences et peu faite sans doute pour inspirer la moindre appréhension.

Je prie V. E. de vouloir m'en donner l'assurance, afin que je puisse communiquer à mon Gouvernement un résultat, qu'il attend avec confiance et qui sera propre à conserver et à augmenter la bonne harmonie entre les individus de deux Nations si intimement liées.

J'ai chargé M. Siberg, auditeur du Roi de remmettre à V. E. cette dépêche et de me rapporter la réponse que V. E. voudra me faire parvenir.

Agréez, M. etc. . . . .

Breda ce 2 Fevr. 1810. (Signé) Elout.

(4.) *Missiven aan den heer van der Heim.*

Aan zijne Exc., den Heere
Minister van der Heim.

Hoog Edele Gestrenge Heer!

Heden ochtend ten 8 uren ben ik hier aangekomen, doch heb den Heer Maarschalk Hertog van Reggio niet aangetroffen, daar Z. E. reeds voor eenige dagen naar Antwerpen vertrokken was. Mij is ook voorgekomen dat niemand binnen dit Rijk het generaal commando namens den Hertog voerde, waartoe ik te meer aanleiding gekregen heb door de proclamatie, welke dezen dag op eene militaire wijze is afgekondigd. Ik bevinde mij dus in het geval, bij mijne instructie bedoeld, in hetwelk ik gelast ben

aan den Hertog te schrijven, waaraan ik heb voldaan; ter bespoediging en meerdere zekerheid heb ik gemeend best te doen aan den auditeur Siberg met de bezorging van den brief te belasten: hij vertrekt morgen ochtend met het opengaan der poort.

Ik zende aan Uwe Exc. hierbij kopij van een stuk, hetwelk de vorm eener aanschrijving heeft, en aan de Stadsregering, zoowel als aan de Ingezetenen gericht is — het is mij door den Hr. Burgemeester gezonden. Eene bijna gelijkluidende proclamatie is van wege den Franschen bevelhebber gepubliceerd, [1]) men heeft de afkondiging van den magistraat gevorderd, doch vruchteloos. In het algemeen schijnt men zich ferm te gedragen: ik heb onder anderen van den ontvanger der verponding van Tets ontfangen den bijgaanden brief aan de Hoofdcommissie der verponding, welken ik op zijn verzoek aangenomen heb te verzenden, vooral daar Uwe Exc. alzoo de gelegenheid bekomt, om bepaaldelijk onderrigt te worden op welke wijze men te werk gaat. De hr. kwartierdrost Verheyen, die heden avond van Bergen op Zoom is teruggekomen, heeft mij berigt, dat reeds gisteren aan den Landdrost van Braband was kennis gegeven van de geweldige dwangmiddelen zelfs van arrest, welke men in het werk gesteld had, om den Burgemeester van zijnen pligt af te trekken. De Landdrost zal zekerlijk van dit en al het verder voorgevallene aan Z. Exc. den Minister van Binnenlandsche zaken kennis gegeven hebben.

Men heeft ook hier bij den ontfanger Blondel aanvrage gedaan tot opgave van den staat van zijn kantoor, en deze (zoo ik geinformeerd ben) heeft daaraan niet voldaan, dan nadat men hem gedreigd had hem met geweld daartoe te zullen noodzaken.

Ik voeg hierbij nog een afschrift van een stuk, hetwelk aan Uwe Exc.

---

1) En conséquence des ordres de sa Majesté l'Empereur Napoléon Roi d'Italie, transmis par son Excellence Mr. le Maréchal Duc de Reggio, la ville de Breda est déclarée en état de siége.

Habitans de Breda, en me chargeant du Gouvernement de votre ville et de son territoire, M. le Mar. Duc de Reggio m'a ordonné de faire respecter vos personnes et vos propriétés. Jusqu'à présent je n'ai que des éloges à donner à votre conduite et vous devez aux troupes sous mes ordres la justice de convenir qu'elles ont observé la plus exacte discipline. Continuez, par un accueil hospitalier, à traiter les soldats français comme des frères et vous trouverez toujours en moi protection et sûreté.

Tout individu qui par ses actions ou ses propos chercherait à troubler la tranquillité publique sera arrêté, traduit a une commission militaire et jugé suivant toute la rigueur des loix.

Le Général Gouverneur de Breda et arrondissement

Larouze.

zal doen zien, hoe men zelfs met de domeinen meent te mogen handelen: het was dezen avond te laat, maar morgen zal daarvan aan den Directeur der Domeinen kennis gegeven worden. De administrateurs hebben gedacht op zulk eene wijze best alle visitatie te kunnen tegengaan: de nadere omstandigheden zullen wel aan den Directeur kenbaar zijn geworden.

Zoodra ik antwoord van den Hertog zal hebben ontvangen, zal ik Uwe Exc. hiervan verwittigen, en hetzelve, zoowel als den brief door mij geschreven, officieel ter kennis van den Raad brengen.

Ik heb de eer etc.

(get.) Elout.

Breda, 2 Febr. 1810.

Men zegt, dat morgen 6 bataillons naar 's Bosch marcheren, en dat reeds van Bergen op Zoom troepen naar Tholen gezonden zijn.

Kopy.

Den Heere Min. van der Heim.

HoogEdeleGestrenge Heer!

Terwijl ik ten aanzien van het hoofddoel mijner commissie werkeloos wezen moet, totdat ik het antwoord van den Hertog van Reggio zal ontvangen hebben, kan ik zonder verzuim ligtelijk aan Uwe Exc. mededeelen, hetgeen in deze streken voorvalt of verhaald wordt. Om met het laatste te beginnen, zoo wierd mij al zeer spoedig na mijne aankomst alhier voor zeker opgedischt, dat er werkelijk tusschen de beide vorsten een tractaat was gesloten, bij hetwelk de landen tusschen de Schelde en Maas aan Frankrijk waren afgestaan en dat daarvan zeer spoedig eene proclamatie zoude gedaan worden. Intusschen heeft de proclamatie, welke hier is aangeplakt, doch niet afgekondigd, bewezen, dat er van geen afstand, maar van eene militaire occupatie quaestie is. Dit ook blijkt uit het decreet des keizers — beide stukken zijn welligt aan Uwe Exc. bekend, maar ten overvloede zend ik dezelve hierbij. Het 2de artikel van het decreet van 20 Januarij [1]) zal aan Uwe Exc. waarschijnlijk, even als mij, vatbaar toeschijnen voor eene twee- of meerledige explicatie, waarvan die, welke in verband schijnt te staan met de noot op het discours van den Koning van Engeland in den Moniteur geplaatst, niet de gunstigste, maar ook ongelukkiglijk niet de onwaarschijnlijkste is. Wat echter daarvan min of meer waarschijnlijk wezen moge, mij komt voor, dat, zoo als de zaken uiterlijk nog staan, dit geene verandering te wege brengt in den geest en de bedoeling van mijne zending, en meen het meest aan de oogmerken van den Raad te zullen beantwoorden,

1) Bij *Kraijenhoff*, Bijdragen enz., bl. 321.

wanneer ik vasthoude, dat eene militaire occupatie noch aanleiding noch recht geeft tot eene menging in de huishoudelijke burgerlijke administratie of bestiering der zaken, vooral bij eene vriendschappelijke en geallieerde mogendheid, daar zoodanige occupatie alleenlijk ten nadeele van den gemeenen vijand, niet van vrienden werken kan, of moet. En ik zal dan ook, voor zoo verre ik uit het antwoord des Hertogs daartoe aanleiding kan nemen, in dien zin rescriberen, tot dat ik van het gouvernement nadere orders zal ontfangen hebben.

De aankondiging van mijn vertrek naar herwaards in de Koninklijke Courant heeft mij vele bezoeken bezorgd, daar vele ambtenaren van mij verlangden of verwachtten, eenig rigtsnoer voor hun gedrag te erlangen. Ik heb aan allen gezegd, niet in last te hebben hun eenige regelen van gedrag voor te schrijven, maar dat de aard der zake leerde, en des konings wil geen andere wezen konde, dan dat elk zich hield verbonden aan de bevelen, hem door of van wege Z. M. gegeven, en aan geene anderen gehoorzamen moest. Voor zooverre mijn eigen ondervinding en de berigten, die ik krijg, mij leren, schijnt mij dan ook overal een goede geest te heerschen. Dan wat baat dit alles tegen geweld? —

De hier gestelde Fransche Gouverneur schijnt tot nog toe redelijk; die te Bergen op Zoom schijnt minder geschikt; — de staat van beleg heeft hier op den stand der zaken nog geen wezenlijken invloed gehad. De gevolgen echter zouden gewigtig kunnen zijn, daar toch volgens de gewone principes alle civile autoriteit in zulk een geval ophoudt, en zelfs de justitie op eene militaire wijze, ten minste facto, kan geadministreerd worden, en wat dan? Mij dunkt, zoolang Z. M. als Soeverain van dit land daarin niet bewilligd heeft, zijn er gronden tot repraesentatie. Zoo dit dan ook gedurende mijn verblijf alhier het geval mogt zijn, zal ik (zoo daartoe nog termen zijn) remonstrantiën bij den Hertog van Reggio inleveren, en tot dezen bepaalt zich mijn last.

Ik heb de eer etc.

Breda, 3 Febr. 1810.

(Get.) Elout.

(5.) *Brief van den auditeur Siberg aan den staatsraad Elout.*

Monsieur,

Je m'étais flatté de trouver S. E. M. le Maréchal Duc de Reggio à mon arrivée dans cette ville, mais S. E. étant allé faire un tour à Malines, je ne pourrai lui remettre la lettre, dont vous m'avez fait l'honneur de

me charger, qu'à 5 heures ce soir, quand S. E. retourne en ville. C'est pour satisfaire aux ordres que vous m'avez donnés de vous écrire, que je vous adresse ces peu de lignes. Il ne me reste, qu'à vous assurer, que je m'empresserai de retourner à Breda, après avoir reçu la réponse du Duc, qui, à ce qu' on débite, part demain ou après demain pour Bergen op Zoom avec son quartier général.

J'ai profité d'un moment de loisir pour aller voir M. Thuret, notre consul à Anvers, qui m'a assuré que les nouvelles arrivées ce matin de Paris, n'annoncent rien de positif rélativement au sort de la Hollande — ni au départ du Roi. Le courier partant dans le moment même, je saisis cette occasion de vous assurer de ma plus haute considération, avec laquelle j'ai l'honneur d'être

Monsieur
Votre très humble et très
obéiss. serviteur
Siberg.

Anvers à 3½ après midi
ce 3 Fev. 1810.

(6.) *Brief van den hertog van Reggio aan den staatsraad Elout.*

Anvers ce 3 Fevrier 1810.

Monsieur le Conseiller d'Etat,

N'ayant en rien outre-passé les instructions que m'a donnés l'Empereur mon Maître, je ne puis qu'assurer votre Excellence de la peine où je suis qu'elle n'en admette pas absolument la marche. Mais on aura trompé Votre Excellence, si on lui a dit que j'avais exigé des serments au nom de sa Majesté l'Empereur Napoléon. J'ai seulement du signifier à Breda d'exercer au nom de ce dernier quand j'ai remarqué l'opposition manifeste qu'a voulu introduire le Bourguemestre. Mais dans aucune ville du territoire hollandais je n'ai dépossédé les autorités civiles et je m'en suis tenu à leur faire savoir que jusqu'à ce qu'elles soient relevées de leur position par sa Majesté le Roi de Hollande, je n'exercerais chez elles que militairement. Vous pouvez donc rassurer le conseil d'Etat de cette nation alliée et amie de la nôtre sur mon opération et chercher à la bien persuader que je suis incapable d'un acte qui puisse faire accuser mes principes et mon opération.

Je regrette comme vous, Monsieur le conseiller d'Etat, de n'avoir pû m'en entendre avec votre Excellence et d'être privé de l'honneur de vous

assurer verbalement de la haute considération avec laquelle j'ai l'honneur d'être.

Votre bien humble serviteur
(signé) Le Mar. Duc de Reggio.

(7.) „La lecture de la dépêche étant terminée, Monsieur le Duc m'a dit:

„que les troupes sont entrées à Breda et à Bergen op Zoom dans l'intention d'y cantonner, mais que l'Empereur lui avait donné l'ordre de se mettre en possession de ces deux villes, ainsi que du pays situé sur la rive gauche de la Meuse, qui avaient été cédés à la France par S. M. le Roi; qu'il n'avait pas exigé des sermens des autorités civiles, mais qu'il leur avait fait signifier l'ordre d'administrer au nom de l'Empereur; qu'il n'agissait que d'après les ordres de son souverain qui étaient irrévocables."

(8.) *Missive van den heer Elout aan den hertog van Reggio.*

Breda ce 4 Fev. 1810.

Monsieur le Duc,

Je suis très sensible de ce que V. E. a eu la bonté de me faire parvenir une réponse aussi prompte à la lettre, que j'ai eu l'honneur de lui adresser. Mais cette réponse même me fait regretter de plus en plus, que je n'ai pu avoir l'avantage d'entrer avec V. E. en conversation sur cette matière, puisque comme l'indique bien V. E. je me flatte que nous aurions pu nous entendre. L'affaire est cependant trop importante pour les intérêts du Roi mon Maître, pour que je ne doive insister encore sur les représentations, que j'ai ordre de faire à V. E. et rectifier les erreurs auxquelles peut être ma lettre a donné lieu.

Je ne crois pas avoir dit, que V. E. avait exigé des serments au nom de S. M. L'Empereur Napoleon; mais j'ai dit qu'on avait exigé des autorités constituées de se considérer comme sujets de S. M. l'Empereur et Roi, et qu'ainsi ils se trouvaient dans l'état cruel et pénible, d'être pressés de violer leurs serments, et de manquer à leurs devoirs les plus chers et les plus sacrés, puisque il est tout naturel, que, quand on se regarde et qu'on se conduit comme sujet de l'Empereur, on viole la foi, qu'on a jurée au Roi de Hollande, et c'est cependant ce qui a été fait.

Le Général Maison écrit positivement dans sa lettre [1]) du 28 Janvier dernier aux Bourguemestre et Magistrats de la ville de Bergen op Zoom, "votre ville appartenant maintenant à S. M. l'Empereur vous ne devez "exécuter que les ordres, qui vous seront donnés en son nom." — Cet ordre (si je ne me trompe) exprime bien de la manière la plus positive, qu'il leur est interdit d'obéir aux ordres du Roi mon Maitre, et je ne crains pas de faire connaitre à V. E. mes sentimens sur ce point, qui suis convaincu que celui, qui sans être dégagé du serment fait à son souverain, se dit sujet d'un Autre et se considère comme tel, trahit le sien: que celui, qui exige une soumission absolue (comme l'a dit encore le Général Maison) aux ordres de l'Empereur, engage les habitans à se soustraire à leur Souverain légitime, et comme V. E. m'a fait l'honneur de m'écrire, qu'elle avait fait savoir aux autorités civiles, que jusqu'à ce qu'elles soient relevées de leur position par S. M. le Roi de Hollande, V. E. n'exercerait chez elles que militairement; je dois conclure de tout ce qui s'est passé, qu'on a outrepassé les ordres de V. E. même et je me flatte, que d'après cette explication V. E. voudra bien encore accéder à la demande qui j'ai eu l'honneur de lui faire.

Je crois encore être en droit de faire l'application de mes remarques sur

---

Bergen op Zoom le 28 Janv. 1810.

1) Messieurs le Bourguemestre et magistrats.

Je suis chargé par S. Exc. M. le Duc de Reggio de prendre possession de Berg op Zoom et territoire pour S. M. l'Empereur Napoléon, mon Maître. L'intention de S. M. est que toutes les autorités civiles restent organisées comme précédemment et continuent à exercer leurs fonctions.

Votre ville appartenant maintenant à S. M. l'Empereur vous ne devez exécuter que les ordres qui vous seront donnés en son nom.

Les contributions et impôts de toutes espèces continueront à être perçus et leur produit rentrera dans les caisses des receveurs jusqu'à nouvel ordre. Je les rends personnellement responsables des déniers qu'ils recevront, et dont ils ne pourront disposer sans un ordre de mon gouvernement. Sont cependant excepté de cette mesure les fonds que les receveurs perçoivent pour les dépenses ordinaires de la ville, et qui seront comme par le passé à la disposition de M. le Bourguemestre.

Je ne saurais trop vous recommander la stricte exécution des dispositions préscrites ci dessus et une soumission absolue aux ordres de sa Majesté l'Empereur. Par là vous mériterez la bienveillance du plus grand des monarques et vous éviterez à votre ville tous les maux qu'une conduite contraire attirerait nécessairement sur elle. Vous me trouverez toujours empressé à tout faire pour le soulagement de la ville et le bonheur de ses habitans.

Recevez Messieurs

Le Général, Baron d'Empire, Gouverneur de Berg op Zoom,
(Signé) J. Maison.

les ordres donnés aux Receveurs Généraux. On ne s'est pas, il est vrai, emparé des fonds résidans dans leurs caisses (autant qu'il est porté à ma connaissance) mais cependant ils sont tellement génés dans leurs opérations, qu'ils ne sauraient obéir aux ordres du Gouvernement Hollandais, pour verser les fonds dans quelques caisses publiques, s'ils pouvaient être supposés de devoir obéir aux ordres du Gouvernement Français. Je ne puis parler que dans l'intention et l'esprit de mon gouvernement, Monsieur le Maréchal, mais qu'il me soit permis cependant de faire observer à V. E. que le décret de l'Empereur du 20 Janv. 1810 n'a parlé que d'une occupation militaire, et je crois volontiers que le Roi, mon maître, est convenu sur ce point avec l'Empereur, mais une telle occupation militaire est tout à fait étrangère à ce qui regarde l'administration civile et finantielle. V. E. voudra donc bien me faire la justice, que je ne puis qu'insister sur la demande, que j'ai faite dans ma précédente. J'y ajoute pour appuier mes réclamations une vérité affreuse, mais exacte, que tout ce qui tient aux finances est du plus grand intérêt pour mon malheureux pays, au point que le moindre délai, le moindre embarras dans l'administration doit causer les suites les plus funestes. Que je serais heureux, M. le Duc, si je pouvais réussir auprès de V. E.! L'assurance que V. E. me charge de faire à mon gouvernement et que je lui transmettrai avec joie, m'en donne le plus grand espoir.

J'aurai l'honneur d'attendre la réponse de V. E. dans cette ville, et je saisis cette occasion d'assurer V. E. de ma plus haute considération.

(signé) Elout.

(9.) *M. Elout aan den Raad van ministers.*

Mr. C. T. Elout, Staatsraad van Z. M. aan den Raad der Ministers.

Hoog Edele Gestrenge Heeren!

Bij mijne aankomst alhier op eergisteren wierd ik onderrigt, dat Z. E. de Hertog van Reggio reeds voor eenige dagen naar Antwerpen vertrokken was, en dat niemand binnen dit Rijk het generaal commando namens den Hertog voerde; mij dus volgens het 1ste lid van de aanschrijving door den eersten Secretaris van het Kabinet des konings, op 31 van Louwmaand ll. gezonden, verpligt vindende aan den gemelden Heere Maarschalk schriftelijk te zenden de vertogen in de aanschrijving van den 30 van Louwmaand te voren vervat en bij de eerstgemelde met eenige verandering nader aangedrongen, heb ik gemeend te moeten schrijven den brief, van welken ik

de eer heb kopij aan UWE. Excellentien bij dezen te zenden. Ik heb den Auditeur Siberg, dien ik tot mijne hulp verzocht had mij te vergezellen, gelast dien brief van mijnentwege aan den Hertog te overhandigen, ten welken einde hij op gisteren vroegtijdig naar Antwerpen vertrokken is, vanwaar hij, heden terug gekomen zijnde, mij heeft medegebracht het antwoord, hetwelk ik de eer heb kopijelijk hier bij te voegen. Daaruit zal aan uwe Excellentien blijken, dat de Heer Maarschalk niet zeer diep getreden is in de behandeling der pointen, waarvan ik in mijn brief had gewag gemaakt, en vooral dat daarin niet het minste doorstraalt, wat des Hertogs oogmerk in het vervolg zij ten aanzien der gelegde belemmeringen in de civile en financiele administratie, hoezeer ik niet dan met genoegen uwe Excellentien kan opmerkzaam maken op de geruststellende verzekering, welke de Hertog mij verzoekt Uwe Excellentien ten aanzien van zijn gedrag en gevoelens te geven.

Ik meende voorts dat het belangrijk was sommige van mijne gezegdens, door Z. E. verkeerdelijk opgevat, nader uit te leggen. Ik kon dan ook naar mijn oordeel geen genoegen nemen met dit antwoord, zoo ik voldoen wilde aan het oogmerk van mijne zending, om den Hertog over te halen van alle maatregelen af te zien, welke tegen de uitdrukkelijke bevelen van den Koning zouden mogen strijden.

Dit heeft mij dan ook doen besluiten om bij Z. E. nader aan te dringen op de voldoening aan mijne eerste representatiën, en ik heb gemeend te dien einde aan Z. E. te moeten schrijven het weder antwoord, waarvan ik al meede de kopij bij deze voege.

Ik hoop dat mijn gedrag de goedkeuring van uwe Excellentien zal ondervinden.

Ik zal dan ook nog hier blijven, tot dat ik de nadere rescriptie van den Hertog zal hebben ontvangen, en daarvan dadelijk aan uwe Excellentien kennis geeven, maar ik hoop tevens uwer Excellentien nadere bevelen te ontvangen, hoe dan verder te handelen, daar ik maar al te seer vreese dat dezen tweeden brief geen beter lot zal te beurt vallen, dan den eersten.

Breda den 4 Febr. 1810.

(10.) *Missive van den heer Elout aan den heer van der Heim.*
Kopij.

Aan den Heere Minister
van der Heim.

HoogEd. Gestrenge Heer,

Ik heb de eer hierbij aan Uwe Excellentie toe te zenden den officielen

brief door mij aan den Raad der Ministers geschreven, tot bijlagen hebbende 1° mijn brief aan den Hertog van Reggio, 2° deszelfs antwoord, 3° mijn wederantwoord aan Z. E. — Uwe Exc. zal zien, dat wij niet verre gevorderd zijn, en ik vrees, dat eene tweede rescriptie van den Hertog even weinig zal afdoen; dus verlang ik zeer te weten, hoe mij dan verder te gedragen. Confidentieel kan ik Uwe Exc. melden, dat de Hertog op de eerste lezing van den brief niet al te zeer te vrede was; intusschen is de eerste opwelling nog al merkelijk bedaard, maar de schering en inslag van het gesprek was steeds, dat hij met niemand iets te maken had, dan met den Keizer, dat hij diens bevelen opvolgde, en niet verzwaarde; dat hij niets anders doen kon of zonde. De troepen waren wel ingekomen om te kantonneeren, maar daarna waren (NB) nadere orders gekomen; het scheen zelfs, als had hij orders dit land, welligt dit gedeelte van hetzelve, als Fransch te beschouwen. Hij erkende echter, dat het Hollandsch gouvernement deszelfs pligt deed, gelijk hij de zijne, waarvan hij nooit zou afgaan, en die hij zoo wel kende, dat niemand hem die behoefde te leeren. Men dacht almede, dat het land tot aan de Maas reeds was afgestaan; op welken grond was twijfelachtig. — Intusschen schijnt het met dit nog niet te zullen ophouden: zoo de informatien echt zijn, gelijk bijna niet kan worden in twijfel getrokken, zoude het 4de corps d'Armee, thans onder bevel van Massena staande, den 14den dezer bij Dusseldorf den Rhijn overtrekken, en zoo naar het andere gedeelte van ons land, bepaaldelijk Nijmegen invaseren. — Het voegt mij niet eenigen raad te geven, maar het doet zien, hoe belangrijk het is, om alle kassen toch in zekerheid te stellen, want, hoezeer men wel afgeeft, dat men zich niet van de kassen meester maakt, maar alleenlijk derzelver staat verifieert, zoo denk ik steeds om het zoo bekend als achtervolgd spreekwoord: ce qui est bon à prendre, est bien à garder.

Men zegt nog steeds, dat de Hertog zijn hoofdkwartier in deze streken nemen zal, en onder zijne Exc. zou een divisiegeneraal het commando voeren. Mij is als zeker verhaald, dat de Burgemeester van Bergen op Zoom gisteren door den Franschen gouverneur is gedestitueerd, maar ik weet nog geene omstandigheden genoeg.

Ik vertrouw, dat Uwe Exc. mijne twee vorige brieven zal hebben ontvangen.

Ik heb de eer etc.

(get.) Elout.

Breda, 4 Febr. 1810.

Welligt zou bij de lezing van den brief des Hertogs aan Uwe Exc.

kunnen toeschijnen, dat er eene uitlating was in de periode: J'ai seulement du signifier à Breda d'exercer au nom de ce dernier etc." (boven blz. 450): maar de duisterheid is niet gelegen in de kopij, doch in het origineel, hetwelk geheel, vooral aan het einde, niet zeer verstaanbaar is.

(11.) *M. van der Heim aan M. Elout.*

Amsterdam den 5en van Sprokkelmaand 1810, na posttijd.

Hoog Edele Gestrenge Heer!

Het was mij aangenaam uit UwHoogEDGestrs. beide brieven van den 2den en 3den dezer Uwe behouden aankomst te Breda te vernemen. De bij de tweede overgezondene stukken zijn door dezelve het eerst tot mijne kennis gekomen. Het antwoord van den Hertog van Reggio zie ik met verlangen te gemoet. Het stellen in staat van beleg der Brabandsche steden, gepaard met de noot in den Moniteur, moet 's konings beambten ten sterkste aanzetten, om de nodige omzigtigheid met de getrouwheid aan hun Koning te paaren. Zoo weinig doch als men in het betragten van zijn pligt moet omzien, even dwaas is het naar den martelkroon te streven: en onder veelerley bekommeringen is het geen der minste, buiten staat te zijn brave lieden te kunnen beschermen en de nodige bijstand verleenen, hetgeen echter volkomen ons geval is, en geen keuze overlaat dan om met houding voor geweld te zwigten. Het 5de articul van het Keijserlijk Decreet baart bij mij het meeste opzien. In den stand der zaken zelf is geen verandering gekomen en uit Parijs hebben wij niets nader. In Walcheren is de Fransche Wet op het stuk der Douane in volle werking. Ik heb de eer met de meeste hoogachting te zijn

Hoog Edele Gestrenge Heer

Aan den hr. Staatsraad
Elout, te Breda.

Uw Hoog ED. Gest.
ootmoed. dien.
Van der Heim.

P. S. Die van UwHoogEDG. van den 4den deezer is mij van de nagt geworden; uit de officieele zal UwHoogED. de approbatie van den Raad ontwaren en het verlangen om geene geprotraheerde correspondentie in de wereld te brengen, waarvan men zich toch weinig of niets kan beloven.

(12.) *Aanschrijving van* 6 *Febr.* 1810. *Secreet B.*

Amsterdam den 6den van Sprokkelmaand 1810.

De Eerste Secretaris van het Kabinet des konings, daartoe geautoriseerd bij secreet Besluit van den 6den van Sprokkelmaand 1810, No. 2, brengt bij dezen ter kennis van den Heer Staatsraad Elout, zich thans in Commissie te Breda bevindende, dat volkomen is geapprobeerd derzelfs verrigte, zoo als dit is gedetailleerd bij deszelfs aan den Raad der Ministers geaddresseerde Missive, geschreven te Breda, den 4en dezer loopende maand, en dat hij, Staatsraad Elout, is geautoriseerd, om, indien hij, na te hebben ontfangen het antwoord van den Maarschalk hertog van Reggio, op deszelfs laatste aan dien Maarschalk hertog afgevaardigde missive, gedagteekend Breda 4 Sprokkelmaand 1810, tot bevordering van het oogmerk zijner commissie niet meer noodzakelijk mocht oordeelen te Breda langer te verblijven, naar de hoofdstad te mogen terugkeeren, en de aan hem opgedragene commissie te houden voor getermineerd.

De Eerste Secretaris Voorn.
Verheijen.

---

(13). *Officieel Rapport van den heer Elout aan den Raad der Ministers.*

Mr. C. T. Elout, staatsraad van zijne
Majesteit aan den Raad der Ministers.

Hoog Edele Gestrenge Heeren!

Ik had de eer Uwe Excellentien bij mijnen brief van den 4den dezer te kennen te geven, dat ik gemeend had den brief, mij door den Heer Maarschalk Hertog van Reggio geschreven, niet onbeantwoord te kunnen laten, maar nader te moeten aandringen op de voldoening aan mijne eerste representatiën, gelijk ik deed bij den brief van welken ik tevens kopy overzond.

Reeds op den volgenden dag wierd met zekerheid opgegeven, dat de Hertog zijn hoofdkwartier naar Breda verplaatsen zou, en dus eerstdaags stond aan te komen; zijne komst echter had niet vóór den 8sten in den namiddag plaats.

Daar ik nu geene tijding had ontvangen en het gerucht liep, dat zijne Excellentie reeds daags daaraan naar 's Hertogenbosch vertrekken zou, achtte ik geen tijd te mogen verzuimen, maar van mijne zijde te moeten werkzaam zijn, om des Hertogs antwoord, ware het mogelijk, te verkrijgen: en ik verzocht den Heer Auditeur Siberg zich bij zijne Excellentie te ver-

voegen, ten einde te vernemen, wat er van ware, en of ik ook de eer zou kunnen hebben met denzelven een mondgesprek te houden, waarop ik ten antwoord ontfing, dat zijne Excellentie den volgenden ochtend op het uur, mij best gelegen, mij zoude afwachten.

Mij dien ten gevolge op Vrijdag ochtend ten half 12 uren naar des Hertogs verblijfplaats begeven hebbende, wierd ik op eene gedistingueerde wijze ontfangen en binnengeleid in een vertrek, alwaar de Hertog zich dadelijk vervoegde en mij op eene allerbeleefdste wijze behandelde.

De Hertog begon het gesprek met mij verschooning te vragen, dat hij mijn laatsten brief niet had beantwoord, en zeide, dat hij gemeend had reeds vroeger naar Breda te komen, en alzoo gelegenheid te hebben mondeling te herhalen, hetgeen hij mij reeds schriftelijk had te kennen gegeven, dat hij bepaalde bevelen van den keizer, zijnen meester, ontfangen hebbende, niet bij magte was eenige verandering te wege te brengen in de maatregelen, krachtens die bevelen in het werk gesteld, en welke hij meende, (immers dit was zijne vaste gezindheid), dat met moderatie wierden uitgevoerd.

Daarop het woord nemende zeide ik, dat hij ligtelijk zou gevoelen, hoe beklemd mijn hart op dit oogenblik zijn moest; daar ik, uit hetgeen hij geschreven en gezegd had, mij zoo weinig vrucht voorspellen kon van de zending, waarmede ik de eer had belast te zijn, maar integendeel moest wachten, dat de knellende toestand, waarin mijn ongelukkig vaderland in het algemeen en een groot gedeelte van mijne landgenooten in het bijzonder zich thans bevond, bij voortduring zou blijven bestaan, en welligt nog verergerd worden; dat ik mij echter gedrongen vond hem nader onder het oog te brengen het verschrikkelijke der behandeling, welke dit Rijk zoo onverdiend ondervond; dat ik met allen eerbied, doch ronduit durfde te zeggen, dat men den keizer bedrogen had, wanneer men aan zijne Z. M. onze trouw aan de gemeene zaak had willen verdacht maken; dat ik aan hem Maarschalk wel rondelijk durfde te vragen, of hij in zijne militaire loopbaan niet persoonlijk of bij goede berigten den moed en getrouwheid onzer krijgsbenden had leren kennen of horen waarderen; of wij zelfs niet in Spanje ons bloed vergoten hadden voor eene zaak, die zeker niet geheel onze eigen was, alleenlijk ter getrouwe naleving van aangegane verbindtenissen; en hoe hard het dus ware niet alleenlijk ons met woorden van verraad beschuldigd te zien, maar ook te ondervinden, dat een gedeelte van ons Land op zoodanige wijze, als nu plaats had, wierd bezet en behandeld, en zulks zonder dat het gouvernement in iets gekend wierd, zonder dat de ingezetenen in staat waren te overdenken, hoe zij zich gedragen moesten, om niet af te wijken van de trouw, welke zij aan hunnen koning gezworen

hadden, en van de liefde, welke zij hem zoo van harte toedroegen; dat ik bij dit alles nog voegen moest deze vraag: wat de keizer zelve toch denken en van zijne ingezetenen verwachten zou, wanneer (hetgeen nu wel geheel onmogelijk was, maar met der tijd toch in aanmerking van de verbazende uitgestrektheid van zijn Rijk in eenig gedeelte mogelijk zou kunnen worden) eene andere Mogendheid zulk een gedrag zich veroorloofde.

De Hertog voerde op dit alles aan, dat zeker onze toestand geheel onaangenaam was, dat de liefde voor onzen koning zeer uitblonk, dat wij zeker in den oorlog ons zeer wel gekweten hadden, maar dat men zich daarop niet als eene groote verdienste beroemen kon, daar toch elke verbonden mogendheid zijn contingent leveren moest; dat wijders hij nu geene sporen van eenigen kwaden geest ontdekt had, gelijk hij dan ook aan den keizer had te kennen gegeven, dat echter voor het overige de handelwijze, die gehouden wierd, hem voorkwam niet zoo belemmerende te zijn als ik meende; dat hij geene eeden vergde; dat hij de burgerlijke machten had laten voortwerken; dat zijne troepen zich geregeld gedroegen; dat hij de openbare kassen niet had naar zich genomen, integendeel, dat hij ten stelligste verboden had daaraan te raken; dat hij derzelver staat alleenlijk had doen opnemen; en dat zulks niets was dan een provisioneele maatregel, waaromtrent hij reeds nadere orders verzocht had en verwachtte; dat hij ook niet gevoelen kon, hoe deze maatregel eene zoo groote belemmering te wege zou brengen, als ik had te kennen gegeven, vooral, daar de gevonden sommen niet zeer groot waren.

Ik zeide ter wederlegging hiervan mij te gedragen tot hetgeen ik in mijne brieven had geschreven, en merkte nog in het bijzonder aan, dat inderdaad het maar waar was, en ik hem in de beste trouw kon verzekeren, dat de stuiting in de beheering der geldmiddelen doodelijk was; dat wij ons met kleine berekeningen moesten ophouden; dat ik geene zwarigheid maakte hem in vertrouwen te verklaren, dat men, om te gemoet te komen in den dringenden nood van s' Rijks kasse, had moeten toevlugt nemen tot een middel, hetwelk door deze stremming geheel verviel; dat, hoe gering de nu voorhanden zijnde penningen mogten zijn, de ontfangst toch voortging; dat de landen, over welke de maatregelen wierd uitgestrekt, vooral voor het middel van de verponding van het hoogste belang waren, alzoo de weinige landelijke voortbrengselen, welke ons kleine land opgaf, voor een zeer groot gedeelte in die streken opgezameld wierden, en dat aldus onze toestand allerakeligst was.

Deze aanmerkingen gaven van tijd tot tijd aanleiding tot een meer algemeen gesprek, bij hetwelk ik niet verzuimd heb het ongelukkig lot

van ons vaderland naar waarheid voor te stellen, en alle redeneringen, welke ik naar mijne geringe bevatting tot het oogmerk meende dienstig te zijn, bij te brengen; dan alle mijne pogingen waren vruchteloos, en de Hertog zeide op alles, dat ik ligtelijk konde nagaan, dat hij bepaalde instructiën had, aan welke hij letterlijk gebouden was, maar dat hij steeds in alles met de meeste bescheidenheid zou te werk gaan, en zijne onderhebbende manschappen de strengste krijgstucht doen oefenen.

Ik nam afscheid met te zeggen, dat met hoeveel genoegen ook ik de persoonlijke kennis van zijne Exc. gemaakt had, ik hartelijk wenschte, dat mij zulks had mogen gebeuren op een tijdstip en onder omstandigheden, niet zoo verderfelijk voor mijn geliefd vaderland; dat het mij intusschen hoogst aangenaam was uit het gesprek met Z. Exc. te hebben kunnen ontwaren, dat de uitvoering van des keizers bevelen was toebetrouwd aan een militairen chef, op wiens billijkheid en bescheidenheid ik meende te kunnen staat maken en dat ik mij dan ook beloofde, dat mijne landgenooten in de bezette streken steeds in hem eenen beschermer zouden vinden tegen alle mogelijke kwellingen. Hierop gaf Z. E. mij ten antwoord, dat hij ook wel gewenscht had, dat alles reeds te voren door een vergelijk tusschen de beide vorsten had kunnen afgedaan worden; dat zulks ons veel kommer, hem veel moeite zou gespaard hebben; en dat het voorts geheel overeenkomstig de meening en gevoelens van zijn hart was, om *hun, die ik mijne landgenooten geliefde te noemen*, tegen allen ongeoorloofden dwang en kwellingen te beschermen.

De Hertog deed mij daarop uitgeleide en vervoegde zich na eenigen tijd ten mijnent, ten einde mij te bezoeken, doch vond mij niet te huis. Ik heb in den namiddag aan Z. E. een blijk van mijn tegenbezoek doen afgeeven, en mij tevens geëxuseerd van de bijwoning van het middagmaal tegen den volgenden dag, waarop Z E. mij had genodigd.

Alzoo heb ik aan Uwe Excellentien omstandiglijk en getrouwlijk (voor zoo verre ik op mijn geheugen kan staat maken) voorgedragen het hoofdzakelijke van het mondgesprek, hetwelk ik met den Hertog hield. Zijne zegs- en handelwijze jegens mij was, gelijk ik zeide, bescheiden en beleefd, maar de zakelijke inhoud zijner redenen, op hoogere bevelen gegrond, heeft mijn hart geweldig aangedaan. Alles toch liep op één punt uit: het bederf van ons dierbaar vaderland, hetwelk door den liefderijksten ijver van onzen koning, in wiens toestand ik zulk een hartelijk deel neem, naauwelijk schijnt te kunnen worden afgeweerd. Mogt het der goede Voorzienigheid behagen betere dagen te voorschijn te roepen: mogten wij de middelen kennen, welke daartoe leiden, hoe bereid zouden wij dan niet zijn, onder opzien tot zijne Goddelijke Almacht, die met alle kracht aan te wenden.

Daar ik nu mijn verder verblijf als geheel onnut ter bevordering van het oogmerk mijner commissie beschouwde, heb ik gebruik gemaakt van de vrijheid mij gegeven bij de aanschrijving van den Eersten Secretaris van het Kabinet des Konings van den 6den dezer, en ben alzoo in deze Hoofdstad teruggekeerd.

Ik onderwerp dit mijn verrigte aan de beoordeeling van Uwe Exc. en heb de eer etc.

(get.) Elout.

Amsterdam den 12den van
Sprokkelmaand 1810.

(14.) *Aanschrijving van 12 Febr. 1810.*

Secreet B.

Amsterdam den 12den van
Sprokkelmaand 1810.

De Eerste Secretaris van het Kabinet des Konings, daartoe geautoriseerd bij Besluit van den 12den van Sprokkelmaand 1810. N°. 2. Secreet B. brengt hiermede ter kennis van den Staatsraad Elout, dat wordt geapprobeerd deszelfs verrichte in het volbrengen der Commissie, met welke hij jegens den Maarschalk Hertog van Reggio is gechargeerd geweest.

De Eerste Secretaris voornoemd,
A J. J. H. Verheijen.

BIJLAGE C.

(Bl. 83 en 194.)

De Commissie van 17 Febr. 1810.

„Op den 17den Febr. wierd mij te Haarlem per expresse bezorgd een brief, waarbij de heer van der Heim te kennen gaf, dat hij verlangde mij te spreken. Ik vertrok dadelijk naar Amsterdam en vernam, dat men mij opnieuw tot eene commissie benoemd had gezamenlijk met de Heeren S. C. Nederburgh en J. P. van Wickevoirt Crommelin. Toen mij de aard dier commissie was medegedeeld, merkte ik aan, dat ik onkundig was van de ware gesteldheid der zaken, welke welligt na mijne vorige commissie merkelijk veranderd zou zijn, dat ik ten minste had hooren spreken van geheime vergaderingen, ook door een gedeelte van den Staatsraad bijgewoond, en dat ik van niets wist: dat ik dus zeer ongeschikt

en weinig genegen was zonder kennis van zaken mij te laten gebruiken; dat ik ook die kennis niet verlangde, maar dat men beter gedaan had iemand uit het midden der Groote Vergadering te nemen. De heer van der Heim antwoordde, dat de Heer Nederburgh lid van de Groote Vergadering geweest was; dat hij in staat was te beoordeelen, of hetgeen wij zouden vermeenen te moeten doen in verband stond en in welk met het daar bekend gemaakte en verhandelde, en dat men daarom ook hem gekozen had. Na eenige woordenwisselingen vroeg ik, of die Heer dan order of vrijheid had ons casu quo daarmede bekend te maken. De heer van der Heim antwoordde *neen*, want dat elk lid zich tot geheimhouding bij solemneelen eede verbonden had; dat dit een en ander ook niet in onmiddellijk verband stond. Ik zeide: dit verband mag meer of min onmiddellijk zijn, maar (hoezeer ik protesteer nergens van te weten) heb ik moeite om mij te overtuigen, dat er geen groot verband zijn zou: de beoordeeling van het meerdere of mindere kan bij elk, die er van weet, zeer onderscheiden zijn; die met zulk eene commissie belast wordt, moet vertrouwen hebben; dat, zoo de hr. Nederburgh niets mogt zeggen en echter in de commissie geplaatst was, omdat hij er van wist, de overige beide leden der commissie gehouden zouden zijn eenvoudiglijk te berusten in zijn bedenkingen, gelijk ik voor mij betuigde steeds te zullen doen, daar ik geen regt had te vragen en dus niet kon beoordeelen, wat eigenlijk te doen; maar dat ook deze bedenking mij weinig lust inboezemde tot eene zoo delicate en welligt hagchelijke commissie.

De heer van der Heim meende, dat ik zoo huiverig niet wezen moest; dat de zaak zelve was ter verantwoording van het Gouvernement, van den Raad der Ministers, en niet ter mijner; dat het hun taak was te beoordeelen, wat er gedaan moest worden. Mijn antwoord was, dat mij dit nu ten tweeden male wierd toegevoegd, maar dat ik mij daarmede niet kon vergenoegen; dat zulks waar zijn zou, wanneer de koning mij eene commissie opdroeg, niet, wanneer de Raad der Ministers die gaf, welke zeker niet aangesteld was cum plena: — dat niemand, ja zelfs de Staatsraad niet legaal wist, dat en dusdanig een Gouvernement in naam des konings bestond; dat hij, die zich dus wilde laten employeeren, regt had en te zijner verantwoording verpligt was meer kennis te vorderen; dat ik mij niet wilde indringen; dat mijn gedrag bewees, hoe zeer zulks met mijn caracter streed, maar dat ik met weerzin er in geroepen wierd.

De hr. van der Heim repliceerde, dat toch niemand zoo geschikt was, onder anderen uit hoofde mijner vorige commissie etc. en verzocht mij, daar de courier naar de depeches wachtte, over een uur weerom te komen.

In dien tusschentijd overdacht ik de zaak en kwam 's avonds ten half 10 uren terug. De hr. van der Heim begon het gesprek met mijne te voren gemaakte aanmerkingen te weerleggen. Ik vatte het woord op en zeide, dat zijne wederlegging mij voorkwam niet zeer concludent te zijn, maar dat wij daarover lang zouden kunnen twisten; maar dat ik hem kortelijk mijn besluit zou mededeelen, dat ik de commissie zou aanvaarden, bepaaldelijk omdat alles bij den Raad der Ministers was afgedaan en daarvan kennis aan Z. M. gegeven; dat dus eene weigering van mijne zijde wellicht tot verkeerde gevolgtrekkingen zou kunnen aanleiding geven; dat ik voor het overige nog inhaereerde alle mijne vorige reflectiën: dat het mij onaangenaam was te moeten paraisseeren in eene commissie van zulk een tederen aard en onder zulke moeijelijke omstandigheden, zonder bekend gemaakt te worden met de ware en algeheele gesteldheid der zaken; dat ik dan ook zeer veel op den hr. Nederburgh liet aankomen; en dat men uit deze aanneming niet besluiten moest, alsof ik voornemens was mij in al hetgeen een meer of minder onmiddelijk gevolg van deze commissie mogt geacht worden, te doen employeeren, zijnde daartoe in geenen deele gezind, dat ik verzocht zulks ernstig aan den Raad te verklaren.

Op den 18den ontving ik eene secreete aanschrijving van den eersten Secretaris van het kabinet, houdende instructie voor de commissie. [1]) Daar welligt ons vertrek zeer verhaast kon zijn, ontwierp ik eene nota. [2])

Op den 19den Febr. compareerde ik met mijne medegecommitteerden, waarin ik opening van zaken gaf, en tevens de door mij ontworpen nota voorlas, welke met eene zeer geringe verandering, waarin ik van ganscher harte toestemde, wierd goedgekeurd, terwijl dadelijk bleek, dat wij allen zeer eenstemmig over de zaak zelve dachten, en ons met het denkbeeld van verdediging weinig vereenigden, als eene allergevaarlijkste en weinig voorzigtige onderneming. Ik communiceerde, dat de heer van der Heim mij verzocht had hem de nota te willen suppediteren, ten einde dezelve door den Raad der Ministers zou kunnen worden geexamineerd. Wij vonden wijders goed voor te dragen, of het niet nuttig en decent zou zijn, dat de gecommitteerden met opene brieven van commissie werden gemunieerd en om nog in bedenking te geven, of men bij de conferentie met den Heer

---

1) De inhoud der instructie is letterlijk opgenomen in de Notulen van den Ministerraad van 17 Febr., bij *Röell, Verslag* enz. bl. 432—433 aanvangende „om zonder verwijl zich te begeven — hoofdstad zullen verwijderd houden."

2) Deze nota, waarvan de instructie den hoofdinhoud vormt, wordt hier niet medegedeeld, omdat zij niet overgelegd is.

Hertog van Reggio niet eenige latitude zou geven omtrent de bepaling van den afstand van 4 uren. Voorts werd bepaald, den heer Siberg, auditeur des konings, (casu quo) tot adsistentie mede te nemen. Op den avond van dien dag gaf ik den heer van der Heim kennis van het afloopen der eerste conferentie, overhandigde hem de nota en deelde hem de bedenkingen der commissie mede; verder nog, dat wij gaarne bepaaldelijk wenschten onderrigt te worden van de uitgestrektheid en strekking der linie.

Op den 22sten ontfing ik twee aanschrijvingen, 1°. houdende nadere bepalingen omtrent den afstand van 4 uren [1]); 2°. autorisatie op den Minister van Oorlog, om de commissie met de strekking en uitgebreidheid der linie bekend te maken: beide van den 20sten.

In eene conferentie, op den avond van dien dag gehouden, werd besloten bij den Minister van Oorlog belet te vragen, bij wien wij den 23sten 's ochtends wierden afgewacht. Z. E. gaf ons de noodige ophelderingen en overhandigde ons een typografische kaart van Amsterdam, op welke de cirkel van den afstand getrokken was. Ik ontving dien dag van den heer van der Heim terug de door ons geconcipieerde nota tevens met eene concept-nota, om casu-quo te worden gepresenteerd door den Minister van Buitenlandsche Zaken aan den Franschen Ambassadeur, welke nota aan de commissie wierd medegedeeld, teneinde den hare daarmede in overeenstemming te brengen.

Op den 24sten besoigneerden wij over den inhoud, en wierd besloten eenige consideratien op het papier te brengen en aan den heer van der Heim mede te deelen met verzoek, om daarover met den Raad der Ministers of eene personeele commissie te mogen confereeren. Ik ontwierp dezelve den volgenden dag, en zij wierden door mijne mede-gecommitteerden goedgekeurd.

---

1) Het stellig voorschrift omtrent dezen afstand, in de instructie van 17 Febr. vervat, werd eenigszins gewijzigd en verklaard, „dat de hoofdbedoeling in dezen voornamelijk daarin bestaat, dat de cantonnerende Fransche troupes stellig behooren verwijderd te blijven buiten de linien der hoofdstad, en dat binnen die linien zonder voorafgaande toestemming van Z. M. den Koning geen enkel man van de voorz. cantonnerende troupes wordt geadmitteerd: kunnende diens volgens, ingevalle zulks bij eenen onverhoopten aanmarsch derzelve troupes meer convenabel zoude kunnen zijn, dat gemelde troupes binnen het voorschreven rayon zouden moeten passeren, daaromtrent toegevendheid gebruiken — mits maar dezelve stellig en bepaald op eene voldoende en wel de meest mogelijke afstand van dezelve linien verwijderd blijven, en in allen gevalle binnen den omtrek van een uur van alle de punten der linien geen vast cantonnement nemen.

De verzochte conferentie had plaats op den 27sten met de Heeren van der Heim en Mollerus. Na het voorstel onzer consideratiën stemde men in 't algemeen met dezelve in, maar de heer Mollerus meende nog, dat de plaatsing in den Moniteur van de Nota, door den hertog van Cadore op den 24sten Jan. aan den heer Röell overgegeven, welligt eenige verandering in de extensie zou dienen te weeg te brengen. Dit gaf gelegenheid tot eene nadere pourparler, in hetwelk door de H.H. Nederburgh, Crommelin en mij eenstemmig de twijfeling geopperd wierd, of de geheele mesure wel raadzaam was, en of men eenig goed succes van een defensie of vertooning daarvan zou kunnen wachten; dat de koning zich in allen geval duidelijk zou behoren te expliceren; dat Z. M's. stilzwijgendheid zonderling moest voorkomen; en dat er geen reden was, om Amsterdam in gevaar te brengen, zonder dat het aan de groote zaak eenig goed kon toebrengen; dat men, toen men de defensie in den zin had, veel vroeger, en wel vóór het inrukken der troepen in Breda en ommestreken daaraan had moeten werken; dat de toon van den keizer zoodanig was, dat men gevaar liep om als rebellen behandeld te worden; dat het hier niet alleenlijk aankwam op regt, maar op de magt, om het regt te verdedigen en vol te houden etc. etc. Deze conversatie scheen invloed te hebben: ik merkte vooral in den heer Mollerus eene vrij groote overeenstemming met ons gevoelen, en beide heeren Ministers waren niet vreemd van de gedachten, dat er in de commissie verandering komen kon. De afspraak was, dat wij nadere informatien zouden erlangen. Wij ontfingen dan ook eene nadere aanschrijving van den 2den Maart, waarin bepaald werd, dat de commissie bleef voortduren, maar met eenige verandering. [1])

---

1) *Extract uit het Verbaal van den Raad der Ministers van 2 Lentemaand 1810, Secreet B. No. 1.*

„De Minister President heeft ter vergadering ouverture gegeven opgewacht te zijn door den heer Staatsraad Elout, eerstbenoemde in de personele Commissie van den 17en van Sprokkelmaand 1810 — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— —
hebbende hij Staatsraad Elout verzocht te mogen worden geinformeerd of na de ontvangst van den brief zijner Majesteit in de Kon. Courant van den 1sten van Lentemaand geplaatst en aan den Staatsraad geadresseerd ook eenige verandering was gekomen zoo in de despectie van de voorm. personele Commissie zelve, als in den last haar bij het voormeld Secreet besluit van den 17de van Sprokkelmaand l. l. No. 1 opgedragen.

En is de eerste Secretaris — geautoriseerd tot het doen van de navolgende aanschrijving:

De Eerste Secretaris enz. brengt ter kennisse van de personele Commissie — —,

Ik had met mijne medegecommitteerden eene nadere conferentie op den 7 Maart 1810; wij besloten nader met den heer Mollerus te spreken. Met den hr. Crommelin denzelven opzoekende vonden wij hem niet en op een briefje, hetwelk ik hem schreef met verzoek van eene conferentie, ontfing ik het antwoord, dat hij door Z. M. ontslagen was van de portefeuille der Buitenlandsche Zaken, welke aan den hr. Crommelin was toebetrouwd, zoodat hij geene qualiteit meer bezat om met ons te abouchereu. Dit ontslag was een gevolg van de veranderde meening van den koning, gelijk dan ook bij aanschrijving van 7 Maart de commissie, op ons gedecerneerd, wierd ingetrokken en gesteld buiten effect."

BIJLAGE D.

(Bl. 123 en 196.)

De missive van den Staatsraad van 22 Maart 1810.

"Op den 20sten Maart 1810 wierd gehouden vergadering van den Staatsraad, in welke tegenwoordig waren de Ministers, benevens de Heeren de Mist, van Wickevoirt Crommelin, C. C. Six en Nederburgh. In deze vergadering werd lecture gedaan van eene missive, door Z. M. aan den Staatsraad geschreven ter geleide van het traktaat tusschen Hoogstdezelve en Z. M. den keizer der Franschen aangegaan, zijnde door de heeren Verhuell en Champagny als wederzijdsche gevolmachtigden getekend. Daarbij was

---

dat het oogmerk van het despecieren derzelve Commissie alsnog blijft voortduren, voor zooveel zulks aangaat de mogelijkheid, dat de cantonnerende Fransche troupes binnen het koningrijk de overtogt over de Waal, Merwede of Maas zouden mogen bewerkstelligen, zullende dezelve personele Commissie, zoodra deze overtogt als zeker zal worden gehouden, zich zonder verwijl begeven naar den Maarschalk Hertog van Reggio — — en door alle gepaste en met den meesten aandrang voorgedragene redenen en middelen van persuasie trachten te bewerken, dat dezelve Fransche troupes niet verder doordringen en speciaal niet trekken dan op een convenabelen afstand van de linien van de hoofdstad, zonder binnen dezelve te marcheren, voor en alleer de Raad der Ministers in de gelegenheid zal zijn geweest om deswege de stellige orders van den Koning te vragen met eventueele qualificatien op dezelve personele Commissie om zonder verwijl de Raad van ministers te informeren aangaande den uitslag harer pogingen, en tevens om een der leden van derzelver commissie of wel een ander bekwaam en geschikt persoon naar Parijs af te zenden, ten einde Z. M. den Koning aangaande den staat der zaken narigt te geven, en Hoogstdeszelfs bevelen te vragen."

nog gevoegd een concept tractaat, bij hetwelk in margine waren aangeteekend de bedenkingen, door Z. M. den koning daarop ingebragt, meldende Z. M. echter, dat hij niets had kunnen verkrijgen; dat die aanmerkingen de teekening van het tractaat vertraagd hadden en dat alle verdere vertraging de independentie van het land zou hebben gecompromitteerd; merkende voorts Z. M. aan, dat de voorwaarden drukkende waren; dan dat er geen alternatief bestond en betuigende voorts zijn verlangen, dat door den Staatsraad Hoogstdeszelfs gedrag ernstig onderzocht en beoordeeld wierd, ten einde Z. M. de verzekering had, dat hetzelve met de gevoelens van den Staatsraad strokende was.

De Pres. Reuvens stelde voor dezelve stukken aan eenige leden commissoriaal te maken, en daartoe wierden benoemd de Heeren Appelius, Reuvens, van Gennep, Cuijpers, Nederburgh en Elout.

Gemelde commissie vergaderde des avonds ten ½9 ure in het hotel van den Minister van Financien, Appelius. De conferentien geopend zijnde werd door een der heeren geremarqueerd, dat het den Staatsraad niet voegde 's konings gedrag te beoordeelen; dat het was een res acta en dat men ten volle overtuigd was, dat Z. M. alles gedaan had, wat in zijn vermogen was; dat, zoo het tractaat niet getekend was, men nog zoude kunnen vragen, wat het beste was; dat nu de teekening eenig recht had gegeven; dat het zeker onmogelijk scheen het tractaat in alle deelen te vervullen; dat de zaak was drukkende, vol zwarigheden, duisterheden en onzekerheid in het vervolg; hij noemt eenige derzelve op, doorloopt die artikelen, en eindigde na de voorlezing als zijn gevoelen voor te dragen, dat men dat alles zou moeten aanvoeren, en insteren, dat nog voor 's konings vertrek uit Parijs het een en ander meer verduidelijkt en geapplaneerd wierd — en dat men voor het overige zich zou moeten verlaten op de edelmoedigheid van Napoleon.

Een ander lid zegt onder eenige modificatien met den vorigen spreker in te stemmen; dat hij ook wel van begrip was, dat men 's konings gedrag niet kon onderzoeken en beoordeelen, maar dat echter Z. M. gaarne (zoo het scheen) verlangde, dat de Staatsraad zich prononceerde daarover, dat hij in de gegeven omstandigheden niet anders had kunnen doen. Het tractaat is (vervolgde hetzelve lid) hard en van alle kanten bedenkelijk; maar het is best niet in de details te treden, uit vrees dat zulks welligt aanleiding zou kunnen geven tot vertraging of terugkeering van den kant Zijner Maj. — men doet wel te behouden, wat men kan, al is het dan op harde voorwaarden.

Een derde lid meent insgelijks, dat men in geen details moest treden,

maar ziet echter het tractaat als zoo drukkende aan, dat hij niet durfde te beslissen, wat best geweest ware — hij gelooft echter gaarne, dat Z. M. niets anders heeft kunnen doen.

De volgende spreker zegt, dat de koning alles gedaan had, wat hij kon; dat hij zich zelven verloochend had; dat hij alles ten nutte van het volk gedaan had; dat hij persoonlijk zich wel had kunnen redden — dat wij hem dus grooten dank te betoonen hadden, en dat voor het overige het moeijelijk was in details te treden; — dat de conditien hard waren, maar dat er geene keus was; welligt zou men kunnen opprimeren (?) het toekomend lot van den ingezetenen der gecedeerde landen, op welke de koning zulk een grooten prijs schijnt te stellen.

Een ander lid, het woord opvattende, beschouwt het tractaat als allerdrukkendst en onmogelijk te executeeren. De koning echter had zekerlijk alles gedaan wat hij konde en er scheen geen andere uitkomst mogelijk. Dat men dit een en ander zou moeten te kennen geven en voorts verklaren, dat men alles zou doen, wat in het vermogen was en dat men voor het overige zich op de genade van den alvermogenden Franschen keizer verlaten moest.

Het nog overschietende lid is ook van begrip, dat men niet zeer bevoegd was, om 's konings gedrag te beoordeelen, maar meent daarenboven, dat men buiten magte hiertoe is, daar men de omstandigheden niet genoeg kent; hoezeer hij zich met de andere Heeren verzekerd houdt, dat Z. M. zijne beste pogingen had aangewend. Hij beschouwt het tractaat als hoogst drukkend, maar meent, dat men niet terug kan, daar het gesloten en getekend is met overleg van Z. M. Hij meende echter twee aanmerkingen te moeten maken, discursive. Hij begreep namelijk, dat voor zooverre de ongelukken ons zelven drukten of de vervulling van ons zelven kon afhangen, wij lijdelijk moesten zijn, maar het scheen bovenmate zonderling:

1°. dat ons lot afhing van eene vreemde en vijandelijke mogendheid;

2°. dat wij de independentie, welke ons nog overbleef, moesten kopen ook voor een prijs, dien wij niet zouden betalen, maar de Amerikanen; hetwelk hem voorkwam van onregtvaardigheid niet te kunnen worden vrijgepleit. Dat voor het overige hij in de beschouwing der zaak en van hetgeen nu zoude moeten gedaan worden van de overige Heeren niet zeer verschilde, maar vooral zich met den eersten adviseur vereenigde; doch dat alles afhing van de wijze, op welke de brief, welke ten antwoord aan Z. M. zou gezonden worden, gesteld wierd.

Na eenige pourparlers wierd besloten, om als het gevoelen der Commissie in den Staatsraad voor te dragen, dat aan Z. M. zou dienen te

kennen gegeven (worden), dat men overtuigd was, dat Z. M. niet anders had kunnen handelen, dan hij gedaan had; — dat men Hoogstd. dank betuigde voor zijne onvermoeide pogingen; dat men voor het overige zich de zaak zelve, hoe hard ook, moest getroosten.

De H.H. R. en N. zich van het stellen des briefs-excuserende, is zulks door den hr. v. G. [1]) aangenomen.

Op den 21sten Maart wierd in een nadere besoigne de concept-missive geproduceerd en daarover gesproken.

Het eerst adviserende lid meende, dat men de donkere trekken meer zou dienen te doen uitkomen.

De volgende spreker conformeert zich met het project.

Een derde conformeert zich mede, maar wilde er in lasschen, dat, zoo de koning te Parijs geen nut meer kon stigten, men hartelijk de terugkomst van Z. M. te gemoet zag.

Een vierde conformeert zich met het concept, terwijl de vijfde het gevoelen van den eersten spreker omhelst.

Op den 22sten Maart wierd de Vergadering van den Staatsraad gehouden, in welke de concept-missive werd voorgelezen. Een der leden, welke in de commissie de eerste gestemd had, was voor de approbatie van den brief in den tegenwoordigen stand van zaken. Een der andere heeren wilde bepaaldelijk aangedrongen hebben de onmogelijkheid van het bepaalde omtrent den staat der zeemagt, zich voor het overige met den concept-brief vereenigende.

Hierop wierd door het lid, die in de commissie de laatste spreker geweest was, aangemerkt, dat naar zijn oordeel de Raad zich eerst zou moeten prononceeren over den geest des briefs, maar niet over de zoo even geopperde bedenking afzonderlijk, want zoo het aangehaalde artikel den vorigen spreker frappeerde wegens de physique onmogelijkheid der nakoming, hij op een ander artikel gelijke aanmerking zou kunnen trekken uit de zedelijke onmogelijkheid. En toen op deze zijne aanmerking weder door een ander lid wierd aangevoerd, dat de zedelijke onmogelijkheid in elks hand was, de physique niet, repliceerde hij, dat, zoo het te boven komen der zedelijke onmogelijkheid in elks handen was, de gedachte daarvan niet behoorde zich te vestigen in het hart, en dat zij voor een eerlijk man niet minder was dan de physique: dat hij voor het overige best vond de missive in dezen stand van zaken te approberen.

---

[1]) Reuvens, Nederburgh, van Gennep.

De groote meerderheid expliceert zich voor het approberen van den concept brief, voornamelijk op grond, dat er na het tekenen van het project-tractaat geene andere keuze over bleef, dan hetzelve te ratificeren."

BIJLAGE E.

De commissie van 14 *April* 1810.

I.

INSTRUCTIE.

(Bl. 135 en 197.)

SECREET den 14 van Grasmaand 1810.
Litt. M.

LODEWIJK NAPOLEON, DOOR DE GRATIE GODS EN DE CONSTITUTIE DES KONINGRIJKS, KONING VAN HOLLAND, CONNETABLE VAN FRANKRIJK.

Wij hebben besloten en besluiten:

I.

Te arresteren zoo als gearresteerd wordt bij dezen, de navolgende Instructie volgens welke de overgave der landen door ons gecedeerd bij Tractaat van den 16 van Lentemaand 1810, zal geschieden, door onze Commissarissen ten dien einde bij ons besluit van heden N°. 1 benoemd.

Art. 1.

Wij zullen met de Commissarissen van wege Zijne Majesteit den Keizer van Frankrijk, Koning van Italien, tot de overneming der voorschreven Landen benoemd of te benoemen, overgaan ter gezamentlijke executie en volvoering van datgeen, hetwelk ten gevolge der bepalingen, bij het opgemeld tractaat ten opzigte der daarbij afgestaane Landen gemaakt, behoort te geschieden.

Art. 2.

Zij zullen mitsdien verrigten of zorgen dat verrigt worde, al hetgeen

waartoe zijne Majesteit de Koning zich ten opzigte van bovengemelde Landen bij hetzelve heeft verbonden en hetgeen ten gevolge van hetzelve aan de zijde van gedagte Zijne Majesteit als nog behoort te geschieden.

Art. 3.

Daar ten opzigte der nieuwe grensscheidingen tusschen het Fransch Keizerrijk en Koningrijk Holland bij art. 6 van bovengemeld Tractaat bepaald, geenerlei twijffelingen kunnen ontstaan, dan alleen met betrekking tot de voornaamste strang der Merwede, zullen gedagte onze Commissarissen met de Commissarissen van Zijne Keizerlijke en Koninglijke Majesteit de Grensscheiding op dat punt regelen en tragten te bewerken dat het zoogenaamde Steurgat en niet de West of Groote kil voor Limietscheiding gehouden worde.

Art. 4.

Zij zullen ter gedeeltelijke uitvoering van art. 9 van meer gemeld Tractaat met de Commissarissen Zijner Keizerlijke Koninklijke Majesteit overeenkomen, dat Zijne Majesteit de Koning een of meerdere Personen zal kunnen benoemen hetzij uit de ingezetenen der afgestane, hetzij uit die der niet afgestane gedeelten van het Koningrijk, aan wien alle particuliere Ambtenaren, plaatselijke Besturen en Collegien binnen eenen nader te bepalen tijd zullen behoren op te geven hunne pretentien ten lasten van het Koningrijk Holland tot den 31e van Lentemaand 1810, die voorts belast zullen zijn, met het doen invorderen, van alle praetentien van het Koningrijk Holland, ten laste der Ingezetenen, van de afgestane Landen, en met zoodanige werkzaamheden, de belangen van het Hollandsch Gouvernement in de afgestane Landen betreffende, als wij hun zullen opdragen.

Art. 5.

Voornoemde Commissarissen zullen aan de Commissarissen van Zijne Keizerlijke Koninklijke Majesteit overgeven alle de 's Lands gebouwen volgens de Lijsten, die aan hun door onze respectieve Ministers zullen worden gegeven.

Art. 6.

Zij zullen doen constateren al hetgeen bij de respectieve Ontvangers van de beschrevene en onbeschrevene middelen, mitsgaders bij de Ontvangers en Commisen en Collecteurs der Middelen te Water, na den laatsten van Lentemaand dezes jaars mogt zijn ontvangen, en zorgen dat al hetzelve met de

daartoe behoorende aanteekeningen en Registers aan de Fransche Autoriteit worde overgegeven.

Art. 7.

Zij zullen ten sterksten aandringen, dat alles in het Eiland Walcheren op gelijken voet worde gebragt als in de overige streken der afgestane Landen, welke door de Fransche Troepen zijn bezet geweest, en dat mits dien overeenkomstig de duidelijke Letter van art. 9 van het tractaat alle de revenuen tot en met den 31^e^ van Lentemaand ter dispositie van het Rijk worde gesteld, en zulks ten dien effecte, —

a. dat ten behoeve van 's Rijks schatkist worden gesteld alle de penningen zonder onderscheid welke uit de 's Lands Kantoren zijn geligt tot op den dag, dat de administratie aan de Hollandsche Beampten is ontnomen.

b. Dat almede in 's Rijks schatkist worde overgestort, hetgeen na dien tijd tot en met den 31^en^ van Lentemaand op alle de Kantoren zonder onderscheid mogt zijn ontvangen.

c. Dat almede ter dispositie van het Hollandsche Gouvernement worden gesteld of verantwoord de collectiven en andere zegels, welke op de Kantoren bij het depossederen der Hollandsche Ambtenaren voorhanden waren, mitsgaders alle de boeken en registers betrekkelijk de administratie der financien tot evengemelde 31^e^ Lentemaand, en

d. Dat van de Fransche zijde worde afgezien van alle maatregelen, betrekkelijk het invorderen der achterstanden en alle rigoureuse maatregelen, waartoe aanleiding mogt genomen zijn, uit het overmaken van Penningen op welke het Hollandsche Gouvernement een onwedersprekelijk regt heeft; wordende in handen van hun, Commissarissen, ter hunner informatie gesteld twee rapporten over dit onderwerp op den 11^e^ dezer, door Onzen Minister van Finantien, aan ons uitgebragt.

Art. 8.

Zij zullen de nodige stipulatien maken, ten einde het verschuldigde in het regt van successie wegens alle gevallen boedels, tot en met middernacht van den 31^e^ van Lentemaand volgens de Hollandsche Wetten kunnen worden opgemaakt en ingevorderd.

Art. 9.

Ten aanzien van het Middel van Verponding, zullen zij, Commissarissen, aannemen, de registers tot dat middel betrekkelijk aan de Fransche autoriteiten te zullen doen overgeven, zoodra de restanten over den jare 1809

ingevorderd en de liquidatie wegens de gebouwen over de Jaren 1806, 1807 en 1808 zal zijn afgelopen.

Art. 10.

Er wordt wel expresselijk aan de prudentie van hun Commissarissen aanbevolen, de Commissarissen van zijne Keizerlijke en Koninklijke Majesteit te doen gevoelen, dat het Hollandsch Gouvernement ten aanzien van de verponding op de Landerijen en Trafieken, welke over de jaren 1806, 1807, 1808 en 1809, slechts bij anticipatie is betaald, ontegenzeggelijk het recht heeft de Quohieren te doen perfecteeren en het verschuldigde te doen aanzuiveren, met last en authorisatie aan hun Commissarissen om in schikkingen te treden, omtrent hetgeen deswegens zoude kunnen te vorderen zijn en om voor zooverre men van de Fransche zijde dit point als aliëen van de overgave mogt beschouwen, hetzelve te reserveren als een object van schikking tusschen de beide Gouvernementen.

Art. 11.

Voorschrevene Commissarissen zullen almede aandringen op het recht van het Hollandsche Gouvernement op het innen van de Verponding en verdere beschrevene Middelen, over de 3 eerste Maanden van dit Jaar; met last en autorisatie om de nodige schikkingen en bepalingen te maken. Zoo wegens de inning van dit verschuldigde als wegens andere stipulatien, waardoor hetzelve aan het Fransche Gouvernement zoude kunnen worden gelaten, en dit gemis op eene redelijke wijze worden vergoed, worden de demarches in deze te houden aan de Prudentie van hun Commissarissen almede overgelaten.

Art. 12.

Onze voornoemde Commissarissen zullen al verder behoren te bedingen; dat aan de Hollandsche persoon of personen, welke met de afdoening der oude zaken, speciaal in het financieele in de afgestaane landen, zullen worden benoemd, alle nodige faciliteit worde gegeven in het innen van de achterstanden, zoo op de middelen in het algemeen, als op de verponding in het bijzonder; met verder beding, dat tergiverserende debiteuren, gelijk zulks altoos in Holland gebruikelijk is geweest, buiten de gewone form van Proces, bij parate executie tot de oplegging van hun verschuldigde zullen kunnen worden geconstringeerd, en tevens de verzekering bedingen, dat het Hollandsche Gouvernement insgelijks op zijn tijd onbe-

lemmerd kunne invorderen de voorschotten, door hetzelve aan Polders of andere Corporatien gedaan.

Art. 13.

Zij zullen al verder en voor zoo veel des noods bedingen, dat de invordering der Dominiale revenuen bij voortduring en onbelemmerd op den thans gebruikelijken voet kunnen continueeren.

Art. 14.

Zij zullen aannemen de Registers van dat gedeelte der schuld, hetwelk volgens art. 7 van het Tractaat op Frankrijk overgaat, ter dispositie van het Fransch Gouvernement te stellen, zoodra de renten tot op den 31e van Lentemaand of den dag der ratificatien zullen hebben kunnen worden aangezuiverd, en voorloopig behoorlijk bij Proces-Verbaal constateren den aard en de hoegrootheid der schulden, welke in voege voorschreven moeten overgaan en zulks tot dat de extraditie der Registers zelve effectivelijk kunne plaats hebben.

Art. 15.

Zij zullen trachten te bewerken, dat ten aanzien van de proceduren nog hangende voor het Hoog Nationaal Geregtshof, Raad van Judicatuur of zoodanige andere Geregtshoven en regtbanken, als over de gecedeerde Landen hebben regt gesproken, de noodige schikkingen gemaakt worden, waardoor en aan het Hollandsche Gouvernement en aan de daarbij geconcerneerde particulieren hun Regt ongepraejudicieerd blijft.

Art. 16.

Zij zullen trachten te bewerken, dat naar deze zijde der Fransche Grenzen worden overgebragt,

a. Alle de behoeften van Oorlog, de Artillerie en Genie regardeerende, hetzij die in Batterij zijn gemonteerd, hetzij die in Arsenalen en Magazijnen zijn opgelegd, hetzij die onder de bijzondere surveillance van Officieren der Artillerie en Genie staan, of wel reeds naar elders zijn vervoerd.

b. De approvisionnementen van Vivres, Fourages en Brand in de Vestingen Bergen op Zoom, Breda, Willemstad, Steenbergen en het Fort Bath opgelegd.

c. De Fournituren en Utensilia in de Garnizoens Hospitalen te Breda, te Bergen op Zoom, en in de Willemstad voorhanden, mitsgaders de Aprovisionnementen in dezelve.

d. De goederen tot de Caserneering betrekkelijk, en berustende bij de Agenten van het Ministerie van Oorlog *J. Gradman* te Middelburg, *Hoppenbrouwers* te Breda en *Heijermans* op het Fort Bath.

e. De Campements Effecten onder den Employe *M. Struman* te Bergen op Zoom berustende.

f. Alle de Rijksgoederen in gebruik bij de geweldige Provoosten in den Bosch, Breda, Bergen op Zoom, Middelburg en Zierikzee.

g. Alle goederen op het Fort Loevestein voorhanden, ten gebruike der Engelsche krijgsgevangenen, onder de Administratie van den Luitenant *Techters* te Gorinchem.

Art. 17.

In gevalle men hierin niet zou kunnen of willen komen, zullen zij er op insteren, dat ten minsten teruggegeven worden alle Artillerie, Munitien, Goederen, Campements Effecten & ca. welke oorspronkelijk niet tot de Magazijnen der thans gecedeerde Landen behooren, maar derwaarts sedert den 1e van Oogstmaand jl. uit andere gedeelten van het Rijk zijn aangevoerd, om de vijandelijke invasie te keer te gaan.

Bijaldien evenwel ook hierin zwarigheid mogt worden gemaakt, zullen zij trachten te zorgen, dat alle de voorschreve behoeften worden geinventariseerd en geestimeerd even als zulks te Vlissingen heeft plaats gehad door Commissarissen van wege het Fransche Keizerrijk en dit Koningrijk.

Eindelijk wanneer ook het estimeeren dezer verschillende objecten volstrektelijk werd geweigerd, zullen zij ten minsten alle pogingen aanwenden, dat alles, wat aan Frankrijk zal moeten worden overgegeven, behoorlijk door wederzijdsche Commissarissen, worde opgenomen en geinventariseerd, als zijnde deze operatie onvermijdelijk noodzakelijk, voor de verantwoording der respective Magazijnmeesters.

Art. 18.

Zoo zij nogtans in hunne instantien in zoo verre mogten slagen, dat wel niet het transport naar deze zijde der fransche grenzen werd geaccordeerd van alle de bij art. 16 vermelde objecten, maar dat alleen het bij art. 17 bedoelde werd erkend, als bij voortduring het eigendom van het Koninkrijk uittemaken, zullen zij al verder te kennen geven, dat hiertoe zonder eenige bedenking behoort te worden gebracht:

a. Het veldgeschut en daarbij behoorende voertuigen, de geweren, carabijnen en pistolen van het Rijk, mede tot het een en ander behoorende, Munitien, Lood enz.

b. Het onvoltooide constructiewerk en handwerkgereedschappen, welke in

Oogstmaand l.l. bij de Landing der Engelschen, uit Delft naar de Brabandsche vestingen zijn gezonden.

c. Het Oud IJzer, hetzij de defecte kanons, kogels en Bomben, hetzij stukken herkomstig van gesloopte behoeften, aan hetwelk een groot gebrek heerscht bij de Marine, tot ballast der schepen van Oorlog, die ten gevolge van het gesloten Tractaat moeten gereed gemaakt worden.

d. de behoeften van Oorlog te *Woudrichem* gedeponeerd, en welke daar alleenlijk zijn overgebragt, uit gebrek aan bergplaats te *Gorinchem* tot welke vesting zij eigenlijk behooren.

e. de Fournituren, Utensilia en approvisionnementen in de Garnizoens-hospitalen te Breda, Bergen op Zoom en in de Willemstad voorhanden.

f. De Campements Effecten onder den Employé M. Struman te Bergen op Zoom berustende.

Art. 19.

Zij zullen mede de noodige demarches doen, dat in allen gevalle zoodanige oude geweren, Hout en IJzerwaren, welke in de Arsenalen van den Bosch, Breda en Bergen op Zoom mogten gevonden worden; doch welke in eigendom aan *Partikuliere ingezetenen* van het koningrijk behoren, aan dezelven worden teruggegeven of aan 's Rijks Geëmployeerden uitgereikt, ten einde die aan de Eigenaren te kunnen doen restitueeren.

Art. 20.

Zij zullen al verder zien te tenteeren, of niet een gedeelte der in de vestingen geconfineerde Militairen, voor zoo verre deze vreemdelingen zijn, of Inboorlingen van de afgestane Departementen, door de Fransche Autoriteiten, hetzij dan onder de Forçats te Antwerpen, hetzij onder eenig Coloniaal corps, zouden kunnen worden ingestoken.

Art. 21.

Zij zullen er op behooren bedacht te wezen, om nopens het transport der Geconfineerden, welke naar deze zijde der Fransche grenzen mochten komen, zoowel als over dat van de Engelsche krijgsgevangenen te *Loevenstein*, een behoorlijk arrangement te maken.

Art. 22.

Zij zullen ook trachten te effectueeren dat alle Chartres en papieren, de Departementale zoo politieke als finantieele Administratie specteerende, worden geschift in de zoodanige, die tot de loopende zaaken behoren, en dezulke,

welke behoren tot het tijdvak anterieur aan de Constitutie van 1798, als wanneer de Provinciale Souverainiteit finaal heeft opgehouden. De laatste zullen aan het Koningrijk Holland worden gecedeerd, de eerste aan Frankrijk overgaan.

Art. 23.

Zij zullen met de fransche Commissarissen overeen komen, dat de wederzijdsche Gouvernementen zich wederkeerig zullen geven, visie, communicatie of kopy van alle zoodanige stukken, onder de overgegeevene Archieven, welke voor een derzelve van eenig belang mogten zijn; en meer bijzonderlijk, dat aan de personen, welke door het Hollandsche Gouvernement met de afdoening der oude zaken in de gecedeerde Landen zullen worden belast, het acces tot en gebruik van alle zoodanige stukken en papieren, anterieur aan 1e Grasmaand dezes Jaars, worde gegeven, welke dezelve tot de volbrenging hunner werkzaamheden mogten noodig hebben.

Art. 24.

Onze Commissarissen zullen aan de fransche Commissarissen overleggen eene behoorlijke geauthentiseerde Lijst bevattende alle vaste Objecten van betalingen, speciaal de tractementen zoo van Burgerlijke als Kerkelijke Ambtenaren, tot dusverre uit 's Rijks schatkist betaald. Zij zullen hunne goede officien aanwenden, dat met deze betalingen ten minsten provisioneel en tot nader daarin zal zijn voorzien, op den ouden voet worde gecontinueerd.

Art. 25.

Eindelijk zullen zij na den afloop der pointen van Instructie in voorgemelde Artikelen vermeld, aan de Commissarissen, door Zijne Majesteit den Keizer en Koning benoemd, de plegtige afstand en overgave voor ons en in onzen naam doen van alle de Landen, gecedeert bij het tractaat op den 16e van Lentemaand te Parijs gesloten.

Art. 26.

Zij zullen geduurende haare commissie met onze Ministers kunnen corresponderen over de vakken hunner respective Ministerien concerneerende, en bovendien van alle Ambtenaren in de gecedeerde Landen, alle zoodanige inligtingen en informatien kunnen vragen, als zij tot rigtige uitvoering hunner Commissie zullen vermeenen te behooren; voorts zullen zij na den afloop hunner Commissie daarvan aan ons zelve een schriftelijk verslag aanbieden.

Art. 27.

Zij zullen ieder gedurende hunne Commissie mogen in rekening brengen een daggeld van *f* 16: —: — voor de dagen dat zij niet op reis zijn; geduurende de dagen der reis zullen zij zich regelen naar het geene in ons Besluit van den 31e Bloeimaand 1808 N°. 3 voor de reiskosten der Staatsraden is geregeld.

II.

Onze Ministers zijn ieder voor zoo veel hun aangaat met de uitvoering van dit besluit belast, zullende het laatste Artikel der voorgemelde Instructie ook ter kennis van het Hof van Rekeningen worden gebragt.

Gegeven in ons Koninklijk Paleis te Amsterdam, den 14e van Grasmaand van het jaar 1810 en van onze Regering het Vijfde.

(*get.*) Lodewijk.

II.

RAPPORT AAN DEN KONING.

(Bl. 140 en 198.)

Sire!

Door Uwe Majesteit bij besluit van den 14den van Grasmaand N°. 1 benoemd tot Commissarissen voor de overgave der bij het tractaat van den 16den van Lentemaand dezes jaars te Parijs aan het Fransche Keizerrijk gecedeerde landen, hebben wij ons dadelijk gereed gemaakt tot onze afreize naar 's Hertogenbosch, en zijn, nadat twee ouzer de eer hadden bij Uwe Majesteit ter audientie te worden toegelaaten, werkelijk derwaarts vertrokken, ten einde de onderhandelingen met de Fransche Commissarissen aan te vangen.

Wij vonden ons echter reeds in de eerste bijeenkomst bevestigd in de vreeze, dat de Commissarissen door den Maarschalk Hertog van Reggio benoemd tot overneming der afgestane Landen welligt niet zouden zijn gemagtigd' tot het aanvangen en ten einde brengen der onderhandelingen, welke tot eene regelmatige en geheele toepassing en volvoering van het tractaat zoo zeer vereischt wierden, en wij hadden de eer bij den brief

van Uwe Majesteit op den 21sten dezer, uit 's Hertogenbosch geschreeven, te kennen te geven het verlangen van dezelve Commissarissen, dat wij zouden overgaan tot een zuiveren en gaven afstand en overgifte der landen, zonder dat zij hadden gewild te treden in onderhandeling over eenige andere punten hoegenaamd, als daartoe in geenen deele gemagtigd zijnde.

Wij berichteden tevens aan Uwe Majesteit, dat wij zwarigheid gemaakt hadden daartoe over te gaan, alzoo bij de Instructie ons gegeeven uitdrukkelijk was bepaald, dat eerst en vooral de verschillende daarbij opgegeven zaken moesten worden geregeld. Wij voegden er echter bij, dat wij niet konden nagaan, of er bij Uwe Majesteit ook redenen mogten bestaan, om dadelijk tot de overgifte der landen over te gaan, met voorbehouding van de bedoelde zaaken nader te regelen, hoe zeer zulks ons voorkwam omslagtiger en minder regelmatig te zijn.

Wij namen voorts de vrijheid aan Uwe Majesteit eerbiediglijk onder het oog te brengen, hoe belangrijk het zijn zoude, ingeval Uwe Majesteit ons gelastte het voornaam punt, de overgifte zelve, af te doen, dat de Hertog van Reggio aan de Commissarissen door hem benoemd eene uitgestrekter magt gaf, of wel dat bij het Fransch Gouvernement wierd aangedrongen op de benoeming van Commissarissen onmiddelijk door het zelve te doen.

Wij gaaven wijders te kennen, dat, hoezeer wij in geene dadelijke onderhandelingen hadden kunnen treden, wij echter vaststelden, dat er ten aanzien van de bepaling der grenzen verschil was: alzoo de Fransche Commissarissen zich geuit hadden, stellig gelast te zijn, om de grensscheiding te bepalen bij de *Groote of Westkil*, en Uwe Majesteit gewild had dat de grensscheiding zoude gesteld worden bij het *Steurgat* [1]).

---

1) Onder het afdrukken dezer bladen (1ste uitg.) heeft de commissie, benoemd bij Koninklijk Besluit van 13 Febr. 1869 om over de werken tot vorming der Nieuwe Merwede te rapporteeren, haar verslag uitgebracht. Bij dit verslag is een plan van het Bergsche Veld gevoegd, op een schaal van 1 à 50,000. De redactie van *de Nederlandsche Stoompost* ('s Grav. van Langenhuysen) voegde, om het gewicht der zaak, een afdruk van deze kaart bij No. 47. Hierop zijn de besproken killen duidelijk te zien; alleen de West- of Groote Kil schijnt tegenwoordig een anderen naam te dragen.

Misschien is deze met haar ouden naam weer te vinden op de kaarten, die bij het *Verslag aan den Koning over de openbare werken in 1855 en 1856* moeten gevoegd zijn. Doch het is mij niet gelukt deze te zien te krijgen. De belangrijke kaarten, door den heer J. J. van Kerkwijk in het *Alg. Verslag van het Kon. Instituut van Ingenieurs 1865*, bl. 61, Bijl. 4, gegeven, verspreiden geen licht en hebben alleen betrekking op de doorbraak van den Zuid-Hollandschen Waard in 1421.

Wij verzochten om alle deze redenen, dat Uwe Majesteit ons wilde doen toekomen Hoogstdeszelfs bepaalde en stellige orders ten dezen aanzien, ten einde alle verdere woordenwisselingen zouden kunnen agterblijven over een punt, van hetwelk de Fransche Commissarissen verklaard hadden, nimmer te willen afgaan, aangezien het Fransch gouvernement daaromtrent de stelligste orders gegeven had. Wij hechtten aan dezen brief ten bijlaage eene kopy van het procesverbaal tusschen de Fransche Commissarissen en ons, ten aanzien van dat verhandelde gesloten, terwijl wij thans de eer hebben het oorspronkelijke stuk hierbij over te leggen.

Het behaagde Uwe Majesteit ons door Hoogstdeszelfs eersten Cabinets Secretaris op den 22en te doen berigten, voornamelijk „dat de limiet-schei-„ding zoude geschieden op zoodanige der Killen, als de Fransche Commis-„sarissen verlangen zouden, verders dat wij onmiddelijk tot de overgave „kouden overgaan, en dezelve finaal doen plaats hebben, onder deze bepaling „nogthans, dat wij uitdrukkelijk aan Uwe Majesteit reserveerden de reclame „van de voorname pointen in onze instructie vermeld, en dat (hetgeen van „zelve sprak) de domeinen onder dezen afstand niet begrepen waren."

Na de ontvangst van dezen brief ontwierpen wij eene acte van afstand, ten einde dezelve zoude kunnen dienen tot het ontwerp van nadere onderhandelingen, maar wij vorderden even weinig, gelijk wij de eer hadden bij ons berigt van den 24en ter kennis van Uwe Majesteit te brengen; bepaaldelijk deeden wij daarbij opmerken, dat de Fransche commissarissen verklaard hadden, tot niets gemachtigd te zijn, dan tot eene gave en eenvoudige aanneming der afgestane landen; dat zij ingevolge de bevelen van den Maarschalk Hertog van Reggio in geene onderhandeling, hoe ook genaamd, zouden treden, over eenig ander onderwerp, welke hetzelve dan ook zoude mogen zijn; dat zij bepaaldelijk niet konden toegeven, dat in de acte van afstand eenige melding, hoe ook genaamd, werde gemaakt van de Domeinen, daar deze zaak niet behoorde tot hunnen last, maar diende behandeld te worden tusschen de twee Gouvernementen; dat zij ten hoogsten daartoe konden komen, om de acte te tekenen, met de voorbehouding aan onze zijde ten aanzien der regeling van sommige puncten, als van justitie, oorlog en finantien, tot de eindelijke volvoering van het tractaat noodig, maar dat zelfs, in gevalle wij ons niet bevoegd rekenden, op dien voet de zaak ten einde te brengen, zij het van hunnen kant als plicht beschouwden ook die voorbehouding niet toe te staan, maar te blijven aandringen op eenen eenvoudigen en gaven afstand.

Daar nu de uitdrukkingen van Uwer Majesteits eersten Cabinets secretaris te duidelijk en te stellig waren, dan dat wij ons durfden veroorloven

als thans ten aanzien der domeinen daarvan af te wijken zonder de uitdrukkelijke toestemming van Uwe Majesteit, namen wij de vrijheid Uwer Majesteits nadere bevelen dien aangaande te vragen, daarbij te gelijk voegende, dat naar ons inzien men van de Fransche zijde van het alzoo verklaarde begrip niet zou afgaan.

Wij verklaarden tevens, dat naar ons begrip de bedoelde voorbehouding van te weinig gewigt was om zich daardoor te laten wegslepen, daar toch de artikelen van het tractaat zelve zonder nadere regeling niet konden werken en wij nu gebragt waren tot het punt van alleenlijk te handelen krachtens het 6e artikel op zich zelven. Wij verzochten daarom Uwer Majesteits stelligen last,. ten einde te weten, of wij konden overgaan tot het verlijden en tekenen van de acte van afstand, zonder eenige voorbehouding, dan wel of Uwe Majesteit ons zoude gelieven voor te schrijven, op welke wijze Hoogstdezelve wilde, dat de acte zoude worden gesteld. — Uwe Majesteit vond daarop goed ons door den Minister van Binnenlandsche Zaken op den 25en te doen toezenden deszelfs bevelen, behelzende „dat Hoogstdezelve na rijpe overweging van den inhoud onzer Missive verkiesselijk had gevonden het gevoelen der Commissarissen van het Fransch Gouvernement te admitteeren en ons te magtigen, om het concept verbaal door ons overgezonden, in diervoege veranderd, te onderteekenen, met eene door Uwe Majesteit voorgeslagen verandering in zekere woorden op het slot van dezelve: observerende de Minister echter daarbij, dat hoe zeer Uwe Majesteit verlangde die phrase daarbij te hebben gevoegd, en wij dus zekerlijk niet zouden nalaaten daarop ten sterkste te insteren, wij echter, ingeval de Fransche Commissarissen volstrekt niet mogten te permoveeren zijn, om daar toe te komen, ons daardoor niet moesten laten verhinderen tot de finaale overgave der gecedeerde landen over te gaan, maar ons in dat geval konden beschouwen volkomen geautoriseerd te zijn, om het bovengemelde procesverbaal gaaf en zonder eenige bijvoeging te teekenen.

Zoodra wij dezen Uwer Majesteits naderen last ontvangen hadden, noodigden wij de Fransche Commissarissen uit tot eene nadere bijeenkomst, welke op den 27sten plaats had.

Wij hebben daarin aangedrongen op de plaatsing der voorbehouding welke Uwe Majesteit ons had opgegeven, dan vrugteloos; dezelve commissarissen verklaarden ons dadelijk en bij herhaling, dat zij, naar aanleiding van hunnen brief aan den Hertog van Reggio, van wien zij ook geene nadere bevelen wachtende waren, geene bepaling, voorwaarde of voorbehouding konden toegeven.

Wij hadden dit antwoord verwacht, Sire! en dus reeds te voren bepaald;

dat wij in dat geval ten gevolgen van Uwer Majesteits last tot den gaven en zuiveren afstand zouden overgaan. Wij hebben begreepen, dat daarbij (gelijk wij reeds in den brief van den 24sten te kennen gaven) niets verloren was, alzoo men toch altijd noodzakelijk tot nadere schikkingen zou moeten overgaan, ja zelfs, dat ook even daardoor de belangrijke zaak der domeinen alzoo het meest in haar geheel bewaard bleef, aangezien deze acte van afstand niet anders konde beschouwd worden, dan als een enkele toepassing van het 6de artikel van het tractaat, bepaaldelijk dienende ten einde de uitdrukking, welke in dat artikel nopens de voornaamste streng der Merwede voorkomt, meer duidelijk te bepalen, en alzoo de waare grensscheiding van dat gedeelte der afgestane landen te regelen, en het Fransch gouvernement te stellen in het wettelijk bezit derzelven: het natuurlijk gevolg derhalven van het teekenen van dezen afstand is dan eerstelijk, dat alle andere onderwerpen geheel zijn onaangeroerd en nader tusschen de beide Gouvernementen moeten worden geregeld, en dat ten anderen en vooral ook dezelve acte niets meer in zich bevat dan het 6de artikel van het tractaat zelve, en dat alzoo de domeinen even min in dezen afstand, als in het tractaat zijn begrepen. En het is bijzonderlijk op grond dezer bedenkingen, dat wij geene zwaarigheid gevonden hebben, om over te gaan tot het verlijden en teekenen der acte van afstand en proces-verbaal, hetwelk wij de eer hebben in originali bij dezen aan Uwe Majesteit over te leggen, en bij het welk gevoegd is eene schets der geheele grensscheiding, zoo als dezelve van de Fransche zijde is voorgesteld, en door ons op voorafgaande goedkeuring van Uwe Majesteit aangenomen.

Wij vertrouwen dat alzoo aan Uwe Majesteit is gebleeken, dat wij in de onmogelijkheid geweest zijn, om te voldoen aan den zoo belangrijken en omstandigen last door Hoogstdenzelven aan ons gegeven, daar de bepaalde magt, met welke de Fransche commissarissen bekleed waren, ons verhinderd heeft in eenige onderhandeling, van welken aard ook, te treden, en wij zelfs geen den minsten vrugt hebben mogen trekken van de onderhandsche gesprekken met hun gevoerd.

Wij hebben evenmin kunnen voldoen aan de verschillende aanschrijvingen, ons door de respectieve Ministers en Directeurs-Generaal gezonden, als tot het eenige punt, hetwelk wij te behandelen hadden, in geene betrekking staande. Wij hebben voorts gemeend, dat het met Uwer Majesteits oogmerken overeenkomstig zoude zijn, indien wij ons naar herwaards begaven ten einde aan uwe Majesteit mondeling alle die ophelderingen te geven, welke Hoogstdezelve zoude verlangen en teevens dit ons verslag aan te bieden.

Wij moeten echter eerbiediglijk de vrijheid neemen aan Uwe Majesteit

in bedenking te geven, of het ook belangrijk zoude kunnen zijn, dat de verschillende punten, waarop het nog aankomt, wierden behandeld door Uwer Majesteits Ambassadeur te Parijs, in welk geval de Minister van Buitenlandsche Zaken zoude kunnen gelast worden, Uwer Majesteits oogmerken en bevelen ter kennissen van denzelven te brengen, terwijl daarenteegen, indien Uwer Majesteits meening mogt blijven, deze zaak door afzonderlijke commissarissen te doen ten einde brengen, zou dienen afgewacht te worden de overkomst der Fransche commissarissen, wanneer de onderhandelingen zouden kunnen aangevangen worden door zoodanige personen, als Uwe Majesteit daartoe zoude verkiezen te benoemen, en aan welke wij gaarne de bij ons ingekomen stukken zullen mededeelen.

Het is ons een smertelijk gevoel, Sire! dat wij zoo weinig zijn geslaagd in het beantwoorden aan de heilzame oogmerken, welke Uwe Majesteit bij onze benoeming bezield hebben, vooral daar wij. nu bij ondervinding hebben leeren kennen de hooge noodzakelijkheid, die er is en voor Uwe Majesteit en voor het Fransch Gouvernement en voor de afgestane landen en voor de betrekkingen tusschen dezelve en dit Rijk, dat alle onzekerheeden worden uit den weg genomen, alle twijffelingen opgehelderd, alle zaken geregeld, ten einde de verwarring en stilstand, die nu heerschen, zouden kunnen plaats maaken voor eene geregelde werkzaamheid.

Wij durven echter hopen, dat Uwe Majesteit de mislukking onzer pogingen niet aan flaauwheid of weinigen ijver zal toeschrijven, maar dat Hoogstdezelve wel zal willen geloven, dat wij niet nagelaten hebben bij herhaaling alle dwangredenen aan te voeren, welke naar ons inzien geschikt konden zijn om de Fransche commissarissen tot eene algeheele afdoening over te halen en ook te overtuigen van de billijkheid en regtvaardigheid der door ons voorgedragene bedenkingen.

Wij vleien ons dan ook, dat Uwe Majesteit ons verrigte met Hoogstdeszelfs goedkeuring zal willen vereeren.

Wij zijn met den diepsten eerbied

Sire,
Van Uwe Majesteit de zeer onderdanige
Dienaren en getrouwe Onderdanen
Elout.
Hultman.
J. H. van Lijnden.

Amsterdam,
den 29 van Grasmaand 1810.

———x———

